

FCC

14 139

~~\$7.96 b-2~~

88-71, 292 1/2

IHS
V

FAMIANI
STRADÆ
ROMANI E
SOCIETATIS
IESV
PROLVSIONES

ACADEMICÆ.
Duplicado —

NVNC DEMVM
AB AVCTORE

recognitæ, atque suis
Indicibus illustrata.

LUGDVNI
AFVD HORATIVM CARDON
M. D C X V I I .

De la libreria del ^{Exmo} Sr.
de la Comp^a de las

ALEXANDRO CARDINALI VRSINO

FAMIANVS STRADA S. D.

NON ego vñquam; ALEXANDER VRSINE, consuetudinem improbauidicandorum volūminum ad nos Veterum authoritate dedūctam: eorum cōsilium laudare tantundem haud potui, qui aut statim inuolant in splendida quæque nomina, quamquam inania eius artis, quam ipsi pertractant, aut claritudinem generis post virtutem habentes nonnisi summos eligunt litterarum Antīstites; quorum itadicio committant lucubrations suas. Etenim illi quem,

† z rogo.

rōgo, fructum gratiāmve colligāc,
si vel abstemio vinum misceant, vel
surdo citharam donent. ~~bi~~ Verò non
sibi nihil tribuere videntur, dum ad
se legendos aliquem acerrimi virum
ingenij nominatim prouocant, &
cuius iudicium formidare debuerant,
vltrò inuitant. Neque enim inopiam
suam causari perinde potest is, qui
cœnam offert, atque ille cui offertur
hospes cœnaturus. Sed mihi in te,
Princeps Illustrissime, nomihando
neutrum sanè pertimescendum fuit.
Nam etsi me trahere ad se vnicē po-
tuit ista nobilitas, quæ vt eminet in
hacluce Populi Quiritium, ita præ-
cipua inter omnes illecebra oculos
inuitat; tamen tu mihi tam magnus
Virtutib⁹ tuis, tamque per te spectan-
dus ipse occurris, non modo in terum
administratione maximarum, atque
in hoc, quod tecum nuper omnium
gratulatione communicatum est, Pa-
tro

trōcīnō Galliarum, sed in iis potissimum contemplatricis animæ facultatibus, studiōque sapientiæ, atque in hac ipsa politiorum peritia litterarū, ad quas à natura factus egregiè videris, ut quoties ego aut de te cogito, aut tecum præsens loquor, & istius Purpuræ decus, & natalium splendor opesque familiæ, & Maiorum Virtus consilio manuque præstantium, & quidquid non in Italia modò, atque in Gallia, sed in Germania, Britaniā que dominationis atque amplitudinis obtinetis, excidant hæc mihi cuncta pariter ex animo. Adeò tu ornatis tuis occupas propemodum omnia, nec extra te relinquis ullum apud tuos admirationi locum. Ex altera verò parte iudicium ingenij tui, quod profectò numquam à me hisce inscriptionibus lacerbitum esse, cur ego in præfentia timorem, expertis illud aduersum me adeò benevolum

honorificumque , ut tenuitati meæ,
ne sibi aliquid inde tribuat, sedulò la-
borandum sit? Quid enim? quanta
hæc sunt , quæ tu Florentia ad me
Romam scribebas etiamdum puer?

*Serada, meos tibi pollicitus conscribe-
re versus,*

*Ingratus videar potius, stolidusque
Poëta,*

*Quam fregisse fidem, iuratique fæde-
ra: forsitan*

*Carminibus licet insultis, pinguisque
Minerua,*

*Ingenium , cui nulla fluit facundia
vena,*

*Et ternis tantum lustris numerabilis
etas*

*Præstabunt veniam: tūque haud in-
gratus amico*

*Scribendi præceptra dabis, quæ sedulus
ipse*

*edibibus accepiam , & memori sub-
pectore condam.*

In terea

*Interea tibi dum plaudis Romanaius
uenerus,*

*Atque efferre tuae gestis praeconia lin-
guas, &c.*

Hoc autem beneuolētiæ testimoniū, in quo illa iā tum apparebat indeles ingenij in sinu Musarū feliciter adolescentis, amplificaſti tu postea multis ac magnis argumentis, cùm Romam r̄euersus exigere à me quæcūque apud auditores meos proludere consueui, eaque non modò auidè perlegere, atque apud te muneris loco habere, sed etiā magnificè communicare cum aliis, interpretari eorum ſenſa peracutè, nempe ex ingenio tuo, admirari, extollere, gratiam iis abs te concilia- re plurimam voluisti. Quare cùm in hisce, quæ nunc prodeunt, lucubra- tionibus meis, integrum iam non sit mihi ſubterfugere iudiciū tuū : nemo me temeritatis arguerit, quod te. Qui- ritium Nobilissime Ingeniosissimé-
que,

que, compellare vnum ex omnibus,
meaque haec offerre tibi sim ausus
nominatim. Quin potius dicar egisse
sapienter, haec ad te delegando, ut
quem Praeconem feliciter sortita iam
sint, Patronum constanter habeant
in posterum, tisque me, & iudicium
de me tuum vna tuearis. Ego interea
(quoniam non modò solutioni,
sed professiōni etiam impar sum)
satis habuero, si tuum, quod mihi al-
tere hæret in animo, hærebítque per-
petuò, Nomen in fronte operis expo-
niam, argumentum beneficij tui
pariter, atque authoramen-
tum obseruantiae
meæ. Vale,

MUTIVS.

M V T I V S V I T E L L E S C V S
Societatis I E S V Præpositum Generalis.

CV M Prolusionum Academicarum libros tres
P.Famiani Strada nostra Societatis Sacerdotis,
tres eiusdem Societatis Sacerdotes, quibus id
comisimus, recognouerint, & in lucem edi posse
probauerint: facultatem concedimus, ut typis
mandentur, si ita iis ad quos pertinebit, videbi-
tur. In cuius rei fidem has litteras manu nostra
subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus
Romæ x. Februarij 1617.

M V T I V S V I T E L L E S C V S.

*Facultas R.P.Prouincialis Societatis Iesu in Pro-
uincia Lugdunensi.*

EGO BARTOLOMÆVS IACQVINOT Societa-
tis Iesv in Prouincia Lugdunensi Præposi-
tus Prouincialis, iuxta priuilegium eidem Socie-
tati à Regibus Christianissimis Henrico III. 10.
Maij 1583. Henrico IV. 20. Decembris 1606. &
Ludouico XIII. nūc regnāte, 14. Februarij 1611.
concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibe-
tur, ne libros ab hominibus nostris Societatis
compositos absque superiorum eius permissione
imprimant, permitto HORATIO CARDON Lug-
dunensi Bibliopolæ, vt Opus quod inscribatur.
Famiani Strada Romani è Societate I E S V Prolu-
siones Academicæ, ad sex primos annos imprime-
re, ac liberè diuendere reponit. Datum Lugduni
Calend. Julij 1617.

B. I A C Q V I N O T.
APPRO

APPROBATIO.

JOANNES GAVDIUS DE VILLE in sacra
Theologia Magister, in Sancti Pauli huiusce
ciuitatis Canonicus, librorum Censor in hac
Lugdunensi Dicēesi designatus: fidem facimus
nos hunc librum, cui inscriptio est, *Famiani*
Strada Romani è Societate IESV Prolusiones Aca-
demicæ, vidisse, nihilque Catholicæ Apostolicæ
ac Romanæ fidei contrarium inuenisse. Lugduni
apud S. Paulum 10. Iunij anno M. D C X V I I.

DE VILLE.

*R.D.D. Thoma de Meschatin la Faye huius
libri imprimendi facultas.*

THOMAS DE MESCHATIN LA FAYE, Co-
mes, Canonicus & Camerarius Ecclesiæ
Lugdunensis, in suprema Dombarum Parla-
menti Curia Consiliarius, Galliarum Primitiæ
Officialis, & Vicarius Generalis in Archiepi-
scopatu Lugdunensi, Opus inscriptum, *Famiani*
Strada Romani è Societate IESV Prolusiones Aca-
demicæ, ut in lucem edatur facultatem concedo.
Lugduni Calend. Iulij anno 1617.

MESCHATIN LA FAYE.

INDEX

I N D E X

PROLVSIONVM ACADEMICARVM.

Liber primus.

Prolus. I. *N* proprium sit Oratoris præstatre solum memoria reliquis autem ornamentiis animi, præsertim intelligentiæ ac curiente, atque iudicio carere tuto possit. Quidque de Oratoria cum facultatibus aliis compata sentiendum sit. pag. i

Prolus. II. An congruenter honestatis, & Historiæ legibus faciant ij, qui in returni narrationibus ad callida & politica, ut ipsi vocant, præcepta diuertunt. quo loco de Cornelij Taciti scribendi ratione multa disceptantur. 25

Prolus. III. An Poëtae dicendi sint obscenorum carmitum scriptores. 64

Prolus. IV. Idem argumentum: An poëticè faciant, qui versus faciunt impudicos. 101

Prolus. V. An rebus sacris idonea commentationibus poëticis argumenta prouenant sequè ac ex profatis. 131

Liber secundus.

Prolus. I. **D**E stylo Oratorio: & an acumi na dictorum vellicantesque sententiæ Oratoribus usurpanda sint. 157

Prolus. II. An omnia dicere debeat, aliqua omittere possit Historicus: & an iudicia, & conie

coniecturæ aliena sînt ab eo. quæ ger-
mino exemplo ad Liuianam Corne-
lianamque scribendi rationem confor-
mato illustrantur. 181

Prolus. III. An Historici cum Poëtis Oratoribꝫ
que stylo conueniant: plerisque Histo-
ricorum ob id examinatis: exempló-
que composito ad conciones pugnál-
que narrandas; ac demum vna eadém-
que re historicè, oratoriè, ac poëticè di-
scriminis ergo descripta. 213

Prolus. IV. Ciuilis institutio, & Politica præcepta
ad omnem vitam cùm in pace, tum in
bello temperandam, ex narrationibus
rerum gestarum, quæ vna Liuiana de-
câde continentur, expressa. 246

Prolus. V. De stylo poëtico, qui partim Poëtis ob
oculos positis, partim explicata Poë-
seos natura monstratur. 274

Prolus. VI. De stylo poëtico, qui tum admotis rur-
sum ad oculos Poëtis, tum exemplis ad
eorum imitationem conformatis, tum
demum iudicio de singulis prolatos,
qualis esse debeat, ostenditur. 296

Liber tertius.

Praelect. I. **S**Atyra Varroniana, Poësi Poëtisque
scognoscendis accommodata. 323

Praelect. II. Poëtae Comici virtutes ad Plauti com-
mendationem explicari cœptæ. 347

Praelect. III. Virtutes reliquæ Comici Poëtæ ad Plau-
ti quoq; cōmendationē absolutæ. 373

Praelect. IV. Πρόβλημα, Cur sternuentes saluten-
tur. 400

PROLV

PROLVSIONVM
ACADEMICARVM
LIBER PRIMVS.

PROLVSIO PRIMA.

An proprium sit Oratoris prestare solum memoria: reliquias autem ornamenti animi, presertim Intelligentia acumine, atque Iudicio carere nullo possit. Quidque de Oratoria cum facultatibus aliis comparata sentiendum sit.

V P E R I O R E , qui se proximè convoluit, atque elapsus est, anno (Præfules ac Patres, aliquique nobilitate, atque eruditione clarissimi) memini, dum ex hoc loco nouos Rhetores more maiorum salutarem, ostendere me illis, quantum opis haberent in ea Arte, quam ipsi recens amplectentur, quātōque ciuitatum bono tripartita Oratōrīz, Historīz, ac Poësēos facultate ad publica, priuatāque commoda uti possent. Illa mihi in aliud tempus argumenta reseruabam, vt rem à capite resumendo, singulas harum quas dixi triū, partes aliquanto diligenter expenderet, easque à Fam. Strada.

A certis

certis vitiorum notis , quibus laborare vulgo
quæque feruntur, qua possem ratione vindicare.
Etenim, seu culpa sit eorum, qui hanc Artem ita
pertractant, ut in eos dici possit illud Petronianū,

In Satyri-
co. RACE vestra, Magistri , vos primi omnem Elo-

quentiam perdidistis : seu potius Artis conditio-
ne, quæ sicuti est per se ipsa popularis , nullosque
mortales præterit, cum quibus aliquid commer-
cij spadendo non habeat ; cum aliis plurimū, non
parum cum aliis, nemo cum quo nihil habeat, vs-
quam si; ita expositam esse vulgi arbitrio , & in-
terdum etiam ludibrio necesse est ; certè qua id
cumque causa sit, nullam hodie partem tememus
huiusce facultatis immunem ac liberam ab ho-

Confilium minum reprehensionibus. Quare facturum me
in hisce
Prolusio- conuenienter existimaui personæ, quā mihi pri-
dem imposuistis in hoc Eloquentiæ Theatro, Pa-

tres, accommodate huius Artis excellentiæ , quæ
alicuius patrocinio repræsentari meritò cupit:
non ingratè auditorum expectationi, quorum au-
res atque animos rerum cognitio definitiōque iu-
cundissimè pascit ; si rem totam arbitrando potius
ac differendo, quam exornando, & laudibus otio-
sè complectendo traducerem. in quo tamen di-
cendi docendique generę ita me geram in hac
corona sapientium virorum : vt , siue in Rehe-
torum officinis agam , siue ad Academiæ spatia
deflectam, utrobique existimatorem me esse me-
minerim, non magistrum. Atque hodie quidem
statuere in medio libuit Oratoriam, quod potissi-
mum in eam quasi tardam iacentemque, ac sto-
lidè , vt aiunt , hebetem , non modò clam oblo-

Occasio
disputa- quantur aliqui , sed reperiatur etiam non nemo,
tionis. qui

Qui edito in lucem libro, eandem velut inertis
cuiusdam stupiditatis ac tarditatis ream non
tam liberè, quām illiberaliter accuset. Nimirū
sunt hi ex eo genere hominum, qui reieci ple-
rumque ab hac Arte, vertunt se in eam par-
tem; vt, quod ipsi scite se profiteri non pol-
sunt, dicant ingeniolorum esse nescire. remquē
ita statuunt; non ex omnium tractatione, vsique
disciplinarum hominis ingenium æquè depre-
hendi: sed cūm alij intelligentia, phantasia,
visusque alij, alij memoria praestent; de Orato-
ribus ita pronunciandum esse; in iis memo-
riae plurimum, imaginationis haud parum, in-
genij rationisque quamminimūm elucere. Sic
isti Artem præstantissimam intelligentiæ ac ar-
tionis acumine, hoc est, principe dominantis
animi parte dum spoliant, contemptam videli-
cet abiectamque infra infimam quamque di-
sciplinam irridentium probris ac salibus ex-
ponunt. Quæ temerè potius dicta, vt ego inter-
pretor, quā m acerbè, non ea, qua par esset, ador-
nata & alacti ad vindictam oratione confo-
diam: quānquam hoc libens facerem, putarēm-
que singularem nobilissimæ facultati gratiam re-
ferre me, si vilia hæc capita in hoc ipso Elo-
quentiæ Templo, quah ad eius Aram, atque con-
spectum iusto sane iectu concerem. Sed alia
mihhi ratione cum hisce hominibus agendum esse
composito isto vultu aspectuque vestro signifi-
catis, Auditores: qui hos Eloquentiæ ita indignos
non prægrandis ac declamatoriæ vi orationis,
sed perpugnacibus argumentis è re ipsa petitis,
conficiébūsque rationū monventis, nempe suis,

Assertio
nonnullorum de
Oratori-
bus.

Stylratio
in hac di-
spuatio-
ne.

quod ipsi aiunt, armis repellendos esse censetis.

Et sanè si res ad Socratis usque tempus refer-
etur, quo tempore, uti accepimus, Sapientia at-
que Oratoria ita coniunctæ erant, ut una ex utra-
que facultas existeret, iidemque sapientes ha-
berentur, & eloquentes; sublata planè lis esset, ut
enim Sapientiaz facilè deferuntur primaz ingenij
partes, sic Eloquentia, quæ non sine illa sit, co-
dem loco & laude ingenij censeretur. Postea
verò quām scidit se in partes sentiendi, dicendi que
studium, & aliis lingua esse cœpit in quaestu,
ambitiosæ que nomen eloquentis adamatum est:
aliis neglecto linguae cultu sola cordis expolitio,
& gloriosa sapientis appellatio quæsita; tunc il-

/ Diffidium
lingue &
cordis.
q. de Or.
lud diffidium extitit quasi linguae ac pectoris:
factumque, ut quæ una erat recte sentiendi, &
bene dicendi Magistra, artes iam esse plures vi-
derentur. Et quemadmodum ex Apennino di-
uertia fluminum, ita ex communi Sapientium
iugo, quod ait Tullius, artium deriuationes ex-
titere dum Philosophi in Ionium mare, Græcum
quiddam ac portuosum, Oratores in Tuscum
hoc nostrum Sironibus obsecsum defluxerunt.
Quæ hominum vitio diducta iam contrariè stu-
dia ad caput reuocare, vnoque in fonte, quod erae
antè, confundere, non est consilij institutique mei.
Illud in præsentia suscepi, ut quoniam de magna
possessionis nostræ parte depelli videmur, non
redigamus in eas prædioli angustias, vbi ne titu-
lus quidem Oratoris stare possit: ac turpe pro-
fecto sit, nos qui aliorum Patronos agimus, no-
stræ patrocinari causæ in tanto Artis uniuersitate
discrimine nequivisse.

Tres

Quid tri-
buat, quid
ad manc
Oratori-
bus aliqui.

lib. 3. de
loc. aff.

Tres insunt in hominis anima facultates, qua-
rum excellentiam præstantiamque mortales ada-
mante solent, Memoria , Ingenium , ac Iudicium.
Primæ secunda præponitur , secunda tertia, mul-
torum sententia , posthabetur. Ergo ex his tribus
vnum Oratoribus abundè, duo perparcè nimirum
concedunt : si quidem in litterariis comitiis pre-
ferri aiunt ceteris eloquentes in contentione
memoriæ: at ad honorem ingenij , iudiciiue , fer-
re facilè repulsam, ac relinqui penè omnium po-
stremos. neque id mirum videri : consequi enim
ista sese , vt laborent ingenio plerunque, qui me-
moria plurimùm valent. rationem verò in prom-
ptu esse : quippe siccitatem prodesse ingenii , &
qui cetero sicciores sunt , Aristotelis sententia
ingeniosos meritò censeri: quales ipse in Proble-
matiis refert . & nos experimur esse melancholi-
cos: contrà, qui humidiore molliorèque sunt cere-
bro , rudes hebetésque, Galeno iudice habendos.
atqui memoriam hoc maximè mollitudinis hu-
more nisi , quia in raro cereoque capite multo
facilius simulaçra rerum imprimentur , quam in
adstricto , ac siccitate durato. Quod si quæ me-
moriā alit teneritas , ingenium necat , liquido
constare , eosdem ingeniosos iuxta ac memores
esse non posse. Ita de vobis, Rethores , isti defi-
niunt Magistri ; & quod vos memoria liberalius
impertiunt, eò ab ingenio iudicioque, quas partes
arrogant , opinor , tibi, confidentius atque inhu-
maniū expellunt. Sed nos horum liberalitate,
si placet , utamur in præsentia , & quam partem
sponte nobis attribuunt, ita interim accipiamus,
vt quid de duabus sentiendum sit , paulo pòst

seorsim atque impensè visuri simus : speramus enim fore, vt ex iis, quæ partim vltò deferuntur, partim iure nobis ipsi vendicabimus , nihil ad extremum esse perfectius Oratore concludamus.

Memoria
præstat
Orator.
Plut.de
educ.lib.
Cic. in
part.
Plat. in
Theoz.
Arist.lib.
6. Eth.c.5.
Cic.lib. 5.
Tus. q.
Memoria
descrip-
tio.

Age igitur : M E M O R I A præ aliis valet Ora-
tor. & verò etiam gloriatur tanquam excellenti
vitæ bono, tanquam thesauro & penu discipli-
narum germana litteraturæ , Musarum parente,
altrice Sapientiæ, insigni demum arguento Di-
uinitatis. Quid enim an potest quicquam esse, aut
excogitari præstantius , quàm eam patere in ani-
mo capacitatem , quam immensa rerum aliarum
aliis quotidie accendentium congeries non modò
non exæquet , non expleat , non cumulet , sed di-
latet etiam laxérque ac fundat ampliùs , nouóf-
que semper sinus ac recessus intus latè lacunosos
aperiat ? quid admirabilius , quàm retum verbo-
rūmque multitudinem forma variam , sensu di-
scrépantem , numero infinitam , iis loci angustiis
ita non confusè ac permistè , sed distinctè ele-
ctéque conseruari , vt quasi discreto descripto-
que in capita , seu familias populo , in fronte da-
mùs Domini titulum legere , indéque habitatore
euocare , aut gentem vniuersam censere facilè
possis ? quid accommodatius , quàm simulacro-
rum ingentes copias , tamquam addictam ubique
tibi sacramento militiant , eo inter se nexu ac fi-
de coniunctam cohærentēmque habere , vt siue
vnumquodque separatim , siue confertim vniuer-
sa , siue singula ordinatim in acié proferre velis ni-
hil planè in tāta rerū turba tu betur , sed alia pro-
cul atque in recessu sita prodeuntibus locum ce-
dāt : alia semiaperto aditu quasi tentabūda , & an
ipsa

ipſa quærantur, exploratura ſubſtant, alia ſe tora confeſtim promant, atque in medium certò euocata proſiliant? Hoc autem tam magno, tam fido domesticorū agmine instructis animus quam ſpeciem ſui auditoribūs exhibebit, dum nihil agetur vñquām, nihil cadet in consuetudinem quotidiani ſermonis, nihil in diſquifitionē, deliberationēmque aliquando vocabitur, cuius arbitrium ille continuo petere ab antiquitate, teſtes citare maiores, ſententiis exempliſque conſirmare, dicta ſapienter, fortiter facta, ex cogitata prudenter inſerere, cum recentibus antiqua, noſtra cum externis, cūm ultimis pri ma mediāque conſerre ad pompañi vſque ostentationēmque non valeat? Non eſt quod blandientes ipſi nobis rebus per nos inuentis, hoc eſt, ingenij laude magnopere gloriemur, aliorum placita délicato fastidio reſpuamus; vetera ſuperbē, atque arroganter indignemur: Qvo tūs quisque eſt, qui noua condat, priſca non refariat? Evidēm numquām affenſus ſuni Platoni, qui rerum ſcientiam existimauit eſſe reminiſcentis animæ laudem. Illud non rārō ſum expertus, cūm aliiquid acutius excogitarem, mēque eius inuentorem paulo blandius efferrem, vbi in illud mox incidi, ac recordatus ſum id lectrum fuiffe à me olim; tunc enim uero animaduertiffe, beneficium illud non fuiffe ingenij, ſed memoriæ. Et ne alios metiri videar ingenio meo, nōne hūc ſpectant illæ Sapientium voceſ, nihil eſſe ſub Sole nouum? Vix quicquam dici, quod non ſit dictum priuius? Quæ modò ſunt, fuiffe pridem ac futura poſtimodum

esse? nonne inquam ostendunt, rārum iam superēsse, qua usquequaque gloriemur, inuentioni locum, occupata maioribus magnam partē in genij spatia, per amplū memoriae patere campū, uno verbo, scire iam nostrum recordationis agnitionisque plurimū habere? Quod si ita est, quis non videt, quantum inter ceteros efferrant Oratorem, qui pulcherrimo illum memoriae bono instructum volunt, & quod inde sequitur, quām non abiecte humiliterque de vobis loquantur, Rhetores, qui efficere contendunt, Artis vestræ laudem ornamentūmque esse memoriam?

An me-
moria
cum inge-
nio con-
stet.
In Phile-
bo.
De Mem.
& Rem.

Memoria,
& ingenio
præstare.
Homerus.
Aristote-
les.

Iul. Cæsar.

Seneca.

Verūm memoriae vim cum intelligentiae acuminē constare posse indagatores naturæ Philosophi negant. Credo, Philosophorum Principes Plato & Aristoteles: quorum alter salutem sensuum, atque intelligentiae appellat memoriam, alter facilius reminisci qui excellunt ingenio, disertè pronunciat. credo, Fabius Quintilianus, qui & doctrina & usu longissimo, æstimandorum ingeniorum peritissimus, indicium ac specimen ingenij statuit in pueris memoriam. credo, ingeniosissimi quique, quos fuisse constet maximè scilicet obliuiosos. HOMERVM loquor, illum ingeniorum fontem, rerūmque omnium comprehensione felicissimum. loquor ARISTOTELEM virum extra omnem ingenialeam, ac memoria rerum plurimarum excellentem. loquor C. IVLIVM Cæsarem, qui nihil unquam præter iniurias dicitur oblitus. loquor ANNÆVM Senecam Declamatore, in quo ingeniu viguisse nos admiramus, memoriam ad miraculū usque floruisse testatur ipse. loquor inter viros sanctimonia nobiles

AVGVSTI

AVGUSTINVM, atque HIERONYMVM summo ^{ss. Aug.}
^{& Hieron.} ingenio mirabilique memoria praeditos, quorum
 hic quem posteriore loco nominaui, cum linguas
 nationum ferè omnium calleret, eo praeconio
 exornatus est, ut diceretur, AB nullo hominum
 sciri quod Hieronymus ignoraret. loquor, ut
 proxima commemorem, PICVM Mirandulanum ^{Io. Picas.}
 memoria æquè ac ingenio plausus omnium ad-
 mirationemque promeritum. denique, ut è no-
 stræ Familiaz multis vnum proferam viuentem
 adhuc victurumque perpetuo fama nominis im-
 mortalij, FRANCISCVM Suarium loquor ingenio
 sine controversia maximo: cui tantum memor ^{Fran.}
^{Suaris.} est, ut inter reliquos sanctos Patres Augustinum,
 multiplicem sanè vberemque scriptorem animo
 promptum habeat ubique, eiisque tum senten-
 tias, tum (quod perquam mirum est) verba pro re
 nata prolixè fideliterque subiiciat. quin etiam de
 suis voluminibus, quæ iam Bibliothecam sola
 conficiunt, si quid interrogetur, vti sit, statim quo
 loco, quaque pagina differuerit ea super re, ex-
 peditè docentem ac digito commonstrantem sa-
 pe vidimus. Ad eò memoriam ingenio non offi-
 cere certum est. At rationi quâ satisfiet, quæ duo
 hæc in uno eodemque vigere non permittit,
 cum quo humore memoria pascitur, eo extin-
 guatur ingenium? Non expendam diligenter
 quanti ratio sit: sed neque illud docebo, virtutem ^{Memo ria}
^{vis du-}
^{plex.} memoræ duplarem esse, celeriter percipere, per-
 diu retinere: illud ex humecto fluxoque, hoc ex
 arido & sicco prouenire: quare eisdem magno
 esse ingenio, & perinde tenaci memoria satis
 posse. hoc paucis attingam, quod vobis, Viri Sa-

pientissimi, ex Aristotele, Aristotelisque interprete D. Thoma exploratum scio, Memoriam ab Agnitione, Reminiscentiam vocant Philosophi, differre sanè plurimum: illam homini cum brutis animantibus, hanc homini tantummodo conuenire: illius celeritatem cum ingenij tarditate plerumque consistere, huius verò cunctationem & moram volticris ingenij comitem esse. Etenim cum reminiscendi virtus peruestigatio quædam sit rerum in memoria oblitescientium vno animi motu alios secum atque alios quasi consertis manibus educente; ita mentis agitationem comprehendit, ut qui ratiocinando expeditiores sunt, ingeniique celeritate præcelunt, eos facilius reminisci, is quem sæpe laudo, Aristoteles scitè confecerit. Atque hanc memoriarum laudem, contra quam nec Philosophorum authoritas, nec rationum suffragia contendunt, illam fatemur in primis esse, cuius gratia se commendari multo audiùs exposcit Orator, quam ob eam memoriarum gloriolam, qua nihil non momento accipiat regeratque: qua multiplicium ac inter se perplexarum rerum congeriem perpetua oratione euoluat: qua longam verborum seriem modò à summis rectâ ad ima, modò ab imis ad summa præpostere, modò à mediis ad extrême perturbatè, plaudente circum auditore profundat: sed qua in animo impressa semel, etiam si ægrè, rerum verborumque vestigia ad eum usum tenax ac fidus seruet, nihil ut ponatur in medio, de quo ille copiosè, electè, sapienter, si minus flexibili ipsa per se, excussa certè per rationationem memoria differere diu multumque non

Discrimen
Memoria
& Remi-
niscentia.

Quid sit
Reminis-
centia.

Offensa-
tio me-
moriarum.

non possit. Quod dum faciet Orator, faciet autem si tueri volet Oratoris nomen, non minus se inter memores ingeniosum, quam inter ingeniosos memorem præstabit.

Verum sentio me, dum in Oratore Ingenium cum Memoria in gratiam reduco, ad eam partem deuenisse, qua de INGENIO agendum erat. De ingenio Oratoris quid sentierit.

quam ego laudem memoria longè præstantiorem dum Oratori enixè restituo, constabit etiam, quod modò dicebam, Oratoris Memoriam non hebetem segnemque, sed cum accurata animi ratiocinatione, Ingeniique acumine esse coniunctam. Principio illud inter nos conueniat necesse est, cùm de Oratore loquimur, non esse sermonem de causidico aliquo, aut locutore, qui è grege concionalium Rabularum vendibilis repente proclamator existat: hic enim licet ingenio destituatur, animo tamen complexus ingenitem rerum verborumque syluam, quandiu non excedet memoria; tandiu non modò probabilis, ut aiunt, ad clepsydram, sed perdius ac pernox ad auditoris usque conuicia pertinaciter declarabit. Neque etiam hic agi de Rhetore ac dicensi Magistro, in quo diuturna exercitatio, ac multorum lectio obseruatioque librorum ita saepè numero supplet ingenij partes, ut in tradendis luuentuti præceptis Rhetoris personam non magis experti, quem acuti sustinere cum dignitate videatur. Sed de eo demum Oratore disputati, qui siue ad populum in foro Temploque, siue in Aula in priuatis publicisque consiliis ad Principes viros, siue in Exedra & Academia ad Sapientes, quacumque de re proposita, tam erudita atque

atque aperta oratione doceat, tam suaui gratiaque
demulceat, tam robusta atque pugnaci commo-
ueat, ut grauitate rerum, verborum suauitate, ar-
gumentorum seu vi, seu specie concitatos audi-
tores in quam ipse velit partem, unus lingue im-
perio traducat vniuersos. Hunc autem magno
excelsoque esse ingenio numquam mihi timide
pronunciandum putavi: quando triplex hoc mu-
nus, quod adeo Oratorium est, ut Orator absque
eo nullus sit, ne mediocriter quidem exerceri
potest sine ingenij laude. Nam, ut de primo di-
cam, qua ratione D O C E R E poterit is non in una
alterave materia, sed in iis omnibus, quae usurpat-
ur hominum sermonibus, aut cadere aliquando
in disceptationem solent; nisi earum notitia
perbene ac scienter hauserit. Quomodo sua sta-
bilire, aliena refellere, repugnantibus occurtere,
falsa & fallentia procul habere, omnia certis ra-
tionum ponderibus momentisque firmare: si
ignoret, quid possit Enthymemate confici, quid
Inductione, quid aliis argumentationibus: in qui-
bus dum alia ponuntur, assumuntur alia, alia de-
ducuntur: siue sola seorsim intelligat, siue plura:
inuicem componat, siue ex uno aliud ducta in
orbem ratiocinatione comprehendat. Ingenium
certissimo se ubique prodit arguento, ductu-
que se suo quodammodo circumscribit. Fallun-
tur qui Oratorem concludunt ea tanquam re-
gione, septumque continent iis terminis, ut ele-
ganter & ornatè dicat: in quo fortasse memo-
riæ, quam ingenij maior est usus. Non haec est
Oratoriæ prouinciae amplitudo, totumve munus
Oratoris, quin potius ipsi Artifices dicendi, eius

iu

Primum
Oratoris
munus,
Docere,
quantum
egeat in-
genio.

Argu-
mēto-
rum tra-
tatio po-
stulat in-
genij
vim.

iascitiam, cui res non suppetant, abundant autem
 verba, stultitiam loquacem appellant atque irri-
 dent. Sed inuenire quid aptè dicat, quæ funda-
 menta iaciat orationis, quam rerum molem ar-
 tollat, quibus argumentorum præsidii omnia
 communiat; hoc adē Artis huius est, ut addi-
 ctus huic parti Aristoteles Rheticam ex inuen-
 tione definiat, cùmque perfecti Oratoris appel-
 latione spoliare non dubitet, qui inueniendo mi-
 nus excellat: cùmque persuasionem fide ac mo-
 tu comparari dicat, inter ea quæ fidem faciunt,
 atque ideo persuadere possunt. Elocutionem non
 enumeret, nisi tanquam comitem, quæ inuentio-
 ni ad fidem famuletur. Hæc autem inuentio re-
 rum, quas expedite atque in omnem dicendi oc-
 casionem intentus illicè expromat Orator: hæc
 celeritas animi transferentis sese in omnem par-
 tem, omnia vbiq[ue] rimantis, omnia colligentis:
 hæc mentis feracitas progignentis tam multa,
 tam varia, tam apta rebus, tam opportuna tempo-
 ribus, tam decora personis, quis non videt,
 quanti opus ingenij, quantæq[ue] intelligentiae sint
 opes? Sanè cùm sedes argumentorum easdem
 Dialecticis ac Rhetoribus vtrorumque Princeps
 Aristoteles attribuit, non ille exercenda campum
 memoriaz, sed locos sagaci impigræque rationi
 peruestigandos aperuit. Iam vero ut DELECTET ^{secundum}
 Orator (nam hoc eius alterum munus dicebam) ^{munus}
 quo id modo sine ingenij solertia consequetur?
 Ut enim omittam quod est in oratione robu-
 stius, & quædam minuta consecter, in quibus in-
 genij laus fortasse videri potest ambigua; certè
 & in verbis translationes inuetionésque, & in
 ora

oratione sententias habere plurimam dilectionis omnes experimur: atqui ingenij non vulgaris argumenta sunt utraque. Et verba quidem apte transferre, mentis esse omnino peracutae ac perspicacis apud Eloquentiae parentem vir cum primis eloquens M. Crassus affirmat. quod nimur nobilis ac praetalti specimen ingenij sit transilire ante pedes posita, trita ac sponte se offerentia contemnere, & alia longe repetita cum delectu sumere: ex quo fiat, ut auditoris animus translatione audita, euolet continuo ad Authoris ingenium, et usque contemplatione in admiracionem excitatus, ea perficiatur, quam ex admiratione nasci Aristoteles voluit, voluptate. Accedit, quod nemo potest unum alterius loco concinno substituere, quod in translationis usu venit, qui non plurimum inter se similitudinem, nemum, atque concordiam deprehendat: hoc autem est rationis opus, quae rerum naturas peruestigat, animaduersaque proportione ingeniosè permutat, ex quo nasci putandum est, ut qui haec audiunt, per eadem rationis vestigia progredientes, dum deprehensa unius cum altero comparatione, hoc esse illud, ratiocinando discunt, maximè delectentur: cum semper quidem iucundum sit homini discere, tamen ratiocinatione, id est, congruenter hominis naturae, multo iucundissimum. In sententiis vero conformandis, ubi visus ingens ac virtus in breve dictum coacta mirè oblectat auditores, quam viuit penè ac spirat ingenium? Quid enim? argumentum per amplum & grasse, quodque fufum ac dissipatum, vires amitteret, unius verbi compendio colligere

Transla-
tiones.lib. 3, de
Orat.Anist. 3:
Rhet.

Sententie.

re, ac proinde fortius intorquere: res communis
etiamque proculatas, tanquam transmarino atque
aduentitio quodam cultu inter noua ac prima
reponere: dictis improuisò aggredi, subitisque
animum pugnaculis lassessere, lassessenti repente
ictum referre, iacis festiuè decertare, facetiis am-
bigue suspendere, salibus acutè vellicare, comi-
ter illudere, argutè blandiri, vafre cauillari; hæc-
ne stupidum quiddam ac plumbeum sonant; an
mentem potius acrem ac vigentem, celerrimeque
multa simul agitantem præ se ferunt? Quid si in
his, quæ minima sane sunt, & in quibus quasi
proludit Eloquentia, non minimū tamen glu-
cet ingenij; quid in concitatione animorum ac
Motu (quod tertium est munus Oratoris) quæ
mentis præstantia, quæ vites orationis, quæ inge-
nij maturitas apparebit? Sane vniuersam de
affectibus disputationem, quæ & Philosophi na-
turalis est, vt eorum causas à natura petat; & mo-
ralis, vt eosdem honestatis ac turpitudinis capa-
ces ostendat; ita ad Oratorem, qui eos excitet
aut componat in animo, spectare existimarent
sapientes viri, vt affirmauerit Plato, Rhetores
non scripsisse ex arte, qui de affectionibus animi
non scripserunt. Quæ vero de illis non Philoso-
pho in Ethicis, sed Oratori in Rethoricis scripsit
Aristoteles, an huiusmodi sunt, quorum naturas,
causas, effecta semidocti homines ac vulgaris in-
genij capere possint? Et tamen disertè idem pro-
nunciat, Oratoris officium implere non posse,
qui non planè percepit, quid unaquæque per-
turbatio sit, qualis; quibus in personis, quâve ra-
tione concitetur. Nam quid dicā de usu odio in-
mici

Tertium
Oratoria
munus.
Mouere.
quantum
requirat
ingenium.

In Philos.
bo.

lib. 1. Rec.

**Concita-
tie ani-
merum.**

**Euripides
in Hecu-
ba.**

**Vlyssis
facinus.**

miciáque flagrantes gratia & amore coniunge-
re : furentes ira lenitate mitigare : confidentes ac
spei plenos repentina timore comprimere : indi-
gnatione succensos misericordia flectere : inui-
dia tabescentes , aut malevolentia exultantes
emulatione aliò traducere , vel despicientia re-
tardare ; quam ingenij non mediocritatem , aut
vulgarem communemque solertiam , sed incre-
dibilem sagacitatem , admirabilem industriam ,
dunam propemodùm felicitatem desiderant
quam esse acutam oportet ac perspicacem eam
mentis aciem , quæ naturas hominum timet
seque tam altè intinuet in eorum animos , ut qui-
bus illi studiis ducantur , penitus introspectis , ta-
lem se ad speciem conformet qualis eorum mo-
ribus similis primum obsecudet in loco , ac bland-
è circum præcordia ludat : deinde , ubi fauentes
animaduertit , paulatim personam sibi , mox etiā
auditoribus exuat : denique affectiones alias , alios
sensus , naturam penè aliam iis , apud quos agit ,
viètrix imponat ? Detinebantur apud Polymesto-
rem in Cherroneo Græci vñà cùm Trojanis ca-
ptiuis , cùm primum licuisset , in patriam indo-
transmissuri : sed petebat Achillis umbra , vt ad
honorarium tumulum sibi eo loco positum Po-
lyxena Priami filia mactaretur . Abducenda es-
go Polyxena erat ab Hecuba matre : haud mag-
no conatu , si clam matre , aut illa inuita per
vím transigere rem totam voluissent : sed ea con-
sulta ac probante , Achilli , hoc est , infensissimo
Troianorum hosti viètimam immolare ; arduum
enimuerit negotium , & haud scio an humano-
majus agebatur . Destinatur hanc operi non
Aga

Agamemnon aliquis, aut Diomedes, aut ipse, cuius intererat illo honore patrem non fraudari, Neoptolemus; sed eloquentissimus inter Græcos. **V L Y S S E S.** Quid putatis? adit Hecubam, victimam poscit, persuadet, abducitur filia, matatur. Deus immortalis! Et quod homini ingenium fuit, quæ animo sapientia, quæ lingue facundia, quæ menti sagacitas, qua prouidere rationes potuerit, ut odia contra Græcos euersores Troiæ in Troiana Regina restinguaret, itam aduersus Achillem Hectoris interfectorum in matre sedaret impetum contra Neoptolemum Priami parricidam in uxore cohiberet, misericordiam erga vnicam, quæ supererat, filiam, in parente compesceret, lacrymas ob cædem innocentis puellæ in femina exhausturit, Hecubam in summa orbitate luctuque, quasi obiecto Medusæ capite, sensu omni atque humanitate spoliaret? Evidem magnus sit licet, quod Troiam Vlysses expugnauerit: mihi, quod vicerit Hecubæ mentem, non paulo maior est. Certè illud cum multis, hoc solus præstitit: ibi dolo mutant & inane Palladis simulacrum aggressus est, hic palam cum matre peruigili atque attenta conflxit: tunc in corpora ferro desæuit, quia mentes ad concordiam flectere non potuit, hic non ante sanguinem fudit, quam in animum oratione penetrauit. Haec autem, quæ de Vlysse dicuntur, siue ad Historiæ fidem, siue Poëtarum more, quid aliud sunt, quam quæ superfigmenta & fabulas vsu venire quotidie vides? dum homines Eloquentia nobiles rem aggressi difficultibus impeditam, pertinaci ani-

Fam. Strada.

B. mo

Digitized by Google

Vis Elo-
quentia

mo defensam, sanguini ac vitæ prælatam, eam rem, non vi, non armis, non imperio, sed dicendi facultate, qua se penitus insinuant in animos; dexteritate mirabili, protinus expedient, à videntibus planè ac volentibus extorquent, atque ad exitum nulla cuiusquam mala gratia perducunt. Ut sanè dubitare nefas sit de illorum ingenio, qui tantum operis moliuntur, quique Arcem hominis excelfissimam, vniue expositam Deo inuadunt, capiuntque quoties libet, atque in potestatem redactam arbitrati suo moderantur.

Supereft iam ex iis, quæ initio proposui, tertio loco in VD CIVM: quam animi partem ab ingenij virtute sciunximus, quod ingenium celeres quidam motus ad excogitandum acuti, & quædam intelligentiae alacritas ostendat; iudicium verò sapiens animi mora, & matura inter res plures æstimatio, electioque commendet. nec perpetuò in singulis reperiri vtrumque, imò peracuto ac volucri ingenio viros sæpe prudenter consilioque laborare compertum est. Verùm non est, quod hoc vobis dissidium timeatis, Rhetores, adeò ingenij, de quo dixi, bonum tenetis, vt iudicium vestrum sit; atque ita vestrum, & Oratoria cum arte coniunctum, vt plures dicendi Magistri perantiqui & graues, sextam Rhetoricæ partem iudicium numerent, idque tam firmis rationibus enitantur, vt nemo expedire se illis possit, nisi plusculum aliquid, quam petitur admittat: nempe iudicium partem quidem esse, non tamen solitariam ac distinctam à ceteris, vnumque in locum reiectam, sed annexam singulis

De Orato-
ris iu-
dicio qui
sentiendū

singulis atque permistam , quæque tanquam succus ac sanguis per vniuersum Eloquentiarum corpus æquè diffundatur. Et sanè si finem Oratori à superiori prescriptum disciplina spectemus, facile patebit , magno ac solerti iudicio opus esse ei , qui agere Oratorem velit. Existimauit , scriptumque reliquit Aristoteles , Rhetoricam ciuitatis Scientiæ propaginem esse , adeoque unum lib. i. Rhei-
cor. ubi utramque finem proposuisse , ut Rethores sua cætate ciuiles se Magistros appellarent , ac pollicerentur auditoribus suis administrandarum , vrbium rationem . quod apud Platonem Gorgias facit , & sequutis deinde temporibus Tullius , Quintilianus , aliique conscriptis voluminibus professi sunt. Et quamquam hoc dictum est alicubi gloriosius , illud certò constat , Ad bonum ciuitatis utramque ita conspirare , vt si quis ab ciuili scientia mos inducendus , tollendumve sit : si lex ferenda aut abroganda : si tributum , aut in capita , aut ex censu , aut extra ordinem imperandum : si expeditiones sumendas , si bella continuanda , si ditiones facienda , si induciæ , si fœdera pacifica , confirmanda , rescindenda ; ad eloquentis alicuius operam confugiat , illum in priuatis congressionibus Consultorem habeat , illum in publicis Suasorem . at neutrum horum , quæ dixi , munera sustineri vel leuiter potest sine solerti circumspectoque iudicio . Et Consultatio quidem tota prudentiarum trutina quædam est : cum enim in ea non generaliter de rebus vniuersalibus agatur : non metienda sit Astrorum Cælique magnitudo , non fructus quæstatur contemplationi voluptas : non Consultatio quatenus opus habet iudicio .

leges vbique stabiles æternæque, in quibus nihil videlicet delibereres, ante oculos per otium proponantur: sed singula minutatim atque præcipue inspicienda sint, saepe utilitatis, necessitatiss interdum, semper honestatis ratio habenda: priuata ac publica lucri damniqe comparanda momenta: loca inter se, vires, potentia, opes, imperia conferenda: plurima quæ causas circumstant, quæque personis adiuncta sunt æstimanda; sola profectio hisce deliberationibus tam multis, tam variis; tam saepe ac facile mutationi propositis præesse Regina vita Prudentia poterit, cuius, ut Sapientes affirmant, solius opus est consiliari, certaque ad constitutum finem rationes ac vias excogitare. Ad hoc porrò munus cum à Ciiali scientia, hoc est, Principe reliquarum, Oratores præ ceteris admittantur, atque ab Aristotele, qui ob solam consultationem librum Rhetoricæ scripsit ad Alexandrum, huic in primis aperi destinentur; quis non videt, quæ sententia de Oratoris iudicio, prudentiaque feratur, iam verò suasio in aliis dicendi generibus nihil minorem querit iudicij sagacitatem. Etenim si suasori certa esset ac circumscripta materies, eaque stabilis, nec perpetuò varietati obnoxia, si personarum numerus intra gentem unam ac nationem contineretur, si illi iidem, quibuscum agendum est, eosdem se manè vesperique præstarent, non difficile esset Oratori aliquot sibi leges atque instrumenta definire, pauca regionum ingenia indagare, sibiique adiungere, mores hominum eodem tenore constantium semel sibi cognitos perpetuò retinere. cat iverò cum rerum quæ

S. Thom.
2. 2. q. 49
art. 5.
Arist. lib. 6.
Eth.

Suasio cur
magni
egat iu-
dicio;

quædam infinitas ac mutabilitas sit, cùm personarum varietas nullo certo genere comprehendendi possit, cùm temporum inconstans nouæ adem ferat, cùm ambiguis homines moribus ipsi à se alijs atque alijs in horas discrepant; viglet sanè Oratoris industria, circumspiciat probè vel minima quæque momenta rerum, nihil eum usquam prætereat; veritas se in omnem partem necesse est. Quare sapienter Plato, ut leuaret hoc onere Philosophos, præcepit, In summa rerum consistente, ad singula ne descendenterent. nempe s v p r s m a & propinquæ cælo aëris pars à turbis libera est, non cogitur illa in nubem, non in tempestatem propellitur, non versatur in turbine: inferior tonat ac fulminat, sic hominem si animo universè videoas, nihil illo tranquillus, nihil pacatus, nihil sereno puroque cælo similius. at si ad singulos hominum accesseris, hic nimis inter affectionum nubes odia funduntur, hic ardent cupiditatum faces, hic irarum fragoribus omnia quatuntur. planè vt non difficile fuit olim Prometheo, vt est in fabulis, vbi hæc humana præteruestus esset, in cælo liberè vagari, admotaque ad Solem ferula, vel inter Deos ignis custodes ignem subducere: cùm verò ad homines rediit, persuadere hominibus non potuit, ne ab illis proditus, ad Caucasum montem, perpetuum Aquilæ pabulum miserè torqueretur. Scilicet in-dagatori naturæ Philosopho facile ac iucundum est, cum homini illo suo, seu verius hominis simulacro degere dies ac noctes, certamque cum eo agendi rationem inire, in quo stabilia, cori-

Oratoris
cum Philo-
sopho
compara-
tio.

Hesiodus
in Thea-
goris.

stantia, æternaque sunt omnia? ut si aciem intelligentiae, qua idolum pulcherrimum contempletur, paulo acutius intendat, non habeat interea, in quo magnum prudentiae specimen ostendat; cum longè secus Oratori contingat, qui Homini*s*
ingenium. congregdi eo cum homino debet, cuius ingenium per se latens, multiplex, ac tortuosum, ubi se quæri sentit, deque rebus suis agi; ita se nescio quos intra flexus atque anfractus abdit, sepit, obstinatèque concludit, ut nulla via nisi Thesei filo, id est, sagaciis prudentiae ductu adiri extrahique posse videatur. Hinc illa indagatrix solertia opportunitatum, locorumque obseruatio, temporum prouidentia, statuum conjectura, omnium delectus, quibus Orator adeò tempestiuè aditus tentat, occasiones prouidè venatur, sedes ac loca sagaciter explorat, rem ipsam vestigiis penè omnibus odoratur, ut insinuatus sentinel in hominis animum, ei non modò non inuitu, non oppressio, non modò patienti, aut non repugnanti, sed volenti etiam perlentique de gradu, deque fortunis suis cedere persuadeat.

Amplissi-
gas Ora-
toris iu-
dicio
campus. Neque hoc quamquam permagnum, iudicij tamen summa est in Oratore: quando ubi hæc ille perfecerit, non continuò ex unius prælii victoria de vniuersi exitu belli certam facere conjecturam potest; sed plurima adhuc supersunt, eaque inter se longè diuersa, quæ alio semper

Mores & artificio, nouaque prudentiae machinatione agitatis, for-gredienda sunt. Quot adolescentia mores eduntur, & cat? quot media, ætas firmat? quot senectus mutat? quidquid splendor familie, opum copia, honorum gradus: quidquid humilitas, egestas, seruitus

seruitus in animos inuehuncit: quantum litterarum cultus ac patrociniam, quantum earum ignoratio odiūnque ad virtutes, aut ad vicia conformant: quidquid *vbiique gentium consuetudines populorum, instituta nationum, regionum ingenia, ritus, natura præcipiunt aut vetant;* tantum Oratori peruestigandum, tenendum, usurpandum est. hæc illi omnia in consilium vocanda, hæc præ manibus; hæc ob oculos ita propriaenda, ut paratus æquè ac intentus in omnem occasionem, statim in promptu habeat, quæ se ratione gerat cum adolescentे cupidè, cum viro fortiter, cum sene temperatè: in Academia grauitet, in fôro confidenter: principibus Viris imperium extollat, nobilibus claritudinem, fortunas opulentis, miseris securitatem: quid cuique nationi obsevandanter ingerat: quid dicat apud Germanos candide, apud Gallos præferuidè, apud Hispanos composite, apud Italos peracutè: denique quomodo ad singulorum mores ita componat suos, vt unus omnium gnarus, nusquam hospes atque insolens, *vbiique in patria esse videatur.* Ad summam: ne singula persequar dicendo, totam eam rationem, quæ cautè circumspicit, quid cuique conueniens, quid temporis, quid loco, quid rei, quid personæ sit aptum, quæ uno *Decorum* vocabulo, cum latissimè pateat explicatur; eam satis constat & sumnum esse opus Prudentiæ, & proprium esse artificium Oratoris.

Quod si hæc, Rhetores, iudicium solito maius, & quiddam propè infinitum in hominibus prudentia desiderant, & tamen omnia ab

Arte vestra requiruntur, Artisque Princeps Ari-
stoteles sine his esse. Oratorem negat; nam iam
vnde dicendo abieram, pugnaciter tè reuertar,
& vobis tantum laudis, quantum ab rerum mul-
tarum memori comprehensione, ab excellente
ingenio, ab solerti nauoque iudicio prouenit,
gloriosa exultantique oratione gratulabor: sed
hoc unum, quod ex iis, quæ postremò dixi, per
se sequitur, reputandum vobis cum animis westris
etiam atque etiam relinquo; quam multiplici re-
sum cognitione ad tam cælestè Prudentiæ fasti-
ghim, hoc est, ad debitum vestro ordini locum
peruenire debeatis; ut quam prudentiam Homer-
iticus Ulysses multarum urbium mores vi-
dendo didicit, eam vos iis, quas vetus

Afranins. Poëta facit; prudentiæ causis memo-
bus, uria & vsu, vel huius loco, lectio-
ne auditioneque conse-
quamini.

PROLV

etiam ministris, coniunctis, & si super-
erit, & a credere vixit, ut in primis, & non
de secundo, & tertio, & quarto, & quinto, & se-
cundum.

P R O L V S I O I I .

An congruenter honestatis , & Historie legibus faciant ijs, qui in rerum narrationibus ad calida & perlitica, ut ipsi vocant, præcepta diuertunt. quo loco de Corn. Taciti scribendi ratione multa disceperantur.

E R S B Q V O R etiam hoc anno instituti mei rationem, Cardinalis Illustrissime. Disserui ex hoc pridem loco apud nouos Rhetores de Artis, quam illi recens, præceptore me aggrediebantur. vtilitate: ostendique, Rheticam non esse tenerioris ætatis honestam scilicet moram, aut ludicum negotium, atque umbratilem exercitationem, quæ Gymnaforum intra parietes conclusa, vix quicquam emolumenti ad ciuilem hominum vitam foras deriuet. imò verò nullam esse inter humanas disciplinas mortalium bono excogitas, quæ ciuitatum commodis inter aduersa pariter ac secunda præstò sit magis, quam Ar. tem dicendi. idque cum in Oratoria, Historia, ac Poëtica quæ generatim, quæ præcipue demonstrasse; rursus ab Oratoria exorsus, quid præstantissimæ facultati vitiò daretur, amoliri conatus sum. Nunc verò Historia nobis est inscienda, cuius ob causam tanto maiori apud Sapientes inuidia laboramus, quanto minus obiectum crimen multi, vt video, reformidant, non pauci etiam tanquam speciosum in vulgus ambient, eoque palam nomine gloriantur. Quid autem hoc sit, accipite ex hominis voce, cuius

CL Aqva:
uia PreP.
Gen.

B 5 dicta

dicta apud vos, Patres Religiosissimi, legum instar merito habentur, obseruanturque. Hunc dicere non nemo audiuit, duas videri sibi disciplinas, nobiles quidem illas ac salutares, praecipue tamen obnoxias, ne se addiscentibus perniciem aliquam crecent: alteram Mathematicorum, Rhetorum alteram. I L L A N E I N G E N E R I A C O R U M D I U I N A T I O N E M , H A E C N E I N C O R U M C A L L I D I T A T E M , Q U I S E P O L I T I C O S D I C I V O L U N T , Q U A N D O Q U E D E G E N E T E T . E T E N I M S I C U R I N F L O R I B U S & O L E R I B U S M I N U T A I N T E R D U M A N I M A L I A I N H A S C U N T U R , Q U A E I N C A U T O S C O L O R E P R O M I S C U O , A C P E N E I N D I S C R E T O E N E E A N T ; I T A C V M B O N I S A R T I B U S S U A P L E R U N Q U E V I T I A S U B C R E S C U N T , Q U A E P E T I M I L I A F S S I N I Q U E V I R T U T I B U S S P E C I E V E N E N U M O C C U L T A N T . E T S A N E , Q U O D A T T I N E T A D H A N C , Q U A M P R O F I T E M U R A R T E M P O L I T I O R I S H U M A N I T A T I S , I N H O C D E N I Q U E M U L T O R U M I N G E N I A D E S I N I E T , & T A N Q U A M G E N E R O S A V I N A V E R U S T A T E C O A C E S C E R E S A T I S C O N S T A T , C U M I D I P S I , V T A M A N T S U A V I T I A , P R E S E N O B S C U R E F E R A N T . V I D E A S E X I I S N O N P A U Q U I D A L I G U I C O L L I G U N T . S C E D E M U M P R E C P T I S P R O D I R E I N S T R U C T O S E R H E T O R U M S C H O L A . I U S A C F I D E M P E R P U L C H R A E S S E N O M I N A , S E D I N A N I A , N I S I A D R E M T U A M D E T O R Q U E A S : N E C Q U E M Q U A M A L T I U S E M E R S I S S E , Q U I P U D O R I S U P E R S T I T I O S E O B L U C T A R E T U R , S U M M A S C E L E T A I N C I P I C U M P E R I C U L O , P E R A G I C U M P R E M I O . D O M I N O R U M G R A T I A M A S S E N T A T I O N E P A R A T I , & C O N S C I E N T I A S E C R E T O R U M R E T I N E R I . S I C N O N R A R D S E I A N O S C R E A R I , Q U I S A P E A R C A N O R U M P A R T I C I P E S F A C T I , R E G U M A C P R I N C I P I U M A U L A S S U O A R B I T R A T U V E R S A R E T O L E N T . S E N S A A N I M I N U M Q U A M P E N I T U S A P E R I E N D A :

AB HIS
floria
quid ali-
qui colli-
gunt.

rienda: ob idque oratione vtendut*suspensa*, perplexaque, atque eluctantium verborum quæ utroque trahi possint: ita in integro futurum ea meditatum decernere, quæ improuisum effugerant. Hæc horumque similia, quæ, ut ex vultu coniicio, ad aures vestras minùs gratae accidunt. Auditores, illi magni faciunt, ac prudentiae neruos dicitant: hæc ex penetralibus Historiarum sedulò rimantur, eoque ex omni antiquitatis memoria Scriptores colunt ac terunt, qui ad hasce dominatrices artes callidioribus præceptis informant. Quare cum Historia rerum gestarum narratione ad prudentiam instituat: prudentiam vero sic politica istorum ^{politicæ} fraus imitantur, ut sub honestatis aliena specie, fœdissimæ ^{fraus} utilitatis vias ubique doceat; factum est, ut multi se ad hoc genus scribendi contulerint, atque à multis (ut plerique utilitate quamcumque capiuntur) magis, ac magis quotidie lectitentur. Ex quo Historia facta callidior, atque mendacior, male iam audire, inque se, ac Rhetoricam universam, obrectationis materiam deripiare non nullam caput. Quæ me impulit causa, non tam ut aduersus Historiæ corruptores aliqua dilectionem ostenderemque, eos qui hac scribendi habidine ducuntur, haud facere congruenter Historiæ legibus, quam ut Rethores meos ab huiusmodi lectione amoreque ementias prudentias remouerem, certè Historiam ab ea, qua immensitò laborat, inuidia liberarem. Ac mihi quidem de hoc hominum genere cogitanti versulus Poetæ non ignobilis veniebat in mentem, qui ut historicum luderet, quod perpetua narratio

ratione insatis laudes , in hostes probra , utrobique immode dicè congereret ; appositiè conclusit ,

Sannaz.
lib. 1.
Epigr.

Nec malus est ciuis , nec bonus historicus ,
Quamquam mihi addendum aliquid videtur in
mea causa , atque vnius verbi mutatione dicen-
dum ,

Summa
Prolusio-
nis.

Nec bonus est ciuis , nec bonus historicus :

Quas omnino partes duas permittite , Auditores ,
humanitatis vestræ argumentum esse pariter , ac
disputationis meæ .

Qui cives
non boni
inter hi-
storicos.

Age igitur , quicunque Historiam contexendo , latentes nescio quas artes ac dominationis arcana interim aperit , si Religioni , cuius prima esse debet in vnaquaque re cura , si ciuitati , hominumque consuetudini perniciosus erit ; haud erit , opinor , vobis iudicibus , ciuis bonus . at hæc duo nec raro , nec indiligerter præstari ab hoc Scriptorum genere , nisi me ratio deficit , sic euincio . Sumite , si placet , ex iis aliquem non minorum gentium historicum , non qui Religionem obtentui palam habeat , eamque , vbi utilitas concurrat , utilitati facile postponat : sed è veteri ac prima nobilitate modestiorem , ipsumque , à quo defluxisse videtur hæc scribendi ratio , uno

Corn. Ta- verbo Corn. TACITVM. Iuuat enim in hoc pō-
citus an tissimum Scriptore consistere : non quod inge-
quid ob sit Religioni- nium eius solertiāmque ac reliquias virtutes tanti

non faciat , vt præ iis non existimem paucula , quæ insunt homini , vitia ferri haud posse : sed vt à ceteris pro eorum indignitate abstineam , qui hoc tempore si aliquot argutolis Historiam aspergant , Corneliano videlicet exemplo se scribere , à cuius laude distant sanc quā plurimū , glo

gloriantur. Hic igitur, quem loquor, historicus, et si totus in eo sit, ut prudentia præceptis imbuit animos legentium; iis tamen, quas identidem interserit, animaduersionibus, consiliis, conjecturis, profecto non agit ubique, mea quidem sententia, ciuem bonum. Nam, ut RELIGIONEM cursum attingam, mitto sacra apud illum impunè violata, pollutas etiam cum luero ceremonias, crimina felicissimè patrata; quæ tamen haud par erat ab homine observationum iudiciorumque non sanè perparco, sine aliqua nota præteriri. mitto Virtutibus aueros, sceleribus faciles, humana plerunque contemnentes Deos. Quid illa? quantum Religioni conducunt? cum narratione rerum omissa, quasi disceptator sedet otiosus, atque in utramque partem querit ambiguntque, Fatōne res mortalium, & necessitate immutabili, an sorte volvuntur: quidve de insita multis opinione sentiendum, non initio nostri, non finem, non denique homines Diis cura esse. Quid alia hisce similia, cum euenissem ali: qua commemorat sine Deorum cura? Nonne dicta placet videntur ad Epicuri mentem? ut nobilis eius Interpres, ἐπικριτής εο̄ loco, atque ali: bi Tacitum aperte commonuit. Et ne longum faciam, quid illa in Religionem iniuria quanta est? Sub excessum Neronis Italia cladi bus afflita, haustæ aut obrutæ urbes, Campania incendiis vastata, Capitolium ciuium maribus eversum, Sacerdotia & Consulatus tanquam spolia reportata, plenum exiliis mare, infecti cædibus scopuli, nullus in urbibus, nullus in agris securus a scelere, atque a supplicio locus. quid ergo

lib. 6. Annal.

lib. 13.
Anna.
I. Lips. in
Notis.

lib. His.

ergo post hæc enumerata mala Coniector egredius adiungit? agnouit credo Deorum Numen, qui crimina pœnis prosequentes efficerent, vt scelestum esse minùs feliciter aut secure liceret. *Numquam atrocioribus inquit. Populi Romani cladem, magisve iustis iudicis approbatum est, non esse cura Diis securitatem nostram, esse ultionem.* Æperuersam hominis interpretationem, ac penè dixerim, inter ea prodigia recensendam! adeóne impie quisquam indoctus sit, vt cùm seculum suum vitiorum feracissimum fateatur, indignetur nihilominus, si suppliciis hoc est, peccatorum pœnis illud afflictari sentiat, Deosque scelerum vltores, inuidiae in humanum genus aut crudelitatis accuset? Ut meritò permagnus litterarum arbiter, ac Tacito addictiissimus Iustus Lipsius continere se non potuerit, quin ad eum locum exclamaret, *γράμματος impia inquam sententia: quidquid pro Tacito obluctetur in Lipsium familiaris olim quidem meus, rerumque Ciuilium non infacetus æstimator; sed qui non tanti vñquam mihi fuit, vt præ illo Iustum Lipsium litteraturæ magnæ virum minoris fecerim, purumque ac putum, vt ille vocat, Grammaticum, imparémque Cornelianis sensibus existimauerim. præsertim cùm inter alios quoque Interpretes idem sentientes ANNIBAL*

*Clement.
in Tacit.*

Scotus (in quo, veterano quippe Aulico, nemo iure desideret politicarum rerum scientiam) Taciti dictum vti improbum impiumque aueretur, ac respuendum Christiani honestique hominis auribus, ac palam execrandum clamet. Sed sive in tuto esse Religionem, num saltem

CI VITATI, societatique humanæ salutares sunt
 isti, qui tam crebro interiectis in Historia callide
 consiliis Ciuilem doctrinam instillare se morta-
 libus gloriantur? Profectò dum se ea natione
 Politicos dici volunt, adèd ciuitatis causam non
 agunt, ut horum vitio Politice nomen, non ci-
 uilis, ac publici commodi, sed priuate pro-
 priæque vtilitatis appellatio esse videatur. Non
 ita veteres illi ac boni, qui de Politicis, sed non
 ad istorum normam disputantes disertè defi-
 niunt, o p v s ciuum esse publicæ salutis cu-
 ram, cui se quisque conformet necesse est, vt
 ad eius bonum familiam dirigat, & per se do-
 mui, per hanc ciuitati felicitatem pariat. im-
 mo vocem esse naturæ, si illam exaudire veli-
 mus, Vt pars omnis ad corpus, in quo pars est,
 ita referatur, suam. vt ei salutem posthabendo,
 malit sibi male esse, quam corpori. Quare cùm
 ciuitatis pars. ciuis sit, hoc aiunt esse Politicum
 agere, ciuitatis salutem incolumitatémque sua
 vtilitate ac fructu potiorem habere. Planè vt con-
 stet, quam non accommodatè, congruentèque
 rationi, imò quam reclamante natura doceant,
 qui lectores suos per rerum narrationes ducunt,
 ad callida quædam vtilitatis compendia: dumque
 propriis singula rationibus subdolè metiuntur,
 Politici nomen, laudis olim atque honestatis,
 nunc vitij, ac propterea odij nomen effecerunt.
 Verùm quæ vniuersè nullaque exemplorum ap-
 positione cursim attigimus, distinctè præcipue-
 que, si placet, à capite sumamus. Etenim siue
 inter se ciues considero, siue eos ad Principem
 refero; utrobiique reperio, crebras horum ani-
 mad

An proz
 fuit ciudi
 tacibus
 isti, qui se
 ciuiles
 Scriptor-
 et auctor.

Quid sc
 Politicū
 agere.

maduersationes in Historia, interpretationésque
in deteriorem plerunque partem, officere non
parūm hominum societati. Atque, ut de ciuibus
inter se compositis priùs dicam, FIDE M esse
mortaliūm nēxum verissimè dictum est: neque
enim solūm homines in agris olim ac nemori-
bus solitarios ac vagos semel ad communionem
rerum eadem sub mœnia fides traxit, sed quid-
quid commercij operis que, quidquid inducia-
rum ac fœderis, quidquid amicitiae & affinita-
tis præsentes absentésque perpetuò contrahunt;
id mutua inter homines fides persuadet: quam
si ex anima tollas, continuò sanguinis ac ne-
cessitudinis coniunctio, legum sacramentorum
que iura, negotiorum ac societatum conspira-
tio dissoluenter: ipsi inter se mortales auersi, &
suspiciose, sibiique ab aliorum perfidia metuen-
tes, ab rerum administratione publicarum, ab
urbibus, atque conuentibus, à communi collo-
quio conspectuque ad sylvas, & glandes more pe-
cudum redigentur. Atqui nullum, mea sententia,
est telum, quod tantum infringat ac labefactet
humanam fidem, quantum historia hoc, de quo
loquimur, stylo versutiāque conscripta. Acce-
de ad horum Annales, aut Historias (quos ego
Sesquiubyses dum aut animo, aut oratione cōple-
ctor, fateor me de iis nō quidem ex odio iudicare,
sed ex iudicio eos non nihil odisse) quid usquam
apud illos sincerè honestéque factum leges? quid
non potius subdolè? quid non veteratoriè? quid
non fraudulenter? Ille imagine pacis in erro-
rem inductus; iste per summam odij dissimula-
tionem, odium tutò destinavit; hic specie re-
cusauit

Quid ad-
iumenti
habet fi-
des in ali.
quorum
Historis.

Varia
fraudum
argumen-
ta.

cusantis ambigua de se hominum iudicia odooratus. Amici tanquam utres, abiecti inanes, opulentis ac pleni primò expressi, dein ad suspensum coacti : corrupti largitionibus in Dominos serui: veneno armati in Patronos liberti: & quibus deerant inimici, per amicos faciliter oppressi : dissidentium in morem facinus occultatum: pietas sceleri prætentia : oratio plena dignitatis, expers fidei : inuidia in occulto, adulatio in aperto : preces, ora, lacrymæ simulandi artem usque ad conuicium veritatis edoctæ. Quæ hinc noctes meræ, Deus immortalis ! quæ fallentium, falsorumque technæ ? quæ tricæ inexplicabilésque laquei ? qui nodi ? quæ ambages ? quæ offuciæ ? Evidem citius ipse sperarem in Cretæ labyrintho exitum, in Gordij plaustro loris que caput, in Cimmeriistenebris lucem, in Scyllæ aut Carybdis æstu tranquillitatem ; quam in istorum commentationibus tantulum securitas, ad fidei. Sollicitata in viri necem uxor, & aduersus hanc apud Principem scena criminis parata : permitti ad lucra de industria facinorosi, móxque veluti spongia expressi : inita palam amicitia, ut amicum criminaturo proniūs creditur. Itane hæc hominum vita ? hic rerum ciuilius status ? Ecquis legat hasce præstigias aefraudes, qui dubitare singulis in rebus non incipiat, suspectos habere sociorum mores, suorum fidem veteri, anceps consilij passim restitare, vndique se aduersus improbitatis opinionem circumspicere, à fronte, à tergo, à lateribus timere, nulli mortalium fidere ? Nam si HISTORIA proemii. Niceph. in
(quod quidam historicorum non vanus elim.
B 2 Hi-
toniz.

Fam. Strada.

C dixit)

dixit) lectores suos Vates reddit, quæ futura sunt, ex iis quæ præteriēt, coniicientes; quodnam, obsecro, de humanis rebus iudicium ferat is, qui hanc Romæ viam, omnium ordinum consensu ductam diutissimè doceatur? nōnne mores nostros veterum persimiles, & ut in humanis accidit, aliquantò deteriores interpretatus, nihil iam supereesse apud hominēs fidēi sibi persuadet? consanguinitatem, fraudum opportunitatem vereatur? promissa & sacramenta, nugas & præstigias vocet? amicitias, tamquam coniuratorum conspirationem euitet? maiores, Tyrannos, pares, hostes; minores, fures interpretetur? atque ipse, quando ita vivitur, nomen suum in turbam conferat, abiectaque moneta iampridem obsoleta in vulgo; quod celebre iam est, è fraudibus pretium petat? At, quid (inquiunt) agat historicus, qui in ea tempora incidet et describenda, quibus Vrbem obtinebant illa hominum monstra, quæ nullum toto Imperio vestigium integritatris sinceritatisque reliquerant? an, cùm Historia sit imago factorum, hæc alia ratione referenda sunt, quām uti cœnerent? Ego verò non id queror; incusōve; sit hoc infelicitatis eorum, delegisse materiam ad scribendum, ex qua tam pudenda ad posteros exempla transmitterent. Sed illud que porro additas ubique fuisse ab historico eas (quas omisisset vltro, si narrare, quām docere maluisset) interpretationes, subiectionesque causarum, & consiliorum, quibus ambigua quæque, obscura, incerta, in deteriorem partem plerunque trahit, omniaque suspicione, metu, diffidentiāque sus-

Fidei mo-
petæ.

Taciti in-
terpreta-
tiones
plerūque
in dete-
riorē
partem.

pendit. Audi Cornelium TACITVM. Augustus
 testamento Tiberium, & Liuiam heredes habuit,
 in spem secundam nepotes, pronepotesque, tertio gra-
 du primores ciuitatis scripscrat, plerosque innisos fibi,
 sed iactantia gloriisque ad posteros. Vide interpre-
 tationem non modò historicorum, qui testamentum
 illud retulere, nemini notam: sed, quod
 h̄ic loquimur, animos legentium suspicionibus,
 iisque nequioribus imbucentem. Ecquì licuit vni
 Tacito introspicere mentem Augusti, ab eoque
 gloriosè ac superbè id actum esse tam disette ac
 exploratè pronunciare? Cur enim iactantia po-
 tiūs, quām aut studio veræ laudis, aut eos ut conciliaret
 Liuiæ ac suis, aut etiam ut significaret,
 MORTE demum finiri similitates? Sed hæc san-
 ctiora, credo, visa sunt, quām ut decerent histori-
 cum suspiciosè omnia criminosaque narrantem.
 Quid illud? Hispaniā missis ad Senatum Lega-
 tis orauit; exemplo Afiz, delubrum Tiberio,
 matrique eius extrueret: non tamen assensus est
 Tiberius, perstititque postea secretis etiam ser-
 monibus aspernari talem sui cultum. quod alij lib. 4. Ad-
 modestiam, multi quia diffideret, quidam ut de-
 generis animi interpretabantur. optimos quippe mor-
 talium altissima cupere. sic Herculem, & Liberum
 apud Gracos, Quirinum apud nos Deorum numero
 additos. cetera Principibus statim adesse: unum
 insatiabiliter parandum; prosperam sui memoriam.
 nam CONTEMPTV fame contemni virtutes. Au-
 di declamantem historicum, inque aliorum ru-
 moribus, deterrima quæque plurimis verbis in-
 terpretantem; quas ille occasiunculas obtre-
 standi nisi quatteret, perfectò satius habuisset.

C 2 eos,

eos, si qui erant, rumores castigare paucis, me-
mor descriptum à se vbiique fuisse Tiberium glo-
riæ persane cupidum, quām vana aliorum di-
cta (an potius sensa sua?) tam abunde, atque
ad eō tam absurde commentari. Non enim con-
temptus erat famæ, sed longè vi a certior ac me-
lior, ad laudem famamque grassari per mode-
stiam & nomen repudiati cultus diuini, quām per
superbiam eiusdem cultus usurpati. Sed in hanc
sententiam quia multa paulo post subdam, illud
in præsentia spectemus, ac ciues non tam ad sese,
quām ad Principem, quod dicebam posteriore
loco, referamus: sanè pernicioſas hinc quoque
fentiemus huiusmodi coniecturas historicorum.
Mirum enim est administrationem ciuitatum, ac
regendi onus Imperij, quod per se difficile est,
quantò ista difficulter efficiant, atque pertur-
bent. non dicam eo nomine, quia Regnorū ar-
cana expediāt clam populo, penes Principem,
& consiliarios esse: sed quia hæc ab illo popu-
lum abalienent, doceantque suspecta omnia
eius dicta, factaque habere, atque illum Tyran-
ni potius, quām Regis loco ducere.

*Augustus ad-
diderat (inquit Tacitus) consilium coercendi impe-
rij intra terminos. verè haec tenus, atque historicè,
at cùm addit; incertum, metu an per inuidiam. de
suo nimirū addit, hoc est, accommodatè ad
inuidiam apud populū Principi conflandam,
ceteraque eiusdem facta simili coniectura inter-
pretanda. Omitto illud, cùm destinatis Roma
militibus in Insulam Africi maris ad Sempro-
nium Gracchum securi ferendum; Quidam (in-
quit Tacitus) non Roma eos milites, sed ab Lucio
Asperna*

An ista
opem fe-
rant Prin-
cipi in re-
rum admi-
nistratio-
ne publi-
carum.

*lib. i. An-
nal.*

*lib. i. An-
nal.*

*Affernate Proconsule Africe missos tradidere, asso-
re Tiberio, qui famam cedis posse in Aspernatis
veri frustra sperauerat. Hæc, inquam, atque ho-
rum similia omitto, in quibus sunt, qui Tacitu-
m reprehendant, quod supplicia reis illata à
Magistratibus, inuidiosè referat in Principem
illa præcipue mandantem, ut penes eosdem Ma-
gistratus (quod idem Scriptor ait) sœvitia facti fo-
ret, & inuidia. Illud omitti, ferrique non potest, Religio
quod horum complures, de quibus loquor, hi- instrumenta
stotici apertè admittent inter narrandum, Re- tè reges
ligionem usui demum esse Principibus ad popu- dorū po-
los continendos, aut impellendos: ideoque ad pularum.
firmamentum potentiae assumi iuxta, ac deponi.
in quo Cor. TACITVM leuissimè accuso prae iis,
qui Corneliano more dicere hoc tempore videri
volunt. Annon isti animaduertunt, quantum
instrumentum è Dominorum manibus eripiunt,
vbi eripiunt Religionem, hoc est, restringem, ac
veluti aurigam animorum? Nam multitudo cum
audit, cultum rerum sacrarum, obligatamque
Deo fidem, speciosa esse nomina, quibus Prin-
ceps deuinctos habeat aptosque ex se se morta-
les: eosque tanquam freno pro arbitratu regat, Religione
ac flectat in omnem partem; profecto hasce ha- quo le
benas ore non facilè accipiet, franget potius, & modo ge-
communitas proteret, neque se in posterum iis rat cum
vinculis obligari, coercerique patietur. Hoc au- Principe
tem (ut de Religionis iniuria lacrymis potius, multitu-
quam oratione prosequenda nihil dicam, que
penitus ex hominum mentibus auellitur) quam- da.
tum vires dominantium infringit? quam con-
tumaces aduersus imperia facit animos multiu-*

dinis? quantum confidentiae in periculis adeundis, quantum constantiae in sustinendis, quantum virtutis in rebus tum domesticis, tum externis administrandis, componendisque labefactat? Nimirum haec Politorum, ut ipsi se dici volunt, diuinae Historiae huc demum recidunt, dum propositis nescio quibus status cuique rationibus, eodem tempore (ut semel, quae dixi, omnia comprehendam) a cultu Religionis auertunt; contempto ciuitatum bono, priuatas utilitates docent: comminuta hominum fide, humana commercia societasque dissoluunt: Principum consiliis peruersae ac inuidiosae patefactis, rerum administrationes publicarum difficiliores, atque adeo turbis & excidio propiores, contraria quam ipsi profitentur, efficiunt.

Verum his, quae iam dixi, videtis opinor, Auditores, confecisse me, eos qui ita scribunt Historiam, ciues non modò malos, quod erat instituti mei, sed historicos etiam non bonos videri, quod in posteriorem hunc locum differebam. Et enim cum Historia illustri appellatione donata sit, ut MAGISTRA morum nominetur, quod qui ad eam se conferunt, instructi ad vitæ casus, sempèrque inde meliores abeant; isti, qui docent publicam honestatem priuatis rationibus posthabere, fidem ac iuriandum utilitate metiri, Religionem pro arbitratu colere; nonne Historiam, ac se iuxta deprauant, atque adeo tanquam fraudum magistros, morumque corruptores haberi vitarique decet? Sed iam pars haec altera propius est aggredienda, querendumque separatum: Qui conjecturales Historias

An qui
huiusmo-
di conie-
cturales
Historias
scribunt,
boni sint
historici-

riis scribunt, atque ab rebus gestis ad monita,
& præcepta sæpen numero diuertunt, quidquā
ne peccent in Historiæ leges? quarum cùm ton-
gè maxima sit, ac veluti fundamentum cetera-
rum, Veritatis; hanc omnibus posthabitatis in dis-
quisitionem, si placet, aliquantò diligentius, ac
fusiùs vocemus. Quamquam autem aliqui ex-
stiment, voluptatem, cui dat operam Poeta: ha-
dem, ad quam appositi dicit Orator: mores,
quorum institutionem Philosophus molitur, ita
esse historico miscenda, ut nullum ex his præte-
reat in narrationibus rerum: ego nunc tamen
in exploranda fide consistere decreui: quod de
moribus verba iam fecerim, de voluptate ve-
rò non multis agendum sit aduersus eos, qui à
scriptis suis abesse plerunque hanc partem aperte
fateantur. Nam minuta quædam dum pere-
quuntur ac leuia, eaque in partes secta conside-
rant impensis ac putidiūs: dum tristia ex iis
pleraque ac luctuosa passim ingetunt: dum non
externa vt plurimum bella, honesteque obitas
pro Republica mortes, sed patientia seruili effu-
sum domi sanguinem, continuatis ac similibus
infortuniis referunt; exiguum nimicūm legenti-
bus oblectationem afferre se, quin potius fatiga-
re animos, & modestia restinguere probè intel-
ligunt. Certè ita id TACITVS sentit, ut aliquot in
locis orauerit ne quis Annales suos cum scriptu-
ra eorum contenderet, qui veteres Populi Ro-
mani res compoñere illos ingentia bella, expu-
gnationes urbium, fusos captosque Reges libero
egressu memorasse: sibi in archo, & in hac par-
te ingloriis: laborem. prosectorum tamen le-

A Poeta,
ab Orato-
re, & à
Philoso-
pho quid
meretur
historicas.

Taciti Hi-
storia
quantitas
habere
voluptu-
tis.

Tacitus
ipse de se
quid sen-
tias.
lib. 4. An-
nal.

ctoribus , quamvis minimum delectationis allaturum : nam situs gentium , varietates præliorum , clari exitus ducum retinent ac redintegrant legentium animum : se vero saeva iussa , continuas accusationes , fallaces amicitias , perniciem innocentium , & easdem exitu causas coniungere , obvia rerum similitudine , ac satiate. Imò excusationem idem attexens tot parium tristiumque narrationum , non dissimulauit , se illa casuum similitudine , satietate iam affici , aliorumque tardium expectare : neque propterea aliam defensionem ab iis , qui sua legent , exigere , quam ne oderint tam segniter pereuentes. Verum sicut ipsi vtrum fatentur , se magnam partem delectatione carere , ita fidem apud se incorruptam , ac stabilem reperiri strenue digladiantur. Cùm autem fidem historici faciant non probabilibus inuentis , quod est opus Oratoris , sed simplici veraque narratione rerum ; in haec illi VERITATE , Historiae summam tenere se iactant. Ego vero quanto facilius assentior , veritatem ante alia Historiae necessariam esse , tanto eam magis in istorum voluminibus nütare cùm videam , minoris eos facere , eorumque interpretationes , & conjecturas , quas exemplorum narrationibus apponunt identidem , aduersus Historiae leges apponi , hoc ipso quod nunc virgin neglectæ veritatis nomine , existimare coepi. In quam sententiam (ne temere quidquam statuere videat) quibus ego gradibus descendebim , quæfo cognoscite. Primum admonuit me istorum callicitas , suspectamque meritò habere coepi eorum fidem , qui tantum versuclarum fraudumque noscent :

lib. 16. An-nal.

Veritas in Historia.

Causa dubitandi an hac reperiatur a-pud ali-quos hi-storycos.

sent: & quoniam fidendum esse nemini docerent, optimum factu iudicabam, ipsis quoque non fidere: deinde huiusmodi Scriptores mendacij vitio accusari apud multos legebam. denique eorum dicta diligentius expendendo, falsa non raro compcri. Hinc ad eorum coniecturas digressionesque me referens dubitare de earum fide scrio cum cœpissim; animaduerti sapientiū ingeniosius eas, quam verius allatas esse. Hæc porrò singula dum fusiū aliquantò pertracto, obo vos, Viri eruditissimi, ut sicuti forte aberrauero, reprehendatis opportunè me, ac restituatis in viam: cum nulla alia laborandum gratia mihi duxerim, quam ut in omni questione veritas explicetur. Aio igitur, hæc diuerticula Corn. Tacito quæsita sapientius ad præcipiendum, cum alio nomine laudanda non sint in Historia (id quod mihi sepono in aliud tempus) hoc suspecta esse debere, quod plerunque calliditatis rationem potius, quam veritatis habere videantur. Timide id ego quidem pronunciarem, Auditores, de Scriptore laudibus ingenij, iudiciūque præstante, nisi his esset Corn. TACITVS, de cuius fide ambigi à magnis viris obseruasssem. Immemorem, secumque pugnantem nominat, ostenditque non semel Tacitum Iustus LIPSIUS arguit tanquam sectantem veri speciem felicta veritate BONAMICVS Philosophus. mendacem, inuidumque Cæsar BARONIVS confutat. eoque illum criminis insimulat Cælius RODIGINVS.^{24.} eccliam mendacij vitio Marsilius FICINVS accusat. falsum in historia Dion NEPOS appellat; atque ut alios omittam, TERTULLIANVS, qui uno fer-
 De Tacito
a iorum
iudicia.
In Notis.
In sermo-
nibus
poët. serm.
i. de veri-
sim. To. 1.
Annal. lib.
lib. 21. c.
De Christ.
Relig.
cap. 3. 5.
In vita
Prob. Imp.

C s mē

In Apolo- mē seculo minor Tacito fuit , mendaciorum
get.c.16. loquacissimum vocat. Et verò si quis Annales
eius , aut Historias expendat , non impositam
homini falsò calumniam fortasse reperiet. Vul-
tus eorum aliqua , quæ inter legendum aut ani-
maduerterim ipse , aut animaduersa ab aliis ob-
seruauerim , proferam in medium ? faciam sanè
quàm libenter ita tamen , vt explorem potius co-
rum fidem , vestræque sapientiæ definienda re-
linquam , quàm vt quidquam statuam super iis
arbitratu meo. Ob rem bene gestam Numidásque
pugna fusos Furio Camillo non triumphus , sed
in signia triumphalia decernuntur ; multosque post

lib.1. An-
nal.

annos , inquit Tacitus , Furio nomini partum decus
militie . nam post illum Reciperatorem urbis , fi-
liumque eius Camillum penes alias familias Imper-
atoria laus fuerat. Atqui ego ex eadem familia
inter eum primum , atque postremum hunc Ti-
berio Principe Cæthillum , duos reperio Imper-
atores , qui Romæ triumpharunt : P. Furium
Camillum Consulem , quem de Gallis insignem
retulisse victoriam author est Polybius , nume-
rátque Orosius octo millia Gallorum cæsa , se-
ptemdecim millia capta , eiúsque triumphi memi-
nit Plutarc. & L. Furium Purpureonem , quem

In Marcell.

deuictō duce Pœno Amilcare de Gallis triun-
phasse docent præter Liuium , triumphorum ta-
bulæ M. Verrij Flacci. Perge negat Tacitus cum
de Claudio Principe dilatante Pomœrium lo-
quitur à quoquam fuisse auctum , præterquàm
à Sylla , atque Augusto. Nec tamen , inquit , Du-
ces Romanis quamquam magnis nationibus subactis
vsurparunt , nisi L. Sylla , & Dmni Augustus.

At

At quo modo? cùm interiectus Syllam inter & Augustum Iulius Cæsar Pomœrium auxerit, ut lib. 33. Ad.
 M. Tullius, & Dio, & Gellius, & ex superiori lib. 44.
 seculo Andreas Fuluius, & C. nuphrius, & anti- Histo.
 quarij omnes attestantur. Et, si deessent alij, satis lib. 13. &
 vnus esset M. Antonius, qui in oratione funebri,
 quam de Iulio Cæsare dixit, inter cetera ad com- Apud
 miserationem, indignationemque accommoda. Dic.
 ta, in ea vrbe Cæsarem extinctum per insidias
 lamentatur, cuius vrbis Pomœrium latè protu- lib. 11. Ad.
 lerat. Quid illud? sentit Tacitus Romulum fuis- sal.
 se Principem, qui Senatores maiorum gentium:
 Brutum, qui minorum appellauerit: cùm ta- lib. 1.
 men ante Brutum reperiamus minorum men- lib. 3. Ad.
 tionem: quos enim Patres allegit Tarq. Priscus
 minorum gentium nominatos Liuius. aliique ex veteribus ferè omnes consentiunt. quin antiqui- tatis indagatores Paulus Manutius, C. nuphrius, aliique pro certo id habent, Onuphriusque etiam, ex M. Tullio persuadet. Quid? cùm votum de- scribit, quod E Q V E S T R I Fortunæ conceperant Equites Romani pro incolumitate Augustæ, nón- ne dicit: cùm Romæ inter multa eius Deæ delu- bra nullum tali cognomento esset, Antium, quo in oppido Aedes erat, quæ ita nuncupabatur, donum fuisse translatum; & tamen erat Romæ templum Fortunæ E Q V E S T R I S, quod ducentis ferè antè annis Q. Fuluius Prætor bello Celtibero vouerat; idémque mox Censor magnificè construxit. cuius tum votum, tum ædificationem multis refert T. Liuius, eiisque meminere Vi- lib. 41. & truuius, Iulius Obsequens, Valerius Maximus, Pub. Victor, alij fere omnes. Ei autem, qui tem- plum

In Notis.
lib. 4.
lib. 1.

plum non extitisse suspicaretur Tiberio Princi-
pe, consumptum fortè incendio , ruináve ; occur-
rit Iustus L I P S I V S ex Pub. Victore , occurrit
M A R L I A N V S ex Vitruvio, occurro & ipse non
mala, vt mihi videtur, ex Valerio Maximo conie-
cta, qui inter neglectæ Religionis exempla Q.
Fulium enumerans , à quo marmoreæ tegulae
Iunonis Laciniae in Ædem Fortunæ E Q V E S T R I S ,
quam Romæ faciebat , translatæ fuerant ; negat
eum post hoc factum mente constitisse: quin etiam
per summam ægritudinem anitii expirasse. Pro-
fectò si hæc ipsa Ædes de cælo tacta conflagraf-
set, aut alia vi concidisset, inter irati Numinis in-
dicia, pœnásque violatae Religionis hoc quoque
Valerius commemorasset. Sed hæc, quæ sparsim
attigi pauca de multis, singula quædam sunt , &
fortasse alicui videri possunt patrocinio digna;

Expendi-
tur liber
ultimo
Historia-
rum Ta-
citi.

illa certè, quæ in libro Historiarum vltimo , tan-
quam in fundo hæsere , vnum congesta sunt in
locum plurima , apertissimaque mendacia. Nar-
raturus Hierosolymæ vrbis supremum diem
Tacitus , congruens arbitratur primordia eius
aperire : ac Iudæorum quidem originem aperit
in hunc modum. *Iudeos Creta Insula profugos no-
tissima Libya insedisse memorant , qua tempestate
Saturnus vi Iouis pulsus cesserit Regnis. argumen-
tum è nomine petitur. Inclytum in Creta Idam mon-
tem : accolas Idaeos Iudeos vocari. Falsò primum,
ac penè pueriliter : nec vñquam Idam videre lu-
dæi. Quidam regnante Iside (addit ille) exundan-
sem per Ægyptum multitudinem , Ducibus Hiero-
solymo ac Iuda , proximas in terras exoneratam.
Commentitia omnia : nam quid hominis est,*

oro,

oro, iste Hierosolymus? nec Iudas habet hic locum. Plerique & Ethiopum prolem, quos Reges Cepheus et meritis atque odium murare sedes perpuleris. Inscitè, ac fabulosè: præsertim cum Iudei cane peius, & angue oderint Ethiopas. Sunt qui tradant, Assyrios conuenas, indigum agrorum populum pars Aegypti potitos, ac mox proprias urbes Hebreasque terras & propiora Syriae coluisse. Falsa veris permista: neque enim Aegypto potiti sunt Hebrei. Clara alijs Iudeorum initia: Solymos carminibus Homeri celebratam gentem conditæ verbi Hierosolyma nomen è suo fecisse. Nugæ: quasi verò à Solymis Iudeis dicta sit Hierosolyma, cum tantò ante eorum aduentum vrbis eo nomine diceretur. Plurimi autores consentiunt, orta per Aegyptum rabe, quam corpora faedaret, Regem Occorim adito Hammuris oraculo remedium petentem, purgare Regnum, & id genus hominum ut inuisum Deis alias in terras auchere inssum. Hæc verò tam contumeliosa, quam falsa sunt: cum nulla tabes, nullum oraculum, nullus Occoris, nullum Principis Imperium fuerint Iudeorum fugæ causa. Sic conquisitum collectumque vulgus postquam vastis locis relictum sit, ceteris per lacrymas torpentibus, Mosen unum exulum monuisse, ne quam Deorum, hominumve opem expertarent ab utrisque deserti: sed sibimet et Duci cœlesti crederent. Impie dictum, neque à Scriptore cetera culpante sine reprehensione prætereundum. Assensere, auge omnium ignari fortuitum iter incipiunt: sed nihil aquæ, quam inopia aquæ fatigabat. iamque haud procul exitio totis campis procubuerant, cum greci asinorum agrestium è passu in rupem nemore opacam concesserit, secundus Moses

ses coniectura herbidi soli largas aquarum venas appetit. Veritas, tuam fidem; quam anilibus enim te commentis corruptit historicus! Id lenamen & continuum sex dierum iter emensi, septimo pulsis cultoribus obtinere terras, in quibus urbs & templum dicata sunt. Sex dierum? at, si nescis, quadraginta iter illud annorum fuit. Effigiem animalis, quo monstrante errorem suumque depulerant, Penetrali sacrauerent. Risum, an iram teneatis amici? Caso ariete velut in contumeliam Hammonis. Iam vero constipant se se premuntque mendacia. Bos quoque immclatur, quem Aegyptijs Apis colunt. Sue abstinent memoria clavis, quod ipsos scabies quondam turpauerat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem crebris adhuc ieiuniis fastentur: septimo die otium placuisse, quia is finem laborum tulerit: dein blandiente inertia, septimum quoque annum signavia datum: alijs honorem cum Saturno haberis: seu principia Religionis tradentibus fideis, quos cum Saturno pulsos & conditores gentis accepimus: seu quod est septem syderibus, queis mortales reguntur, altissimo orbe, & praecipua potentia stellæ Saturni feratur, ac pleraque celestium viarum & cursum septimos per numeros conficiant. Sed iam finis sit in re propè infinita: tædet enim me planèque pudet, singulis historicum verbis tam prodigialiter audire mentientem. Enim vero, Cornelii Tacite, si tibi ultima terrarum sola, atque Orientis extrema commemoranda fuissent, aperiendaque origo gentis numquam Romanis armis aditæ, imò nec antea vobis auditæ; profectò in magna locorum ignorantie scribenti condonandum aliquid foret: at de natione dicebas toties

Taciti
rata vix
excusada.

ties à Romanis subacta: ad quam regendam quotidie migrabant ex Urbe, remigrabantque Praesides: cuius captiuis ob recentem Titi triumphum plena erant Romæ propemodùm omnia: de qua scripserat tam multa Flavius Josephus, nobilis in primis author, statuāmque ob ingenij gloriam in Urbe meritus. huius si tu scripta (quæ Vespasiani, Titiique filij iussu tradita iam erant publicæ Bibliothecæ) consuluisse: si saltem captiuos passim, ut ita dicam, obuios de rebus suis interrogasse, vti solertem decebat historicum; audisses, opinor, ab his, esse originem si biab HEBER vno ex posteris Noëmi, ab eoque Hebreos primū dictos: deinde ab Iacobo, siue ISRAELE Abrahami nepote Israëlitas: demum ab IUDÆA vno ex Iacobi liberis Iudæos appellatos. audisses urbem Hierosolymam primo s. A. L. E. M. nominatam, postea captam à Iebusæis adiuncto victorum nomine Iebusalem, indeque Hierusalem vocari cœptam, antequam in Iudæorum potestatem, qui Pharaonis iugum excusserant, deuenisset. audisses eorum ex Ægypto fugam, clara cælo, clara terræ, marisque prodigia, primordia Religionis, sacrificiorum ac rituum causas, instituta, moræsque maiorum: quæ tecum compotem jam veri factum, non dubito quin adegissent, vt aut nugis posthabitis ea tantummodo seligetes: aut saltem inter tam multa, hæc quoque non omitteres. sic nimis in Iudæorum rebus ad posteros transmittendis, & Historiæ veritati, & legentium oblectationi multò melius, quam anilia istæ figmenta ex Apione Grammatico, quem Tiberius appellabat mundi

Hier. de
Scrip.
Eccl.
Eut. lib. 3.
Eccl.
Hist. c. 9.

*Cur Iudei
appellau.*

*Cur Hie.
rosolyma
dicta.*

*Iudeorum
fuga.*

Plin. in
prefat. ad
Vespaf.
Imperat.
Iib 1. Ah-
nal & Hi-
stor.

di cymbalum , temerè congerendo prospexit. Sed nimirùm in eam gentēm odium , sine quo tamen scribere te gloriari soles , in huiusmodi conuicia atque commenta te compulit : mihi que planissimè persuasit , id quod aliunde in animum induxeram meum , Historiam à te suscep tam es-
judicium.

se præceptorum causâ, in iisque tradendis vigilas-
se te vbique multum: in aliis verò partibus per in-
cogitantiam præteriisse nonnulla , aliqua inuidè
atque odiosè concinnasse, non pauca quæ ad præ-
cipiendum præmolirentur viam , de industria cō-
posuisse. Quamobrem videtis , Auditores , quām
non temerè de Corneliani conjecturis ambige-
re me, easque suspectas mihi esse, ac subolere ali-
quid falsi paulo antè dicebam. nam ex iis , quæ
manifestò tenentur , erratis , de aliis quorum du-
bia videtur fides , argumentum capere pruden-
tiæ est. Quamquam has ipsas hominis conjectu-
ras arque animaduersiones (quod postremum
est ex iis , quæ mihi proposui ad dicendum) si
per se , nulloque deriuato aliunde præiudicio
exploremus , fortasse videbimus , quām parūm in
iis momenti , veritatisque resideat interdum. Ne-

Historia
cum dicta
imago re-
sum.

minem vestrum fugit , Auditores , Historiam
ideo appellatam esse imaginem rerum , quod
quales in authoribus res erant dum gerebantur,

tales appareant in Scriptoribus dum leguntur;
nihil vt ab his liberalius augendi , minuendive
studio adiungatur , quod cum illorum facinori-
bus non adæquetur. Est enim hæc historicæ pro-
posita lex , & si Platonii credimus , INDE Histo-
ria nomen accepit , quod præteriorum memo-
riam ceteraque interitaram sifat apud posteros.

In Phæ-
dio.

Quod

Quodsi inter narrandum multa de suo quis apponerebat, non hic accepta posteritati transmitteret, sed noua propemodum concinnaret. Arque hoc est, quod Tacito dandum vitio videtur: quod aliqua narrationibus crebro inserat, non tam ad Historicæ cursum, quam ad historici acumen cognoscendum. Ut enim erat ille ingenio in Aulis Principium subacto; ita occasionem attingebat, In Corne-
identidem lectorum interpellandi, eaque docen- lianis ob-
di, quæ longo usu homo non incallidus obset, iectoris
uauerat: & si minus re acciderant, accidisse, quantum
meni probabile videbi posset. Exemplo hæc sive
Vita cedens Augustus heredem Imperij, Tib-
rinius legit: hic quihi Tacitus. Non hoc, inquit, lib. 1. Ann.
charitate, sed Republica cura factum est; sed quia,
arrogantium, scutitiamque Tiberij, Augustus inspec-
taverat, et in paratione deterrima sibi gloriamque
nisi. Vafrid quidem, ap. yero historicæ, vide-
ramus. Quem enim sufficeret potius Augustus,
quam Liuiæ omnia moderantis filium & quam
prinignum, & generum? quam rei militaris
peritissimum? Induxerat quidem Augustus pro
Cæsanum familiam, adoptans atque Caium, &
Lucium, mox & Agrippam ex Iulia filia nepo-
triss: sed Lucio, Caioque duodeviginti mensum
spatio defunctis Tiberius, & Agrippa super, Suet. in
erant ex adoptatis. Vtrum ergo ex his eligeret, Aug. cap.
Agrippamne, ex una parte neque ætate, neque
experiencia tantæ mosi parentucrem præterea
& accentum ignominia, rudem bonorum ar-
tiuum, & solidèque ferocem? ex altera Augusto
ad eo insensum, ut auctore Suetonio, ob inge-
niump sordidutivac fetos cum abdicauerit, sepon-
t. ad Fam. Strada.

D Suet. in

Aug. cap.
65.Agrippa
vitupera-
tio.Tacit. lib.
1. Annal.Idem ibi-
dem.In Aug.
cap. 65.

lib. 45.
Hist.

sueritque Surrentum? vt addit verò Dio, ob seruiles eius mores, continuatamque nequitiam, non abdicauerit modò, sed eius etiam facultates in ærarium militare retulerit, ipsum in Plana-siam Corsicæ propinquam Insulam relegauerit? Hunc igitur quia non reliquit heredem Imperij, reliquit autem Tiberium, hoc est, Duxem bellorum laude inclytum, qui deuicto Oriente, receperitque signis, quæ Crasso ademerant Parthi: mox Rhetico, Vindelico, Pannonico, Germanico bellis feliciter administratis, exceperus est Romæ nouo, nec antea cuiquam tributo genere honoris, qui toto Illyrio perdomito, grauissimum extenorum omnium bellorum post Punica confecit. qui repetita superataque Germania, illatam ex Variana clado Populo Romano ignominiam

Vell lib. 2.

incredibili prudentia, ac fortudine deleuit vnaus. cui ob res præclarè vbique locorum gestas, præter inusitatos honores ac triumphos, obtulit Se-riatus, vt INVICTVS cognominaretur; quem Au-gustus appellare confueuerat modò virum for-tissimum, prudentissimumque Lucem: modò peritissimum rei militaris, atque unicum Popu-li Rom. præsidium: modò curas ac vota sua, pro cuius salute obsecraret assiduè Deos, vt valere eum paterentur, si non Populum Romanum pérōsi essent. Hunc inquam virum, quia, post-habito Agrippa, heredem Imperij Augustus insfruit, dicendus est, non charitate, aut Reipu-blicæ cura adsciuisse successorem, sed compara-tione deterrima sibi gloriam quæsuiisse? Et quem, rogo, si cura Republicæ Imperiique bono eligeret unum ex omnibus voluisse, quem
Tibero

Tiberii
laudesVell lib. 2.
Suet. in
Tib. c. 9.
Idem c. 16.Suet. in
Tib. c. 18.
Idem c. 17.

Idem c. 21.

Tiberio potiorem potuisset eligere? Nam si gloriam sui ex aliena comparatione spectasset; non erat, quod ab Agrippa discederet: ad quem eligendum non mouere potuisset charitas in illum, quem odisset: nec studium Reipublicæ, cui administrandæ imparem eum nosset ob æratem inertiamque, ac seruile ingenium. At hæc opinio de Augusto adsciscente Tiberium successorem, non fuit Cornelij Taciti coniectura, sed aliorum sermo in eum modum interpretantium Augusti mentem. Quasi verò Tacitus insolens sit attribuendi aliis, quod ipse vnicè sentiat. nam si hic fuit hominum sermo, qui latuit Velleium Paternulum ea tempestate degentem in aula? qui Suetonium Tranquillum? qui Dionem Cassium? qui Sex. Aurelium? qui alios Scriptores? Imò Velleium lego ita scribentem: *Non est lib. 1. An?*
dix curitatis Cesar Augustus: neque enim quarendus erat, quem legeret, sed legendus qui eminebat. lego Suetonium hac ipsa de re sentientem in hunc modum: *Agrippa abdicio atque se posuerat certum erat spe in successoris incumbere uni Tiburio.* lego Sex. Aurelium in hæc verba idem confirmantem. *Satis prudens in armis, satisque fortunatus ante suscepit Imperium sub Augusto Tiburias fuit: ut non immensò Republica dominatio ei committeretur.* Quod si Dio eius rei meanitie, *In Tib. c. 15.*
atque hanc ipsum nonnullorum suspicionem affert de Augusto; tamen, cum non sub illius obitum (id quod Tacitus affirmit) sed post multò fuisse populi sermonem aperte sic scribat, *Verum hi rumores serius in vulgo dari cæperunt;* verisimile ex hoc etiam capite mihi fit, non anec

scriptorem Tacitum illud in cuiusquam animo, aut ratione fuisse. Imò ad Tacitum refellendum respexisse crediderim Suetonium; dum, *Nec illud, inquit, ignoror aliquos tradidisse, Augu-*
stum ambitione tractum, ut tali successore desidera-
bilior ipso quandoque fieret, adduci tamen neque,
qui existimem circumspectissimum, & prudentissi-
mum Principem in tanto praeferim nego. nūc te-
merè facisse: sed, vitiis virtutibusq[ue] Tiberij per-
pensis, priores duxisse virtutes. idque multis, graui-
busque coniecturis tōto illo capite persuadet. Hoç
autem, uti dicebam, quām non temerē ego, qui-
dein referam ad Tacitum, qui æqualis fuit Suetonij,
s. paulo tamen ante illum scripsit Historiam,
facile animaduertet, qui redargui à Suetonio
Tacitum non paro alibi obseruauerit. Sed video,
quid h̄c tandem afferre possint aliqui, Tacitum
non male de Augusto persuasisse illud sibi: quip-
po verisimile est, ut sunt homines gloria & cupidi
ex malo successore famam nominis sui augere
et quām voluisse. Ita vero, dum ad Historia
veritatem accedere me existimo, ad historici
nescio quæ vaticinia, &c. commentationes alli-
dor? Ergo Historia fidem huc reuoças, ut non
tam vera, quām verisimilia, consecrando cum
Poët. confundas Historiam? Et tamen hoc ip-

Discrimen
inter His-
toriam
& Poë-
sim.

In Poët.

sum discrimen, cùm Historiam inter ac Poësim author sanc probabilis Aristoteles afferret; negauit, eam quæ vera & facta contexeret. Poësim esse; quæ non facta, sed factis similia nar-
get, esse Historiam. Nec aliā ob causam Cyri
*vitam à Xenophonte compositam negant. His-
toriam esse; nisi quia perfecti Regis forma sibi an-
*te**

tē oculos posita, dum ille æquè laborat verā de
 Cyro, & paria veris p̄d̄dicare; non ad Historiæ
 fidem, sed ad iūsti speciem Imperij Regent Re-
 gnūmque descripsit. Et verò spectat̄ Tacitum
 potiùs verisimilitudinem, quām veritatem,
 vir eruditus in paucis, ac Philosophus profecto
 nobilis Bonamicus ante me scripsit in hunc
 in modum: *Falsum ego quidem appello Cornelium*
Tacitum, quod diverticula quadam ad differendum
plus agno querat, sc̄teturque nimīm umbras, ve-
risque similia, que re ipsa vera non sunt: quo nihil s̄m,
 est ab Historia magis alienum. Quod si ad hæc ad-
 damus, neque etiam similitudinem veri solidè
 tenuisse Tacitum in hac interpretatione, vt supr̄
 aduersus illum ceterorum testimoniis historico-
 rum, ac ratione ipsa pugnauimus; quid superest,
 nisi vt ad extremum conficiamus: ad hoc homi-
 nem impulsu cupiditate docendi, exercendique
 quas intimè callebat artes atque argutias? nēm-
 pe vt loco sugereret arcanum Tyranno quām
 Regi aptius, esse è re famaque Principis, si sibi de-
 terioremi substituat; optimum factu existimauit
 in Augusto Tiberium adoptante eam causam
 mercenque distrahere, seque πολιτικός ον op-
 portunè venditare. Saltem (quando iam siue ex
 sua, siue ex aliena sententia exitiale p̄ceptum
 obtruseraf, dixeratque Tiberium non ad scitum
 Reipublicæ causâ) subiecisset in contrariam par-
 tem, Augustum iurasse in concione, se Reipubli-
 cæ causâ Tiberium elegisse; id quod de Agrippa
 eadem dñe adoptato non addidit. retulisset aut
 exercitus plausum excipientis in Gallia Tibe-
 rium, eumque antè meritis, ac viribus, quām

D 3 nomi

Cornelium
 Tacit. in
 scribenda
 Historia.
 In sermo-
 nibus
 Poët. ser.
 g. de Veris

Vell. lib. 2.
 Sueton. in
 Tib. c. 21.

Vell. lib. 2.

nomine Cæsarem consalutantis : aut eorundem militum iudicia coram Augusto ad Tiberium transerentium illud Ennianum,

Vnus homo nobis vigilando restituit rem.

Sueton. in Tib. c. 21. subdidisset aliorum dictum de moderatione Tiberij, qui cum septem triumphos meruist.

Vell.lib.2. set, tribus contentus fuerit. meminisset complurium Augusti litterarum, quibus nihil se

Sueton.in Tib.c. 21. non sperare Tiberio comite, nihil non timere illo deficiente : in eoque uno salutem Imperij

Romani positam esse testatur. Hæc saltem si ex altera parte non omisisset, non modò æquiùs induisset hominum sermones, non modò notam vitasset vaticinantis historici, sed crimen etiam ingenij trucis, ac deteriorem ubique partem consecrantis effugisset. Quo in genere accipite aliud

Sib.4. An. val. interpretantis perperam historici documentum.

Cor. Cethego, & Vitellio Varrone Coss. inquit Tacitus, Pontifices, eorumque exemplo reliqui Sacerdotes, cum pro incolumitate Principis vota susciperent, Neronem quoque, ac Drusum Germanici filios iisdem Diis commendauere, non tam charitate inuenimus, quam adulacione, qua moribus corruptis, perinde anceps si nulla, et si nimia est. Audio causam, audio & præceptum : sed in illa veritatem, in hoc opportunitatem requiro. Nam quomo- do id adulacione, & non potius benevolentia factum fuisse putandum est, cum alias offensio-

Sib.3. An. val. nem Tiberij subire (Tacito ipso teste) non dubi- tauerit Populus Romanus amore Germanici,

eiisque sobolis : quem amorem, fauoremque præ se perpetuo tulit, quamquam Liuia, Tibe- riisque, ac Seiano indignantibus? Nonne idem Tacitus

Tacitus in funere Germanici descripscerat accen- ^{ibidem}
 sa præter modum studia hominum in Agrippi-
 nam, illam decus patria, solum Augusti sanguinem,
 unicum antiquitatis specimen appellantium ? ro-
 gantiūnque Deos, ut integrum ei prolem, ac super-
 flitem iniquorum esse vellent ? quin etiam tota vr-
 be clamitantium concidisse Rempublicam, nihilque
 spei reliquum ? idque tam promptè ac apertè, ut
 non meminisse imperantium viderentur ? Nónne
 quo primùm die forum ingressus est Drusus, inquit ^{lib. 3. An-}
 idem Tacitus, congiarium plebi dasum admodum ^{nat.}
 late, quod Germanici stirpem iam puberem adspi-
 ciebant? Imò nónne laudante Tiberio pro Ro-
 stris defunctum filium, Senatus Populúsque (vt ^{lib. 4. An-}
 idem scribit) habitum ac voces dolentum, simula- ^{nat.}
 zione magis, quam libens induebat, domīnque Ger-
 manici reuiniscere occulti latabantur ? Quid ergo
 Tacitum mouit, ut immemor sui diceret, Dru-
 sum & Neronem publicis votis insertos non
 tam charitate iuuenum, quam adulatione, nisi
 PRONVM hominis ingenium ad obtrectadū, atq;
 ad argutum & callidum aliquid, qua data cum-
 que occasione præcipiendum ? Nec illud melius
 est, quod supra indicaui. Reliquit Augustus in
 Imperij rationario consilium : ne successores ^{lib. 1. An-}
 proferre vellent Imperij fines. Quod salutare ma- ^{nat.}
 nitum magnopere commendatum ab historicis
 repetio ; causāmque lego apud Dionem in hunc
 modum : Cum difficulter Imperium tantum seruari
 possit, periculum fore, ne plura appetentes paria quo-
 que amitterent. additque idem Dio, Hoc non ver-
 bis modo, sed re ipsa seruasse constat Augustanam
 que et si plurima barbarorum sui iuris poterat effice-

re, numquā tamē voluit. Et Augustō quidem similēs Imperatōrēs potius cupiebant augēre dignitatem, vt ait Appianus, quam propagare Imperium inter barbaros, gentem inopem minima- quē vtilitatis. *Quod si h̄ego*, inquit, *nō nullos vidi Rōmam missos ob id*, *vt se suāque Romanis dederent*, neque Imperatorem admittentem, sed ut inuiles sponte recusantem. Plurimis quidem nationibus Re- ḡes statuunt Romani, nihil his ad Imperium indi- gentes. Ut sanē non immerito Augustus ipso hoc consilium pluribus extollat apud Italianum in Cæsaribus, dicatq; iis terminis impositis con- siliuisse se in posterum Reipub. adamantinūmque reddidisse Romanum Imperium. Cuius qui deinde claustra laxarunt, magnō rei Romanæ mālo experti sunt, quantum in ea admonitione pru- lib. 2. & 3. dentiae foret, vt apud Zosimum alicubi legimus.

Et tamen Hariolus noster, *Addiderat*, inquit, *con- silium Augustus coercendi intra terminos Imperij: in- tertum metu, an per inuidiam*. En quō lēvūm in- genitūm flexit, cūm ceteri probauerint Augusti consilium, quōd nimia vastitas perinde Imperiis atque corporibus periculosa esset, temperarique melius ac defendi iusta amplitudo, quam immo- dice posset; homo ad maledicendum atque pro- effusus atque aduersus commendationem proba- tiōnēmque recte factōrum implacabiliſ, quod erat castitatis & prædentiæ, metum; quod bene- ficiæ & amoris, inuidiam interpretatus est. Denique, vt exemplis, que alia nascuntur ex aliis, modum quandoque faciam; mos erat Tiberio Præsides rato mutare, ac plerosque ad finem vi- te in lisdem exercitibus, ac prouinciis habere: aded

In Proem.
Hist.

lib. 1. An-
nal.

adeò; vt teste Flavio Iosepho, toro Imperij tempore; id est, viginti trium annorum spatio, duos Iudæis Rectores imposuerit, Gratum, Pontiumque: nec se aliter gesserit in aliis provinciis. Causam huiuscemodiis ac mœræ hanc à Tiberio redditam amicis sc̄ificantibus assert Iosephus Vespasiani familiarissimus, aduersus quem inter præci-
 puos Iudeorū Duxes bellum gessit Nerone Prin- Idem ibi.
 cipe; scripsitque triginta fermè annis ante Cor- dem.
 nelium Tacitum. Potestates semel constitutas ideo sinere se Tiberius aiebat, vt parcatur subditis ci- Tiberii
uitatibus: cùm enim natura omnis Magistratus Imp. re-
spoulo.
 ad auaritiam sit pronior, si diutius eo fruantur,
 satiatos lucris; segniores ad rapiendum fieri;
 quod si successor immineat, non sufficiatos eo-
 rum audacitati prouinciales: dum decessor tan-
 tò magis spoliat, quantò minus temporis ad hoc agendum sibi putat reliquum. Vtibatürque hac similitudine. Consuaciati cuiusdam vulnera mu- Apolo-
gus.
 scæ confertim ingruentes operuerant. eum qui-
 dam fortè præteriens miseratus est, existimans languidorem, quām vt illas posset arcere: ac-
 cedensque propriis parabat eas abigere. orante autem saucio, vt se sic esse fineret; quæ fuit al-
 ter causam, cur liberari ea molestia nollet. tum ille; Imò his abactis, maiorem tu mihi mole-
 stiam faceſſeres: nam haec iam saturate sanguine remiserunt nonnihil; quod si harum loco re-
 centes famelicæque succederent, opinor, me pef-
 simè antè affectum facile conficerent. Quare se-
 q̄uoque dicebat Tiberius hac ratione consulere populis eorum auaritia & rapacitatem vexatis, qui more muscarum eos infestarent. præfertim si

D 5 ad

ad innatam cupiditatem metus accederet citè deponendi Magistratus. Quien apogumi , sed modicè detortum , déque brutis animantibus Aesopico more conformatum legerat , credo, Tiberius apud Aristotelem in eandem sententiam. Sed

lib. 1. Rhetorica.

nugamur scilicet , qui hisce de rebus Iosephum consulimus , quamquam litterarum è quæ , ac armorum gloria nobilem , Græcumque Liuum , vt Hieronymus appellare consueuerat. Ipsum potius Cornelium Tacitum sagacem in primis ad indaganda consilia conjectorem , quid super Ti-

lib. 1. An-

mal. beriana cunctatione vaticinetur , audiamus. Causa , inquit , varie tradunetur : aut radio noua cure semel placita pro eternis seruauisse : aut inuidia , ne plures fruerentur : aut demum , quia , ut callido ingenio erat Tiberius , ita anxio iudiciq , neque eminentes virtutes seftabasur , & rursum vitia oderat : ex optimis periculum sibi , à pessimis dedecus publicum metuebat. Proh ! facundumne dicam , ingeniosumque causarum inuentorem atque interpretem , an infensum omnibus Scriptorem , planèque μυσάνθετον ? Nam quæ istæc obiurgandi libido aut liuor est , omnia sequius accipere , totque inter causas , quas traditas vulgo dicit , hanc ciuilis probique moris vnam omittere , quæ aut sola , aut vna cum aliis , Iosepho saltem Scriptore , ac Duce clarissimo , ilisque temporibus propiore tradebatur ? Sed quis non videt , hic atque alibi non tam Tiberij , quam Scriptoris aperiri consilia ? quis non intelligit quod iam saepius queror , hisce commentis non afferri præteriorum conjecturas , sed futurorum præcepta monstrari ? neque ea ad regendam humanam vicam , sed ad perturbationem te-

ne

nebrasque rebus omnibus inducendas ? quis non sentit , hanc scribendi viam de industria initam siue simulatione odij aduersus imperantes , quod speciem haberet libertatis: siue obtristationis affectatione, quæ pronis auribus exciperetur : siue calliditatis insinuandæ studio , quod apud homines status sui rationibus peruersè consulentes facilem aditum inueniret, ac legis instar futurum esset ? Sed iactet se Tacitus licet, nihil à se more odiove narrari : plerosque sibi lib. 1. His.
nec iniuria , nec beneficio cognitos describi: omnia sine ira & studio , quorum causas procul habeat , à se tradi. Etenim sicut odio, nimioque castigandi mores studio multa dixisse satis constat: neque ipse hanc notam (quippe qui ingenuus, libérque videri voluit) magnopere recusauit ; ita adulatioñem ambitionēmque , foeda , vt ipse ait, lib. 1. NL.
crimina seruitutis, me iudice, non effugit. Accipit. flor.
si placet, atque hīc præcidam orationem meam, vnum , sed insigne adulatioñis exemplum. Dego- lib. 4. His.
bat Alexandria Vespasianus statos Etesiarum dies, Mira de
& certa maris opperiens ; cum multa miracula eue- Vesp.
nere , quibus celestis fauor , & quadam in Imperato- Impet.
rem inclinatio Numinum ostensa est. Quām ma-
gnificè primūm, atque elatè : sed videte quām se-
riò, quām sine fuco. Ex plebe Alexandrina quidam
oculorum tare notus genua eius aduoluitur, remedium
excitatis exposcens : precatürque Principem, vt ge-
nas , & oculorum orbes oris excrementio respertas.
Alius manu ager, eodem Deo authore, vt pede ac ve-
stigio Casaris calcaretur, orabat. Quid ad hæc Ve-
spasianus ? attendite quām ille non vanè & am-
bitiosè. Primo aspernari lamentantes , mox obsecra-
zione

tione miserorum flecti , postremò rem estimari à Medicis iubet. Cautè enim uerò , ac sapienter. quid tum postea? Vbi à Medicis pronunciatur , Id fortasse cura Diis , & diuino ministerio Principem letum ; Vespasianus cuncta fortuna sua patere ratus , erecta qua adstabat multitudine ; iussa exequitur. Statim conuersa ad usum manus , & cæco reluxit dies. Quid vñquam humano mātis diuiniusque tanta cum fidei veritatisque professione narratum est! sic enim concluditur. Virtusque , qui inferuere , nunc quoque memorant ; postquam nullum mendacio pretium. O simplicem candidumque Scriptorem! ô virum antiquæ probitatis! ô fraudis

Adulatio. ac doli ignaram animam ! Et quod erat tempus nis argui. opportunius interpretandi ? qui commodior locus aut ingeniosas pauperum semper artes apriendi , aut turpem assentationem Medicis exprimandi , aut leuissimam Principum virorum de Diuinitate opinionem irridendi ? Non me fugit hæc mira de Vespasiano ab aliis quoque fuisse memoriaz prodita. Sed neque etiam me fugit , solitum esse Cornelium Tacitum , quæ ab aliis simplici plerunque narratione , eoque historicè scribuntur , consignare litteris non sine interpretatione factorum , coniectione causarum , exploracione animorum . quibus ille artibus si voluisset hinc quoque vti , annon potuisset , & quidem verè congruentèque sibi , fauorem illum cælestem , vt ipse vocat , inclinationemque Deorum transferre ad præstigias Apollonij Tyanæi Vespasiano amicitia coniunctissimi ? quem Apollonium iis diebus Alexandriae cum Vespasiano fuisse , atque huiusmodi ludificationibus in admirationem sui

sui conuertisse Alexandrinos Philostratus com- lib*s.*
memorat. Sed nimis Vespasianus is erat, à qua
familiæ suæ dignitatem inchoatam esse Tacitus lib*i. His*,
gloriabatur: dandumque aliquid fuit illius glo- lib*ii. His*
riæ, quæ demum in Scriptoris gloriam redundar- lib*iii. His*
ret: vósque hoc uno exemplo docendi eratis. Ado-
lescentes, quantum momenti sit in iis authori-
bus, quos adulatio*n* infensos vulgo prædicant
multi, in iisque sub liberæ seueritatis nomine
malignitatem amant.

Quod si hæc assentationis accessio fiat ad reli-
quas eorum virtutes, quidni eos longè inferiore
posthac loco habeatis despiciatisque, non perin-
de quidem omnes, cùm inter acutos sanè Scripto-
res illorum aliqui, certè Tacitus prima cum lau-
de numerandus sit; sed aut ad eos legendos fir-
mato aduersus calliditatem animo accedatis: aug-
penitus, si quidem MEDIA istæ consilia, ple-
runque nulla sunt; ab eorum amore, ac studio
recedatis? Non sunt, mihi credite. Rhetores, non
sunt tanti, ut simplex ista candidaque animo-
rum vestrorum fides, iste ingenuus, qualisque
viros nobiles id est, vestri similes decet pudor, reb-
tari debeat horum fraudibus veteratorum. Hæc
bent hoc illorum præcepta, si nesciis, ut primum
nescio quo dictio*n*is illicio legentem obtineant
& quibusdam sententiarum aevum*nibus* hanc
ingratè vellicent, mox, vt sunt ad prudentiæ si-
militudinem facta, ad res quotidianas obvia se
militudine compendè referantur, passimque in
hominum corona tanquam effata Sapientia com-
municentur: demum Iactione, estimationeque
in imitationem versa, alumnos suos similius
exem-

Historia
nonnullo,
rum no-
xiæ per
speciem
tradenda
prudetia.

exempla occulte doceant, ac breui politicæ calliditatis artifices præceptorésque conforment. Et
 Duplex errantium classis in Historia. verò è bipartita illa, quam initio proposui, classè, qui ita transiliunt Historiæ fines, ut ciuis boni nomen haudquam violent; saltem, si spatiis excluduntur historicorum, habent quò sese inter morales Scriptores cum dignitate recipient. Quamquam enim rebus gestis affingunt aliqua, tamen simulacrum tacite meditantur, ad cuius imitationem se lectores explorent corrigantque, atque idcirco quæfisis illud virtutibus explorare nituntur. Hoc modo Cyrum, quem mediocri fuisse litteratura, aut etiam nulla, Plato sensit, Xenophon, ut non ad Historiæ filum opus dirigebat, litteris perbene ac disciplinis imbutum nescio quam motus coniectura proposuit; ne in Rege, quem Regum exemplar esse voluit, principem contemptissimè partem non sine legentium detramento videretur. At verò isti, qui per speciem traderidæ prudentiæ, secretiora quædam fallendi præcepta, fraudésque aulicas ingeniosè commonstrant, ita (odiōne generis humani, an obtestationis dulcedine?) Historiarum materialiam eligunt aut hominum postremos, & commentationibus suis infra postremos reponunt: aut ambiguae, sape etiam honestæ famæ viros; atque eos interpretationum nescio quibus præstigiis occulte conuersos, in arrogantiæ & calliditatis exempla commutant; ut ex iis, qui ad illos legendos accedunt, nonnulli quidem ad obtestationem excitentur, plures tamen ad imitationem allicantur; nemo eisdem mores efferat, quos attulerat. Quare nolite, per Deum, tanto

cūn

Digitized by Google

cum discrimine tam leuem auram prudentiae,
tamque inciuile Politici nomen affectare. nolite
æqualium vestrorum societatem, dulcemque ami-
corum consuetudinem, morum simulatione,
importunisque suspicionibus insuaem reddere.
nolite generosos animorum impetus, qui vos ad
plurimorum **commoda**, publicamque salutem
ferut, in nescio quibus priuati status rationibus
lucrōque planè illiberali retinere. &c, quod caput,
est, nolite Pietatis facem, qvæ Regia via ince-
dentibus præit, aliò per diuerticula præposte-
re utilitatis abrupti non sine ruinæ periculo de-
clinare. **Quantum à vobis Religio** primum pe-
ctoris humani bonum : quantum Fides societa-
tis humanæ vinculum : quantum Patria fortu-
nis ac vita potior expectant, ac flagitant : quan-
tum hic ipse locus, atque hoc Rhetoricae Tem-
plum exposcit, quod Aristotelis sententia, sicut ab lib. i.
dominatrice omnium Politica fundatum est, ip-
sique olim huius Templi cultores Politici appel-
lati sunt; ita vos à priuatis commodis exemptos
ad Politicum, id est, publicum bonum conuersos
cupit; tantum efficie, ne inter haec Annalium
Historiarumque monumenta, humanæ contem-
ptum Fidei, ne iutis æquitatisque neglectum;
ne obliuionem Religionis à Religiōsis præcepto-
ribus tanta cum vestra iactura, nostrōque dñe
decore didicisse videamini. Hoc ipse ad extre-
num (si quid gratiae apud auditores inire
neuitas potest) oro, quæsoque Rethores meos,
gloriari ut possim, me primo cum iis congres-
su è duabus, quæ proposui, verumque impetrat-
sc: & à malorum ciuium studio abstraxisse bo-
no;

nos: & à politico historicorum Senatu, bonorum suffragio historicos amouisse malo: utrobius verò Historiam, quod erat mihi destinatum, à calumnia liberassemur. et ex tribus sedibus, utrum
etiam in primis, illi erat, id est duplum, et cum

P R O L Y S I. O C T I. I I F.

*An Poëta dicendi sunt obscenorum
carminum scriptores.*

NON hodiernæ disputationis animo præcipiunt, opior, iij, qui superiorum annorum, institutique mei recordantur. Etenim hoc mihi pridem consilijs fuit, pro ea, quam profiteor, Arte, sic apud nouos auditores dicere, ut si quid illi anticipatum mentibus suis afferrent aduersus Rhetoricæ facultatem, in ipso statim lime deponerent, ac Templum hoc Eloquentiæ seculo crebroque animo ingrederentur. Id ego ut commodiùscertiusque perficerem, multa in vnam hanc Artes obiecta conglobatim crimina, quasi confertam hostium aciem scitè separauit, aliaque in Oratoriam, in Historiam alia, alia in Poëticam intentata distraxi; ut Horatiano exemplo par essem, fortasse singulis, qui me imparem facile nouerant, vniuersis. Egii itaque pro Oratoria primū, et ingehiūmque ac iudicium, et quas partes non nemo fari: inclementer patquè illibet rabiter Oratoribus perferebat, perpetua esse ac prima eloquentiū demonstravi: deinde Magistram, vitæ Historiam à calliditate politica se iuxta Poësi velicta demum: est, quam hodie in

thea

theatrum hoc Sapientum dabo, vobisque arbitris (Viri litterarum iuxta, ac honorum gradu clarissimi) suo illam cum hoste libentissime committam. Separanda mihi est in praesentia à pudica & proba Poësis amatoria turpisque: imò quæ impudica est, Poëticæ nomine, in quod inuisit, exuenda, ac malas inter artes meritò collocanda. Etenim nobilissimæ facultati hoc iam pridem vitio dari animaduerto: quod eius in ciuitate nullus penè sit usus, nisi ut numeris liberè lascivientibus animos adolescentium pellicias, obscenæque aucupio voluptatis irretiat. adeò ut Philosophorum alij ex artibus ciuium bono repertis Poëticam serio & constanter exclusiverint: alij volumina de Poëtis cautè legendis audiendisque conscripserint, negauerintque inducendos in eorum opera adolescentes, nisi certis antea præceptis, quasi aduersus venena remediis instructi essent. Quod sanè malum adeò crescit in dies, adeò deformia & fœda carminum portenta nostra hæc ætas videt, adeò **P O E T I C A M** quique Poëtarum lutulenti fluunt, hauriuntque de fæce; ut sanctum Poëticæ olim nomen, tunc idem iam à bonis usurpetur, perinde quasi honestus ingenuoque viro Poëtam salutari conuicio, ac de honestamento sit. Quare, ut hac dedecoris nota, pro eo ac debeo, Poëticam liberem, non ego huic Poëtarum generi obliuicjam operum suorum turpitudinem, eosque à scriberendo infamia mortuus, aut inlecta Religione absterrebo: nam hoc ipsi à Religioso præceptore facile expectant, ac misericordia faciunt, pro ciuib[us] haud sanctissimis haberi se, modò Poëtae interea laudem, laurumque

*Quid
Poëti
obliuic
aliqui,*

*Plato
dial. 1. de
Repub.
Plutar. de
audiead.
Poët.*

Fam. Strada.

E reti

retineant. Sed hoc ipsum vrgebo quantum potero, in eamque, qua dolent ac reformidant, partem ego ferrum dirigam, atque ostendam; istuc opificium, si nesciant, Poësim veram germanamque non esse, ac proinde licere illis, abiecta è capite laurea, abire Poëtarum choro. Hoc autem quia intelligo nouum videri non paucis, contraque me esse totam, ut ipsi aiunt, nationem Poëtarum; ideo date mihi hoc, Viti sapientissimi,

Ratio ac forma di-
cendi in
hac prolu-
sione.

ut relictis in praesentia factis in speciem argumentis, vendibiliique genere dicendi, noua forma orationis aggrediar severè causam, eamque Philosophiae suffragio definire contendam. In

quo si me maius aliquid molientem nerui deficiunt, ac vires; conitolabor ipse me operis pulcherrimi aggressione, laudisque fortasse nonnihil, quod primus id cōnatus fuerim; apud æquos tetum aestimatores impetrabo.

Rem porro totam, ut constij mei summa facile ineatut, ita paucis ratiocinando conficio.

Summa
huius di-
spatio-
nis.

Poësi non licet auertere se à felicitate ciuium alióve tendere figmentis suis: quod si faciat, statim videtur Poësis usquequaque nominanda:

Hoc autem sine catere cum videam impudicum Poëma, quid sequitur, nisi ut (si haec duo vera sunt) eos, qui impuris carminibus imitantur, integrè; absoluèque Poëtas non esse pronunciem? Ac felicitatem quidem (ut priori loco aggrediar

Felicitas
finis ciui-
lis facul-
tatis.

ad id, quod in ratiocinatione prius est) esse Poësi propositam, deduco ex eo, quod artes, quæ exercentur in ciuitate, ita famulantur Ciuii scientie, felicitatis humanæ contemplatrici ac præsidi, ut paret sortitæ omnes finem ad ciuum bonum pariter

pariter conspirent. Nam cùm Ciuitatis facultas perfectum ciuitatis statum, ciuiumque beatitudinem moliatur, idque consequi haud possit absque disciplinatum opera reliquarum; dubiean-
dum non est, quin singulæ artium, partem hu-
ijs in se muneras deriuantes, in hanc denique popolorum salutem, fortunamque collineant.
Atque adeò constat Poëticam, quæ vna ex hisce artibus est, in parte huius operis occupatam. La-
borare & ipsam circa publicam felicitatem. Sed nondum quod proposui planè confeci: ita enim statuo Poëticæ finem ciuitatis bonum, ut negem, partibus expletam omnibus, numerisque suis eā esse Poësim, quam ad hunc finē Poëta non referat.
Quod ex magno vtique ingeniorum pari suadeo in hunc modum. Etenim Aristoteles cùm dixis-
set in Ethicis, artes omnes subesse Politicæ facul-
tati, hoc est, artium Reginæ; in primis vero ce-
terarum, vt ipse ait, honestissimas, Militarem,
Oeconomicam, ac Rheticam; addit, ad Politi-
cam pertinere non solum, vt quæ in ciuitate reti-
nendæ sint artes, quásque addiscat vniuersisque;
& quatenus ipsa definiat; sed vtatur etiam actuosa-
sis, atque operum sufficientibus disciplinis, eis-
que leges ferat, quid agere singulæ debeant, quid-
ve respueret, ideoque ab huius Scientiæ fine, siue
aliarum contineri; hunc autem esse humanum
bonum. Quibus ex verbis colligit bonus, vt opini-
nor, indagator Aristoteleæ sententiæ Diuus Thio-
mas, imperium Ciuilis scientiæ in reliquas disci-
plinas magnum quidem esse, sed esse longè mi-
nus in contemplatrices ac rationales, quas in
cognitione, & aestimatione rerum positas, regi-

Artium
finis.lib. i. c. 1.
&c. 2.Quale,
quantam-
que Ciui-
lis impe-
rium in
reliquas
artes.Lea. 1. &
2. in 1. &
c. Eth.

et Græci vocant; quām in effectrices, &c ut iidem appellant, πραγμάτικες, hoc est, consummationi operum addictas. Nam iis, quas posteriore loco dixi, artibus Politica facultas præcipit, tum quod spectat ad earum usum, ut vel exerceant artificium, si in rem ciuitatis sit, vel ab eo, si securus, abstineant; tum quod pertinet ad operis designationem, descriptionemque: ut faber non solum gladios ac venabula fabricetur, sed ita etiam fabricetur, ut ipsa imperarit: ideoque æris temperaturam, ac teli formam modumque præscribat Artifici. At verò rationalibus disciplinis tantum, quæ ad earum usum faciunt, non quæ spectant ad operis naturam iubet. Nam ut aliqui in ciuitate tradant Mathematicorum doctrinam, aliqui addiscant, Politica præcipit: ut verò de triangulo hæc aut illa concludantur, minimè præcipit. Quæ me dicta Sapientium compellunt, ut ita mecum fortasse non inscitè ratiociner. Si Scientia Ciuilis exercet imperium non solum artis usum imperando, sed sèpe modum operis definiendo, sèque in ipsa artis præcepta insinuando; dominari dicenda est in naturam artis, eamque sic regere, ut ars non in aliqua ratione externa, sed in se ipsa, naturaque sua à præscripto Politicæ pendeat. Quare si quod hæc artium domina statuit, Artifex non seruet; hunc non ciuem modo malum, sed malum quoque Artificem appellabo, quia in ipsa artis sua natura peccantem deprehendo. Iam verò cum Rhetorica principes inter artes numeretur ab Aristotele, quibus, ut Magnus Aquinas aiebat, non modo usum artificij, sed modum quoque in usu Politica dirigit:

Poësis
quomodo
Politica
subiecta.

git: profectò si Rhetor contra huius imperantis scientiæ præceptum aget, in artificio illum suo peccare, atque adeò imperitè, ac perperam exercere eam, quam profitetur, Rhetoricam affirmabo. Phrinicum Poëtam (vt scribit Herodotus) quòd Miletum captam, euersāmque Athenis dedisset in theatrum, atque à spectatoribus a grè ferentibus amicorum cladem lacrymas vber-
tim eliciisset; Atheniensis Magistratus mille dra-
chmis multauit, quòd importunè refricuisse do-
mesticum malum: addito interdicto; Ne quis in
posterum eam Tragœdiam referret. Hoc scilicet
edictum, imperiumque Magistratus in Poëticæ
vsum, atque exercitationem fuit. Perge: præcipit
sub Politici persona in libris Politicorum Plato,
vt Poëtæ melioribus addicti peiorum exempla ne
putidiùs conseruentur: neue vnquam voluptuo-
sam lasciare Musam suis in carminibus patian-
tur, ne fortè voluptas in ciuitate pro lege, ac ra-
tione dominetur. Præcepta hæc, vt video, tem-
perant imitationis modum, artémque Poëseos in-
timam moderantur. fac Poëtam huic imperio
non parere, fac amatorio imitantem, carmine
lasciare; facies etiam imitationis hunc suæ præ-
cepta violare. Atqui imitatio Poëticæ natura est.
ita sanè quo ergo modo cum imitatione non
bona, Poësis ac Poëta non malus sit? Quare li-
ceat mihi rem confiscere cum Platone, hoc est, vi-
to non paulo iis, à quibus libenter abeo, sapien-
tiore: qui cùm copiosè differeret, vsum Rhetori-
cæ non esse in ciuitatibus admittendum, nisi vt
ciuium animos informet ad virtutem; QVI ali-
er, inquit, uti in arte Rhetorica, quam ut ciues

lib. 6. in
Erato.
Poësa
Tragici
Poëta.

lib. 10.

In Ger-
gia.

melioreas efficiat, is Rhetorica non vera vitetur, sed adatoria quadam arte.

Sed videte, quām amicē cum hoc Poëtarum

Quid di-
cere ad-
uersum
hæc aliqui
possent.

Duplex
artis finis.

Felicitas
quantum
spectet ad
Poësim.

Exemplū
pictoris.

Poësis pi-
cturæ ger-
mana.

genere congregiar: adero caducæ, prolabentique eorum causæ, quodque illis fulcimento sit, mihi certè haud nihil negotij faceſſit, ſimpliciter aper- tèque monſtrabo. Dicent homines non illitterati, duplīcēm eſſe arti propositum finem, alterum propinquum adnexūmque rei; remotum alte- rum ac ſeparatum: à priore pendere artis natu- ram, posteriorem ſine artificij iactura negli- poſſe. Ad hæc diſputabunt, ciuium felicitatem finem eſſe quidem Poëticæ, ſed extrarium com- munémque cum aliis, ideoque ſi hic finis nonni- hil violetur, non continuò artem perire, quæ im- imitatione demum ſita eſt. Quid enim? ſi viuo, ac ſpirante opere obſcœni quidquam pictor ex- preſſerit, num quod vitium eſt hominis, in artis vitium præpoſterè transferamus? cùm potius, vbi hæc incurruunt in oculos, dolere ſoliti ſimus, tantam artis tam prauè eſſe locatum: quodque decolluforibus dicere conſueuimus, OPTIMVM quemque aleatorem, peſſimum eſſe, id traduce- re ad hoc genus Artificum poſſimus; quibuscum agitur eò miferiūs, quò feliciūs quod volunt, ef- fingunt. Quod si hæc in picturam cadunt, oſten- duntque, huic arti nihil obelle dominatricis ſcientiæ finem, quo minūs vel impudico in opere artificium pingendi videamus, atque etiam pro- bemus; cur, obſecro, in Poëſi, quæ picturæ ger- mana eſt, hoc idem tam religioſe, asperéque ne- gabimus? Hæc iſti ſi pro ſe dicant, ita me con- tra respondentem audiant. Ciuium beatitudi- nem

nem non sic esse per me Poëticæ finem, nec ad eius naturam tam propè accedere, quin mea sententia, propriè multò accedat imitatio actionis humanae, quæ finis Poëticæ intimus, ipsa que natura est. Id enim Artibus est solemne, ut quod Artifices moliuntur, id fermè finis earum sit. atque ut domus Architecti, & signum Sculptoris est opus pariter ac finis: ita Poëtis utrumque pre-

stat imitatio. Sed nego quicunque imitatio-
nem satis esse ad Poësim; eamque solum feligo,
quæ ad morum honestatem, ciuiumque bonum
aliqua ratione conduceat. nisi forte quidquid lux-
diones comminiscuntur in foro circulantes: quid-
quid hariolantur erratici homines, incolæque sed-
dentium ganearum: quidquid umbræ potentio-
rum, mimiæ atque ærufcatores meri mentiun-
tur; id continuò interpretari velimus artificium,
imitationemque Poëtarum. Nam si quælibet ita
tandi ars, quæque rationem virtutis habet nullam,
seriò ac solidè Poësis est, cur exerceri hanc
imitationem sine præcipuo Dei afflatu negant
sapientes viri? tantæne molis est imitari mores
hominum (quod tamen à natura insitum esse
hominibus, vel à pueris ait Aristoteles) ut inter In Poë.
ceteras artes hæc vna præstare operam suam sine
Deo comite non possit? quasi verò, quemad-
modum in scena cum arduum quid, implica- Dei affla.
tumque suboritur, induci è machina Deum ad tu cur
nodi explicationem videmus; ita cum egeat vbi- egere di-
que peculiari præsentia nutuque Dei Poëtarum citur Poësia.
Ars, munus hoc imitandi perdifficile esse, huma-
nóque maius ingenio fatendum sit. R E S sacra Poë- In lione.
ta est, inquit Plato, neque canere prius posset, quam

Deo plenus. Audio : sed quid tam præsenti ope
Dei opus habet Poësis ? vnde hæc tam constanti
sapientium consensu de hac Arte dicuntur ? blan-
ditiae voluisse Poëtarum nationi hominum se-
uerissimos credendum est : an potius ostendisse,
idecirro egere Deo in primis imitantem Poëtam,
qui & fabularum inuolucris commentisque ma-
gnam quid omnino moliatur , atque ad rem in-
ter humana maximè diuinam , hoc est , ad vir-
tutis amorem , exercitationemque mortales ex-
fuscitet ? Scitè ac verè Socrates comparare cum

Apud Pla-
tonem in
Ione.

annulis , orbibusque Poëtas solebat : quod sicut
magnes, dum ferreum ad se annullum trahit, vim
quaque cum illo communicat , vt annulos alios
acque alios arcans nexibus adducat ; ita medius
inter Deum & homines Poëta pertrahere nequeat
ad se hominum animos, ni prius ipse tanquam an-
nulus à magnete, hoc est, à Dei Numine commo-
tus raptusque sit. Quare ne telum ab aduersariis
intortum fuga declinauisse videar ; agnosco du-
plicem illum quem separarunt in Arte finem: uti-
litem non nego remotum quid esse : imitationem
non inficior esse eam , ex qua sit Poësis æsti-
manda : sed ipsam imitationem aio æstimandam
aliunde , hoc est , finem hunc intimum ab eo ex-
tinseco pendere , imitationemque utilitate me-
tiendam esse. Quid enim ? (liceat ita mihi ratio-
cinari) Architecto finem præfigimus ædificatio-
nem domus : num propterea ex incolarum com-
moditate , qui finis est eidem Artifici paulo re-
motior, ædificationem non æstimamus ? num, quia
extrinsecum quid est , id propterea negligit Ar-
chitectus ? an potius tanti facit , adeoque ab hoc

Architec-
& Poëtz
par ratio.

extrin

seco temperat ac regit intimum illum finem , vt
de exædificanda affabré domo non aliunde magis
quàm ex apto habitantium vsu consilium capiat?
Ita profectò se res habet. sic licet extra imitatio-
nem,id est, finem Poëticæ intimum ea quam dici-
mus vtilitas ; inde tamen ipsa pendet imitatio,
adeóque pendet,vt non sit integrum Poëtæ illam
pro libidine conformare absque vlla vtilitatis ra-
tione : sed eam tantummodo ad artificium suum
sine vlla exceptione pertinentem tractare debeat:
quæ ciuitatis ad bonum pro ea , ac potest , ratione
conspiret : quæ auditorum animos ad virtutem
informet : cuius denique author impulsörve Deus
(vt multis affirmat Socrates) videri possit. Quod
si non quælibet imitatio id habet , sed impura
est ipsa morum virtutumque pernicies , atque
adeò referri nequaquam potest in Deum condi-
torem , suasorémve , constat , opinor , Poësim fœ-
da in imitatione lasciuientem falli , labique , atque
ab Artis suæ sémita delirare. At in pictura vel ob-
scena pictoris artem admiramus. Esto : num id
circo bonum in ea rerum expressione pictorem
dicimus ? Transfer , obsecro , mentem ad Medicorum
Artem : inde fortasse sanius feres de pictore
iudicium. Nicias , qui Pyrrhi valetudinem rege-
bat , Fabricio Consuli Romano clām spopondit ,
se per speciem curationis erupturum Regi vitam ,
& Populo Romano grauissimum bellum. non
ille quidem auditus est , nec facinus patratum.
Sed hingē Niciam adornasse pharmacum , propi-
nasse Principi , necem intulisse. agedum , agno-
scisse in eo medicamento peritiam Artis ? qui po-
tes negareicūm , nisi medicinam probè calluisset.

In Ione.

Plut. in
vita Pyr.
& Gell.
lib.3.c.8.

An Medicus in cō-
ficiendo
propinan-
dóque ve-
neno bo-
nus sit
Medicus.

E s confi

conficiens eius non fuisset Nicias. Nequē mirum
videri hoc debet : quisquis enim ex herbarum
succorūmve sciētia nouit ægris corporibus opem
afferre , nouerit etiam ex eorumdem cognitione
integris ac sanis interitum creare necesse est.
Quid ergo? Niciam ita medicamenta tractantem,
bonūmne Medicum , seque medicè gessisse af-
firmabo ? ego id quidem negabo strenuè , & me-
cum , vt puto , ratio negabit. Etenim cùm Medi-
ci finis sit corporum sanitas , eius gratia ille de-
bet herbarum vi potestetéque vti , nec aliter suc-
cos ac pharmacā tractare , aut medicamenta con-
ficerē , quām vt regendæ valetudini leniendisque
morbis opem adhibeat. quōd si secus faciat , ac
medicamenta , contrà quām finis Artis præscri-
bit , usurpet ; non modò peccat vt Nicias , im-
probique ciuis ac proditoris personam gerit;
sed vt Medicus , cuius est sanitatem curatione
quærere , planè peccat. Quare in Nicia ita peri-
ciā medicæ Artis agnoscō , vt tamen eum boni
partes Medici peregrisse etiam atque etiam ne-
gem. Multo etiam negem magis , si quidquid nouit , ed conferat , vt nulla ad salutem omnia ad per-
niciē apta medicamenta conficiat : idque sui
iactet operis , id muneris profiteatur , pestem vbi-
que spargere , cuncta venenis inficere , depopula-
ri ciuitates , moliri exitium generi humano. Quid?

*Par' causa nōnne hoc ipsum valet in omni genere artium?
reliqua-
rum ar-
tium.*

agricolam nemo dicet agricultoriis præcepta
seruare , qui mala educet gramina pro salubribus.
& nauta quī bonus appellabitur , qui nauem
scientissimè regat , sed in scopulos dirigat ? Ne-
que de pictore , vt ed redeat , vnde abiit oratio
diue rse

diuersè pronuncio. Expressum *aliquid obscenū*
 dum contemplor in tabula , agnoscō in ea scien- De pīcto-
tiam pictoris, qui illa oculis simulacra scitē subie-
cit: at gessisse illum se , vt decebat pictorem bo-
num , profectō affirmare non possum. Nam cūm
 dirigere expressionem rerum debeat pictor ad
 voluptatem , hominibus inquam bonum , hoc est , ib. s.
 rationi consentaneam(huc enim spectare artes, vt Phys.
 vitam hominis perficiant , ideoque inseruire Po-
 liticæ ciuium bonum vniuersè molienti satis iam
 ex Aristotele demonstratum est) cūmque ille Hb. : Etib.
cap. 1.
 turpium figuraione simulacrorum eam non
 tam hominis quām belluæ voluptatem, qua vide-
 lieet nulla est animo capitalior pestis ac præsen-
 tius venenum , adornet ; illum ego non modò
 ciuem non bonum , sed Artificem quoque non
 bene, neque ex præscripto Artis expressione uten-
 tem, atque adeò neque se vt pictorem bonum præ-
 stantem meritō nominabo. Hac igitur lege modō-
 que si de Poëta disputem, videtis qua illum ratio-
 ne pictoris etiam præiudicio damnare possim. Sed
 aliud est , in quo longè quām pictoris artem, gra-
 uius peccare Poëta imitationem duco, si à præscri-
 pta sibi honestate declinet. Est enim Poësis in ar-
 tium choro pars & ipsa Politicæ facultati subie-
cta , & eiusdem præterea facultatis instrumen-
 tum , hoc est , tum decus , tum præsidium ciuita-
 tis. Vtraque res peculiari quādam ratione con-
 sentire cūm Politicæ fine supra ceteras artes Poë-
 ticam cogit. Etenim vt de priore dicam , præter
 cām causam obligationēmque , qua singulæ ar-
 tium obnoxiae sunt , vt opus suum referant in pu-
 blicum bonum ; priuatus quidam Politicam in-
 ter,

Rhetorica
Politica
sobolea.

ter, & Rhetoricam nexus intercedit, quod nimirum, ut ait bis terte in Rheticis Aristoteles, Ars Rhetorica ex Analytica, Politicæ composita sit. Quod si ita est, finis Politicæ non iam planè remotus, aut alienus, sed adnexus Rheticæ cognatusque videri debet: quare multò alius, quam ceteræ artes, in se ipsam Poësis peccabit, si peccet in Politicam: maloque quasi intentio implicita à Politicæ fine deficere impunè non poterit, quin ipsa se distrahat, destruaturque.

**Et eiusdem
instru-
mentum.** Iam verò (quod posterius est) eiusdem Civilis adiumentum veteres agnouère Rheticam: credo, vt docet Plato in Alcibiade, quia leges, mores,

Dial. 2. ac cetera, quæ è re ciuitatis sunt, hac administra ciuibus suadentur: idque aut probabilibus ad fidem inuentis præstat Orator, aut excogitatis in speciem figmentis Poëta molitur. Atque, vt de Poësi quidem seorsim loquar à Rheticâ, disser-

**Dial. 2. de
legib.** tè profusèque docet Plato, legum latores è Poëtis vti, vt iuuenum animi carminibus deliniti legibus obsequantur. In quam sententiam copiosè

**Nb. 1.
Geogr.** differitur à Strabone, Philosopho in paucis nobili, & vt ferebat aureum Augusti seculum, in Poëticis apprimè intelligente ostenditürque, ciuitatum ac legislatorum fuisse vetus institutum fabulas adhibere Poëtarum ad hominum mentes suauiter efficaciterque permouendas. Atque

**In epist.
ad Tim.
c. 4. leq. 2.** huic operi excogitata esse poëtica figmenta ali. cubi demonstrat Aristotelis testimonio, Aristotelei non impar ingenio D. Thomas, Quod si ita est, si Poësim inseruire solitam accepimus Ciuii facultati, atque huic potissimum rei natam; profecto finem Poëtos interpretari eum debemus, qui

Cui

Ciuili, cuius adminiculum est, operam accom-
modet ad ~~onos~~^{onos} artingendum. Nemo enim ali-
ter animo concipit instrumentum, quām quod
vſui esse queat Artifici quidpiam molienti. Ergo ^{in frenis}
si qua in medium prodeat imitatio, quæ non ^{in natura} modò non obsecundet huic fini, atque ad felicita-
tem non impellat, sed impedimento magnopere
ad illam sit, retroucētque strenuè à publico bono,
hæc nimirūm neque instrumentum Politicæ, &
quod inde fit, neque Poëſeos absolutum nume-
ris omnibus artificium dicenda erit. Negabunt
Philosophi bonam esse artem effectricem habe-
narum ac freni, quæ frenum ita fabricetur, vt
eo ad cohibendum frangendūmque belluæ im-
petum equestris vti non possit. Ita sanè artem,
quæ sic imitationem concinnet, vt ea inseruire
Politicæ nequeat ad frenandos regendosque ho-
minum animos, numquam ego perfecte, arque
absolutè Poëticam ⁱⁿ nominabo. Quod si quam-
cumque versu imitaticem artem isti Poëſiar li-
beraliter appellant, facile à me v̄ volent, impe-
trabunt, vt illos ea quidem ratione Poëtas vocem;
modò constet, istud (quantum quantum est) arti-
ficij genes, inter artes merito ac planè recipi non
posse: quando eius ductu facultatis, sub qua ar-
tes reliquæ militant, ad cimium felicitatem mi-
nimè confiperet. Sed non tam parui æstimo Poë-
tarum laborem, vt eum Mimi scurræque penſi-
milem quibuscumque imitandi limitibus definiā.
quin potius, cùm animaduertam à priscis dicen-
di magistris nullam Poëtarum artem cognitam
esse, nisi quæ ad felicitatem finēaque Ciuilis di-
rigatur, quæ sit propago Ciuilis, ex eaque confe-
tur,

tur , quæ Ciuilis sub fine comprehensa eiusdem quoque adiumentum sit ; enim uero conclude-re mihi posse videor haud temere : eos , qui im-positam sibi à Ciuali personam turpiter abiiciunt , Artem quoque abiicere Poëtarum , aliāmque pro-pemodūm inducere , quam ipsi suo arbitratu cu-dunt , quāmque magno ciuitatis malo , magna Artis quam profitentur iniuria , magna ingenij (si quid habent) peruersitate , maximāque pernicie sua , Poësi pro vera germanāque supponunt .

Poësis
impera
en apta
ciuium
felicitati.

Quid sen-
tiant ali-
qui.

Dixi de altera argumenti ac disputationis meæ parte ; ostendique , Poësim propositum habere fi-nem , ciuium felicitatem , ad quam nisi fabulis se suis referat , non sit ea , quam sincerè atque integrè querimus , ars imitandi . Supereft ut de-monstrem , ineptam in primis esse huic fini im-pudicam Poësim . quod è duobus initio propo-sitis alterum , mirum in modum Poëtas nostros sollicitare , ac torquere possit . Dabunt enim illi consilium esse Poëticæ , vt ad beatitudinem diri-gat , sed negabunt aberrare ab hoc signo ea Poë-mata , quæ impuros hominum mores imitantur : tuebuntur se veterum exemplis , quorum si nu-mero pugnant , ut ipsi sibi præcirent , vicere . neq; descendent ad Pedarium quemque Poëtarum . summa eorum capita , ipsum poëticī Senatus Principem HOMERVM inuadent : huius exem-plum lasciuentis , ut aiunt , paulo festiuīs , ge-niōque ac voluptati liberalius indulgentis addu-cent : laude se , nedum venia , dignos prædicabunt , si huius vestigiis sedulò infistant . Postre-mò confidentissimè loquentur , male se cum Homero peccare , quām cum aliis bene sentire .

Ridere

Ridere soleo, Auditores, cùm homines video ab Homeri virtutibus, quibus vniuersa illius Poësis abundat, strenuè declinantes; si quid verò irrepisse videtur in eam vitij, audiē arripientes: venitque in mentem, quod de Aristotelis discipulo nescio quo in veterum monumentis legi. Hic cùm audire in turba cœpisset Aristotelem, vidissètque præceptorem inter loquendum balbutire, homo egregiè stolidus id sibi imitandum vnicè duxit: neglectisque, quæ diuina tradebantur de Philosophiæ præceptionibus, satis se Aristoteleum fore existimauit, si balbus fieret. quid multa? per annos iam aliquot inter Peripateticos versatus domum venit promissa more Philosophorum barba, totusque ad balbutientis similitudinem factus. Domestici, veste ac barba Philosophum interpretati, expectare primùm quid tandem præceptorum ferret à Lyceo: mox ubi illum trepidare identidem lingua, atque impedita oratione subsistere, eaque se quasi nota Peripateticum venditare animaduertunt; nimis rūm aliij ludere Philosophi ingenium lepidissimi, risusque emori: aliij hominis amentiaz apud se misereri, aut etiam stoliditatem ineptissimi capitis palam stomachari: inter quos frater acerbius paulo commotus; Istuccine, inquit, est Sapientum octaue, quod ab Aristotele domum reportas, vt cùm ad illum eloquens profectus sis, eliguis ad nos atque infans redieris, quodque tibi vnum supererat hominis, sermonem amiseris? Huic ego non dissimiles illos existimo, qui ad Homeri Poëtarum magistri carmen accedentes, cùm ex eo ad omnem virtutem inuitamen-

Plin. de adul. & am. inter-
nose.

Aristote-
les balba-
tiens.

Ridens
imitatio.

Imitate-
res vido-
rum.

ea possent accipere, diuina hæc omnia (vitione
humani ingenij ad deteriora procluis, an quia
rebus ipsi melioribus impares sint?) oscitantes
ac stolidè prætereunt, nec magnopere laborant,
illustre ut aliquid ac memorabile inde mutuen-
tur; vbi verò impuræ nomen voluptatis sonat,
ac pinguiori non tam Minerua, quam Venere
dictum quid vident, illuc homines voluptuarij
ad hinniunt rapiunturque: in id animum cala-
mumque repente accommodant: illius imitatione
Poëtas iam se, ac (si Diuis placet) Sefquihomeros
scilicet effectos arbitrantur. Verum, vt quam
isti seu gratiam, seu veniam ex Homericâ imita-
tione quaerunt, quodque culpis suis confidenter
obtendunt Principiis Poëtæ nomen, extorqueam
aliquando de manibus, eosque specioso hoc pa-
trocinio denique denudem; nego Poësim Ho-
meri, tum quæ Achillis iram, tum quæ Vlyssis
reditum comprehendit, amatoriam Poësim ap-
pellari posse: nego ex octo & quadraginta eius
libris vel unum amatoriè scriptum esse: nego tot
inter Heroas virōsque fortissimos aliquem repe-
riri amoribus implicatum, tamque ob rem aut
arma posthabentem, aut ciuilis officij quidquam
detrectantem. Magnum est, quod dico, Auditores:
sed quam non temerè dicam, quæso, vt ad-
huc fecistis, attendite. Etenim, quod ab istis vi-
derem me quotidie Homericō exemplo deterre-
ri, statui utrumque Poëtæ volumen ea gratia
minatus. recognoscere. Sumo Iiadem in manus, ac lubri-
cos primū suspectosque mihi locos, mox etiam
Chryseis reliquos percurro. Principio ad Chryseiden ac-
& Aga. cedo, interprete Calchante, restitutam patri ab
memnon. Aga

An Ho-
meri ear-
men una-
toriè
scriptum.
fit.

Ilias ex-
minatus.
Chryseis
& Aga.
memnon.

Agamemnone. Mentionem amoris puellæ in Imperatorem, aut huius in illam, nullam video. Adhæc, iussu Agamemnonis non amantis, sed vlciscentis, Achilli Briseis abstrahitur, deportaturque ad Agamemnonem. quo loco lego iratum sanè Achillem, quod se contemptum luce palam animaduerteret insolens iniuriæ vir: at amatorie dolentem, iacturam captiuæ pulcherrimæ commemorantem, benevolentia in illam suæ argumentum aliquod promentem ne uno quidem versu litterave lego. Præterea multo post reconciliatus Agamemnoni Achilles, plurimis que ab eo muneribus atque ipsa etiam Briseide donatus, non modò ad subitum puellæ conspectum nihil præcipitanter, aut impotenter agit, non modò signum aliquod amoris, aut certè desirij ex absentia non ostendit, sed (videte Herois continentiam, ac Poëtæ decorum) Patrocli amicissimi capit is. nece perculsus, ne hospitem quidem officiis excipit redeuntem, imò nec tantisper eam alloquendi, aut denique salutandi moram facit. Pergo ire ad alios Heroas, Duceisque Troianos æquè ac Græcos: omnia occupata reperio belli consiliis, amorumque tractatione, nihil aut in horum castris, aut intra illorum mœnia relictum amorum insaniæ nugisque. Ergo deposita Iliade, transfero me ad Odysseam. Adeo primùm ad Procorum turbam, tum ad Calypso Nympham, dein ad Phæacas, mox ad Circen, iterum, ac sæpius ad Procos, & Penelopen: nam hi potissimum loci subolere aliquid videbantur. Apud Procos multa pugnaciter, ac superbè, ut competitores solent: at incontinenter.

Fam. Strada.

F ter

ter impudicèque riualium more in Penèlopen
oppidò nihil: imò nec verbum vsquām lego ad
Blanditiam, nedum ad impudicitiam inclina-
tum. In Ogygia Calypsus Insula verecundè at-
Calypso
& Ulysses. que hospitaliter omnia proponuntur, si vnam ex-
Circe &
Nausicaa
& Ulysses.
Apud
Circe &
Ulysses.
Quid de
mi am-
atorij vi-
deatur es-
se in Ho-
merica
Poësi.
Elpias querimoniam Nymphæ Deos incusantis,
quòd ab se hospitem inuidentes abstraherent:
id quod tribus aut quatuor versibus absoluitur,
Apud Circen, atque Nausicaam Phæacum Re-
gis filiam nullā est amorum, nulla illecebrarum
mentio. Rursum ad Procos redeo domi Penelo-
pes diuersantes, siūque nuptias certatim, ac per-
tinaciter exposcentes: & tamen in re planè ama-
atoria adeò nullæ amantium preces, nulla depe-
reuntium suspiria, nullæ delirantium lacrymu-
læ visuntur; vt profectò, quantum leuia hæc at-
que nugalia plerique hodie Poëtarum accersero
solent vel inuita, tantum ille sponte oblata sedu-
lò declinuisse videri possit. Quid verbis opus est?
Reliquum carminis absoluo: resumo Iliadem,
Odysseam repeto, percurro omnia utrobique
cum cura. Illic præter Iunonis fraudem pelli-
cientis maritum Iouem Cesta Veneris; hic præter
Demodoci cantilenam de Venere, ac Marte Vul-
cani dolo deprehensis, quæ tamén multis allego-
riæ utcunque sunt: ceterum in libris octo & qua-
draginta, in tam multis variisque figuramentis nihil
intemperanter, nihil in amore confidenter,
imò nihil amatoriè factum dictumve comperio.
Enim uero tunc ego Poëta ingenium ac vere-
cundiam exosculatus (fatebor id, quod res est,
Auditores) imperare mihi non potui, quin amo-
re in illum pariter, atque indignatione in ætatem
nostram,

nostram, in hunc fermè modum exclamarem.
 En nostri ingenio tam prauo, quām turpi, Poë-
 matis particulam condunt fērē nullam, quam
 amatoriis fabulis ad stomachum vīque non infi-
 ciant, simūlque titillantium illecebris volupta-
 tum non emolliant mares animos, ac lenocinan-
 tis vbiique Veneris interiectu omnia non infamēt:
 cūm tamen Poëticæ parens tanto in opere, pérque
 omnia humanæ vitæ munia descripto, tot inter
 commenta fabularum, in ea præsertim persona-
 rum ciuilium bellicarūmque varietate, qua nul-
 lam penè mortalium conditionem imitando post-
 habuit; tam castè decentérque Poësim per omnia
 deduxerit, vt CONDENDI Poëmatis simulacrum,
 cūm pacata in re, tum in turbata docere poste-
 ros voluisse videatur. Et mihi isti mentionem
 Homeri facient, eiūsque exemplo tuebuntur la-
 bes suas, atque in plebeio spurcōque carmine,
 Homeri, hoc est, ingeniosissimi, castissimique
 Poëtæ nomen ementientur: à cuius sapientia
 tam longè absunt, quām propè ad eiusdem vere-
 cundiam non accedunt. At Homerum, inquiunt,
 de Ioue, déque aliis Diis obſcēna nonnulla scri-
 bentem imitari quis vetat? O homines sordium
 hirudines! imò oī fordes ipsas, & fæculam Poë-
 tarum! Vetat inquam pudor, cuius transilire
 fines numquam licet. vetat ipse propemodūm
 Homerus, qui cūm in hominibus, quorum fa-
 cta canebat, nihil huiusmodi sit vñquam ausus,
 ostendit quid necessarium factu iudicaret, ac si-
 mul credibile reliquit, quæ semel bīsc de Diis
 ea ratione commentus est, se allegoriæ videlicet
 iniquolucris occultasse, quamquam ne allegorias

Homeri
laus &
aliquorū
exercitio
Poëtarū.

Tergiuer-
tio corū-
dem.

Apud
Plat. dial.
s. ac Rep.

quidem huiusmodi tradendas adolescentibus Sa-
craates admonebat, vetat denique, si cetera dees-
sent, Homero non paulo maior Plato, qui cum
reprehenderet in Politicis Poëtarum opera, qua
ciuitati, quam ille tanto studio fundabat, perni-
ciiosa essent: cumque ad Homeris Poësim accederet,
cāmque impensè & cunctanter expenderet, vbi
in Deorum amores atque discordias incidit; no-
xios enim uero Reipublicæ huiusmodi sermones
queritur, in iisque Homerum non solum ciuiis
non boni, sed mali etiam Poëtæ, suaque in arte
peccantis sustinere personam docet. Quod si hoc,
quantulum est vitij, non tulere in Homero Sa-
pientes, quid in iis faciant, in quorum carmini-
bus si quid boni est, hoc ipsum est, quod in Ho-
mero est mali? Quare cogant isti rursum copias
suis, qui paulo ante & numero, & dignitate Poë-
tarum tantopere gloriabantur, & non modò am-
plissimum leđissimumque Latinorum agmen I-
C A N U M , S T A T I V M , S I L I V M , F L A C C U M , He-
roicos propè omnes; sed carminis utробique Prin-
cipes, apud nos quidem V I R G I L I V M , apud Græ-
cos vero in tribus summis generibus Epiço, Lyri-
co, Tragico, H O M E R U M , B I N D A R V M , E V R I-
P I D E M strenue nobiscum facere, atque Ethnicos
scriptores inter ea superstitionum inquinamenta
educatos aduersus Christianos Poëtas aperte pu-
gnare pro honestate cultoque pudicitia (ô vulnus
a quibus minimè decuit inflictum Religioni no-
stræ!) tandem aliquando intelligent, fuditatesque
suas Ethnicorum saltem exemplo castigent.

Sed audio, quid isti respondere plerunque so-
lent: Ea, quæ ab se turpia, & in honesta narran-
tia

principi
qui que
veterum
Poëtarum
pudice
scripsérunt.

Dedecus
aliquorū
Poëtarū.

A s y l u m
Impudica

tur, non perinde narrari, quasi proponantur ad imitandum; id enim extingueret Poëtz finem, qui cum consilio moderatricis urbium Facultatis, publicaque utilitate consentire debet; sed eō afferri, multumque in iis conscribēdis operē adhiberi, eorum ut turpitudine deprehensa facilius euitentur. Ut enim virtus si Poëtz in carmine vivat, oculisque cernatur; mirabiles sui amores excitare solet: ita vitium (quæ pars est altera Sapientiæ) suis si coloribus exprimitur, si ut est foedum ac sordidum, prodire cogatur in scenam, absterreat profecto contemplatores sui, & in odium pariter, fugāmque conuertat necesse est. Scio hoc asylum esse eorum, qui obsecna componunt. nempe hue illi se subita proripiunt fuga, quoties vrgentur: quod intelligent, quādiu obtinent hanc Arcem, tamdiu se posse virtutum familiam abundē alere, ac splendide etiam tueri. Verū si hæc impurē atque intemperanter admissa, ea gratia narrantur ut euitentur, primū cur, obsecro, Heroi ac Principi viro afiguntur, qui carmine proponitur ad imitan-
 dum ceteris? Deinde, cur ad hasce oris improbi
 nugas, quas indicasse, idque rarerter, plus nimio foret, isti tam libenter, tam crebrè, tamque diu, atque otiosè reueluntur? hæc enim duo sunt, quæ mihi suspectam reddunt istorum sapientiam, qui obsecna versu tractantes, profuturos se generi humano putant. Age igitur: nego, istæc
 intemperantis argumenta voluptatis in Heroë, primarumque partium, aut paulo illustrioribus personis, quæ plurimùni valent ad exemplum, de industria exponenda esse. Etenim ignosco Hi-

Duplex
celum is
cos, qui
turpia
narrare
reuele
tur.

Primum
celum.

**Historicis
præscrip-
ta lex nar-
randi.** storiarum scriptoribus , si nonnumquam flagitia
Principum describant, quando eos referre, ut res
gestæ sunt , lex operis sui cogit : quamquam ne
ipsis quidem fas fuerit sic ea describere, ut ad imi-
tationem pellicere videantur. at is , cui peram-
pla fingendi libertas est , cum possit in lucem ede-
re pulchrum , honestumque simulacrum ; qua ra-
tione excusetur , si vitio suo pro homine mon-
strum pariat ? At Poëtis, inquiunt , fingenda sunt

**Quid He-
ros sit.** verosimilia : dumque conformant Heroëm , ho-
minem denique conformant , à quo humani ni-
hil alienum est. Audio : sed Heroëm excedere
vulgaria hominum conditionem à similitudi-
ne veri non abest: immo accepisse mihi videor , me-
diū quid olim fuisse inter Deos , hominésque He-
rois nomen : quare si hunc homine maiorem , si
nullius impudicitiae competitum , si ab omni pror-
sus obsecnitate alienum Poëta proponat ; nihil
contra veri speciem , artisque decorum peccat: pec-
cat autem , si cuiusque hominis planè similem , iis-
demque ineptiis , quibus mortalium plerique ca-
piuntur , impeditur facit. certè in eo (quod hic
quærimus) peccat , quod cum integrum ei sit absti-
nere ab iis , omnemque ab Heroë suo turpitudinē
procul habere; dum impudicè quid factum ei affin-
git , occasionem aliis adornat , ut in eo , quem for-
titudinis aut prudentiae laude præstantem sibi ad
imitandum proponi à Poëta intelligunt , hoc quo-
que vitium cum ceteris permistum facinoribus

**Euripides
in iudiciū
vocabatus.** imitantur. Euripideū in iudicium capitis voca-
tum refert Aristoteles , quod in fabula versum edi-
derit:

In Hip.
pol. Ηγλῶος ὁμώμοχος οὐτε φρέσκος ἀνόματος.

P O E T I C A .
Iurata lingua est , animus iniuratus est:
titulique accusationis fuisse , quod Euripides do-
ceret populum peierare. At quomodo ? tantumne
præceptorum vno in versiculo fuit ? nempe sen-
tentiam hanc Poëta tribuerat personæ , quam
quia fabulæ caput inducebat in scenam , virtutē
que in ea multas effingebat; visus est vna eum eius
virtutibus hoc quoque peierādi vitium populum
docuisse : ideoque impietatis reus ludicro pro car-
mine ad pœnam seriò expeditus est. & tamen ab eo
iudicio expedire vno se verbō poterat Tragicus;
si dixisset, id à se vitij loco, vt fugeretur, adductum
esse. Sed nugas meras agimus, dū huc reuoluimur.
O M N I A in Principe viro exempla sunt : creditur
que docere, quod Princeps agit. quare q̄i turpia
agētem inducit, intuitat. Atque hinc est, quod sum-
mus Poëta non modò Achillem, hoc est, princeps
fabulæ nomen , sed Agamemnonem , Diome-
dem , vtrumque Aiacem , Hectorem , Aeneam ,
ac reliquos illos Martis Proceres ab omni obſco-
nitate , atque amantium intemperiis vbiq̄e se-
parauit. Quin etiam, vt ab ea ſuspitione turpitu-
dinis eximeret Agamemnonem , in quam vide-
batur induisse ſe , quod ereptam Achilli Brisei-
den diu in ſuo tabernaculo habuiffet ; iuran-
tem inducit grauifſimum iuriurandum PER IO-
uem , Terrāmque & Solem , atque Erinnes pei-
rantium vtrices , ab ſe restitui pueram planè
intactam illibatāmque , atque eius rei Deos Deās.
que omnes, quibus curæ ſunt hominum periuria,
testes eſſe. Vſque addò Poëtæ ſapientiſſimo cordi
fuit integritas, ſuorum Ducum. Cūm tamen iſti
hoc tempore , qui ſe populo venditant Homeri
ſobolem,

Homeris
quām cau-
tē Heras
ſuos ſepa-
rauit ab
omni ob-
ſcenitate,

Dij viadit-
ces peria-
rij.

sobolem, dum nouos Mundo Achilles atque Ilias pariunt, Heroas suos, Duces, milites, castra, Prætoria, campos, omnia muliercularum amori bus impedian, vixque strenuum aliquem bellatorum carmine describant, quin hac insania laborantem, atque à Martis ad Veneris signa trans fugientem inconstanter ac fœdè commententur: hoc est, quin plurimis argumentis paria docceant, atque magnis exemplis ad extremum turpitudinem persuadeant. Neque tamen ignoro, hæc magna virorum capita non leuibus & ipsa culpis obnoxia turpiter aliquando cecidisse. Sed ut hæc innocenter audiantur, non incomitata, & absque nota referenda sunt. ex vna enim parte improbet ea auerseturque Poëta, atque ita stomachando despiciat, vt si quos habere imitatores posset, absterreat: ex altera exitum addat facinori parem, ipsoque euentu doceat, supplicium vbiique poenam esse peccati. Reprehendebatur Euripides hoc etiam nomine, quod Ixionis flagitia theatro exposuisset. Sed purgauit ille quod fecerat, cum diceret, Non ante te remouisse illum de scena, quam rotæ affixisset. quasi muto hoc doctrinæ genere significasset, Ixionis factum ad odium fugamque, non ad imitationem à se esse propositum. Quamquam hoc posterius plerunque serum est, vbi neglectum est prius: nam quid mea refert, Ixionem, antequam is abeat è scena, rotæ affixum videre in ultimo actu, si iam ipse in primo secundove ictus sum? Nimirum habent hoc, vt ait Plutarchus, poëtica facinorum malorum commenta, vt si cum eorum execratione atque authorum dedecore damnóque narrantur,

Quæcau-
tione tur-
pe ali-
quid enar-
randum.

Vtilitas
poëtica-
rum com-
mentatio-
num.

tenet, vtilitatem nihil quām Philosophorum
 præcepta minorem ferant: ceterā si nuda, si
 felicem sortita exitum describantur, officere
 bonis moribūs, ac magno esse ad virtutem im-
 pedimento. Sed impedimento sunt longē adhuc <sup>secundum
in codice
item.</sup>
 maiori, si non in vnam alterātive personam si-
 ue primarum, siue secundarum partium, sed
 (quod erat alterum ex iis, que paulo antē obli-
 ciebam malis) si in quām plures hæc deliramen-
 ta spargantur, si ingerantur ſepe, si minutatim,
 & quaſi per otium explicitur, si denique hæc
 prima, hæc summa ſint. Atque ego quidem (ut
 rursus ex Poëtarum Principe exempla petam)
 cùm lego Poëſim Homeri, incidōque in eos lo-
 cos, qui facti videntur ad amoris vim liberius ex-
 pliſandam, ac video ſapientiſſimum Vatem in
 iis amatoriè traſtandis ſanè pérparcum, imò
 planè nullum eſſe; statim animo recurro ad Poë-
 tas noſtros, atque ita cogitare mecum ſoleo. Quid
 iſti in omnem occaſionem laſciuendi audiē in-
 tenti, quid egiffent, si argumentum naſti eſſent
 aded locuples, ac votis ſuis oportunum? Quām
 molliter ac tenerē lacrymabundus Chryſeiden
 patri reddidilſet Agamemnon, quam apud Ho-
 merum iejunē omnīd, ſeu erēque reſtituit? Et
 Briseis, que ex Achille tranſertur ad Agamem-
 nonem ſine vlla amoris ſignificatione, quas ex-
 preſſilſet ab amatore ſi miñus lacrymas, certe ſu-
 q̄uoniam do tra-
 diſſentia-
 liqui ne-
 fiorum
 Poëtarum
 locos ali-
 quot Ho-
 merici
 carminis.
 Ex Iliade

Ex Odif. ^{Ex Odif.} Alcionis filiam, quae Vlysssem naufragum, solum
^{sea.} in nudum (quam multæ ad amorem illecebraw?) tam
 hospitaliter, ac decorè suscipit, cibo recreat, ma-
 nibus suis abluit, vestit, in urbem ac domum, sed
 non suo in curru, ne Platæacum oculos offendere,
 inducit; vt profectò minus castè verecundéque
 fratrem soror excepisset. Sed nihil illustrius, ac
 cōmodatiūsque ad istorum inceptias, quam Proci.
 h̄ic scilicet Apollines nostri in aperto liberisque
 campo, in ipso amore Regno triūphassent: quam
 enim blanda sesamoque ac papauere conspersa,
 Proci &
 Penelope, quam melle ipso dulciora cum Penelope verba
 aptū im-
 pudica riuales identidem habuissent? quas ei flammæ
 conseftā atque incendia, quas pectoris Aetnæas deflagra-
 tibus ar- tiones, quæ busta sedacti iam cordis in cinerem,
 gumentū. Nugs, for. quos impactos animo Tytianos Vultures, quas
 desque fibris instantes Promethæas aues, quos aggestos
 mera. in sinu malorum thesauros, quas nocentium poe-
 nas omnium, miserabiliter aperuissent? quas ad
 eam litteras æstuatis animi ministras atque in-
 terpretes, crux conscriptas, lacrymis corruptas,
 nequitarum blandimentorumque plenas certa-
 tim dedissent, in epulis vero ac vino, quos ea
 præsente nutus ac furtiuas notas, quas de illius
 forma cultuque corporis superlationes ac periut-
 ratiunculas, aut etiam admirantium more silentia
 atque deliquia, quas demum enatas subinde-
 rixas, quæ suadente ebrietate conuicia, obiecta
 impunè scelera, denudata palam probra, infi-
 das hostiliter plagas, fusum abundè cruxrem,
 necesse barbarè illatas amatorculi illi miscuissent?
 Et tamen hæc illecebrarum argumenta, in qua-
 rum commentatione, colligendisque volupta-
 tum

tum sordibus , nostri magnam sanctam partem Poëtæ matis insumpsissent; hæc inquam omnia Poëta ingeniosissimus , qui probè nosset vñus , quid esset non ineptire , negligenda sibi suo in carmine , ac silentio vbiique transmittenda existimauit. An hîc quoque voluptuarij Poëtæ dicunt , finem esse , dum hæc nauiter impenséque scribuntur , ut euitentur? Dicunt planè . quin etiam hoc addunt: hominem non facile ad Virtutis celsitudinem , hoc est , ad felicitatem pertrahi , si arduum per iter , inuiosque saltus rectâ ei obnitendum sit : satius fieri , si per amœna priùs diuerticula transuersis viis eò dederatur : imò nisi huiusmodi subinde illecebris in itinere firmetur , redire sensim ad ingenium , ac sãpenumero ad ima deuoluti : quare hæc blandimenta honestati demum inseruire , tandemque ad ciuium felicitatem , quam tantopere quærimus , omnia conspirare. Ingeniosè enim uero , ac sapienter , iam miseret me Platonis , qui ea Republica , in qua tam sedulò ad virtutem vndique incitamenta quætebat , hoc exegerit Poëtarum genus , quorum carminibus vna eadémque opera à vitiis absterrere ciues , atque alliceat ad honestatem suauissimè poterat. Sed nimirūm animaduertit virorum sapientissimus , neutrum ab istorum Poësi expéctandum esse : cùm ex vna parte virtutes apud illos adeò lenociniis oppressæ lateant , adeò ambiguè , & quasi dissimulanter exerant se , vt eas secerneat , atque internoscere haud in promptu habeant adolescentes : intentique ad oblectamenta , quibus illa ætas facile capit , meras cum vitiis voluptates hauriant , magno non adolescentiæ mo-

Quamob-
rem cur-
pia narr-
tes haud
prosine-

dè

94 LIB. I. PROPS. III.
dò, sed totius vitæ malo; quando, quæ in ea æta-
te accipiuntur, altius inhærente, ac difficillimè
eradicari consueuerunt. Ex altera verò parte ita
vitiorum species emineant, offerantque sese blan-
dè, atque in primariis honestisque Viris colloca-
tæ faciem quasi honestam induant, vt quos ad
illa cognoscenda semel allexerint, eos ceterorum
oblitos ad amplectenda quoque, & imitanda
Ex impu-
die fabu-
la quid
enatum
sic olim.
non tardò inuitent. Finixerat Poëtarum nescio
quis, Iouerit mutata olim forma aureo in im-
bre ad Danaën descendisse: turpe sanè, ac pro-
tritum vulgo commentum, expectatis, quid
emolumenti ex hoc capere mortales queant?
Poëtas ipsos audite: quorum aliquis ab eo figmen-
to id aliquando boni enatum esse Populo Ro-
mano narravit in scena. Adornabat se ad flagi-
tium adolescens, cum tabulam fortè suspectans,
in qua facinus hoc Louis non melior, quam Poë-
ta, pictor expresserat: quid? detestatusne ille est
crimen? (nam ad detestationem aiunt ista propo-
ni) aut boni aliquid subesse fabulæ interpretatus
Terentius
Aeneas
est exarbit continuo miser, secumque reputare sic
cœpit:

Deum sese in hominem conuerisse, atque per alienas regulas

Venisse clanculam per impluviū?

At quem Deum? qui templo cali summa sonus concutit.

Ego homuncio hoc non faciam.

fecit, Louisque exemplo & quasi hortatu, Poëtæ
certè ductu scelus honestè persuasit sibi. Hæc
vox adolescentis in fabula, utinam extra fabulam
& scenam non esset vox feti complurium, qui
im

impuris hisce carminibus addicti ac mancipati sunt: quorum ego singulos si conuenirem, si serio percontarer, quid tandem inde lucri corraserint? odiūmne aduersus vitia, vitiorum aspectu ^{Quid quotidie} conceperint, ac in sinum virtutis per ea oblectamenta peruererint? Utinam responsuri non essent, si persancte faceri vellent, ex huiusmodi amantium deliriis multa se ignota prius vitiorum nomina didicisse, plura sibi flagitia specioso aliorum exemplo condonasse, plurimam verò pudoris honestatisque iacturam sensim sine sensu fecisse. Ut merito Cæcilius CYPRIANVS eloquentia iuxta, ac sanctitate nobilis, in Tragoedos inuestitus, qui impurissimos quoque Deorum, hominumque referrent in scena; grauiter sancte doleat, istorum carmine fieri, ne quod fœdere semel admissum est olim, vlla in posterum antiquetur, aut exolescat ætate. istorum vitio ^{lib. 1. ep. 2.} NVM.

QVAM æui senio delicta mori: quæque debuerat sclera seculorum obliuione sepeliri, erui subinde in lucem, atque admoneri omnem ætatem, admitti posse, quod aliquando factum est: atque INDE nasci, ut exempla fiant, quæ iam esse facinora destiterunt. Hæc illa videlicet utilitas, hoc compendium est, hæc fuga & detestatio vitiorum, hic amor virtutis, hæc moçum institutio, hæc vita sanctitas, quam ex ingeniosis hisce Poëtarum figuris addiscit humanum genus. Confugiant illi, ut lubet, ad hominum ingenia, quæ perduci ad virtutem sine aliqua illecebra non possint: conferant se ad Poëticæ naturam, quæ cum vita speculum sit, in quod intuentes non minus se oderint mali, quam ament boni; idea

ma

mores vtrorumque referre debuerint. Commenta sunt hæc hominum in speciem sapientium, quique hisce simulationum inuolucris tegunt, & quasi ve- lis quibusdam obtendunt styli petulantiam, atque improbitatem sui.

Perf. Sat. 3. *Ad populum phaleras: hos intus & in cœtu noui.* alia mens illis ad scribendum fuit, aliūmque le-gentes exitum sortiuntur. Annon illi palam pro-fitentur (sic enim de fine Poëticæ disputant) nihil præter oblectationem quererere se iis fabulis fig-mentisque? atqui oblectationem illam exitialem esse non ignorant. profitentur igitur exitium velle se animis importare: &c, si id quod spectant assequuntur, important. Evidem ipse quoties in lascivium ac turpe aliquod volumen incido, queroque tacitus mecum, quid infortunij Scrip-torem impulerit, ut ad fœdum illud, lutulen-tumque dicendi genus animum adiiceret; alter-utra mihi ex hisce causis occurrere plerunque solet. Interdum ex opere interpreteror indolem, naturamque Scriptoris: didici enim ex Aristote-le, Poëtarum præcipue lucubrations partus vocari; nec magis à parentibus liberos, quam à Poëtis amari libros suos. hinc ubi aliquid intue-or obscœni carminis, suspicari venit in mentem, partum esse parenti similem, nec potuisse ex im-puro turpique ingenio pulchriorem nobilio-rēmque sobolem procreari. Quod si hoc conii-cere non licet (quamquam raro admodum non licet: illa enim turpium meditatio, illa scriptio, illa recitatio quomodo mentem non contami-net, coenique, quod assidue tractat, sordibus non aspergat?) verto me in alteram partem, opusque impu-

**Cur ad
turpia
scribenda
aliqui ap-
plicant
animum.**

impudicè compositum , in Scriptoribus ^{Liberi, &} inficiantur
referre plerunque non falsus incipio. Etenim ^{libri pa-}
Poësim condere , quæ sine artis iniuria delegetur ^{rentibus similes.}

pariter ac proposit , tantæ felicitatis ingenij est ; vt
(quasi à Deo præcipuæ suggestantur ea in re vites)
dixerit olim Socrates , tunc se homines ostende ^{Apud Pla-}
re Dei sobolem , cum dignum Poëtae nominis ^{tonem in}
carmen emittunt. Id ergo cum isti animaduer-
tant , sequent ea ingenij excellentia nobilitateque
destitutos intelligent , tantum ut operis molian-
tur , quod summis atque imis gratum in virtutis
complexum recta mortales ferat ; dant se in alteram
terram viam , & conquisitis (quod difficile non
est) canoris ad oblectandum nugis , usque arma
inter , amoreisque turpiter ac fœdere illitis , sic eam
hominis partem , quæ facilis captu est , afflidunt ^{Impudicè}
titillantque ; sic se in vulgi manus atque armos , ^{Poësim} gratare
homines facti ad ingenium vulgi , pertinaciter ^{haud dif-}
insinuant ; vt quam expectare Poëtae laudem ab
ingenij sui infelicitate non poterant , eam se suis
fragio plebis sordidissimi hisce blanditiis delinita
tæ impetraturos facile sperent .

Sed non impetrabunt , vni censeo speciosoque ,
vobis Rhetores , vt in turbam vos quoque con-
ferant , sequent apud vos Poëtarum loco magnissi-
cè venditent. Non erit vobis tam vile , tamque
circumforaneum Poëtae nomen , ve ad ignobilia ,
sordidaque istorum capita deprimatis. Quos in
puro in carmine lascivire licentius videtis , eos
honestati noxiæ , infensos publico bono , contra-
rios ei , quam profitentur arti existimat : id eoque ^{Poëtae}
non modò à casto , ingeniosoque Poëtarum cho-
ro , sed à nobilium etiam conspectu virosum ;

qua

quales vos estis, vestra opera suffragiisque disclu-
dite. Quid enim habent (oro vos, adolescentes)
quod ad legendum inuitare possit? ingenium
plerisque illorum humile, vestrique dissimile:
opus foedum, simileque Scriptori: delectatio ad
genium plebis hausta de face: artis gloria extra
operis titulum rara, aut omnino nulla, contrà
verò aptid illos inimica morum disciplinæ tam
multa, suspecta certè pleraque, nihil non an-
cops, intuta omnia. M. A. L. E quis inter exempla
peccantium deprehensus virtuti operam dabit:
male in Regno volupatis peregrinabundus ho-
nestatem queret; inad periculum adibit, ne
quemadmodum A. D. Tyranni, ut aīunt, domum
nemo liber venit, ac rediit liber; ita qui ad isto-
rum opera integer, atque incolum honestate
accessit, accepta luculenta plaga, pericitante
verecundia, cu r. v. s rārē cicatrix obducitur, sau-
ciatus abscedat. O tuam, eloquentissime Martys
Cyprian. lib. ep. 3. sium, de hac morum pernicie iustissimam que-
relam! Adulterium, aiebas, palam discri, dum in
scena atque in carmine videtur: & lenocinante
ad vitia publicæ autoritatis malo, qui fortasse
pudicus ad scenam processerat, domum reuerti
de spectaculo impudicum. Nimirū sunt hæc
eo de genere viatorum, quorum victoria fuga
constat. proinde REMOVENDA ab aspectu, ne
tanquam lacryma ab oculis in pectus cadant.
Laudat alicubi Aristoteles Procerum Troiano-
rum consilium, qui Helenam ab suo conse-
ctu separandam esse, restituendamque decreue-
runt, quod ea præsente deprauaretur animus,
minusque integrè iudicare, atque consulere re-
bus
voluptas
Helenæ
Gloria.

bus suis posset. Ita eiusdem Philosophi sententia cum voluptate agendum est, cuius non tam ostendenda turpitudo, quam praecisa omni disputatione ab oculis semel amouenda, ut de eis absente castè incorrupteque sentiatur. Displacet in præsentia (ut par est) vobis, ipsūmque vitij nomen animus auersatur: quis scit, voluptatis si faciem splendido istorum fuso delibutam proprius intueamini, si Scriptoris artificium non infacetum flagitosorum hominum mores, ad unguem imitantis in fabula comprobetis, quis scit, an huiusmodi præstigiis animo de statu suo non nihil moto placere in aliis expressum incipiat, quod absens, aut solitarium tantopere displacebat? Habet hoc imitatio poetica, quod ait Plato, In Iamæ ut quæcumque de alijs refert, in nobis sensim effingat: quod si illa sunt auditu obscena & visu turpia, cogitatione in honesta, profectò nonnulla fœditate conspergi animum; atque ex alienis in nostra deriuari aliquid necesse est. Quare nolite, obsecro, istum animi candorem, istam mentis ingenuæ verecundiam, istud, quo nullum est maius, pectoris humani bonum, horum lenociniis carminum tutò credere, in has fordes inquinatae Poëseos abiicere, inter hæc insidiosæ voluptatis vada, syrtésque, & Sirenum vndique pellicientium amplexus, hoc est, certissimum pudicitiæ, famæque naufragium vltrò committere. Petit hoc à vobis ipsa Poësis, quæ hominum felicitati nata, ac Ciuilis in gremio Facultatis honestissimè enutrita, sicut dolet indignatûrque ab eius iam sinu abstrahi se, noménque suum ad mortuæ licentiam, vitæque corruptelam procaciter

Fam. Strada.

G obtendi;

obtendi; ita monet obsecrataque vnumquemque
vestrum, ne vobis imponi suo nomine, neue in-
duci vos in fraudem simulatione hominum, qui
se Poetas nuncupant, ac sanctissimę disciplinę no-
men ementiuntur, vlla ratione permittatis. Petet
hoc à vobis, cuius est imperare, Politica: vt quam
artem suo ab imperio transfugam artium de nu-
mero bonarum expunxit, atque à ciuitatibus, in
quarum felicitatem dirigere illam plane non po-
terat, exclusit; eam ne apud vos collocare domi-
ciliū, aut asyli ius aliquod reperire patiamini.
Petet hoc demum à vobis, exigitque iustissimis no-
minibus sanctis Christianæ discipline, transmis-
sequē ē Cælo legis integritas: vt quem in ve-
tris animis pudorem insevit, hodiē-
que quacumque niue candidior ef-
florescit; caueatis etiam at quo
etiam, ne istorum aspiratione
carminum afflatus
aliquando lan-
gueſcat.

PROLV

P R O L V S I O IV.

*Idem argumentum : An poëticè faciant, qui
versus faciunt impudicos.*

Pro Poëtica aduersum impuros carminum scriptores ex hoc loco aliquot antè mensibus verba faciens hoc molitus dicendo sum (Cardinalis Amplissime) ut obscenitatem in carminibus multorum liberè impunèque lascivientem, qua possem ratione coercerem ; certè à meorum animis auditorum, ac manibus abalienarem. Quod quamquam præiudicata iam causa impetrare à multis initio tardum fuit ; tamen paulatim animaduerti, tantùm momenti visum esse in patrocinio, quod suscepseram, honestatis, ut ex iis, qui mihi dicenti aderant viri perbene docti (quales ex vobis, Præfules, Patrésque, ac Fruetus ex superiore pro- Auditores ceteri, complures intueor) non modò ire se in meam sententiam palam faterentur, sed adderent : graue sanè vulnus impuræ ementia que Poësi inflictum esse, nec dubitare se (si plures coniuncta opera, & tamquam collatitia suffragatione idem conarentur, vrgerentque idem, ut illam usurpati nominis ream agerent, turpemque Corniculam pompa aliena spoliarent) quin deserta à suis atque abiecta, raro in posterum scriptore coleretur. Sed hic cōsensus ac plausus, sicut ille tunc operis calor, & contentio suscepit præferuidè negotij, ut arbitror, eum exprimebat ; ita successu tēporis intermitti, rursūmque vetus opG 2 nio

nio multos incessere ac sollicitare, imponere etiam non nemini rursum cœpit. Nimirum contra inquietum reciprocumque hoc malum,

Aristid.
Orat. de
vibe Ro
ma.
Compara
tio Regni
cum ca
rio.

Oebari viri prudentissimi remedium in tempore adhibendum puto. Hic Imperium Cyri comparare cum corio solebat animantibus detractorum cuius quæ partes pede premerentur, ex subsidebant, adæquarenturque cum solo; quæ verò intactæ præterirentur, resilirent paulatim à terra, turgentésque sustollerent se. Quare optimum factu dicebat, si identidem Rex Imperij partes intuleret calcarétque, ne fortè se aduersus Principem, si non deprimerentur, erigerent. Planè hoc mihi vir loco audiendus est. Pressà est dicendum super à me atque protrita nonnullorum Poësis; quæ sicuti erat impura cœnóque perlita, ita perpetuò ut iaceret humi conatus sum. Sed quoniā cùm inde retuli pedem, illa rursus intumuit, multorumque furtim irrepit in animos; de nuò mihi eodem conatu ac vi reprimenda est, supposoque iterum pede calcanda, & solo usque solide continenda. Quamobrem videtis, credo, disputationis meæ consilium, Auditores; carminum turpitudinem hodierno dic rursus exculo, obscenamque in versu imitationem, Poësim esse, quæ omnipium complexionem habeat numerorum, hanc timide perniciose, tum quia quæ ciuitatis est perniciosa moribus, Poësis placere dici, aut esse non possit: tum quia impuram Scriptoris intentionem satis constet ipsam esse perniciem ciuitatis. Quæ illæ sunt duo impressæ à me olim vestigia, hodie propterea, repetenda eadem pugnapi, & concitatorio genere Orationis,

Causa re
petenda
disputa
tionis.

Summa
disputa
tionis.

styli ra
tio.

nis, vt iterum ac s̄epe amatoria Poësis non vmb-
bratili, ac saltatorio ludentium more tacta leui-
ter, sed collato altius pede, totaque veluti corpo-
ris firmitate ac pōdere conculcata planè subsidat.

Ergo (vt prius aggrediar è duobus, quod pro-
posui prius) tres sunt quasi regiones, ex quibus
vniuersa circumspici, ac notari potest animo
Poësis. Nam si in ea contemplanda sustollis te
paulum, ARTEM vides: si introspectas, IMITATIONEM deprehendis: si despicias, PROLEM Poë-
ticæ numeras Epopœiam, Tragœdiam, Comœ-
diam, Dithyrambicam. Atqui siue Poëticæ com-
mune cum ceteris artibus genus, siue propriam
illius naturam, siue formas eiusdem consideres;
eam vbiique senties, vt ciuium commodo felicitä-
tique natam facile intelligas: atque ita natam,
vt si ab hac mortalium vtilitate deflectat in con-
trariam partem, continuò neque artis, neque
imitationis, neque alicuius formæ Poëseos inte-
gram perfectamque appellationem obtinere cum
dignitate posse videatur. Age: inter Artes Poë-
ticæ recensetur, in earumque & quidem nobilium
choro nomen profitetur suum. Hæc igitur
artis appellatio ad ciuium commoda vtilitatē-
quæ Poësim nauiter inuitat, planèque cogit. Ro-
gas quamobrem? Quia ARS, quæ hominum bo-
no fructuique non studeat, ARS non est. Facit, vt
in hanc sententiam non pauide proloquar, Aristoteles, qui in Ethicis disertè pronunciat, hoc Attis
cuiusque proprium esse, vt bonum appetat: quod
sanè bonum, huiusmodi sit, vt referri possit in
bonum ciuitatis. Ad hoc autem ciuitatis bo-
num cùm Ciuilis Facultas, cui propositum illud
est.

est tanquam finis, peruenire haud possit, nisi subiectos habeat conspirantesque ad eandem felicitatem fines artium reliquarum; profecto si qua reperiatur ars, quæ ab hac felicitate hominem retrahat, hæc sicut dicenda non est ad ciuium commoda conspirare, atque adeò nec subesse Politicæ, ita etiam nec bonum appetere, & (quod inde fit) neque absolutè integrèque ars esse dicenda est. Hic ego subsistam aliquantulum:

& quid acuti homines respondere possint, non modò non dissimulabo, si sciant, sed vltra, si ne-

**Quid respondere
hic possint
aliqui.**

sciant, edocebo. In Arte (singite sic eos loqui) duæ res sunt, & obseruatio plurium præceptorum, quorum vsu operis aliquid efficitur, & vtilitas, quæ ex huiusmodi opere ad hominum societatem permanat. Hoc posterius. Arti accedit extrinsecus, quia videlicet Artifex pars & ipse ciuitatis est, opusque fabrè ab se factum in commune confert. quod si ab Artifice rationem ciuitatis animo ac re separas, cùmque consideras aliquid operis molientem; modò id per certa quædam præcepta scitè conficiat, Artifex sanè dicendus est, licet vsui fructuique ciuitati non sit.

Verum aut ego fallor, aut isti dissentunt à com-

**A ciuium
commodo
an separa-
ri queat
Ars.**

muni sensu hominum, dum ita sentiunt. Cur enim à ciuitate separant Artem, ac volunt esse solitariam, quæ propter hominum societatem, rerūmque communionem instituta est? Quid aliud spectarunt artium inuentores, præter vi-

tæ præsidia, vtilitatēmque mortalium? quem profecto finem quomodo consequi poterant, nisi ipsa Artis præcepta in hæc hominum commoda disponerent, referrēntque? quod si retulerunt,

quis

quis non videt, hunc, quo de loquimur; finem
 præceptis cognatum esse atque permistum, ab
 iisque tam alte pendere, ut separari Ars à Ciuili
 vtilitate non possit? quam qui suo separant inge-
 nio, Artémque solitariam considerant, appellent
 Artem, vt libet, ac nominibus abutantur arbitratu
 suo; certè humana non est Ars, quæ hominum
 bono ac fructui non inseruit: imò nec vsque-
 quaque Ars est, quando (vt id non tam Oratione
 mea, quam magni Viri testimonio definiam)
 Eustratius grauis author, dum hunc ipsum, In cap. M.
 quem in præsentia laudo, Aristotelis locum phi- & 1. lib. 4.
 losophica scueritate perpetdit, disertè constan- Etsi,
 terque negat, Artem appellari posse eam, quæ
 ab vtilitate commodóque sciuncta sit: tamque
 ei nomen Artis, quam cadasceri appellationem Ars abs.
 hominis conuenire. idque exemplorum appo- que fras.
 sitione, ac rationum momentis copiosè decernit. du cada.
 Ut sanè irridere hic ego possem eos, qui me sa- ver est
 pientem vnicè, nouaque mundo præcepta cu- Artis
 dentem, iocone, an serio perstringunt? cum ta-
 men tanto ante me Scriptor illustris, mèque &
 illis non paulo sapientior hoc ipsum disputatio-
 ne opportunè comprehendenter, definitione haud
 dubitanter explicuerit, scriptis ingeniosè poste-
 ritati commendauerit. Sed libet in telum adhuc
 acrius manus iniicere, causæque iugulum recta
 petere, atque eam si possim aliquando périmere.
 Diuus Thomas, cuius nomen non tam hominis, i. i. q. 15.
 quam sapientiæ nomen est, in posteriore volumi- &c. 1.
 ne secundæ partis Theologicæ summæ, hoc per-
 petuò conuenire docet artibus, ut eiusmodi sint Artium
 earum opera, quæ indifferenter ab hominibus quæ. opera

vsurpari queant, tam bene salubriterque, turp
praeue de perniciosa. Sic enim ait. *Hesychius*
sunt vocande, quarum operibus possunt homines be-
ne, ac male vti: quemadmodum gladiis, sagittis,
Hom. 10.
in Matth. atque hocum similibus laudatque propterea Chry-
sostomum, qui eadem sentiens, ac multa artium
nominis dispensagens, solas illas esse censebat attes-
appellaandas, quæ conficiant, suppeditantque ne-
cessaria; & ea, quæ continent vitam nostram.
Nam vero si operum, quæ ab arte profiscuntur,
illa est ratio, vt indifferenter adhiberi possint ad
usum, eaque quasi nota de Arte iudicant sapien-
tes viri; ubi opus aliquod indifferens haud est,
sed eo non nisi in nostram perniciem vti possu-
mus; honne ab arte illud esse certissima conie-
cta negabimus? Aequi obscurio turpique Poë-
mate, nisi perniciosa ac nocenter, vtitur nemo
vt malo sentiunt suo, qui huiusmodi carminum
lendociniis perditè capiantur; & adhuc afferere
dubitabimus Artis non esse, quod impuri homi-
nes summo se scilicet artificio canere, reliquoque
post se Appolline modulari vanissimè gloriantur?
Sed utinam, quemadmodum satis intelligunt homi-
nes non licere sibi ad hasce amatorias fabu-
las apcedere, incolumi pudore; ita earum condi-
ctores tandem aliquando animaduerterent, quam
parum sibi Poeticæ gloriae, quam multum aliis
solidæ iacturæ cladisque, inanibus hisce commen-
tis, quotidie creent: profectò puderet eos non
minus in Christianas leges, quæ vita debent esse
chariores, quam in poeticas, quibus dant operam,
præceptionies ac fabulas tam insecutè, turpiterque
peccare. Negat is, quemodò laudi, Dñus

Obscurum
carmen
cui bono
usque.

Thomas,

Thomas , licet operam dare fabricandis Deorum simulacris , Artémque huiusmodi ; et si non Artis nomine fortasse spoliandam ; scio tamen utentibus interdicit. Certe repertos olim Artifices accepimus Religionis , atque opifex gloria nobiles , qui rogati ab Ethnicis , ut Deorum signa è marmore , aut ære fabrefaccerent , ne Artem iuxta ac se ea molitione polluerent ; quidlibet pati potius , sanguinemque ac vitam libentiū prolixere voluerunt. Deus immortalis ! quam multa hodie Veneris Idola (sic impuræ commenta Poëseos appello) non lapide lignoꝝ , sed litterarum voluminibꝫ , hoc est , monumentis ære perennioribꝫ fabricantur ; quantis hac impudicitiae simulacra suffragiis Principum virorum exponuntur , atque in foro , in triuīs , in ædibꝫ , in conclauibꝫ , ubique collocantur ; qua iuuenum frequentia , qua imperitorum admiratione , quibus populi plausibus extolluntur ; ac propemodum adorantur . Et licet sibi huiusmodi artes homines existimant in hoc candore castissimæ Religionis nostræ : nec intelligunt , in tam bono sinceroque lumine , quam vili se fordidoque negotio faēde contaminent , quam infami cultu mortaliū animos seruituti Dæmonum impie mancipatos habeant ; quam plagam pudicitiae , quam cladem Religionis ; quam contumeliam Principi omnium Deo nefariè moliantur. Illi , qui Deorum signa fundabant olim singebantque , non ita demum ea fabricabant , quin iis simulacris uti etiam homines possent sine ullo superstitionis cultu ad ædium ornatum , aut fulcimentum at yero qui impudicæ Poëseos

loci su-
prætracta.
Claudius,
Nicoſt. a-
eus, Caſto-
nius, Sim-
phonia-
nus , &
Simpli-
cius.

Turpius
carminis
condito-
res cum
Idolorum
figuribus
compa-
ratur.

vici plu-
peccent.

Idola inuercundè impudenterque concinnata,
atque ad omnem turpitudinem fabrefacta pro-
ponunt, quem denique usum relinquunt intuen-
tibus, nisi ut eorum aspectu cultuque violatae
semel hominum mentes, deserta honestate, abie-
cto pudore, in Regnum complexumque volu-
ptatis, qua nihil est inimicus Virtuti, miserè
transfugiant? Sed rationum, non querelarum
momentis agendum mihi hoc loco præscripsi.
Quare hisce prætermisso, ab Arte, quæ Poëticæ
cum ceteris communis est, ad I M I T A T I O N E M
propriam illius naturam, si placet, accedamus.
Fuerit, ut licuit, pro Arte pugnatum, ne eam à
ciuium bono, publicaque utilitate sciungi patere-
mur. Quid imitatio? potestne ab hac utilitate
separari? si de poëtica imitatione sermo sit, non
potest. Causam in promptu habeo: quia ut pla-
cidè profit, Poësis est. Sic me de Poëticæ imita-
tionis fine non timidè proloqui compellunt no-
bilissimi quique Scriptorum, cum quibus multo
libentius facio, quam cum paucorum grege, qui
Poëtarum imitamentis οἰών, vnicè præfigunt
voluptatem. Sic P L A T O ille disertissimus
Sapientium, disertorumque sapientissimus ubique
docet effusè in hanc sententiam: solitus etiam
alicubi Poëtam conferre cum eo, qui fastidenti
ægroto conuenientem cibatum sanitatemque al-
laturum, suavis conditione saporis efficit vale-
tudini gratum, & gustatui iucundū. Sic STRABO
dominantium ea tempestate litterarum peritis-
simus, damnata aliorum opinione copiosè dispu-
tat, tantum huic fini Poëtarum tribuens, ut exi-
stimet, omnem ætatem singi formarique per Poë-
ticam

Animit-
tio poëti-
ca carere
possit uti-
litate.

Finis Poë-
sos qui.

De legib.
dial. 2.

lib. 1.
Geogr.

ticam longè perfectius , quam per exempla Philosophorum. Sic Romanæ Fidicen lyra, Lyricorumque lex HORATIVS arbitratur : præfatus enim triplex Poëtarum consilium esse posse , aut utilitatem, aut oblectationem , aut utrumque consecutum: cum hominum studia aliò atque aliò trahentium distinxisset, ostendissètque senes utilitate metiri carmen, iuuenes voluptate; quæstionem ita demum definit:

O M N I B I S tuli punctum, qui miscuit utile dulci,
Lectorum delectando, pariserque monendo:
Hic meret era liber Sosias ; hic & mare transiit,
Et longum nro scripторi prorogat eum.

In Arte
Poët.

Omitto E V R I P I D E M , qui ab Æschylo interrogatus apud Aristophanem , cuius rei gratiâ admirari oporteat Poëtam; respondet ; Si efficacitas sit in commonendo , ut homines fiant in ciuitate meliores. Omitto in X E N O P H O N T I S cōvniuio Niceratum apertè pronunciantem , se coadūcum à parente , omnia Homeri carmina perdisere; quod diceret , haud dubiè illum euasurum ea lectione virum bonum. Omitto vniuersam fere Antiquitatē , quam fuisse in ea , de qua dicimus, sententia Strabo vir doctissimus persuadet. lib. 1.
Omitto plerosque superioris æui Scriptores, Hieronymum, FRACASTORIUM, Iul. Cæs. SCALIGE- lib. 1.
RVM, Alexan. PICOLOMINEVM, Iasonem de George.
NORES, Torquatum TASSVM , Vincentium Dual. de
MAGIVM , aliósque , qui vñā omnes utilitatem Poët.
præscribunt finem imitationi Poëtarum. Et verò si non aliud institutum Poëtæ fuerit , quam se Atq; alios oblectare ; meritò sanè veretur is, quem modò primum non ætate magis quam dignita-

In Poët.
Arift.lib. 1.
Poët.

De Poët.

lib. 1.
Poët.De Poët. He-
roicoIn Prole-
gom.

te nominauit FRACASTORIUS, ne inclytum Poëtae nomen leue quid euadat ac ridiculum. imò cùm Poëtae vigillas laborésque considero, si ob solam delectationem (quid autem si ob turpem?) ab eo accipiuntur; profectò insanienti semi, quem vicinum idem FRACASTORIUS habuisse se commemorat, arbitror eum esse quām simillimum.

Cum quo comparatus Poëta qui Voluptatem tantummodo sequantur. Emerat hic senex agrum à partiario; cum quo communem diu habuerat, colebatque iam proprium diligenter: nouis quotidie conserebat arboribus, quibus (vt interdum fit) emortuis, ne pomarium rareficeret, nouellam sobolem substituebat. aquarum corriuatione, piscina, rosario, hortensi pergula, olusculis, & floribus coronariis bellè distinxerat ornaueratque. vinum deesse, videbatur seni ad felicitatem; quod cùm ei dominus esset in summo colle sita, inde ne agellum spectare subiacentem posset, impedimento erat peruetus sylua, montisque interiecta pars. Ergo, et si animaduerterebat laboris immensi esse, syluam ac turpem è medio atque ex oculis amouere, tandem tamen ardēbat cupiditate contemplandi prædioli sui è domo atque è lecto, vt in extremam detinuerit amentiam syluae rupisque auertendæ.

Infanus hominis labor. Quare conductis operis rem aggredi, queritus antiquissimas cedere, montis fastigium deprime-re, truncos & saxa plaustris auchere, quidquid aspectui officeret moliri, nulli sumptui labore parceret. Cūique à vicinis effusè ridentibus, quod molitioni atque insaniae finem nullum faceret, interrogaretur, qua tandem gratia tanto labore se familiāmque consumeret? respondere solebat, id ab se fieri, vt agrum quēm tam pulchre

chrè coluissest, omnibus horis intuendo, caperet ex omni parte voluptatem. Ita profectò Poëtæ non minorem exæquare rupem, syluámque cedere videntur diu noctúque pangendis versibus, inuigilando, algendo, sudando, sempérque (perinde quasi exangue, quod ait ille, cuminum biberent) pallendo: interrogati verò, quod demum hæ vigiliæ diuturnique labores spectent, si non aliud responderint, quam hunc esse Poëtarum tanta molientium finem, ut se aliósque canendo delectent; equidem insanire illos (inquit F R A. CASTORIUS) non minus dicam, quam senem illum agelli sui contemplatorem. Non hunc sane in modum sapientes viri de Poëta censuerunt, quem humano generi labore suo prospicienter modò castigatorem vitæ, saepe morum magistrum, plerunque diuinum appellarunt: quem Græci Romanique summis honoribus, eadémque qua Imperatores corona dignum arbitrati sunt: cuius denique numeris sanctissimi Vates, Sibyllæque integrorimæ oracula, quæ diuinitus conceperant reddiderunt. Quod si ita est, si dum opus summa moliuntur, sequere in omnes hominū mores transferunt Poëtæ, seu (quod idem est) dum imitantur non per deridiculum verba dare, aut operam habere credendi sunt, sed huic demum spectant segmentis suis, ut oblectantes prostrant; Poësis impudicè lasciva, quæ imitando plurimum obest, qui, rogo, poterit usque quaque appellari poetica imitatio? At, inquit, illa ipsa artis præcepta seruari videmus in obsecena imitatione, quæ servantur in casta: cur igitur si hanc Poësim dicimus, illam negamus, quando vero bique easdem imi-

HORAE.
L. 1. cap. 12.

Poëta
laudet.

AN ARTIS
PRÆCEPTA
SERUANTUR
IN IMITA-
TIONE OB-
SECENÆ.

imitandi præceptiones, atque adeò eandem imitaticem artem reperimus? Sentio hic iterum virgeri me, causâque ad caput obstinatè reuocari. Ergo sic statuo. Carmen obsceneum non est usque adeò exlex, atque expers artis, quin aliquid in eo poëtici operis agnoscam. quippe in illo

*Præcep.
ptorum
cum con.
formatio.
cum accēd.
modatio.* duo sunt: est effictio imitatiōque personarum, in qua cùm communia huius artis præcepta serfuntur, ex arte imitatio videri posset, planèque esset ex arte, nisi accederet alterum, quod artem

poëticam magna ex parte corrumperet: nam in Poëmatre impuro præter imitationem præcepta per communia conformatam, est eorundem accommodatio præceptorum ad materiam turpem; quod quia Poëticæ repugnat fini, vitium est artis male ad finem suum præcepta referentis, ideoque Poëticam destruentis, quæ cum fine sibi contrario consistere haud potest. Obloquantur, vt libet, homines voluptuarij, aliisque rem transdere moliantur. Ad hoc Poësis nata est, vt mortalium animos blandè conciliatos ad morum honestatem, amorēmque Virtutis inducat. Accipite, si placet, quid in hanc sententiam non aliquis è Poëtarum, aut Rhetorum choro, vendibili argomento suadeat; sed è Sapientium Senatu, vbi ad veritatis trutinam singula penduntur, hac super re statuat D. Thomas. Poëtica, inquit, fabula idcirco inuenta sunt, quia quemadmodum ait Arist. in Poëticis, consilium illorum erat, ut moreales adiutorerent ad Virtutis adeptionem, ac vici fugam: ad que simplices homines melius representationibꝫ, quam rationibus inducuntur. Duo igitur, sic enim concludit, in poëticis fabulis reperiri necesse est, &

In ep. 1.
ad Tim. c.
4. lec. 1.
Poëtica
fabula
cur in.
tenta.

ut concineant verum sensum aliquae verisimilitudine innolutum, & ut aliquid viile reprecentent. Si ergo hic Poëticæ imitationis est finis, atque hunc à Poëta inter imitandum respici necesse est; is qui imitationis præcepta detorquet ad eam materiam, ex qua finis hic magnopere tollatur, quomodo intra Poëticam artem stetisse meritò gloriatur? Finge constructam ab Artifice domum: iacta solide altèque fundamenta, erectos sublimè parietes: intus atria, peristyla, gradationes, conclauia, thalamos, antithalamos; foris aperturas, lumina, iugamenta, præcinctiones, fastigiorum acroteria, ornamenta coronarum, subgrundationes, projecturas, membra omnia ædificij ex Architecturæ legibus ita fabricata, ut altitudo ad perpendicularum, angulus ad normam, longitudo ad regulam lineamque respondeant. Finge præterea hanc domum exædificatam è marmore magnam partem fragili ac ruinoso: stare, tegique è lignis intempestiuè cæsis, pandatione fidentibus, odorem teturritum exhalantibus: demum insalubri sub cælo descriptam aream, ipsamque domus faciem ad ætheris inclinationem obuersam esse, vnde nocentes ventorum aspirationes, aurásque è palustri vicinitate nebulosas intercipiat. quid ergo; extru-
Etamne ex artis planè præscripto domum affirmabis? Non opinor. Cur id, obsecro? Credo, quia Architecturæ communes illæ quidem leges servatæ sunt, deprimendi ad solidum fundamenta, attollendi partiendique cum commensu parietes, imponendi magnificè eleganterque teetū: sed quia hæc ædificandæ domus præcepta in ea

materiæ,

*Accon-
modatio
præcepto.
rum ad
materiam
an spedi-
dat à Ap-
tifici.
Dramas
moltio
cum me-
litione
carmine
compre-
tio.*

materiā sibi que exhibita sunt, quæ habitantium incolumentati, domus inquam fini repugnat; idcirco ædificium non fabrè planè factum esse concluditur; non minus vere, quam M. Vitruvius Mytilenem oppidum, ubi Auster cùm flat, homines agrotant: cum Corus, rüssunt: cùm Septentrio, restituuntur in incolumentatem adificatum, ut vides, eleganter ac splendidè, positum quidem certe, non scitè; neque prudenter affixat. Quid si ita est: si ex accommodatione præceptorum ad peculiarem certamque materiam, sè penamerè aduersum præcepta ipsa peccatur; cur imputum ac turpe carman, in quo Poëticæ præcepta legesque ad materiam adhibentur; Poëticæ fini contrariam, poëticæ ab arte esse, timide dubitantque negabimus? Nisi forte plus, nolent domini stitia murorum, quam domino mortuum vitia nplas obsit corpori factor, quam obsecritas animo: plus frangant vires insalubritas cœli, quam impudicitiae contagio neruos omnes Virtutis elidat. Verum hæc mala importari ab impura Poësia, mox altero capite Orationis euincam, si tamen prius, quod ex hoc priori capite supereat, absoluero quam paucissimis: cursimque ostendero, sicut neque ab arte, quæ Poëticæ genus est, neque ab imitatione, quæ illius naturam constituit, sciungi potest utilitas; ita neque ab eiusdem Poëticæ formis eandem separari posse.

An formæ
quatuor
Poësios
absque v-
tilitate
singi pos-
sent.
Epopeia.
Quid vir-
tus He-
roica.

Ac de EPOPEIA quidem quid sit definiendum, in medio positum videtur. Nam si minus est Heroicæ Poësios Heroem dictione admirabiliter formare, atque ad imitandum proponere, quis non vides, quæ virtutes in carmine senseti sint? Non debent,

debeant, ex quibus Heros, hoc est, homine maior æstimandus sit? Sicut enim virtus Heroica, ut disputat in Ethicis Arist. supra nos est, sonat- lib. 7. c. 1.
que aliquid diuinum; ita qui ab hac virtute He-
roës dicuntur, non modò nihil in se habere turpi-
tudinis, sed mortalium conditionem excedere, ac-
cederéque ad Deum carmine ostendendi sunt.

Nā de TRAGOEDIA quid attinet dicere? Quæ ad Tragœ-
theatra populorum bono admissa est, vt funesta dia.
Regum Dynastarūmque cæde proposita, non
modò Principib⁹, ac rerum dominis aurem vel-
lat, eosque fortunæ memores faciat, sed in omni-
bus turbidos animi motus componat ac purget,
atque aureæ demum mediocritati restituat. id
quod Aristoteles in Tragœdiæ natura definienda In Poë:
pronunciat, multaque ob huiusmodi finem ad-
dit, adimitque Tragœdiæ: vt non dubitauerit Ia-
cobus Zabarella Peripateticus sanè nobilis, dum De nat:
artium naturam ad Philosophiæ calculos vocat, Log:
Poësim absque morum vtilitate nullam esse, ex
hac eadem, quam Aristoteles Tragœdiæ tribuit,
affectionum animi purgatione concludere. Ne-
que COMOEDIAE sales ac ioca aliò, quām in homi- Comeæ dia.
num vtilitatem spectant, vt derisa palam vitia,
ludibrioque in scenis habita proniùs euitentur.
Quodd si furaces interdum serui, damnosive ga-
neones, aut impudici adolescentes admittuntur,
id ipsum spectatoribus lucro vertitur, dum per-
parcè fit, & non sine vitiorum fugillatione transi-
gitur. Denique hunc in primis fortita est finem.
Poësis LYRICORVM, quorum initia tum apud
Ægyptios, atque Hebræos, tum apud Phœacas, Lyrica.
& Græcos non alia fuisse, quām in re sacra pluri-

lib. 3. bus exemplis ex antiquitate petitis Patrius non
 Dec. Hist. malus Antiquitatis indagator euincit. Nec pri-
 ma illa post secula per ætates sanè complures
 aliò Lyrici spectarunt, quām vt Deorum laudes
 ac decora, aut virórum fortium res præclarè ge-
 stas hymnis ac pænibus ad Templæ & aras com-
 plecterentur: vt scilicet eadem opera honorem
 Superis atque Heroibus haberent, & ad æmula-
 tionem captos admiratione mortales inuitarent.
 Quare si qua Poësis castè sancteque tractari vn-
 quam debuit, hæc profectò immuniſ ab omni
 turpitudine seruanda, integræque ac puris ani-
 mis exercenda fuit. Atque vt apud Athenienses
 Gell. lib. 9. nomina fortissimorum iuuenum, qui Tyran-
 num aggressi essent, ne vñquam seruïs inderen-
 tur, decreto sancitum est publico: quod nefas
 existimarent, nomina libertati Patriæ deuota pol-
 lui seruili contagio; ita sanè patiendum non erat,
 castæ addictæque Deo, nationum omnium con-
 sensu, Poëeos nomen in obscoenis deterrimisque
 aliquorum carminibus exolescere. Verùm vt in
 pauca redigam, quæ de quatuor hisce Poëticæ
 formis hactenus disputauit; si vnaquæque species
 ad hominum felicitatem, quamquam alio atque
 alio modo viâque conspirat; cur id in quo singu-
 læ consentiunt generis, hoc est, Poëticæ proprium
 esse negabimus? quando (vt audita sæpe Philo-
 sopherorum vox est) haud potest deesse generi,
 quod formis generarim vniuersæque conueniat.
 Cur in Poëticæ sobole cùm similem faciem, qua-
 lem esse sororum decet, videamus; hanc esse à
 parente dotem non intelligemus? Cur demum
 si quæ fucata ementitæque fronte in chorum se

Musarum

Musarum confidenter inferat , vbi illam alienæ felicitatis studio , & quasi tessera destitutam aspicimus , non continuo adulterinam deprehendemus , usurpatoque , contra ius fâsque , Poëticæ titulo spoliabimus?

Videor iam mihi è duobus , quæ initio proposui , alterum confecisse , conatus certè esse ut conficerem ; Poësim ita ciuium felicitatem respicere , vt , ab ea si deficit , deficiat à se ipsa . Iam vero si hoc ipsum est Poëseos impuræ vitium , vt mortuorum honestati contraria felicitatem corruptat ; planè peruici . Sed neque hoc absque pugna extorquendum est : nam qui se eò redactos vident , ut ægrè Poëtæ nomen obtineant , si nugis suis obesse ciuium moribus conuincantur ; hunc tueri locum mordicus adnituntur , seque etiam dum procaciori carmine lasciuiunt , nihil officere cuiusquam felicitati , quin imò vtilitati non paucis esse , confidenter affirmant . Etenim VITÆ humanae speculum Poësim ideo appellatam loquuntur , quod in ea , quidquid humanitùs accidit , referatur . Quod si

Virtus est , vitium fugere , & sapientia prima ,

Stultitia caruisse .

Poësis
impura an
officiale
morum
humiliati.

Voces ali-
quorum.
Poësis cur
vitæ spe-
culum.
Hora. lib
1. epist. 2.

quo Poësis modo ad hoc Virtutis fastigium mortales adducet , nisi priùs à vitiis , eorum posita ob oculos turpitudine deterruerit ? Quamquam si cetera deessent , satis definita videri res posset veterum suffragio Poëtarum , id est , eorum à quibus lex ipsa carminis accepta est : quorum scripta sicut oppidò pauca leguntur , quæ procacioribus ac subturpiculis interdum lusibus aspersa non sunt ; ita luculenter ostendunt , posse homi-

num felicitatem, posse Virtutem, posse morum honestatem cum Musa paulo hilariore consistere. Quod si hoc ipsum Poëtarum Principibus vicio detur; iam verò nouam, quam nos cuditus Poësim, irridebunt isti quantum volent, eoque Poëtarum Senatu, à quo tanti viri exiguntur, moueri se non modò perlibenti animo ferent, sed vltro etiam efflagitabunt. Et verò, si me censore res agitur, abire illis è poëtico conuentu iam primis licet. Neque me veterum authoritate Vatum deterrire credant, quominus ineptam esse ad vitæ disciplinam felicitatēmque mortalium, impudicam Poësim & sentiam, & dicam. Quid enim? (erumpat aliquando vera, & rei indignitate dignissima vox) adeōne animos nostros præoccuparit Antiquitas, vt in prisciis hominibus etiam vitia, si Diuis placet, adoremus? An potius falli hæc magna quoque capita, & EMORI, quod ait ille, humanos interdū Ioues intelligemus? Equidem sicut multa ideo pretiosa videntur, vt Vespaſiano dicebat Plinius, quia in Templis suspensa cernuntur; ita accidere non rarenter existimare veterum voluminibus, quorum tanquam in Sacrario quæcumque afferuantur, ea statim apud homines nescio qua Religione obligatos in pretio esse ac veneratione incipient. Quasi verò h o-

De Homine. **mervs.**, ille ipse Poëtarum Deus, nonnumquam

sua in arte peccasse viris Homero haud paulo maioribus visus non sit? reprehensum illum ab Aristotele afferunt Robortellus, & Magius: quod

Vlyssem in Scylla contra decorum viri fortis ciuilantem induxit. reprehendit ante Aristotelem Plato: quodalicubi nec seruata decori lege fœdas

In veterū
ſcriptis nō
omnia
imitanda.

In Praefat. Spasiano dicebat Plinius, quia in Templis suspensa cernuntur; ita accidere non rarenter existimare veterum voluminibus, quorum tanquam in Sacrario quæcumque afferuantur, ea statim apud homines nescio qua Religione obligatos in pre-

De Homine. **mervs.**, ille ipse Poëtarum Deus, nonnumquam

sua in arte peccasse viris Homero haud paulo maioribus visus non sit? reprehensum illum ab Aristotele afferunt Robortellus, & Magius: quod

Vlyssem in Scylla contra decorum viri fortis ciuilantem induxit. reprehendit ante Aristotelem Plato: quodalicubi nec seruata decori lege fœdas

In Poët.

das scitu , dictuque res Diis immortalibus affin-
xerit , & mortalium bono vehementer offecerit .
reprehendit ante vtrumque Pythagoras , diceré-
que solitum accepimus : ad inferos se aliquando
descendisse , ibique Homeri vmbram offendisse
pendentem ab arbore , maléque multatam ; He-
siodi verò obligatam columnæ , miserisque ve-
xatam modis espexisse , Q u o d figmentis suis
(hanc enim causam addebat) de Diis temerè ,
turpitérque locuti malo mortalibus fuissent . At
hoc illud est , quod vrgemus in præsentia , laisci-
ua atque obscœna Poëtarum commenta motum
disciplinæ integritatiqué , atque adeò publicæ fe-
licitati contraria esse . Quòd si hæc ipsa de Poëtis
suis antiquorum opinio fuit , nōsque suprà con-
fecimus , peccari aduersus Artem , quoties in pu-
blicum bonum ab imitatore peccatur ; quid du-
bitabimus vel magna Poëtarum capita neglectæ
interdum , aut etiam violatæ nonnihil artis insi-
mulare ? Sed non huc demum redactæ sunt for-
tunæ huiusc disputationis , vt horum , quos in-
fectamur , recentium Poëtarum causam cum ve-
teribus coniunctam esse (quod isti nempe discu-
piunt) fateamur . Si quid interdum à priscis illis
peccatum , si quid in amore subimpudens , atque
intemperanter emissum , si qua vsquam in re
trans honestatis lineam itum est ; non modò mi-
nùs dedecet Ethnicam superstitionem , id quod
Christianæ legis sanctimoniam dedecet profectò
plurimùm , sed latet obruiturque ingentium nu-
mero virtutum , quibus illi Poësim tanquam stel-
lis clarissimis illuminarunt , & mirum in modum
humano generi ad felicitatem contendenti præ-

Homeri
Metodi-
que pa-
na.

Virtutes
vitiis lori-
gè plures
in autio-
quis.

luxerunt. NON irascor erranti semel : & cum
Horatio,

—*Vbi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendor maculis.* —————

In Arte
Poët.

Plut. de
adel. &
am. inter-
noſe.

Peruersa
nonnullo.
rum imi-
tatio.

lib. 57 Hi.
stor. Rom.

Ridiculū
Rufi faci-
nus.

Offendor autem , cùm meras aliorum labes ad imitandum selectas conspicio , iisque referta fœde volumina ad fastidium usque comperio. Chamaeleontis haud dissimiles credas , qui , vt aiunt , cùm omnes fermè colores induat , candorem imitari non potest. Etenim videoas interdum aliquos , qui se ad antiquorum lectionem conferentes pleraque eorum , quæ pudicè candidèque dicuntur , euoluunt oscitanter , ac ubique incuriosè dormitant : cùm verò lutulentum quid ac pingue sonuerit , hic nimirum excitantur indeſides animi , ad eiusque imitationem continuò mentem operamque conuertunt , quasi , si id consequantur (& ſæpe , vt sunt infeliciter ingeniosi , etiam consequuntur) extemplò Apollinari laurea , Superis hominibusque nolentibus , donandi sint. Venit hoc loco in mentem , quod de Vibio R VF O Romano Senatore apud Dionem legi. Ardebat hic cupiditate incredibili , vulgo vt Orator haberetur M. Tullio Ciceroni par. hunc scilicet virum referendum sibi Rufus proposuerat , huc animum intenderat , hic hærebat. Expectatis , qua id ratione se consecuturum sperauit ? Viuebat adhuc Ciceronis vxor : hanc vt in matrimonium duceret , diu tentauit , duxit : tunc enimnerò Ciceronem ſe propediem futurum non modò credit homo phanaticus , ſed etiam apud Tiberium Principem ridente Senatu gloriatuſ est. Cor hominis Romani. Palladem , cre-

;

do, iam despontisse sibi opinabatur, quæ dotis
nomine in domum afferret Eloquentiam. Sic ho-
die sunt ingenia nonnullorum, qui nouas quoti-
die mundo Iliadas meditantur: quod ut præstent;
non illi ad virtutes sapientissimi Vatis, quod fa-
ctum oportuit, animum aduertunt: sed ynius al-
teriusve figmenti obsoleti iam ac turpis amore
capti, ubi illud in rem suam transtulerint, &
quidquid muliebre atque effeminatum in Ho-
mero est, domum duxerint, & cum eius mere-
tricula propemodùm nuperint; homines glo-
riarum pleni digito se iam monstrandos veluti
Homero pares ac geminos ineptissimè sibi per-
suadent, cum tamen à præscis illis ac bonis, etiam
dum aliqua vitiorum similitudine accedere se
illò putant, longè adhuc distent, ac paria dum
faciunt, par tamen vtrorumque conditio sanè
non sit. Nam (ut hac supet re planè aperiam sen-
tentiam meam) numquam profectò existimauis
idcirco obesse probis moribus improbam Poë-
sim, quia turpiter aliquid, ac petulanter admis-
sum, versibus exequatur. Scio posse id usum ha-
bere, quod facilius remedia morbi suppeditentur.
Non me fugit à Troiani belli Scriptore dictum
esse, non modò quid pulchrum, sed quid etiam
turpe foret, ut ait Horatius: effectumque, ut suis
ille carminibus melius Chrysippo, & Crantore,
& quoquis alio Philosophorum vitæ præcepta
commonstrauerit. Sed in duobus, quantum ego Duo set-
intelligo, res tota vertitur. Alterum est, si hæc ^{handa}
turpium simulachra paucissimis adumbrentur: ^{narrantibus}
si verbis proponantur quæsitis ad auertendos ani-
mos à cogitatione obscenitatis: si quasi pudibun-

Quatenus
narrari
possit ali-
quid tur-
pe.

lib. i. ep. i.

Duo set-
narrantibus
impul-
dica.

da , lucisque fugititia in conspectum ægrè veniant : si (quandoquidem proponuntur ad fugam) tanquam fulgura aciem oculorum feriant ac fugiant , non allicant ac teneant . Ut enim in Tragœdia id , quod terribile est , referri quidem debet ; non ita tamen , vt interdum ob rei atrocitatēmque satius nō sit , intus agi , quām in promptu poni , atque in scenam oculōsque deduci : sic turpe hactenus prosequendum est , vt quantūm in re atroci oculis parcitur , tantūm in turpi , animo pudorique seruiatur . Atque hinc est,

lib. 4. E.
acīd.

quod Princeps Latini carminis connubium Didonis & Aeneæ , cui trahendo aduersus decorum honestatēmque indulsisserent alij ; versiculo absoluuit vno , ac pudicitiae iuxta atque Poësi exemplo fuit. Addo huic alterum remedium : si hæc , quæ impudicè facta (sed vti dicebam cautè) narrantur , non sine censura aliqua & obiurgatione castigentur : si non sine iniusta scelestis infamia , quam pro supplicio multis statuebat Plato , transfigantur : si demum (quæ tacita quædam reprehensio est) non sine infelcis exitus poena terminentur. Sanè Homerus Vatum maximus , quod Penelopes ancillas Procis alicubi permistas indicauerat , propterea non quieta , nec pura , vt ipse loquitur , morte occumbentes , sed Telemachi indignè facinus ferentis manu suspensas è columna , fœdèque exhalantes animam describit . Hæc porrò , quæ dixi , duo quoties seruantur (seruantur autem ferè à veteribus) in ipsa turpium commemoratione rerum , innocens Poësis est , nullique mortalium ea causa perniciem creat . At verò , qui seriò id agunt , vt Veneris faciem con-

Infamia
Suppli-
cium im-
probo-
rum.

lib. 22.
Odyss.

conquisitis vnde vnde pigmentis exprimant : qui
eodem saep*e* reciproc*e* nesciunt de tabula manum,
quod aiunt, attollere : qui contenti subiecisse im-
pudica oculis simulacra , mox aut nihil ipsi re-
prehendunt , aut etiam in iudicium Paridis inclin-
ant , tacitiq*ue* intemperantiæ fauent ; hos ego
commentis suis iuuentutem pellicentes insector,
horum Poësim lutulentam ac defœdam magno
mortalium malo propagari queror , ab his accipi
ad peccandum inuitamenta , supponi hominum
mentibus faces ad libidinem , malis actos animos
intemperiis , Circæoque nescio quo poculo de ra-
tionis statu deturbatos in pecudis mores fardes-
que traduci , iusto sanè dolore declamo. Vertant
illi se in quam volunt partem , figmentaque sua
nunc secreto, vt ipsi prædicant, vtilitatis aucupio,
nunc publico mortalium suffragio tueantur. Non
hoc lucri capiunt adolescentium plerique, qui ho-
rum illecebris eò infeliciùs obtinentur, quò se mi-
nus infelices ac perditos sentiunt : neque hoc se-
num prudentiores iudicant , qui ne iuuentus his-
ce caperetur , in ciuitate bene constituenda se-
duld prouiderunt. Non loquor in præsentia de
grauissimis sanè sanctionibus Conciliorum fœda
hæc volumina interdicentium : nec reuoco in
memoriam Prouincialem eam Synodus , qua
quodd videret adolescentium multorum pudicitiam
in discrimin coniici ob Æthiopica Helio-
dori, vt ea igni scriptor aboleret , aut vt sacrorum
Antistitem , Pastorēmque animarum agere desi-
neret , imperauit. Aristoteles (hoc interim con-
tentus sum) præcipit in Politicis, obscenitatem vt lib. 7.
omnem ab urbe procul habeat Legislator , pœ-

*Qæ ser-
ratio per-
nicioſa
moribus.*

H s nisque

Niceph.
Eccl.
Hist. lib.
2. c. 44.
Iudicium
de Æthio-
picis He-
liodori.

Edita de tabulis fa-
bulisque obſcēnis. nisque coērceat adolescentes, ne in foro tabulas,
aut signa ſpectent impudica, neue in Theatro fa-
bulas obſcēnas audiant: proinde current etiam
atque etiam Magistratus, ne viſpiam locorum
ſtata vlla, vel pictura turpium facinorum imi-
tatio conſpiciatur. Hæc Sapientium maximus
ſentit ac ſancit. Et mihi aliquis rerum impru-
dens pertinaciter obnitatur, ac vitia ſuis ē tene-
bris extrahenda clamet in lucem, quō facilius te-
tra turpisque eorum facies fugiatur? Quid, ſi ex-
tracta, oculisque obiecta potius amabitur? Quid,
ſi à te nec turpis (vti decuit) nec, quod inde ſequi-
tur, fugienda proponitur? An malo remedium
facies, poſtequam in venas ac viſcera virus infu-
deris? Quæ iſtæc PER VERSITAS eſt, quærere po-
tiū medicinam vulneri, quām cauere, ne vu-
lbus infligatur? Circulatorum eſt, Psyllorūmve,
artis ostentatione ſibi carnem infesto cultro con-
cidere, aut venenum aliquod exorbere ad vim
potestatēmque pharmachi, cui fidem adſtruunt,
declarandam. Quamquam tu quidem circumfo-
raneis iſtis grauius multo peccas: ſi quidem vitia
ipsa morboſque animi dum curare te dicis, tum
verò facis, atque infers in ipsa curatione perni-
ciem. Verè Iulius Cæſar SCALIGER, cùm de Poë-
tica diſputat, Poëtis præcipit ne, dum vitia ac fœ-
ditates inſectantur, eas ponant voceſ, ē quibus qui-
legunt, euadant deteriores. Quid enim cogitet ado-
lescens, ſic ille addit, qui certarum ignarus obſcēni-
tatum audiat ſententias, aut vocabula tam nefan-
da, quām monſtroſo ſunt ingenio ijs, qui ea scriptis
ſuis audent inſerere? Malo igitar non reprehendere
vilia deieſtanda, quām in execranda oratione me-
reri

Circula-
torum fi-
miles
Poët
obſcēna
narrantes.

veri reprehensionem , librumque meum efficere eo ne-
quiorem , de quo verba facio. Et verò quoties memo-
ria repeto , quod apud magnum Athanasium legi
de Nicæni Concilij Patribus : quos refert , cùm in
eo conuentu celebritatéque legeretur Arrij liber,
palam aures obstruxisse , veritos ne quid insanæ
illius pestilentisque doctrinæ per aures illabere-
tur in animum ; non possum non demirari con-
fidentiam iuuenum nonnullorum , qui cùm au-
diunt , cautè agendum esse adolescentibus in
amatoriarum rerum lectione ; indignè enimue-
rò ferunt superuacanea monentem , & tantum
non iniuriam ab eo fieri constantiæ suæ conque-
runtur. At illi & senes plerunque erant , & expe-
rientialia sanctimoniaque præstabant , vt minùs
expugnari propterea posse eorum constantia vi-
deretur . his in tenera ætate incallidaque , & præ-
feruidis animi motibus obnoxia , plus (opinor) ali-
quantò timendum est. Illis noua sacrilegaque
aduersus Christi Religionem opinio proponeba-
tur , in quam deserta veteri sententia concedere
ægrè homines solent . his blando adulantéque vul-
tu , dissimulatis meretriciis artibus , lenocinan-
te versu voluptas obiicitur , qua mortales plus
nimio capi quotidie videmus. Illi anticipata iam
animo sententia , obfirmatique contra hostem in-
fensissimum conueniebant ; quo minùs timendum
erat , ne sibi facile persuaderi ab Arrio pate-
rentur. hi lubrica præcipitique in voluptatem ,
& (vt ait ille) cerea in vitium flecti adolescentia
nihil proprius habent , quam vt blandissimæ Do-
minæ Poësi conciliatricula , feso donent. Et tamén
illi occludebant obstinatè aures , hi præbent vl-
trò

Circuspe-
tio Ni-
caenorum
Patrum.

Temeritas
adolescen-
tium.

Horat. in
Arte
poët.

trō & quidem sicut inter : illi vel semel audire pauca haud magno cum discrimine , ingens flagitium ducebant; hi certissima cum pudoris fraude multa quotidie lectitare , interdum communicare cum aliis , semper animo ac memoriae affixa retinere ; eruditam scilicet oblationem nullum in mente relicturam maculae vestigium arbitrantur. Non est impudicitia ex eo genere vitiōrum , quae si semel ponis ob oculos , perpetuō expungis ab animo. **HIC R R I MVS** flagitij gradus est videre : visus dicendi libertatem facit : ex libertate vero turpe dicendi, inquit Aristoteles, prodit & facere , quod propè est.

SUMMA repetitio. Quæ cùm ita fint , non iam enitar vltra hæc quæ dixi : nec in eo laborabo , vt impuris hisce carminum scriptoribus legitimo Poëtarum cho-ro motis , eorum in faciendo versu artificium , Poësim perfectè absolutèque non videri , ad extre-mum pronunciem. Hoc enim ratiocinando confecisse me sentio , si vtrumque illorum , quæ hactenus prosecutus sum, vos quidem viri Sapiē-tissimi, non abnuistis. Nam si Poëticæ nomen suum stinere cum dignitate nequit ars, quæ ad vitæ comoda vtilitatēque mortalium non respiciat: non respiciat autem illa , quæ molli impurāque imitatione laborat ad hominum perniciem ; quid restat , nisi vt imitatrixem hanc artem impudicam ac turpem , Poësim suis perfectam numeris nequaquam esse tacitè apud se quisque concludat? Non in hæc , inquam , re diutiūs elaborabo , neque vltrà contendam in hoc concertatorio gene-re dicendi : ferant alij de me sententiam , vt volent ; aut hæreant, nec liqueat quod inclinent , aut etiam

etiam aperte reclament, nigrumque palam Theta præfigant. non permagnam hinc verò iacturam fecisse me arbitrabor, neque dedecori dicam mihi; sed quod in Philosophorum Lyceo, vbi certissimis omnia momentis expenduntur, quotidie vsu venit; id mihi in eorum palestra, qui probabilia sectantur, acciderit. In eo labrabo, & quantum potero, animo verius quam voce contendam, ut vos adolescentes auditores mei, quos hodie primùm in meam fidem disciplinamque recipio, ab hac malorum siue Poëtarum, siue ciuium lectione abalienem. Frustra profectò vos parentes atque institutores vestri ab rerum aspectu impudicarum, à procacium sordentiumque sermonum licentia, ab intemperantium ac libidinosorum hominum consuetudine separare student, si uno in volumine collecta impudicitiae spectacula concluditis: si sub manu habetis obscena suadentium, atque in aures spurcissima quæque insusurrantium greges: si in gremio numeratis copias improborum, quorum institutione ac familiaritate, quando quantumque vultis, clam omnibus, uti pro vestro arbitratu impunè possitis. Impediri non poterat Annibal ne periret, qui inclusum annulo venenum, hoc est, præsentissimam mortem gestabat. Ego verò impuri scriptoris librum veneno non paulo nocentiorem interpretor, quem qui quotidie ad manum habet, qua ope obsistas, non sibi uno oculorum coniectu, si velit, necem hauriat? Nimirum pereundum sibi statuit, desponditque ultra pudorem, quicumque in turpia hæc commenta, in iura inquam impudicitiae vo-

Persam
4.Quantum
malorum
in uno
volumi-
ne.Plut. in
vita.Obsco-
nus libes
veneno
nocen-
tior.

lens

lib. de spe. lens libénsque concessit. nemo enim (vt queritur in re simili Tertullianus) nemo transit in hostium castra, nisi suis projectis armis , nisi destitutis signis & sacramento Principis, nisi pactus simul perire. Et miramur , sæpenumero pudicum pudentémque adolescentis animum, factum repente mancipium turpitudinis , si ipse in eius Regnum sponte se transdidit ? Scitum est, opinor, quod Scriptor modò laudatus litteris commendauit ad hanc rem , quam loquor. Descenderat in Theatrum Christiana femina , atque intenta in ludos Circenses cum reliquis matronis considerabat: cùm statim malo correpta Dæmone torque ri cœpit perquam miseris modis. Ergo è Circo quam primùm aufertur , domumque reducitur: mox in Templo sistitur , adhibentur Christiano ritu super ea ad Deum preces , adhibentur in vexatorem spiritum imperia & minæ. incassum omnia. Postremò cum aliquando solemniori precationum genere ad deditioñem obsessi corporis compelleretur hostis , obiurgareturque, quod addiccam Christo feminam , hoc est , alieni iuris prædam per summam impudentiam inuassisset. At ego (inquit Dæmon) minimè impudenter feci , dum eam tenui , quam inueni in meo. Credite has esse impudicitiae voces, Auditores, quodque hic à parente turpitudinis dictum est semel , à filia sæpius exprobrari aduersus eos, quorum non tam corpus , quam animum obsidet, noctesque ac dies miserè diuexat. Sed meritò immundus spiritus diuexat , quos inter inquinamenta fabularum , in obscenitatis Theatro dū reperit , deprehendit in sua. Suum videlicet id putat,

Eodem in
lib.

Dæmone
correpta
femina
in specta-
culo Cir-
cenium.

Dæmonis
responsū.

putat , quod ipse impudicitiaꝝ magister Stygio
emersus c̄ cœno doceat, auspicioꝝ ac ductu ſuo
feliciter prouehat. ſuum id putat , quod ipſe ope-
ris ſumma non afflatu modō, ſed factis , fastiſque
ſuis fœdè impleat. ſuum denique id putat , quod
lululenta lubrieāque via ad omnium fœditatum,
ſordiūmque ſentinam, ad Regiam, inquam , ſuam
gradum expedite sufficiat. Ut ſanè verendum
magnopere ſit , ne quemadmodum Tartareus
elim prädo , vt ex Tertulliano dicebam , vrbem ^{loco ſu-}
corporis quam inuaserat, obtinuit obſfirmatè ; ſic präpoſ.
Arcem animæ, in quam ſemel victor ascenderit,
pertinaci deinceps occupatam vi , nulla vñquam
temporis diuturnitate dimittat. Quare nolite,
adolescentes mei (per ego vos iſtud verecundiz
ornamentum , morum iſtam nobilitatem , iſtam
Romani pectoris altitudinem , oro obteſtorque)
nolite vos ob einentiaꝝ nescio quam ſpeciem at-
que vmbra Poëticæ , per hæc malorum extre-
ma transuersos agi. Quidquid Sirenæ iſtae hone-
ſtati , caſtimoniæ , pudori furtim iñſidiataꝝ ca-
nunt , vos vbiq[ue] präſenti conſilio cõtemptuque
präterite. In Deorum cultu cùm cederet om-
nino nemini , vñam tamen Venerem procul ab
ſe ſalutari dicebat caſtiſſimus Hippolytus apud ^{Eurip. in}
veterem Poëtam : imò idcirco Etruscorum di- ^{Hippol.}
ſciplina iubebatur extra moenia fanum Veneris
collocari , vt nihil in vrbē aduersus caſtimoniām ^{Vitr. lib. 1.,}
adolescentib[us] versaretur ob oculos. Quid enim? ^{c. 7.}
(liceat mihi cum viro eloquentiſſimo ſanctiſſi- ^{Ambros.}
móque ac nominis ſui ſuauitate digniſſimo per- ^{ſec. 5. in}
orare) ſi fluctuante nauigio veharis , illicò auer- ^{Ps. 118.}
tiſ oculos à ſentina , ne ſtomačum & naufeam
faciat;

faciat: si per vias urbis incedens putidum quid ac
 foetidum offendas, porrò inde refugis aspectuque
 declinas: si quid vispam occurrat, quod horreat
 oculus, statim clauditur, aut auertitur. In salo au-
 tem seculi huius fluctuas, influit sentina vitiorum,
 mouetur in tui nauigio corporis aestus cupidita-
 tum, nec auertis quamprimum animae oculos, ne
 aspiciant spurcissimarum libidinum sentinam, ne
 tantisper haereant in hisce purgamentis ac fodi-
 bus, ne fætor inhalatus animam oppleat, tem-
 plumque Dei obsœna contagione commaculet?
Vos autem, adolescentes, quibus nihil esse debet
 charius isto, quem præ ore fertis, animi candore;
 contaminata horum volumina, hoc est, fœda tur-
 pitudinum receptacula non oculis modò auribüs
 que declinate, sed animo etiam respuite, ac recor-
 datione demum ipsa perhorrescite. Date hoc di-
 sciplinæ, quam domi à parentibus honestissimis vi-
 ris, foris à nobis Religiosis præceptoribus habe-
 tis: date hoc ætati vestræ, quæ pudoris hoc inter-
 nosci charactere, laudarique ob verecundam hanc
 veluti tinturam virtutis solet: date hoc ceteris,
 quæ istam consequentur, ætatisbus; quarum extre-
 mæ partes inniti & conquiescere in adolescentia
 ista non poterunt, si semel eam lenocinia volu-
 ptatis emollierint, effeminarint, infregerint. Deni-
 que, si quidquam apud vos sum, date hoc etiam
 mihi, qui hoc anno in Poëtarum vos familiarita-
 tem datus, si primo hoc die docui, quos cauere
 debetis, feci ut opinor satis.

PRO

PROLUSIO V.

*An ex rebus sacris idonea commentationibus
poëticis argumenta proueniant aquè
ac ex profanis.*

MORAC studium, quo in solemini litterarum repetitione proloquètem me ex hoc loco sèpiùs exceptis, ac secunda etiam admurmuratio, amicúmque patrocinium, quo iam toties dictis meis apud nouam discipulorum audienceam plurimùm authoritatis ac fidei conciliaстis (Viri sapientiae, atque honorum insignibus illustrissimi) allexere me, fateor, ad noua maioraque sàpenumero tentanda, oblitumque penè virium mearum eò scilicet impulere, ut nihil in vulgus non probatum iri facile crederem, cuius vos semel authores fieri viderem. Idque animos mihi facit in præsentia, vt aliud ex alio seram, nec contentus auditores meos utroque elapsò iam anno ab amore impudicæ Poëseos (quantum per me licuit, utinam mecum omnibus liberet) fructu, ut arbitror, non pœnitendo remouisse; hodie plusculum aliquid conetur super re, vosque Rethores, in poëticis imitationibus, simulacrisque conformandis ad rerum sacrarum scriptionem, amorémque traducam. Neque hoc vobis suadere in animo est, quasi honestiorem sanctiorémque materiem, ad quam ingenia & calamos primùm, mox etiam mores ac vitam referatis. Quamquam si hoc agerem, eum, credo, prætenderem causæ meæ titulum, qui non

Fam. Strada.

I

ma

Proposi-
tū in hac
prolusi-
ne.

magis Religiosum præceptorem ad docendum, quam probos adolescentes in hanc sententiam ad scribendum permouere posset. Sed eo consilio rem aggredior, ut ostendam, res sacras aptissima poetis commentationibus argumenta expeditare; idemque operæ pretium facere eos, qui aut pliū castumque sibi carmen sumunt, quod pīc castēque consummum, aut in opere non pio elaborantes ad sacra subinde concedunt, quæ loco interferant, iisque fabulam appositè locupletent. Audio enim non paucos, qui idcirco in carmine condendo abstinere se dicitant à piarum usurpatione rerum, quod hæc argumenta frigidiora plerunque ac tristiora, minus certè capacia sint eorum animi motuum, quibus profana inter arma & amorum illecebras lasciuenda, admirationem voluptatēmque longè maximam concitare solent. Quare occulta hæc diuinaque mysteria, quæ ipsi

Horat. in — — — desperent tractata nescire posse,

Arr. poët. silentio se malle, quam metro per iocum ac fabubulam venerari.

Quorum ego voces decreueram; Auditores, non longis rationum ambagibus, sed subita confertaque exemplorum appositione comprimere. Atque ut olim Romanus Orator in Verre accusando, *Alio. 1.* prætermissa perpetuæ orationis laude, præcisæque homini spe, solum tabulis ac testibus ad singula crimina citatis, reum potissimum momento damnauit: ita ipse statueram, aduersus hoc genus homines, qui dissidium nescio quod inter res sacras ac Poësim comminiscuntur; transmissa in compendium causa, sola veterum enumaratione

tione Poëtarum, qui è sacris litteris mutuati sunt
argumenta, dimicare. Et verò quām multa pos-
sem apud Principes vtriusque Poëseos Orpheum,
Homerum, Hesiódum, Virgilium, Ouidium è
Quā mul-
ta è sacris
litteris ve-
teres Poë-
tz desum-
pserint.
sacrosanctis rerum nostrarum codicibus accepta
proferre in medium? Illud Poëtarum carmini-
bus celebratum CHAOS, cœcum illum aceruum,
rudémque indigestámque molem,

Nec bene iunctarum discordia semina rerum;
quis ignorat, è Moses Genesi non adumbrata
tantum esse, sed etiam expressa? siquidem nec
vocem ipsam Chaos, quam Hebræi Thohu di-
cunt, hoc est, Inane, Poëta magnus omisit, dum
canit

Ouid. lib.
1. Metam.

— uti magnum per Inane coacta
Semina terrarumq; animaq; marisq; fuissent,
Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis.

Virg. in
Sileno
Ed. 6.

Quid A L L V V I E s Deucalionæ? nōnne ita de-
scripta est à Poëtis; siue cùm Ioui hominum sce-
lera pertæso, quod videret vbique flagitiis inqui-
nata omnia, placuit

— *genus mortale sub undis*

Ouid. lib.
1. Metam.

Perdere: —

siue cùm seruati ab aquarum vi Deucalion, at-
que vxor Pyrrha in Parnasso monte (quo ille
loco,

— *nam cetera texerat æquor,*
(Cum consorte tori, parua rate vectus adhæsit)

Ouid cod.
lib.

ad propagandas hominum reliquias adhibentur;
nempe quia

Non illo melior quisquam, nec amantior equi
Virfuit, aut illa reuerentior villa Deorum.

Ouid.cod.
lib.

Stephan. de vrbib. siue cùm Parnassum montem antea Larnassum pominatum legimus ab Arca (nam λαγναξ Græcis *Arca* est) qua Deucalionem eò appulsum esse dicunt Andron Teius , & Homeri Scholiaстes; In lib. 11. Odysf. nónne hæc, inquam, ita descripta sunt ; vt , quamquam eam cladem contigilē ferunt regnante Athenis Cecrope circa Thessaliam ; dubitandum tamen haud sit , quin ex Noëtico eluuione horum pleraque Poëtæ desumpferint ? **G I G A N T U M** conatus cælo molem attollentium , cum Diis propè pugnantium , ad terram sua temeritate ruentium : **P R O M E T H E I** solertiam è limo hominem fингentis

Quid. lib. in effigiem moderantum cuncta Deorum:

I. Metam. A V E R N I Regna, posthumásque pœnas, quibus improbi , quod distulerint

Homer. lib. 11. — in seram commissa piacula mortem,

Odysf. Virg. lib. 6. Eneid. ꝑuo sempiterno cruciantur : **E L Y S I O S** campos,

— — — — & amena vireta

Fortunatorum nemorum, sedésque beatas.

D E F L A G R A T I O N E M dissolutionémque rerum,

Quid. lib. Cum mare, cùm tellus, correptaque Regia cali

I. Metam. Ardeat, & mundi moles operosa laboret ;

an quisquam est paulo humanior , qui ad sacræ exemplar Historiæ composita esse non intelligat?

Nam quæ de **I A N O** commenti sunt Poëtæ in Italiā rate delato , ac vitium sobolem culturāmque monstrante; quo factum est,

Vi bona posteritas puppim formarit in ære,

Hospitis aduentum testificata Dei.

tam apertè imitati sunt ex sacris Hebræorum codicibus de Noë , qui Arcæ beneficio enatauit ex aquis , inuentórque vini mox fuit ; vt nomen ipsum

Quid. lib.
5. Fast.

ípsum Iani, seruata Hebræorum voce, quibus *Iain* vinum dicitur, conformauerint. Hæc aliisque compluria si dicendo persequerer, quæ optimi quique veterum Poëtarum ad Poësim exornandam è sacris litteris intexuèter carminibus suis; videtis, Auditores, quam viam inire compendio possem, ut eorum voces, qui petita è sacris argumenta paulo remissiora, tristioraque causantur, ad silentium planè redigerem. Verùm, ne quid subitò præcisèque egisse videar, libet à capite rem totam exordiri, ac certa dicendi lege viaque condicta, per otium contemplari causam. Ergo si ostendero, res sacras habere magnam cum Poësi affinitatem, poëticóque in opificio commodissimè reponi; nihil, credo, Rhetores, deerit, quominus ad hoc scriptionis quoque genus mentem manúmque seriò conuertatis: cùm vna & eadem opera, integri honestique hominis, & ingeniosi elegantisque Poëtæ sustinere personam prima cum laude possitis. Duæ vero res sunt in carminibus Poëtarum, quæ admirationem tantopere Poëtis adamatam, atque ex admiratio-
summa
huius
orationis-
ne voluptatem pariunt: Figmentum seu Fabula, & princeps fabulæ decus Πάθος, vel ut cum Quintiliano vniuersè loquar, Affectus: quorum vtrumque cùm poëticè transfigitur, nihil eo carmine legi diuinius potest. Hæc autem duo quām abundè sacro ab argomento subministrentur, quæso hīc mecum, Auditores, dum rem tracto non iucundam minūs auditu, quām vsu ac fructu salutarem, pro vestra humanitate animad-
uerite.

Ac F A B V L A quidem (complexionem dico
Fabula
quid,
 I , plu

plurium imitationum , vt fabulam definir in Poëticis Aristoteles (siue magna sit, & quæ carmen sola consummet : siue , quod potius hic quærimus , parua & interiecta ; ea periucundè , prouisque maximè auribus excipitur , quæcum noua fictaque ad similitudinem rei factæ , tum nodo opportuna soluendo conformetur . Et verò si fabulæ NOVITATE cum profanis sacra commitimus , vicimus planè , Rhetores . Nam quid tritum & exculcatum magis , quam venalia istorum commenta ?

Fabulæ
virtutes
duæ.

Nouitas
fabulæ
sara in
profanis.

Virg. 3.
Georg.

*Cui non dictus Hylas puer? & Latonia Delos?
Hippodamej, humeroj, Pelops insignis eburno
Acer equis?*

Quid obsoletius , puerisque decantatum saepius quam aut Hippocrene Pegasi extudentis vngula procurrentes , aut Adonidis è crurore suborti repellentes flores , aut Draconis dentes seminum more per agros sati , aut saepe natus renatusque Pythagoras , aut lyræ tactu coalescentes muri , aut Iupiter in hominum amores suis cum fulminibus exardescens , aut alia sexcenta , quibus hodie referta videmus eorum Poëmata , qui per antiquorum vestigia graffari se non gloriantur ipsi modo , sed hanc etiam ceteris viam vnicè præscribunt , figmentaque alia si ab iis paulum recedant vltra reprehendunt ? cum tamen illi dum translatitiis hisce reliquiis semel iam antiquitatis affectum carmen saturant , non excellenti admodum ingenio , immo nec planè poëtico se esse palam faciant : siquidem noua pudere , non resarcire vetera : arcana feligere (id quod aiunt Musarum munus) non de medio quæque sumere : inaudita

Usurpatio
veterum
fabularum
nō magni
specimen
ingenij.

Poëticæ
munus.

ta atque admiranda proferre , non vulgata for-
dentiāque retractare : demum FACERE ac fin-
gere (ex quo nomen illi suum obtinent) non
aliorum inuenta reponere , Poëtarum est: Hæc
autem concinnandæ fabulæ nouitas , sacræ per-
scrutanti proxima plurimāque præstò cùt. Cùm
enim rerum arcana diuinorum sub-oculos , sen-
sūsque non cadant , vt veniant in hominum con-
spectum , similitudine ac symbolis conuestienda ,
humanæque intelligentiæ subiicienda sunt. quo
fit , vt artificio noua commentandi , hoc est , operi
poëtico locus opportunè detur. Vultis in hoc ge-
nere nonnulla leuiter adumbrem ; reīque expli-
candæ verius , quām exornandæ studio , paucis in
præsentia proludam ? Age igitur. In cælesti Supe-
rûm sede , quas ego , si libeat , prænitentes au-
ro gemmāque moles , quas in Regia Diuinitatis
aulas , quæ in aulis AVLÆA comminisci non pos-
sim : quæ quoniam PRONOEA gnara futorum
Virgo quā penicillo , quā acu pinxerit , frequen-
tare Superi soliti sint , cùm illos rerum gerenda-
rum seriem prouidendi cupidio incessit. Excita-
bo , si libeat , in cælesti area (adeste mihi extem-
plò vaticinanti , Auditores. ex quo enim in Poë-
tarum fines pedem intuli , sentio me insolito æstu
procul abripi , audiōque monentem exemplo suo
Socratem , vt quemadmodum ipse ex placidissi-
ma disputatione in Poëtarum furorem abreptus
paruit incitanti Deo ; sic ego quo me cumque vi
agit , volens ac libens sequar) excitabo astra su-
per atque sydereos globos per ampli molem Tem-
pli , cuius maiestatem operis magista rerum
SAPIENTIA architectata sit , non humana decer -

Fabulæ
nouitas
quanta &
rebus fa-
ctis.

Adumbra-
tio com-
minicēdē
fabulæ &
rebus fa-
ctis.
Aula re-
rum futu-
rarū ima-
ginibus
depicta.

Templum
super ca-
lestes os-
bes.

peda, atque commensu. Aedificij membra non parietes lateritij, marmoreive, sed implexi inter se inenarrabili contextu arborum rami tam ingeniosè partiantur, ut in aperto simul nemore, simul concluso in aedificio esse videaris. Theatri caueam siue medium procera occupet vetusque

Palma vi-
ctorum.

PALMA, in quam Cælites identidem aduolantes, ex ea victoribus, cum hora cuique fatalis aduenierit, ramos absindant. Proximum Theatro Peristylum virentibus, intercolumnij loco, arboribus opacatum, VESTIARII nescio quam formam referat. E ramis passim pendeant hinc intextæ auro chlamydes, palmatae togæ, paludamenta, purpuræ: illinc sceptræ, fasces, litui, torques, annuli: aliunde videntes ac lemniscatae laureæ, illuminatae gemmis coronæ, mitellæ margaritis baccisque vncialibus internitentes, claræ vñionibus infulæ, vittatæque atque illustres pretioso lapillorum ambitu Tiaræ. ludant hic interspirantes auræ, & magna haec honorum insignia modò inclinatis ad terram ramis vltro præbeant, modò in altum sublati repente prohibeant, modò arbore ex vna in aliam reciproca veluti fuga fatigent. Horum singulis aut in extrema laciniæ cæsura, aut in manubrio capulóque, aut in ambientis oræ margine adscriptæ litterarum notæ cernantur adeò distractæ perturbataeque, ut eam, quam mortales FORTVNAM vocant, Superi verò nominant ADILÆTIAM huc identidem appellentem ad honores mortalibus deportandos; perplexa illa characterum signa facile fallerent, nisi adesset in tempore Sapientia, quæ tum eriperet ab oculis vittam, qua inter homines

Vestiarium
inter ar-
bores.

Honorum
insignia è
ramis pen-
dula.

Eorum
distribu-
tio.

mines Fors obnubitur, tum litterarum elementis
 miro confestim ordine compositis , ei clarè le-
 gendum daret illius nomen , cui certa in alios
 imperia Arbiter rerum Deus ab ipso æternitatis
 exordio destinari. In interiore verò Basilica,
 magna in Aula, Alites pueri diurno nocturnoque
 operi frequentes insudent. in promptu sint labra
 adamantina , & vasa variis fusisque metallis ef-
 feruescentia , vnde sequacem pateris liquorem
 hauriant , ingentemque annulis se se per inter. Fusio Ca-
tenuemque annulorum in-
excipientibus C A T E N A M fabrē fundant. porum in-
Præsit operi P R O V I D E N T I A , iubeatque nunc dicis.
 auri , nunc argenti plus aliquantò , minùsve mi-
 sceri , ac torquem metallorum pretio variari,
 prout ire tempora humanæ vitæ , ipsi temporum
 Reginæ visum fuerit. Circumstet Virginum ma- Cælestes
 nipulus Pax , Salus , Libertas , quæque has perpet-
 tuò comes insequitur , rerum Copia. quin etiam
 complexæ mutuò manibus Artes ac Disciplinæ ,
 inito cum Gratiis choro , non interfint modò , la-
 borémve spectent otiosæ , sed actuosæ interdum
 in opificij partem veniant , operique præter soli-
 tum locupletando sollicitæ conspirent. si quando
 enim mortalium preces è terris in Cælo receptæ
 impetrant à Deo calamitatum finem , & cursum
 meliorum temporum exorent ; tunc enim uerò
 magno certatim studio omnes incumbant , ac Catenæ
 metallo pretiosè temperando , annulorumque tempera-
 orbibus feliciter intorquendis cælestes fabri desu-
 dent. tunc Pax , & Salus arcani roris plurimum
 instillent , tunc Copia calathum liberaliter inuer-
 eat , tunc Artes ignotos vulgo succos affatim
 aspergant , tunc Gratiae vitalem operi colorem ,

ac faciem superaddant. oblectet interea Fidicem instantes operas, cantuque geminet opificij voluntatem : itaque dum omnes in commune conferant opes suas , felicium catena nexusque temporum , atque ætatis aureæ series mortalibus in Cælo contexatur. Denique præalta turris , Arcis in

Armatum-
tarium
Cæli.
Abyssi
claves ad
eluuiones
tempelta-
tésque re-
serandas.

morem ædificio imposita ingenti **ARMAMENTA-**
RIVM laxitate complectatur. Hic asseruetur non illæ solum abyssi claves , quibus ostia quandam Cæli patefacta vtrici tetras eluuione merse- runt , sed quibus etiam procellas interdum , ac tempestates vindex scelerum **I V S T I T I A** è carce- re furentes educit , atque in hominum perniciem bacchantes immittit. Hic arcus ac tela , quibus olim in magno illo Superum tumultu Princeps armorum Michaél confixit authorem proditio- nis. hic fulmina humanæ mentis terror : hic Tri- dentis , hic Arietis immane pondus , illo marium , hoc terrarum fundamenta quat solita. Sed præ- ter cetera ingens hic **C LY P E V S** asseruetur , quem in mundi molitione **D Y N A S T I A M** Regi suo do- no fabricasse ferunt. Triformem illum , dissuen- dumque in plures repente , si libeat , concinnauit: atque ita clypeo clypeum inclusit , vt sub vnius specie , tergemini lateant. Primum extimumque ex sapphiro commisit immortali Cæli materia , & emblematis loco compacta syderibus Cruce fi- gurauit , carmenque addidit , **I N H O C S I G N O V I- C E S.** Hunc fama est cælesti ex arce primò edu- ctum Imperatorum optimo præluxisse quondam inter sydera , ac prosperum belli exitum maturasse. Eundem quoque perhibent æuo nostro Pa- stori populorum maximo de nauali classe sollici- to,

Viðtricia
Michaëlis
arma.
Instrumē-
ta terro-
ris.

Clypeus
triplex.

Constan-
tino Ma-
gno Imp.

Pio V.
Pont.
Max.

to, fundentique enixe ad Deum preces obtulisse
sele, euentumque pugnae multo ante victoriae
nuncium commonstrasse. At medij secundique
orbem clypei è crystallo vuidam vim obtinente Præsens
remedium
contra
missiles
faces.
formauit, firmauitque eo concilio, ut aduersum
missiles faces, fumantésque plumbi aut ferri mas-
fas oppositus præsenti remedio foret. Scilicet
cùm longa populos obsidione fatigatos tueri, ho-
stiumque conatus frangere cordi est immortali
Regi, hoc è Cælo iubet efferrari munimentum,
quod mœnia, aut classem amicam latè contegat,
atque in hostilia tormenta conuersum, aggre-
dientium vires eludat arcana quadam vi: dum
eo excussi morales globi, explosaque ex ære pilæ,
aut contortæ incendiariæ bolides, collucentesque
malleoli, aut emissæ ex catapulta phalaricæ, at-
que ardentes hastæ vix clypeo excipiantur, cùm
subito veluti aquis extingui, atque eodem vesti-
gio loci ac temporis intermori necesse sit. Inti-
mum denique tertiumque clypeum eadem inuen-
trix operis ex igneo Pyropo molita est: clypeo
Terrorem affixit proripientem ex vmbone se- Terroris
figuratio:
se, vomentemque ab ore atque oculis flamas,
ac mira arte in facies se alias atque alias transfe-
rentem: nam modò Gigantem vasta corporis mo-
le refert efflantem ignem naribus, strictoque ne-
cem ferro minitantem: modò in ea clypei ampli-
tudine tanquam latissimo in campo simulat equi-
tum turmam, quam improuisò ex insidiis pro-
deuntem præter expectationem hosti repræsen-
tat: modò maius opus mouens, spectrisque vali-
dioribus eludens, ingentem classem, & oppleta
nauibus maria sub oculos ponit, numeroque mi-
litum

Repétinæ fugæ cau. sa. litum planè innumerabilium deterret hostem. vt mirum non sit, si maximus interdum , & fortissimus exercitus, paucorum in conspectu militum turpiter sanè trepidauerit , séque defædam in fugam continuò proripuerit : siquidem exiguae, sed Religiosas ac pias copias occultabat hoc munimento Deus , indéque terrorem in hostes immittebat : à quo decepti , dum in clypeo præferoces bellatorum vultus , ac latè explicatas acies pauidi considerant , dum vexilla signaque solliciti numerant , dum tubarum & cornuum strepitum , militumque clamorem trepidi metiuntur , quasi vera conspicerent, metu exanimati extemplò cedere , fugaque saluti consulere opportunum ducebant. Sed finis hîc sit , atque haec tenus licuerit incaluisse Poëtarum more , quo faciliùs vno quasi ductu , & prolusione vtcumque suaderem, fabulæ nouitatem è rebus sacrâs peti proximè copioseque posse : atque ideo falli eos, qui non alia ratione , quàm recoquentes impura veterum commenta gratiam nouitatis ineundam ex eo putant : nec aliunde confidunt opportunitatem explicandi **N O D I** (quam ego virtutem , vt suprà indicabam , præter nouitatem requiro in fabula) gratiùs aucupari se posse , quàm si ad magicas statim artes recurrent , ad præstigias Chaldæorum , ad incantamenta carminum , ad Parcarum somnia, ad fatorum miracula. quæ tamen quàm obsoleta (Diuīboni) plerunque sunt, quàm interdum veris non similia , quàm sæpe inhonestâ, nefanda, sacrilega ! & , si nihil horum haberent , quid obsecro haberent , quod non ingeniosius , verosimilius , auspiciatus è sacrâs habere

Nodi in fabula soluendi opportunitas.
Quanta in rebus profanis.

bēre possimus ? Quò tandem peruenire venefi- Quanta
 corum præstigia queunt , quò nequeant men- in rebus
 tium beatarum vires ? quarum ope , si sit opus sacris.
 Deo(quod aiunt) ex machina , in latis desertisque Exempla
 camporum solis aliam repente loci faciem , velu- cursim ad.
 ti nouum scenæ siparrium inducam. In mediis umbrata
 Oceani fluctibus Insulas detegam argenteis au- ad nodū
 reisque fluminibus irriguas, pomorum auiūmque in fabula
 nouitate nobiles , miris nec penetrandis huma- explican-
 na vi propugnaculis communitas. In nubibus dum.
 armatas bello legiones instruam , atque inde pro
 re nata auxiliares ad terram copias euocabo. Di- Dirimen-
 rimendum fortè prælium est , nodūsque incidit di belli
 dignus vindice. hīc mihi Cælites , quos esse fe- opportu-
 runt elementorum tutelares , prima illa corpora- nitas.
 miscebunt , in nubes cogent , ac tantam expri-
 ment aquarum vim, vt validiore procella , quām
 quæ prodigialiter olim Romanis , ac Poenis ad T. Liu. lib.
 vrbis mœnia pugnaturis intercessit , milites aliò 26.
 palatim vagos diuersosque abigat, aut oblitos pu- Sil. Ital.
 gnæ, suique tantummodo sollicitos in castra sub- lib. 12.
 ducat. Reprimendi sunt hostes iam penè victo- Repellen,
 res , atque etiam fugandi, ideoque ad repentinam di hostis
 catastrophen subsidium humano maius adhi- subsidiū.
 bendum est; præstò mihi erunt alati in equis iu-
 uenes , qui non paulo facilius, quām Castor olim T. Liu. lib.
 & Pollux vii ad lacum Regillum , strictis aciem 2.
 mucronibus fugabunt, dissipabunt, profligabunt. Ovi. lib. 5.
 Gliscit pestifera in exercitu lues, epotaque fontis Fast.
 aqua, quam veneno hostes infecerint , miserè in- Pestilen-
 tereunt Duces iuxta , militésque : ecce tibi dum tiz gliscē-
 medicæ Artis periti profuturas nequicquam her- tis reme-
 bas vbique venantur, è cælesti militia is, qui cam- dium.
 po

po præst, selectum ex affectis militibus aliquem, secumque per aërea volucri ventorum curru abruptum, felicibus in hortis primorum parentum, hoc est, ignota mortalibus in sede sifet, ibique herbas ac succos veneno expellendo salutares docebit, quibus ille instructus, atque ad suos in castra quam citissimè deportatus, multo, quam Græcorum cum Ducibus egit Machaon, felicius sit è Cælo salutem allaturus. Sed frustra consecutor adhuc ista delicatius, cum satis constet, nullum esse implicatum adeò, coecumque negotium, quod sicut expediri, & exclarari nequeat cælestium ope; ita eorundem operam adhibere in fabula facilius multo, veroque similius Poëta non possit. Quod si ita est: quid tandem est, cur homines causentur in rebus sacris, quod signitorum copia & libertate destituantur, quæ profano in carmine vndeque sese offerant, sponte sua veniant, quod se cumque vertant, nusquam desint? PIETATI nimisrum desunt hominum ingenia, ingeniosa fabularum commenta non desunt. Quod si Virtus quam ferax, tam felix quoque foret, totque cultores sui, quot laudatores admiratorésque numeraret; legeremus in Poëtarum voluminibus castè conscripta oppidò plura, quæ animos hominum longè sincerius, hoc est, cognata nostris mentibus voluptate caperent: quæ ad posteros exempla rerum, documenta morum, irritamenta laudum multo sapientius candiūsque transmitterent: uno verbo, quæ

Horat. in Arte poët. Lectorem delectando, pariterq; monendo omne planè punctum ferrent, æuimumque scriptori longè diuturnius prorogarent.

Verum

Verūm sint ista, vt dicis, inquiunt : abundant res sacræ poëticis exemplis , copioséque submis-
nistrant Poëtarum ingeniiis materiem noua mo-
liendi; tristiora tamen hæc sunt , si absque affe-
ctionis illecebra concludantur. Perturbationum
verò motuūmque quis nescit eum esse tractatu fe-
racissimum, ac suauissimum auditu , qui in amo-
re situs historias ac fastos implere scriptorum so-

An trifia
sunt argu-
menta de.
sumpta è
rebus fa-
cis.

le t? à quo(nam lubrica res est , si usurpetur paulo liberalius) cùm tantopere abhorreant pudicæ verecundæque sacrarum rerum enarrationes, mirum non est , si sancta hæc argumenta natus exhilārandis animis Poëta declinet. Videntis hīc Auditores, transferri me ad alteram partem Orationis, in qua, vti sum pollicitus initio , ostendendum est , non solūm FABVLAM Poëticæ , quod ait Aristoteles , animam , sed etiam AFFECTVM Affetus præcipuam carminis virtutem abundè illis esse, an esse qui sacra consecrari volent. Et quoniam inter possit in animi motus, præteritis aliis, vnicè prouocor ad gumētis. Amorem, quo sine insuauiia esse Poëmata proclamaunt; patiar huc quoque adduci me , ea tamen De Amo-
lege, vt. nolim mihi necessitatem imponi , quod re disputati. Socrati de Amore disputanti semel accidit , ob-
uoluta pallio facie , disserendi. Age igitur: infac-
etum cārmen est , addo etiam deparcum, ac ie-
iunum , quod Amor , mirus scilicet rerum arti-
fex , opportuna euentorum varietate non con-
diat. sit ita sanè. Sed in Platonis didici conuiuio,
AMORES DVOS Venerum duarum partu pro-
creatos : terrestrem alterum impurūmque , ma- Amores
Amores
duo.
ter al.
teri quan-
tum pra-
stet.

tinæ sobolem Deæ : alterum cælestem ac vere-
cundum, Vraniæ Veneris prolem. Ergo si quan-
tum

tum sinceræ nitidæque moles orbium cœlestium, ima hæc & bruta terrarum sola superant, tantum Amoris illius puræ ac diuinæ voluptates, huius fœditatem cœni, putidiique Amoris fôrdes antecellunt; cur homines haurire de huius fœce malunt, quâm de cœlesti illius Ambrosia delibare, vt eo tincta melle circum oras pocula facilius propinent? An forte liquidissimæ fons ille voluptatis, qui de sede Agni prorumpens multipli ci Cælum torrente perlabitur, erit satis, vt continenti haustu cœlestes beare populos queat; vt queat mortalium palato sapere, satis non erit?

**Voces ali
quorum,
cur hic
Amor non
sapiat
multis.**

Erit (inquiunt) satis, nisi ad peregrini saporis suavitatem humanus sësus obstupecat: nam quid facias? sic homines sunt; tenet omnes hic moribus. M I N V S sentiuntur, quæ eminùs prægustantur: ac videntur quodammodo aliena, quæ alibi abundè sunt, rara ad nos transmissione deportantur. hæc si è Cælo accersere dicendo velis, non plus proficias, quâm si surdo fabulam canas. vulgus ad arcana hæc deliciarum mysteria mirè indocilis, ac tardus est: quæ nouit, quæque ante pedes sunt oblectamenta, horum commemoratione, & quasi aucupio allici in omnem partem solet. Imò verò, quia huic malo est obnoxius, datisque semel habenis in omnem turpitudinem præceps atque amens ruit; intercludendus ei opportunè aditus est, ne si transuersus ire cœperit, reprehendi è cursu, ac reuocari nulla vi possit.

**Quid a-
gendum
cum iis
quibus eç-
lestis A-
mor mi-
nus sapit.**

Nam quid, malum, consilij est (non possum hic, Auditores, non magnopere commoueri, cùm in hanc cogitationem venio, mecumque reproto decus huiuscæ ætatis) quid consilij tandem est magni

magnificum operi titulum præfigere, mira nec
antè mortalibus audita polliceri, plures sibi pro
rei amplitudine linguas atque ora deponscere,
quantum est vspiam Musarum ad opem carmi-
ni ferendam in ipso carminis vestibulo conuoca-
re: vt ea videlicet in medium proferas, quæ blan-
dè illeatos hominum animos prodant, perdant,
pesludent? quæ laus ingenij (nam consilij pro-
bitatem frustra requiro) quæ artificij gloria
esse potest in hisce lenociniis sedulò conquiren-
dis, ac per otium in carmine dilatandis, quorum
plerisque nihil est apud seHularios opifices, apud
tonores (quod aiunt) & lippes protritum di-
ctumque magis? Vt sanè quemadmodum olim
præconibus (quod ait Aristoteles) eadem in edi-
ctis verba usurpatibus anteuertebant pueri in
foro ludibundi, conceptaque voces suclamatu-
ris præripiebant cum audiendum risu; ita qui le-
gunt audiūntque istorum carmina, occupare
dicturum plerunque soleant, ac certa decantatae
sapenumero rei prouisione proludant. Scilicet
hic Poësis tota multorum vertitur: primo statim
versu in oculos, Cornicum more, collineant: in
oculorum miracula liberaliter arculas exhaa-
riunt, & pigmenta consumunt: hi videlicet ge-
mini Soles, hi grauidæ vnionibus conchæ, hi ful-
minatrices nubes, hi Reges animorum, hi Ty-
ranni: deliramenta maxima, quæ quis ad ex-
trenum

Apparatus
aliquorū
profana
& turpia
canentiū.

Quantum
artificij sit
in vulga-
ribus hi-
sce nugis.
lib. 3.
Rhet.
Demetr.
Phal. de
elocut.

Deferat in vicum vendentem thus, & odores,

Hor. lib. 2.

Et piper, & quidquid chartis amicitur ineptis.

ep 1.

Itane verò? Poëta hic mihi viuo salutetur, qui
dummodo nescio quod animæ plenum ebur, &

Fam. Strada.

K viua

Portenta
rētrū ver.
borām-
que.

viua coralia secum garriat : aut cum primis niui-
bus noua quædam flamarum commercia com-
fuentetur : aut alia complura ad fastidium usque
pueris decantata nolenti obtrudat æquè ac vo-
lenti : quia tamen hæc modulatae vocis sono eli-
quat, ac certa per interualla paulatim quasi labris
hærentia verbotum mella communicat ; idcirco
beatulus iste Apollinari se laurea dignum, credo,
ðb Poësim ab se amplificatam arbitretur ? cum in-
terea decori atque artis oblitus, rerum neſcio quæ
monstra progignat, eaque verbis variata tam pro-
digaliter adorneat, ut hæc demum ætas illa sit, in
qua demirari possis, quod ait ille,

Perf. Sat. i.

— *Vnde hæc sartago loquendi*

Venerit in lingas. — — —

Enim uero, mi homo, si tibi nihil est Poëta præter
hæc melimela, quibus

Idem ibi-
dem.

— — — *tenero supplantis verba palato;*

aut artem hanc aliquando desine, quam inuitis,
præter Venerem, Minerua ac Musis omnibus
exercet : aut, si tantus amor scribendi te rapit,
adhibe hoc quantum quantum est artificij non
in eam partem, quæ vulgaris, ac multorum pro-
culata vestigiis minuere tibi potest ingenij lau-
dem, sed in eam, quæ raro iam scriptore vacuos
penè campos occupanti reseruat. Dicam planius:
contende quantum potes, si quid potes pollésve,
non ut caducos in decliuia mortalium animos,
additis (quod facile factu est) titillationis impu-
rae stimuli impellas, sed ut sopitos Virtutis igni-
culos proposita honestatis specie, quasi aura sua-
uissimæ voluptatis exfuscites. Attribuit Plato in

Platonis
ingenio-
sum com-
mentum.

disputatione de Pulchro, Diis hominumque ani-
mis

mis alatōs currus, equos aurigas : sed vehicula
 Deorum ait facillimē regi, quia equorum bigām Vehicula
 vehentium vterque probus sit, frenōque parens: Deorum
 aurigationem verò animarum tardam esse, ac hominē
 perdifficilem, quod vnum equorum bonus, pra- nūmque.
 uis sit alter: Bonus, inquit, excellentiōri habitu Equi
 est, specie sublimis erectāque ceruice, nigrican- animas
 tibus quidēm oculis, sed ipse colore candidus, vehentes.
 conspectūque toto nitidus, honoris vbiq[ue] ap- Boni equi
 petens, ac temperantiae pudorisque mirè parti- descri-
 ceps, stimulis numquam aut virgæ nutu; sed co- p[ro]ptio.
 hortatione plausūque semper in gyrum rationis
 flecti solitus. At alter contrā deformis, intortus, Descriptio
 capito, peruicax, temerē prosiliens aut restitans, mali.
 angusto & cadente collo, colore ferrugineo, ca-
 siis oculis sanguinēque suffusis, hirsutis auribus
 ac surdis, vixque flagello ac stimulis obtempe-
 rans. Videtis, Auditores, geminas animæ vires,
 quæ geminos Amores paulo à me antè allatos
 enutriunt, graphicè describi à Philosopho, sed
 Poëtarum more. Perge porro. cur animæ cur-
 rus adeò difficulter ac periculosè regi solet? nimi- Cur ani-
 rūm procax, atque impotens equorum alter, cu- marum
 piditatis semel ardore concitatus in diuērfa pri- amigatio
 mūm trahere, & contrā niti: tum exultanti fi- difficultis.
 milis æstu rapi, ac pudoris transilire fines: deni-
 que pro arbitratu currum aliò transdere, oblu-
 ctantēmque diu iugalem equum, ipsumque etiam
 aurigam eodem īmpetu deferre præcipitem.
 Quare quicumque rectā vehi Deorum ritu cu- Ratio re-
 pit, præferocem belluam ad alterius mores con- gendi cur-
 formare studeat, habenis coērceat, alimento por- rum.
 parcè appositō domet, imò etiam demenso suo

K 2 fraudet,

fraudet, impuram s^epe linguam atque maxillas
cruentet, crura caputque ad terram allidat, nec
ant^e desistat verberibus stimulisque confodere,
quam prauè animal lasciuire definat, ductumque
Aurigæ sequens, compare cum suo, in pulchritu-
dinis iudicio, sensuque voluptatis, reuerenter ac

Commeti
Platonici
sententia. timidè consentiat. O tua, Philosophorum maxi-
me, documenta quam mira, quam diuina sunt
omnia; sed quam occlusis occupatisque morta-
lium auribus decantata! Feruntur passim præci-
pites in omnem turpitudinem viles animæ, laxa-
tisque habenis currum pro libidine trahi sinunt
à proteruo impuroque vectario: cuius ferocia
cum in tempore sistenda, frenoque ac virga se-
uerè comprimenta esset; reperiuntur, qui inci-
tato per se satis equo, nouis carminum inuita-
mentis, blandiantur vltro plaudantque, ac volu-
ptuariæ impotentiique belluæ voluptatis illicium
ab arte conquirant. Egregiæ scilicet artis osten-
tatio & gloria, si hominem lubrico in loco, pede
insistentem uno, indeque sese proripere gestien-
tem, tu ingenti, credo, conatu operaque desudes,

vt de gradu dimoueas, ac prærupta per lo^ca in-
clinataque deuoluas, à tergo stimules; à fronte
foueam aperias, vbique ruinæ compendia repræ-
sentes. Quòd si hoc tibi consilij non est, vt ista
carminum licentia cuique mortalium perniciem
crees, sed vt aliquo lenocinio aditum tibi ador-
nes, & quasi fastidientem stomachum sapore vo-
luptatis irrites; vtere huiusmodi condimento non
ad eum suscitandum, qui irritamento non eget,
equum, sed ad alterum laceendum, cui si blan-
ditias opportunè feceris, si vim eius innatam ad-

Quantum
obsint ob-
scena scri-.
bentes.

Quam pa-
rum artis
in iis sit.

Lenocin
volutatis
quibuscul
vtendum.

cælestis

cælestis cupiditatem Amoris accommodat oblectationis illecebra stimulaueris; non modò illum ab alterius proteruitate defenderis, sed virtumque pari suauitate delinitum ipsi demum animæ in complexum honestatis auriganti facilimè supposueris. Non est (quod aliqui obtentunt excusationis loco) non est tantopere difficile, homini quamquam nolenti languentique gustum diuinæ pulchritudinis excitare potente carminum vi, & amatorium veluti pharmacum, Poësi administra, propinare. Habet cælestis Amor artes suas, quibus se peritus induat in animam, eamque suauissimæ voluptatis sensu colliquefactam mollissimè tractet, atque arbitratu suo fingat, multoque quam amor impurus efficacius in omnem formam speciemque commutet. Nam quod vñquam, oro vos, Auditores, humani vis Amoris progressa est, progressam dico? quod progredi potuisse fabulator vñquam Poëta commentus est, quod diuinus Amor extra nugas & ioca non sit facile prætereactus? Scimus admiranda illius effecta crebro fuisse, patria domoque cedete, fugam ad exteris adornare, opes ac Regna despicere, supra conditionem audere, infesta se inter arma opponere, vires, sanguinem, vitam profundere. hæc verò omnia quanto non modò ardenterius excellentiusque, sed etiam si voluptatem hinc asserre velis, ingeniöius, solertiùs, admirabilius, & natū grandium, & imperio cibisque potentium, & puerorum puerarumque penè populis cælestis Amor sæpen numero persuasit? An Amor, in istorum fastis, vlla seminarum gloriatur tam præstanti forma, tamque præsenti

Ex Amore
re facio
quantum
excitare
possit ho-
mines
Poësis.

Vt
Amorom
sit effica-
cius.

Profan
Amoris
efficia.

Quanto
melius
eadem ef-
ficia ab
Amore
faciu.

**Matrona
formæ,
animique
prætatis.** glimo, quām HEBRAEORVM vna, cui ad innatam oris elegantiam Amor è Diuinitati luce splendorem mutuatus adiecit, eamque perpulit,

vt in confertas hostium acies, immemorem sui, memorem patriæ se daret, captumque pulchritudinis arnis Assyriorum Ducebat ferro fortiter inuaderet, obtruncaret, caput victoriāmque refret? Quid habet Antiquitas, si se totam excusat, si ex Amoris, quām amplum est, Regno se-

**Par aman-
tium.** ligat par amantium, cui nos ANTIOCHENAM

Virginem, militēmque siue sub meretricio testo cum chlamyde pallam, cum stola sagum, cum reticulo galeam permутantes, obſcenæque multitudinis expectationem fallentes: siue ad supplicij locum certatim, hinc vadem mortis, illi nō prædem pudoris, omnium admiratione, sibi necem vendicantes: siue demum, eodem patibulo mortisque genere, alterum in alterius penè complexu coniunctissimè occumbentes, tutò opponebant, ac longè præferre non possimus? Afferant qui Amoris euoluunt annales, si quam ex ultima memoria repetunt Heroinam in amore adeò soleret, ac fortem, vt si EUPHRASIAM legant, non continuò huic omnes longo interuallo postlib. 7. cap. habent. Deprehensa hæc olim Virgo, alterca-
**13 Eccles.
Hilt.** taque diutiū cum impuro gladiatore, cùm se eo loci vidit, vt neque vi, neque lacrymis ab armato atque impotente iuuene tueri pudicitiam posset; sistere illum iubet, ostenditque velle se pretio redimere, quod prece non potuisset: sagam se, ac magicis initiatam carminibus dicit, iisque ab infantia operam dedisse; notum sibi esse medicamenti genus, quo qui semel corpus il-

Niceph.

habent. Deprehensa hæc olim Virgo, alterca-

13 Eccles.

taque diutiū cum impuro gladiatore, cùm se

Hilt.

eo loci vidit, vt neque vi, neque lacrymis ab ar-

mato atque impotente iuuene tueri pudicitiam posset; sistere illum iubet, ostenditque velle se

**Ingeniosū
Virginis
inuentum.** pretio redimere, quod prece non potuisset: sa-

gam se, ac magicis initiatam carminibus dicit,

iisque ab infantia operam dedisse; notum sibi es-

se medicamenti genus, quo qui semel corpus il-

linat,

linat, nullo deinceps ferro telove penetrari pos-
sit: tantum arcani, quod ad eam diem clam om-
nibus habuisset, monstraturam se ea conditione,
ut sibi personate iuret, nullam in posterum pu-
dori iniuriam illaturum. Quod cum miles incen-
sus armorum gloria facturum iureiurando se
obstringeret; auertit ab eo se puella tantisper,
& liquefacta, quam forte apud se habebat, cera
collum perbene ac cervices oblinuit sibi: tum
conuersa ad iuuensem; Ut scias, inquit, data a me
tibi verba non esse, periculo meo, fidem benefi-
cio adiungam. Age, stringe iam ferrum miles,
istaque gladiatoria vi collum, quod modò ipsa
mihi liquamine communiui, pete quantum po-
tes: mox intelliges, quam tutam reddere me aduer-
sum te potuerim artificio meo. Ille, cui ardorem
libidinis cupido experiundi medicamenti penè
restinxerat, ferrum securus educit; inque locum
a Virgine designatum validè vibrat, ac teneræ
collum puellæ confessim secat: præciditque eo-
dem ictu sibi spem potiundæ Virginis, ac Virgi-
ni metum amittendæ virginitatis. O plenum
generosæ animæ pectus! o suscepsum in arena,
sed è Cælo consilium! o Amoris fabri usque adeò
solertis ingenium! Et dubitamus, Auditores, fri-
gidane res Amor hic sit; an potius affectionum
concitatione præferuidus, voluptatum opificio
nobilis, consiliorum prouisione peracutus, euen-
torum varietate copiosus, gratae verecundus, au-
dax in loco, exitu felix, ubique Poëtarum operi
accommodatus? Nam si non ita est, sed rara ab
eo suggeruntur delinimenta voluptatum, steri-
les motus, infaceta consilia, inamabiles curæ, ie-

Vindica-
tus ab
iniuria pu-
dot.

Qualis
Amor es
lestis.

iuna fermè omnia , tristiaque ; quid est , cur illi
ipsi , qui sic obloquuntur , qui callide archite-
ctandis voluptatibus operam naurant , inter illas
carminum amœnitates , in illa deliciarum copia,
ad hæc illepida recurrent atque inuenusta , ex
iisque integra sæpe Historiarum parerga mutuan-
tur , quæ carminibus suis attexant ad aucupium
magnæ , sed improbae voluptatis , ac dolo malo
casta hæc illibataque facinora , cum fœda volu-
minum oolluuiie confundant? Quibus id si contin-

**Sacra sus-
furantes
ad obsec-
na descri-
benda.**
**lib. 8. de
præp.
Euan. c. 2.**

geret , quod Theodotus Tragediarum scriptor
euenisse sibi testatur apud Eusebium : qui cum

**Pœna te-
merarij
Poëtae.**

aliqua è sacris litteris ad fabulam nescio quam
transferre vellet , in ipsa meditatione rei destitu-
tus repente oculorum visu , non antè eum rece-
pit , quām in iis tenebris attentè facinus suum
intuens , abolcre quæ temerè scripserat , animo
destinasset ; profectò abstinerent aliqui furaces
impurisque manus ab rerum sacrarum violatio-
ne , atque in posterum si non castè , quod factum
oportuit , saltem cautè , quod vnum supereft,

**Annal.
tom. 3.**

Poësim pertractarent. Ut meritò subiratus hoc nomi-
ne Vir eruditione , ac sanctitate Illustrissimus
Cæsar Baronius , cum Euphrasiæ , quem modò
laudabam , exitum retulisset , continere nequivuerit
se , quominus Poëtarum hodie famosissimum , vul-
garem propterea , vulgoque planè ac triuio di-
gnum appellaret quod tantum facinoris adamato-
riæ nugas traduxerit , nec veritus (ita enim loqui-
tur) temerè ac impie poëticis impurisque figmen-
tis illud intexere , è rebus sacris procaciter argu-
mentum sibi comparauerit. Adeò non egemus af-
fectibus , vt eos foras etiam deriuare possimus.

Quz

Quæ si ita se habent: si Poësis inter sacra versari tam honestè, tam festiuè potest: si fabularum commenta ob gratiam nouitatis admiranda, ob copiæ opportunitatem egregia, ob rerum complexionem ingeniosa non desiderat aliunde: si motuum variè, ac suauiter oblectantium, animosque commiseratione, iracundia, terrore, lætitia, amore, in omnem partem sensim que per trahentium satis ei abundeque est; qua peruersitate fieri dicam, Auditores, ut hoc tempore plerique carminum scriptores, nescio quibus intemperiis male acti, ab argumenti sanctitate propè abhorreant, ad profana impuraque omnia proni dilabantur, tanto artis dedecore, tanta morum iactura, tanta pernicie generis humani. Qui utinam mihi dicenti adessent in præsentia, ac dolorem meum spectare possent; vt ego illos non orationis vi, quæ nulla est, sed precibus, sed lacrymis supplex togarem, obtestarer per Deum hominésque deponerent eam aliquando mentem, quæ illos in hæc Amorum deliramenta phanaticos agit: aut certè, si se curare, atque ex hoc insaniæ morbo conualescere consilium non foret, conclusum animo virus continerent ipsi, nec in aliorum contagionem impudenter euomerent: coercent in sinu sordes suas, turpèisque ipsi ne se luce palam temerè proderent, neue in aliorum pura candidaque pectora partem turpitudinum suarum inquinatè transmitten:temperarent, si quo modo possent, eam scribendi scabiem, quæ mos exedit, ne alios saltē eadem morum corruptela, nocentique aspiratione corriperent:discerperent aliquando conspersas funestè paginas, dele-

De cœne
al. quid
Poëtz fa-
era tra-
ctanei.

Qui per-
niciens fa-
bi arque
aliis
creant.

K S rent

Ariſto
apud Plat.
in vita
Demost.

Demo-
ſthenici
calami &
impudicæ
Poēſeos
compara-
tio.

delerent tota (quod aiunt) spongia , carmi-
num , aut potius vitæ maculas , prolierent ab ſe
lethalē calamos , ne ex quibus ipſi peftem hau-
riunt , in aliorum perniciem venēha diffunderent ,
Demosthenem ferunt gestare ſolitum fuliſſe vene-
num calamo conſlusum , eoque demum hausto ,
ynde ſibi ſcribendo immortalitatē nominis
comparauerat , inde præſentem ſibi mortem deri-
uaffe . Ita viſu venit ; Auditores , calamos iſti vene-
no illitos habent , ex quibus ſperent ipſi quantum
volet carminibus ſuis nescio quam vitam : polli-
ceantur abundē ſibi tantū famæ , quantum nec
Iouis ira , nec ignibus , nec vlla corrumpi vetuſtate
poſſit ; necem ſibi interim epotant miſeri , mul-
tiſque mortalium (quod hic præcipue queror)
perniciem præſentiffimam compendio propi-
nant . Sed illos minūs hæc , credo , mouent , dum
ſe apud honestos interdum viros aditum habere
nihilominus vident : quem ſi apud vos aditum ,

Rhetores non reperient , fortaffe quod
nondum ego dicendo , vos
in posterum declinando
peruincetis .

FINIS LIBRI PRIMI.

PRO

PROLVSIONVM
ACADEMICARVM
LIBER SECUNDVS.

PROLVSIO PRIMA.

*De stylo Oratorio : & an acutina dictorum
vellicantesque sententia Oratori-
bus usurpandas sint.*

V o d in præsentia refero ad vos
Sacrorum Antistites vigilantissimi : Vosque , quos in me cohone-
stanto frequentes intueor , Viri &
doctrina & nobilitate Primarij) il-
lud ipsum est , quod nono ab hinc anno , cùm
me primum in hoc tradendæ Eloquentiæ ludo
includere meis maioribus visum est , illicè venit
in mentem , gestebátque iam tūm animus in
primis hisce congressionibus , quibus ex more
proloqui , ac nouos hospites consalutare consue-
uimus , aliquid hac super re cum auditoribus
meis accuratè definitèque transfigere . Etenim
audieram adolescens de præceptore meo Hor-
atio Tursellino , viro huiusc quam profiteor artis
apprime gnaro , Rhetoricen , cuius præceptis hic Rhetorica
trilogia
imbu

imbuuntur auditorum animi, trilinguem esse nec minus in vna hac arte distare sermonem historicorum ab Oratorum elocutione, aut hanc à dictione Poëtarum, quām in hac eadem Vrbe à Romanis Suburraji aut Transyberini, ab his Aulici asseclaque Principum oratione discrepare solent: ideoque sicut proprius nihil fit, quām vt rerum imperiti perturbent, confundantque hos

Orationis
characte-
res non
permis-
ti.

Rei dif.
ficultas.

inter se dicendi characteres; ita magistris Eloquentiæ nihil magis curæ esse debere, quām vt hæc in loco discernant, eorumque vsum distinctè, electeque præscribant. Sed me sæpius aggredi hæc meditantem rei difficultas, aleæque plenum opus absterruit: quod viderem, id esse artis intimæ, cuius sapore capi me quidem sentiebam, non ita tamen intēnoscere, vt ceteris discrimen quasi vernaculum aperire iam inde possem. Nunc autem, non quod hæc penetralia recessū que peruaferim; sentio enim quantum adhuc hæream in vestibulo; sed lustrata à me per annos iam aliquot Eloquentiæ regio, vniuersaque descripta, facit vt, nisi desperatissimo sim ingenio, aliquid allaturum me minus timidè dubitanterque polliceri possim. Accedit, quod elapsis hisce iam annis cum satis supérque differuerim de Oratoria, Historia, atque Poëtica seorsim ac discretè; reliquum esse potuit, vt illas compонerem in præsentia ac permiscerem, idque ipsum aliquando demonstrarem, quomodo hæ notæ dictionum, quæ sententiarum vocumque dele-

Vitia qui-
bus obno-
xius Ora-
tor.
.

Etū constant, in singularum vnu confundendæ non sint, sed intra suos quæque limites coercendæ. Et verò quoties Oratorem audio ad Musarum

sum amoenitates subinde diuertentem, earum
 festiuitatibus liberalius exultantem, poëticis iden-
 tidem lenociniis indulgentem : quoties Histo-
 riā lego poëticè nimis ac tragica lamentatio-
 ne dolentem, aut exaggerato Oratorum more
 magnificèque narrantem, in permouendis ani-
 mis, argumentorūmque telis intorquendis insi-
 stentem, vbiique certa per interualla numerorum,
 percussiōnūmque modos, verba modulantem:
 quoties Poësim video modò cum Oratoribus, Poëta.
 modò cum historicis facientem, cum his simpli-
 ci apertaque narratione properantem, cum illis
 rationum momenta fidēmque dictis sollicitè con-
 quirentem; intelligo tunc ego quidem transiliri
 fines cuique præscriptos, & saltari, quod aiunt,
 extra chorūm: sed huic culpa (cui obnoxium
 quoque me, non tamen incomitatum animad-
 uerto) quām meritò irascor, tam facilè atque ob-
 sequenter ignosco. Quid enim facilius, quām vt
 homini apud exterās nationes agenti aliqua
 vocūm peregrinitas adhæreat, atque in aliena
 sensim verba citiùs quām in mores transeat? Sunt
 in manib[us] quotidie Oratorum volumina, anna-
 lium monumenta noctes ac dies terimus, Poëta-
 rum carmina tenemus etiam memoria: & ma-
 gnopere demiremur, quodd inter scribendum of-
 ferant hæc sese nobis indiscreta, inq[ue] operis
 partem non intellecta veniant, ac rem, quam
 molimur, suis quæque coloribus tacitè distinguantur
 Maria videmus, qua parte fluuios accipiunt, eo
 aquarūm accessu dulcescerē; vt mirum non sit
 si Orator assiduo poëtici fontis haustu saporem
 inde peregrinum duçat. Sed hæc quamuis ita
 esse

Histori-
cus.

Cur Ora-
tores, hi-
storicæ-
que Poe-
tæ stylum
facilè per-
misceant.

Liber esse videantur , haud tamen permouere nos de-
styli per- bēnt, quominus Poëtæ , Oratorisve , aut historici
milio co- personam, quam semel suscepimus, sincerè atque
ercentia.

vnicè referamus ipsi , ac ceteris , qui nihil pensi,
 nihil proprij habent in loquendo , hanc liberta-
 tem interdicamus promiscuè incertèque dicen-
 di. Etenim in Orchestra saltator , qui gestu tan-
 tummodo corporis , ac nulla nisi digitorum ora-
 tione fabulam populo dabat , vñlque personas
Saltatoris saepe complures referebat celeritate pene oculis
 imponente , si forte gestus paulum confudisset ,
 ac pro Mercurio Apollinem saltasset ; Theatra
 non ferebant obliuiosum histriōnem , quin imò
 populari palam conuicio explodebant : nos eum ,
 qui extra scenam ac saltationem serid agat , atque
 in hac quasi tergemina personarum actione im-
 memor decori , immemor sui , partes vicésque
 permutet , æquo patientique animo feremus .
 Ego verò cùm tripartitam Eloquentiam apud Ho-

Eloquen- merum expressam lego in MENELAO , NESTORE
 tia tripar- atque VLYSSE: quorum primo breuem , ac pro-
 tita. priam , carentemque superuacaneis narrationem

lib. 3. illa. Poëta dedit: ex alterius ore sermonem dixit ema-
lib. 1. illa. nare melle dulciorem : tertio orationem conci-

tandis animis , ac niuibus hybernis copia verbo-
 rum atque impetu parem tribuit ; agnosco non
 modò tres illas personas , quæ nobis in hoc dicé-
 di scribendique Theatro referenda sunt (vt intè-
 rim totidem characteres , tenuem , mediocrem ,
 sublimem in iisdem Homericis personis adum-
 bratos omittam) sed peculiares quasdam notas ,
 ac veluti lineamenta oris contemplor , quibus
 non magis Vlysses à Menelao , aut hinc à Nestore ,
 quam

quām Orator ab historico, & ab utroque Poëta se-
paretur. Quæ Homericæ personarum notæ, quo-
niā opportunè ante oculos ponunt hæc triparti-
ta, quæ inuestigamus, discrimina dictionum, erunt
in præsentia, vobis non improbantibus, argumē-
tum tripartitæ disputationis meæ : quāmquam,
ne profusior in hanc sentētiā excurram, in Ora-
tore consistam hodierna die.

Summa
secundi
prolusionis
nū libri.

Neque me dicere incipientem fugit, has inter
facultates eam affinitatem esse, ac necessitudi-
nem, quæ mutuam opem operamque bona cum
fide sæpenumero communicet. quām ego quæ-
stionem differo in alium locum, exploraturus
quatenus ex vna in aliam traduci possit oratio:
interim, quod potius est, aio non esse integrum
cuique eodem dicendi ornatu vbiique vti, & tan-
quam vestem pro arbitratu sumere, ac ponere:
sed certos esse hic quoque terminos, quos vltra
citrâque consistere cum laude non possis. qui sa-
nè termini non aliunde sapientius quām ex cu-
iusque facultatis fine statuendi sunt. Atque vt
de Oratore iam dicere propriè aggrediar, quem
Vlyssis Homericī similēm facimus; constat illius
consilium esse, dicendo fidem facere, idque aut
vi momentisque rationum, aut animorum con-
citatōne ac motu; nec aliam ad persuadendum
monstratam esse à dicendi Magistris Oratori-
viam. Quod si ita est, illa omnes in se numerosos
Eloquentiæ habebit oratio, cuius tale feligatur
dictionis genus, selectumque disponatur, quod
argumentorum pondere mentem, & affectio-
num perturbatione voluntatem flectat. Flectet
autem sermo peracutus, grauis, incorruptus, non
effre

Proposi-
tum in
hac Ora-
tione.

Pinis
Oratoris.

Duplex
ad eū via.

Quæ ora-
tio apta
ad facien-
dam fidē.

effrenis, ac celeritate cœcatus, non vagus, verbisque humidis & lapsantibus fluens, cuiusmodi apud veteres dicebatur, IN ore nasci, non in pectore: sed gradarius, qualem fuisse Ciceronis affirmat Seneca: sed Romanus, qui se circumspiciat, aestimet, ac præbeat aestimandum: sed vibrans, pugnax, destinatus, qui non erratico lapsu talos ac genu pertentet, sed rei caput inuadat, ac certo dimensioquel iœtu iugulum petat. Verum hæc aceruatim à me proposita ut scorsum reponam, in partésque distribuam; ecce tibi in contraria discedentes studia geminæ veluti acies Oratorum. Etenim cum auditoris animus ita sit oblidendus, vt ad assensum ac deditioñem compellatur (hoc enim propositum esse Oratori consentiunt sanè omnes) cumque hæc omnis aggressio atque expugnatio partim explicata argumentorum pugna, partim occulto aditu, & subornatis animi affectionibus instruenda sit; hinc illa existunt diuertia, aut ad ARGUMENTA, aut ad MOTVM secedentium, vt fidem dicendo faciant. Et quamquam non me fugit, esse qui neutrum omnino sectantes, in quodam fuso & ludificatione cultissimæ orationis vnicè laborant Isocrateo more; hos tamen quia delectationi studentes, motui denique dant operam, referre libet in præsentia ad posteriorem classem. Atque ij quidem, qui siue naturæ, siue rationis ductu in priorem partem inclinant, eò transferunt omnem verborum sententiarumque supellestikem; nam toti in eo sunt, perbene vt Latinè loquantur, etiam quām ceteri litterati. in primis autem pugnaci vtuntur genere dicendi, argumentorum aculeis instru

Contra
Oratorum
classeis
duas.

Isocratei
dicendi
genus.

Qualis
oratio ar-
gumentis
institu-
tiuum.

structo, rationum sese apte exticipientium vi ubique concluso. ceterunt non magnopere labo-
ravit, ut orationem aliqua suauitate conspergant,
numeris emoliant, vrbanitate colorent: quin
potius hisce lenociniis infensi, strigosi ipsi ac tri-
stes compositionem tamquam capillum spargunt
de industria, nolunt sine salebra esse iubetutam,
virilem arbitrantur ac fortem, quae autem in-
æqualitate percutiat. At vero alij contraria faciunt,
ac posteriore modo, motu inquam suè acrobat
concitato, siue miti atque composito, putant Or-
atoris finem certius se consequentos: nempe si laq-
dentibus verbis sententiasque, atque ad animam
permanantibus impressionem faciant, si sensu
fluentisque pompam orationis latè explicent, si
vocibus calamistro dulcitate contortis, ac penè
ambustis ubique redundent, si tota Rheitura
myrothecia, atque omnes arculas ac pigmenta
consumant, si sensus audaces à tantum rionis pra-
tergressuros fidem, si tractim milantes fulgen-
tesque fulmimum more sententiblas, si pacifili-
stres nescio quos ingeniorum partus: atque accep-
mina passim proferant; si denum syllabis per-
petuò ad numerum distributis, modulationi similia-
tiora quam sermoni componant; tunc enim
tieri facundi ac peracuti homines credunt, sed
aues cantu, sic auditores ingeniofa ac dulci orati-
one suspenso teneti. Agnoscitis, credor Anti-
taress, inquit recens atque huius seculi, ifed veteris
ac sub ipsa heroica statim tempora natum inter
Oratores dissidium, omnibus excessu. Ciceronis
mutare iacte inde coepit Eloquentia, magnaque
in dies linguis patrum inclinationes factæ sunt videri
Fam. Strada.

Qualis
oratio ad
magis in-
clinationis.

Vetus in-
ter Orato-
res diffi-
dium.

Eloquen-
tia decret-
méra quæ-
do coepi-
re.

L. nec

née in postrema hæc tempora desitum est, quibus viuæ ac spirantis effigiem Eloquentiæ prope nullam tenemus, vmbbris & imaginibus utimur. Ut mihi quidem hac super re sè penume-
ro cogitanti, nostraque cum superioribus com-
ponenti illud in mentem venire soleat, quod ex-

Alexandri ⁱⁿ dō Alexandro de eius militia scribit egregius
Magni morum æstimator institutörque Plutarchus. Vt

Iaus. laus. De virtu. enim abeunte anima cadauera non consistunt,
te seu non cohærent, sed dissoluuntur ac diffluunt; sic

fort. Alex. prius. Alejandro fugiente exercitus ille gentium viator

palpitabat, concutiebatur, æstuabat, Perdiccis, Seleucis; atque Antigonis tanquam spiritibus etiam tam calidis, ac pulsibus per membra vltro citroque meantibus; tandem flaccescens exercitus, & cadaueris more tabidus verium instar exuse prœcreauit degeneres Reges, ac Principes semianimes. Ita sane sublato Cicerone, illo Ro-

M. Tullij laus. manæ facundia Duce, statim Eloquentiæ cor-

pus, quod ab illo animabatur, elanguit: & quamvis Oratores aliquot, Portij, Senecæ, Plinij, tanquam plena adhuc animæ membra, cadentem calentemque spiritum exciperent, ac tantisper etiam fibuerent, breui tamen in mera Oratorum cadauera degeneratum est, ex quibus quid aliud hoc tempore, quam sparsos quoquo licet modo cineres colligimus, atque ad Eloquentiæ busta lamentamur? Sed quando hoc ipsum illuat ad prisca animum referre, & eorum comparatione definire, quid desit in nostris sic sentio, F A N T V M

Qua via recuperande Eloquentie. Oratoriis nomen vnamquemque recuperatum, quantum per antiquorum vestigia ab Oratoriis sine non discedet. Atqui hoc, inquietus sentit, hoc

hoc dicitis certatim omnes , sed non omnes **et** quic
ac dicitis , hoc præstatis. Fateor ego quidem (vt
meis interim vnius verbis veniam compluribus **Iudicium**
exorem) sed hoc ipsum agimus in præsentia, **devtraque**
Oratorum vt aliqua tractatione remedij , quantum possum- **classe.**

mus , malo medeamur. Certè in vtraque eorum
classe, quos paulo antè recensui , non est difficile
dictu, quid laudes, quid ignoscas , quid desideres,
quid corrigas. Ego de iis ita statuo , de me sta-
tuent postmodùm alij. Primis incorrupta Latini **Latine**
sermonis integritas cordi est. pulchrè: modò in **locutioni**
Oratore id requirant, non autem Oratoriā **quantūm** **tribuēdā.**

vna re finiant . magna siquidem laus est emen-
datè castèque dicere , nihil corruptè aut inquina-
tè loqui, sed non in eo sunt omnia : & sic vt vi-
tæ, ita orationis est quædam innocentia , quam
etsi in laude ponimus, non tamen absolutam vo-
camus consummatamque virtutem. Quis hanc
partem nitidè ac Romanè dicendi pluris vñquam
fecit quam M. Tullius ? Et tamen hic non tam **Quantum**
ei tribuit Cicero.
à plerisque neglecta : nec iam , inquit , **clarum** In **Bruto.**

est scire Latine, quam turpe nescire: neque tam id mi-
hi Oratoris boni, quam cunctis Romani proprium vide-
tur. At illi cum hac orationis munditia , ac laude
dicendi coniungunt aculeos rationum & subtili-
tatem quoque disputandi. Id verò multo faciunt
sapientius : nec alia fermè oratio est , quæ apud
eruditos ac probos proniūs excipiatur , fidemque **Argumento-**
torū tra-
ctatio
quanti fa-
cienda.

faciliūs faciat , quam accurata Latinè loquendi,
sed sine molestia diligens elegantia , & adstri-
ctum dicendi genus collectumque , atque ipsa
sine longis verborum ambagibus argumenta

Quid in ea
concludens. Sed istis confine periculum est, ne
dum singula momentis argumentorum seuerius
expendunt, & rationum quasi punctis consertim
agunt; disceptationi Philosophorum, quam Ora-
torum Eloquentiae propiores videantur. In eo au-
tem quod omnem pulchritudinem, & lætitiam
orationis aspernantur, sectanturque tristem ne-
scio quam, & impexam antiquitatem, quis non
intelligit non afferri quidquam vendibile in vul-
gus, nec merces huiusmodi extrudi apud eos;
quibus (vt sunt hominum ingenia) V E N A L E ni-
hi⁹ est, nisi ad hastam præconiūmque voluptatis
expositum, nisi aliquo tinctum lepore ac illece-
bra suavitatis delinitum? Accedit, quod dum
toti sunt in Latinitate perpolienda, réque sua aliis
continenter, atque aliis probationibus firmando;
ipſi interea sine sensu ac motu concitationes ani-
morum, in quibus vincit ac triumphat Eloquen-
tia, planè prætereunt. Quare videtis, à me paucis
expositum, Auditores, quid in hac priore homi-
num classe potissimum laudem, quid etiam sub
laudes non immerito desiderem. At posterior
orationem liberalius effundit, splendidè etiam
atque hilarius exornat, ac percutitis interdum
sententiis, excitandæque hominum admirationi
accommodatis, quasi consertis aptè syderibus
illuminat. Audio, habeoque hic ego non pauca
quæ probem, habeo quæ probari inter hæc pos-
se non putem, Orationis libertatem & copiam
scio Eloquentiam vulgo videri, ac etiam existi-
mari ab iis, qui si quos infinita quadam profluen-
tia, continentique ac numquam intermittente
sermone volubiles, & canoros audiunt, eos conti-
nuo

Genus di-
cendi se-
verum ac
triste.

Quanti-
apud ho-
mines.

De ora-
tionis
profluen-
tia quid
sentien-
dum.

nuò disertos, eos patricio ex ordine Oratores vocant, & vocalissimum quemque eloquètissimum interpretantur: an verò huic verborum copia tanquam corpori animus subsit, non sancè sedulè considerant, aut saltem non magnopere desiderant. Cùm tamen Romanæ parens Eloquentiæ nihil tam furiosum existimat, quam verborum vel optimorum, vt ipse ait, & ornatissimorum sonitum inanem, nulla subiecta sententia, nec scientia. Quin etiam cùm videret Oratorum aliis verba, aliis tem deesse; quamvis ipse laudandam nequaquam putaret illorum infantiam, qui, quæ nollent, explicare dicendo nequirent; si-^{lib. 1. de}cūt nec inscritiam eorum, quibus in magna verborum vberitate, angusta res foret: tamen, si al-^{Orat.}terutrum esset optandum, malle se dixit ieūnam illorum indiscretamque prudentiam, quam ho-^{pluri. fa-}ciendam copiosam ac stultam loquacitatem.

Perge porro; Acumina illa dictorum, stimulosque, & tanquam ictus sententiatum quantis facis? nam hæc quoq; vt ad oblectationē comparantur, ita ad motum referenda putavimus. Hic permitte me, Auditores, in re ancipiti assertaque in v-^{De sen-}tramque partem, non priùs aperire sententiam ^{tentiis die} aorūm meam, quam quid hac super controversia hisce que acu- autumnalibus feriis transegerim in Etruria, pau-^{minibus} disputa-^{lio.} cis interponam. Eram in Lueensi Guinisiōrum villa, cui ab aëris benignitate Matraria nomen est. Ventabant illuc & proximis villis (quippe ^{Matria} Guinisiōrum viii. la.) clarum in primis est in ea Republica Guinisiū nomen) præter alias complures, Laurentius Cenanius, & Nicolaus Tuctius, grandi hic ætate, & scriptis voluminibus insignis, ille præter sanguini-

nis opumque splendorem, ingenij ac morum nobilitate Principibus viris apprimè charus. Sedebamus flexo in vesperam die in porticu per amplæ ac magnificæ domus, quæ ut edito exstat è monte, sed exæquato ad aream hortorumque amoenitatem, ita nobis inde per intercolumnia prospectus in subiectos latè colles, planitiemque, ac flumen iucundissimè patebat. Inter alia quæ de Latino déque Etrusco sermone quærebantur, in hanc ipsā disputationem sensim declinatum erat : cùm Cenamius, qui fuisse se non semel affirmabat in complurium cœtu, hoc de arguento differentiū apud VIRGINIVM VRSINVM litterarum ac litteratorum, quantum inquam hominum nostra vidiæ ætas, amicissimum Principem : conuersus ad me, quem credo deprehenderat sententia suæ propiorem aduersus Tuccium: Quid tu, inquit, Famiane, flosculos istos, venustatésque, ac lumina sententiarum laudanda in oratione putas? Quidni, inquam, cùm plerumque sint ingenij argumentum? At multi non putant; intercessit exemplò Tuccius: quin potius negant in Oratore huiusmodi igniculos ingeniorum, & canoras demum nugas aliquid esse ducendas, cùm pleraque aut liceter atque poëticè, aut inaniter ac penè pueriliter dicantur. Tunc Cenamius. Parcius ista, inquit: nam paulo profectò severius pronunciant, qui in hunc modum ceteros insectantur. An quia, ut ait Cicero, T A N T U M quisque laudat, quantum se sperat imitari posse? quod si ita est, desinant Eloquentiam sua ipsorum imbecillitate metiri, nec ab Oratore id quod ei ad animos auditorum suauiter impellendos gradum facit, obstinatè remo

Virginius
Vrbinus
Alexan.
dri Card.
pater.
Sermo cū
Cenamio
& Tuccio.

In Orat.

moueant. At, inquit Tuccius; huiusmodi sententiolæ, nempe nouitium inuentum, leuius quiddam sunt, quæ ut Oratōriam gravitatem deceant. Certè Marcus Tulliūs, ex ipsa dicendis, ac veteres cum eo fermè omnes, ita ab hiscearū gutiis, quas hodie deperitis, abstinuerunt, vt ne vestigium quidem in suis voluminibus posteritati reliquerint. Tunc ego ad Cenamium: En illa, quæ homines huic generi orationis infensi passim obloquuntur, quæque mihi aliquando suggerebant aliqui, quò me ab hac ratione scribendi reuocarent: quos eḡb, vt tunc eram in contrariam sententiam aliquanto propensior, minus audiebam. Et meritò, inquit Cenamius: eur enim hæc obsecro adeò leuia alienaque ab Ora- torē censeantur, cùm videamus huiusmodi schœ mata plerumque grata esse multitudini, cuius ad Artis ne- voluptatem se Tullius ipse, neglecta, vt idem fatetur, arte conformabat? Adde ad hæc, inquam, spud Tulliūm. Cenami, quod neque magnopere mouere nos la Orat. debet, quia nulla dicat Tuccius exempla huiusce characteris ex omni antiquitatē peti posse, cùm quæ ad nos è Tulliano seculo peruenere orationes, scriptæ sint ferè omnes in iis causarum generibus, in quibus huiusmodi festiuitates multo rariū usurpantur, quæ in epidictico sermone, qui vti seruit páulo liberalius voluptati, ita hæc dum oblectamenta conquirit, laude, nedum vena dignus est. Verùm vt hoc etiam telo Tuccium exarmemus: quid, si ostendero neque ab ipso Cicerone hæc fuisse præterita? cuius ego locos collegi aliquando complures, ac possum ex iis in præsentia uno penè spiritu sexcentos asserre in

An huius.
modi sen-
tentiarum
acumina
recens in.
uetrum
dicenda
sint.

Artis ne-
gligentia
spud Tulliūm.

Quæ
multe hu-
iis generis
sententia
reperian-
tui apud
Cicerio.

meditum. Sed, vintesim pauca de multis refe-
re: ratis; eam; quid illa sunt; dum inducta persona foro-
ris eius quem defendebat Fonteji, Populum Ro-
Pro Fonteji manum sic alloquitur? Tendit ad vos Virgo Ve-
stalis manus supplicet easdem, quas pro vobis Diis
immortalibus tendere consuevit. Cauete, ne periculo-
fatu superbumque sit, eius vos obsecrationem repu-
diare, eius preces si Dii aspernarentur, haec salua esse
non possent. Prospicite, Quirites, ne ignis ille eternus
nocturnis Fonteia laboribus, vigiliisque seruatus,

In Pison. illa in Gabinij peculanciam? Cum ipse nudus
in convivio saltares, in quo ne cum quidem cum il-
lum saltatorum versaret orbem, fortuna rotam per-
Pro P. Sest. timescebat. Aut illa aduersus Pisonem? Tanta
erubescit in oculo, tanta frontis contractio, ut il-
la supercilio Resp. tanquam Athlante calum niti vi-

In Pison. deretur. Illa vero quid spectant? Caesaris ego imperio
vix. Alpium vallum contra ascensum transgressio-
ne non nimirum Gallorum, non Rheni fossam gurgitibus illis
redundantem Germanorum immanissimis gentibus
oblioio oppono. perfecit ille, ut si mones reseedi-
fent, annes exarciasset, non natura prasidio, sed vi-
taria sua, rebusque gestis Italianam munitam habere

Pro Rosc. Am. illa de supplicio partidarum? Quid
tam commune, quam spiritus viuis, terra mortuis,
mare fluctuantibus, lucis electis? ita viuunt dum
possint, ut ducere animam de celo non queant:
ita moriuntur, ut eorum ossa terram non tangant: ita
iaftantur fluctibus, ut nunquam alluantur: ita po-
scuntur eliciuntur, ut res ad saxa quidem mortui con-
quiescant. Aut illa? Vna ista hac re seruituis oblitera-
ciuit, seruentibusque animis gemitus. Po-
puli

poli Romani liber fuit. Aut etiam illa de iis, qui Cæsarem interfecerunt? Si iner illos frumentorum Philip. a. solum Regem; sed Regnum etiam de Republica sustulissent, & frumentus stylus ille fuisset, ita dicitur, mibi crede, non solum unum actum; sed totam fabulam Post redi- confecisse. Illa cuiusmodi sunt corporibus ciuium cum ad trucidatis, flumine sanguinis redditum meum inter- Quir. claudendum pararentur: nec dubitabam, quia is me confectum. Consularibus vulneribus, Consulari medicina ad satorem reduceret. Aut illa? Te obrevisor, Ve- Pro domo sta mater, cuius ignem illum sapientium non sum passus aut faginea clauis restinguiri; aut cum torius urbis incendio commisceri. Aut illa? Cuius lingua Pro Flac. quasi flabeto seditionis, illa cum est gentiam concio ventilata. Aut illa? In officio persolaendo dissimilis est ratio, & pecunia debita, quod pecuniam qui retinet, non dissoluit, qui reddidit, non habet: gratiam & qui reddit, habet, & qui habet, dissoluit. Nec illa alio tendunt, quæ dicuntur contra eundem, quem supra laudauerat, Cæsarem: Cion serperet Philip. a. in Urbe infipitum malum, iidemque bustum in foro facerent; qui illam in sepultam sepieturam effecterant. Quo loco veniunt in mentem iij, qui huiusmodi iocos in nominum vel similitudine, vel interpretatione, vel ambiguitate cum audiunt, nempe nugas appellant, & crepundia puerorum. & tandem quid illa sunt eiusdem Oratoris ludentis in ambiguo Guttæ & Bulbi? Atque etiam ipse conditor torius negotij Guttam aspergit huic Bulbo. Itaque minime amarus is visus est, qui aliquid ex eius sermone specula degustasset. Aut illa in Vatinium cognomento Strumam? Hi medentur Reip. qui exerceant pestem aliquam tanquam Strumam ciuitatis. Pro P. Sest.

L S Aut

In Vatin. Aut illa in cundem? Omnia ea me pudenter vi-
uendo consecutum esse, quo tu impudenter vaticinan-
do (ad Vatinij nomen alluditur) sperare te sape
dixisti. Aut illa in Antonij præceptorem agris
mercedis loco donatum? En, cur magister eius ex-

Philip 3. Oratore arator factus sit. Aut illa? Efficis ut eum
gratia causa nihil facias, omnia tamen sint grata, qua-

Pro Sex R. facis. Omitto illa in nomen Chrysogoni, Phor-

Pro Cluen. mionis, Liguris, Cimbri, & aliorum, quæ occur-

Philip. 2. runt in hanc sententiam sanè quam sèpissimè.

Quid ergo? hæc aliisque confidenterne ac Poëta-
rum, aut etiam ineptæ, ac puerorum more dicta-
sunt? Et tamen passim apud M. Tullium leguntur
horum similia, plenæque sunt actiones in Verrem
(nec inde tamen quidpiam attigi) per acutis hisce
pugunculis, quibus Orator Aprum illum Ery-
manthium facetè stimulat ac ferit, lectorésque ea
insectatione ingeniosissimè delectat. Hæsit ad
hæc paulisper Tuccius: mox; Etsi, inquit, dissi-
mulare non possum, quin hæc dum audirem,
animū mirificè pascerent oblectaréntque; video
tamen interesse aliquid inter ista Tulliana, & ea
quæ usurpantur hac tempestate: in illis est ali-
quid solidi splendidiique, quod tutò laudes, in his
verò vana fucatáque omnia, & quæ tantùm su-

Inter Icu-
culas Bel-
gicas &
sententia-
rum. scu-
mina simi-
litudo. culæ nonnullis Belgarum typis excusat, quia mi-
nutis, oculosque fallentibus incisæ sunt ductibus
linearum, intuentem primo aspectu magnopere
capiut, atque indiscreta operis subtilitate suspen-
sum tenent; curiosius verò & eruditius contem-
planti statim membrorum commensu ac partium
metro (in quo laus est artis) peccare liquido
de

deprehenduntur : ita istae argumenta tenuissimis elaborata sensibus , nescio quam speciem sui magnificè obtendunt, quorū tamen vitia facile cognoscas , si respicias. Cui Cenamius. Sint hæc, vt dicas , Tucci , nōn adeò solida ac vera, modò non omnino vana , atque inania : certè tantum lucis habeant , quæ oculos vel in transitu feriat ; nōnne hoc ipsum permagni est , primo aspectu animos Occupare animos quantitate. occupasse , etiamsi diligens contemplatiō iuuentura sit aliquid postea , quod non probet ? momento enim hæc rapiunt auditoris assensum , quem alia multa longe interdum meliora paulatim ac tardè promerentur. Atqui si Senccam interrogemus (hominem , credo , non paulo sapientiorem iis , qui secus sentiunt) affirmare non dubitet , maiorem sibi videri eum , qui iudicium auditoris abstulit , quàm qui meruit : hic enim licet tutius incedat , si tamen inter dicendum minùs proficit , laudēisque illi- cò non consequitur , frustra sibi , ac temere de futuro pollicetur. Hic ego : Non , inquam , ipse usque adeò tecum , Cenami , prouehor in hoc studio , nec tantum tribuo hisce omnibus deliciis , & casuris si leviter concutiantur flosculis , vt ea quoque probem , quæ NON tam vitio carent , Non pro- quā vitium occultant. Quid enim , si inter di- banda , quæ non cendum eruditus oculus deprehendat vitiosas nisi cursim. Sed esto , lateat tutò culpa tantisper , nec facile placent. agnoscatur in eo calore orationis & cursu : nōnne satis est , si paulo pòst ab auditore aut rem mem- Curali- moria repetente , aut resumente in manus , ac quorum lucubra- per otium contemplante deprehendi queat ? At- giones diu non per- que hinc est , quòd multorum lucubrations non durant. adeò

174 LIB. II. PRO I. V. S. I.
aded vitales sunt, sed æui persanè breuis, ac suis
plerunque parentibus non supersunt. Nimirum
quod de aliquibus Belgarum typis pulchrè dice-
batur, hic quoque graphicè locum habet: ut enim

Cum Bel-
garū Icu-
culis alia
compara-
tio.
subtiliter incisa ac minus altè, sed tenui suspen-
saque manu, ac summo ære lineaæ formæ, vbi
aliquoties impressæ fuerint, atque in subiectam
papyrum sæpe transfusæ, facilimè consumptis
exæquatísque linearum ductibus effugient ex ære,
ac penitus oblitterantur; sic istæ tenuiter, ac mi-
nutim, nec ad temporis diuturnitatem exatatae
sententiaæ, vix semel bisve prodeunt in lucem,
cùm inter legentium manus, nimia illa subtilita-
te acieque obtusa, dispereunt. Quamobrem, vt
vtrique vestrūm tandem exponam sententiam
hac de re meam, quam varius, & vtrōque tra-

Judicium
de hisce
sententia.
rum or-
namentis.
hens distuli de industria; fauebam ego quidem
iis aliquando, qui hæc ornamenta sententiarum,
vocumque venustates, & *χρυσαλα* frequentarent;

Ingenij
argumen-
tum.
ingeniosos enim ac peracutos, vti re vera sunt,
existimabam: ingenium autem cùm exstat in
alicuius elocutione, mirificè trahit ad sui con-
templationem amorēmque legentium animos:

Suasoria
a.
nunc autem siue ætate aëcedente, quæ sicuti mor-
rum, ita & orationis stylum vertit, siue vñ &
experientia multa in dics limante (Id quod Sene-
ca prædixit adolescentibus nonnullis, quos ei,
quæ aliquando offenditura erant, orationis vitia
delectabant) non hæc quidem abiicienda cui-
quam mortaliū putauī, quæ de me certè num-
quam merita sensi male; sed vt non sine hac
minima cautione adhibeantur, suasor atque author
accedo. Altera, vt in hisce argutiis certi aliquid
ac

ac solidi quæratur, nec subita quædam lux pla-
ceat instar fulgetri, cuius proprium est extingui-
cūm micat. o d i ego sententias istas tempora-
rias, ac sostitiales herbulas, quæ quo die nascun-
tur, occidunt. Scio hæc placere nonnullis, atque
idcirco usurpari, quod excitatis erectisque, ut ponendis.
aiunt, eo fulgore atque iectu animis auditorum,
per huiusmodi speciem, gradum sibi faciant ad
reliquam orationem. Nimirum subit hic animum
recordatio Circulatoris Agonalis non illepidi, cu-
nalius.
ius calliditas (quam Romæ quotquot interfueré,
non sine risu demirati sunt) nostræ huic disputa-
tioni commodum venit. Ascenderat hic cum socio
fortuitum pegma, expositisque de more mercimo-
niis, prætereuntes histrionali artificio aduocare
conabatur: cūm cœtus non fieret, illi pretiosa quæ-
que promere; noua & exoticæ conditionis vngue-
ta manibus abluendis odorandisque prædicare;
extollere in cælum laudibus dentium mundi-
tias,

*Nitel asoris ex Arabicis frugibus,
Tenuem, candificum, nobilem pulmiscu'um,
Complataorem tumida gingiu'la,
Conuerritorem pridiana reliqua,
Ne qua visatur tetra labes folidum,
Restrictis forè si labellis riseris.*

Apul.
Apolog. 2.

præterea oscilla insertis claram digitis mobilia, in
pugnam committere; pelues sublimes iacere;
serpentes innocenter admonere pectori; cultros
infesto mucrone deuorare; aliaque præstigiarum
plena in vulgus edere. Sed nescio quo eorum fa-
to rarus omnino spectator illo ancupio teneba-
tur. Enimvero ubi tam infrequentem coronam
vident,

**Callida
cogenda
concionis
vila.**

vident, indignati desistunt, sarcinulas colligunt, abeunt. Inter eundum quasi alter alterum ob rem male gestam obiurgaret increparētque, rixa committitur in iurgio. prompto hic pugione socium aggreditur : ille tueri sese, vociferari, viciniam clamoribus excire. accurritur illicet è toto foro partim dirimendi , partim etiam spectandi certaminis causā; tunc eorum alter vbi densatam vndeque turbam, stipatosque iam se ingenti populo circumspicit, complexus socium, atque ad circumfusam multitudinem festiuè conuersus. Hui quām multi circum nos estis , inquit, qui modò nos fugiebatis velut afflatos pestilentia ! bene habet , Quirites , coëgimus , quod erat in votis , tandem aliquando cœtum : hoc enim pugnæ simulachrum , si nescitis , in hanc speciem commissum est , vt aliquam demum nobis audentiam vel digladiando faceremus. Iam quando frequentes adestis , quæ res bene vertat , accipite quod paulo antè extrudere non potuimus. atque in hunc modum apud multitudinē ea impostura captam, ac risu exhilaratā, venale negotium transegerunt. Simile videlicet ac circulatoriū artificiū eorum est, veteratorēsque citius quām Ora tores dicendi sunt ij , qui cùm non aliunde conciliare sibi queant auditores, ad inania hæc figura inta confugiunt, & sententiarū, vt ipsi loquuntur , ru mores nescio quos excitat , qui si minus probentur , certè excitatis quæ iacuiscent auribus exaudiantur, cùm tamen nihil infelicius sit , quām nisi reprehendaris, conspici non posse. Addo huic alternam cautionē: vt hæc quamvis culpæ obnoxia non sint; sunt enim multa plena dignitatis, in loco tamen,

**Oratores
aliqui cir
culatorū
similes.**

**Opportu
nè atque
perparcè
vtendum
hisce ar.
gutiiis.**

men, ac perparcè fundatur. Etenim intemperantiae genus est, affatim istuc si congeras, eadémque vbiique operosè cōsepteris, perinde ac si in illa non incidisse, sed studiosè venatus esse videaris. Sint ista, vt voles, ornamēta & lumina orationis, sint gē. mæ ac sydera, quibus sese irradier Eloquētia. at nō vbiique syderibus cælū constat: & annulis gēmisq; onerare digitos articulōsque omnes, plebeis mos est. Videas interdū aliquos (quos tamē infelix sollicitudo macerat, & coquit ægrè ista parturientes) qui si orationis prima, summa, media hisce condimentis expleuerint, tunc enim uero venisse se in aliquem numerum eloquentium sibi persuadent, cùm tamen nullum sit certius venenū Eloquentiæ, quām istæ in orbem anxiè circumductæ sententiolæ, totumque istud intercisum fractumque minutis crebro sensiculis dictionis genus. Non vult in huiusmodi angustias detrudi Eloquentia, nec frenos diu patitur illa, quæ libera solutaque per campos excurrere, atque animos in omnem partem ducere ac reducere facunda fusaque oratione gloriatur. Imò congesta hæc intemperantiūs, aliisque subinde ex aliis enscentia dum auditorem penè obruunt, atque interspirare non sinunt, adeò illum ea, cuius causa adhibentur, nouitate non oblectant, vt frequentata similitudine sui potius satietate fatigent. Nimirūm non in oratione solum, q. v. & maximè delectant, ab his celerrimè fastidio quodam animas abalienatur: sed in ceteris quoque rebus, MAGNIS voluptatibus satietas plerunque finitima est. Sic ego apud Tuccium, Cenamiumque in meam sententiam pro sua humanitate

Satietas
ex nimio
harum
senten-
tiarum
vfo.

con-

concedentes olim differebam. Et verò non eos
 perperā assensos fuislē mihi, Tullij, & Quintilianī
 lib. 12. c. 10. testimonia apposite (nisi mea fallunt) aperteque
 demonstrant: hic enim posterior, quo nemo post
 Ciceronem melius artem, quam tenuit, explana-
 uit, hac ipsa de re disputans inter cetera: *Hoc*, in-
 quid, quod vulgo sententias vocamus (veteribus,
 Quinti- precipueque Gracis in usu non fuit: apud Ciceronem
 liani iu- diiciū su- per hisce inuenio) dum rem contineant, & copia non redundant,
 dicuntur. & ad victoriam spectent, quis utile neget? feriunt
 animum, & inoīatu frequenter impellunt, & ipsa bre-
 uitate magis herent, & dictione persuadent. Ex quo
 Scriptoris iudicio, quo quid esse potest in hac
 causa luculentius, aut grauius intelligitis. Audi-
 tores, hæc ornamenta & Oratori cum laude ad-
 mittenda Ciceronis exemplo, & ita eidem ada-
 manda, vt temperare sibi atque alii sciat, ne
 dum ingenio nimium velificatur suo iudicij,
 quod pluris est, fecisse iacharam videatur. Et
 enim M. Tullius (vt eius, quem modò cum Quin-
 tiliiano nominauit, testimonium hic reddam, &
 Ciceronis cum eo rem postremo concludam) cum loci il-
 iisdem, quem supra recensui, de supplicio parrici-
 daram memirisset, dixissetque, auditam to-
 tam eam sententiam in Romano foro summis
 In Orat. omnium clamoribus addit, cœpisse se post ali-
 quando sentire, hæc ipsa quæ dixerat adolescens,
 nequam satis deferuisse & commendari ta-
 men posse, vt in adolescentia non tam re & ma-
 turitate, quam spe & expectatione laudato. Ni-
 mitum fructum studiorum viridem cum educto dul-
 cem promi decesserit, ut loquitur adibi de hac causa
 Quintilianus, dum q. venia, & p. est. eti para-
 bus

*tus fauor, & audere non dedecet, & si quid defit ope- lib 12.c.6.
ri, supplet etas, & si qua dicta sunt iuueniliter, pro
indole accipiuntur. Vnum tamen cauendum, ne
haec in adolescente audendi facilitas vsque ad con-
temptum operis adducatur, & iam tum in ea æta-
te fundamenta iacentur impudentiæ, & (quod
est vbique noxiuam) ne vires præueniat confiden-
tia.*

Quare ut ad extremum, quid Oratoriæ potis-
simū dictiōnī laudi tribuam, paucis absoluam.
Erit ille quidem probabilis Orator, qui incor-
ruptè dicat & accuratè: sed curam tamen dissimulet,
idque veluti non agens agat, atque intel-
ligat, eam Latini castique sermonis virtutem non
tam adesse cum laude, quam deesse cuim dede-
core. qui non tenui vénula per calculos fluat ari-
tudini obnoxius in æstu dicendi, sed ingenti la-
tē copia redundet vbique tutus à metu siccitatis:
modò torrentem ripis coērceat suis, & quod
præcipitur à dicendi magistris, vbertatis luxuriem
stylo depascat. qui suaui & conspersa quasi ver- suavis.
borum sententiarūmque floribus oratione ita
delegetetur, vt suauitatem amet etiam austoram
& solidam, non æquabiliter vbique dulcem atque
decoctam. qui etsi numerosè volubilitérque numero-
exprompta memoria deuoluat orationem, non fa.
ita tamen sese fugiat, quin vbi libeat securus ac conficet.
potens sui respiret. qui cuncta rationum mo-
mentis firmet, partémque nullam sinat otiosam
esse: non tamen seueritate rerum quasi com-
pressis digitis, pugnūmque facientibus philoso-
phetur, qui peracutis conceptisque ingeniosè senten-
tientiis auditorem excitet: dummodò illæ at- tiosa.

Fam. Strada.

M tem

temperatè ac solide cadant, nec tanquam internitentes noctu per arua cicindelæ ad exortum ac lucem Solis euanscant. qui nouo illustrique & admirabili genere dicendi laudem mereatur: habeat illa lux tamen & admiratio vmbram aliquam & recessum, quod gratius extare atque eminere possit id, quod erit illuminatum. Sed is inter omnes facile primas feret, cuius oratio non ceteris quidem ornamenti destituatur, hoc tamen in primis agat, vt animorum concitationi par, nihil iacens ac languidum habeat, sed vehementis atque eodem saepe reciproca feratur;

quæ saxa, vt ait ille, deuoluat, auditorémque vel obfirmato saxeóque nitentem animo agat vltra, cogatque ire, quod rapiat: quæ composita veluti facie ad ingenium auditorum, insinuet se penitus in illorum mentes, atque eas pugnaci instantiique genere dicendi, modò ad iracundiam indignationémque succendat, modò lenitate ac mansuetudine mitiget, amore rapiat, odio inflammet confidentia trahat, timore retrahat, pudore suffundat, misericordia flectat, emulatione stimulet, despicientia retardet, in omnem denique partem moderatus orationi, tanquam laxatis retractisve habenis, impellat inertes ac desides, simul etiam præferuidos confidentésque pro arbitratu coérceat. Et verò cùm ad unius

vocem aspicio multitudinem suspensam primò teneri, nec eodem dein vultu ad gemitus paulatim dolorémque deflecti, postremò indices animorum lacrymas effundi; profectò intelligo placere Oratorem, & in scena, quod aiunt, Roscium esse. intelligo, vt ex neruorum sono in fidibus homines

Admiran-
da.

Quæ ora-
tio ora-
nium op-
timæ.

Concita-
trix ani-
morum.

Indicium
perfeci
Oratoris.

mines deprehendunt scientiam Fidicinis impellentis, ita ex auditorum motu laudari peritiam Oratoris animos pertractantis. intelligo ad extremum hoc genus dictionis, quo hominum reguntur arbitria, cum persuasiōni accommodatissimum sit ex omnibus, esse quoque quod initio quærebamus, ad similitudinem Homerici Ulyssis omnibus præferendum.

PROLVSIO SECVNDA.

M V R E T V S.

S I V E

De ratione scribendæ Historiæ Dialogi pars prior, quæ ad res pertinet.

An omnia dicere debeat, aliqua omittere possit Historicus: & an iudicia & conjectura aliena sint ab eo. qua gemino exemplo ad Luvianam Cornelianamque scribendi rationem conformato illustrantur.

INTERLOCVTORES.

M. Ant. Muretus, Sylvius Antonianus,
& Franciscus Bencius.

O V A hæc loci species atque amplitudo, in quam proximo anno ē Palæstra mea abundantí præter morem multitudini angusta, raptis inde subselliis, nouo genere

M 2 tumul

tumultus exactum videtis (Cardinalis Amplissime, lectissimique nobilitatis ac sapientiae Proceres) atque hodierna haec auditorum frequentia, cui hanc ipsam explicati ample Gymnasij laxitatem imparem labořantemque conspicio: quoniam in usitati de me, benevolentissimique iudicij argumenta sunt; non committam, ut hanc hominum celebritatem, collectumque una nobilitatis, ac doctrinæ florem, vulgari atque usitata, quæ mea est, oratione suscipiam; sed inducis maiorum gentium personis, litteraturæque magnæ viris, quantum possim, abstraham vos à memoria mei, atque efficiam, ut eorum specie quos audire vobis videamini, meam interea tenuitatem quam minimum sentiatis. Et verò pollicitus anno superiore de Historica dictione disceptaturum me post Orationem absolutam; non poteram accommodatiū, quam ut agere consilium est in præsentia, liberare obligatam sponsione fidem. Magnum enim opus melior, qui rerum scriptoribus statuo certos fines, intra quos ipsi sese coercent: nec inde, quanta eos cumque cupidō incessat, pedem efferant. Ut sanè sæpenero difficilius non sit, de agrorum vicinitate atque confinio altercatis ponere limites, quam in hac ampla styli possessione modum legemque definire. Quod si in omni scriptionis genere difficile id est, multo verò diffcillimum arbitror in Historia: à qua cum gradus sit proximus ad Poësim, siue quadam affinitate materiæ ac similitudine scriptionis, siue iudicio, aut etiam interdum vitio scriptoris; tardum est lineam quasi manu deducere, eaque historicum circumscribere.

styli modum historicis prescribere recursum difficile.

Libertas
ali uord
in Hillo-
rie stylo.

bere. Sunt enim, qui cum Historiam, solutam Poësim palam nominent, liberè in hanc ex illa transiliunt, idque ad operis etiam varietatem, cominendationemque Scriptoris facere non nihil putant; cum tamen sua hic quoque extrema sint, atque confinia, quibus Historici iuxta ac Poëtæ terminandi sunt; parumque est in medio relinquendum utrisque commune. Et licet M. Antonius apud Tullium neget, Historiam separatim instructam unquam fuisse Rhetorum præceptis: dum tamen eam subdit illicet veluti primam illius legem, NE QVID falsi dicere audeat, NE QVID veri non audeat; quis non videt, Historiam abire longè diuersam à Poësi, quæ ab omni planè veri dicendi soluta est lege? Sed ego quid vniuersa de resentiam, bonum factum existimo, si eorum authoritate decernam, in quorum oratione dignitas maior insit, & fides. Harret enim memoriæ disputatio, quam mihi peradolescenti referebat magister olim meus, homo omnium litterarum Franciscus Bencius: quam ille disputationem habuerat pridem cum M. Ant. Mureto, ac Syluio Antoniano, excellentibus ingenio, atque authoritate viris. Nam cum apud Hippolytum Card. Estensem Tiburi Muretus ageret perfunctus à perleui febricula, qua Augusto penè toto, sed intermittente morbo, laborauerat. Bencius è Tusculano illuc perrexit visendi causâ præceptoris sui: quem confirmata valetudine reperit, substititque complures dies apud virum, quem (ut aiebat) numquam adiret, quin abiret ab eo sapientior. Fortè per eos dies Muretus differuerat de utilitate Historiæ cum Hip-

lib. 2. de
Orat.

Poësis ab
Historia
quam di-
uersa.

Dialogi
personæ
de His-
toria differen-
tia.

Occasio
dialogi.

polyto super mensam : éaque , vt erat incredibilis
memoria , feliciter omnia comprehendenderat Antonianus ; ac priuatim multa eo de argumento
quotidie sciscitabatur. Sed cum alia , vti fit , ex
aliis nascerentur capita quæstionum , nec exple-
retur vnquam percontando cupiditatis sitis ; eni-
xè petierat à Mureto , vt quoniam neque occu-
pata opera , neque impedito animo erat , rem to-
tam ab stirpe repetens , Historiæ præcepta semel
omnia complecteteretur. Quod ille polliceri pri-
primum visus , mox rei difficultatem causatus , dif-
ferentis specie negabat. Verum vbi in tempore
Bencius interuenit , re cum illo communicata ,
deprecatorem loco adhibet : valuitque apud Mu-
retum authoritas hospitis , ac discipuli. Et quam-
quam immensi operis affirmaret esse de Historia
enucleatè dicere , speraréque se , cum in hanc
sententiam pluscula collegisset , abunde aliquan-
do facturum ; tamen non producturum se diu-
tiùs eorum vota : & quando ipsi malling ea , quæ
in præsentia tumultuaria ac prompta oratione ,
quam quæ post aliquot menses meditatè electe-
que allaturus esset ; damnata tam sera spe , in
diem sequentem (intendebant enim se primæ
tum tenebræ) disputationem de Historia polli-
cetur. Ergo postero die redit Bencius ad Mure-
tum , reperitque Antonianum , qui iam anteuer-
terat , sumpta lyra nescio quid tacitè meditan-
tem. Solebat enim ille extemporalitate carmi-
num identidem Muretum oblectare , huiusmodi

Antonia. ni extem porale carmen. subitariæ musices audiissimum. Ut verò Bencium
Muretus aspexit , Antoniano significauit , vt ho-
spitis honori aliquod de dictis melioribus depro-
meret.

Princeps
dialogi
persona.

meret. Substitit ille paulisper, quasi fides exploraret, mox canere est aggressus in hunc modum.

BENCI, seu libeat pugnacis fulmina lingua

Bencij
laudes.

Vibrare in fontes, tonitruque arcere nocentes:

Seu liquido cursu, puroque simillimus amnis

Verba per umbras malis deuoluere ripas,

Et victura suis inscribere nomina plantis:

Seu iuuat argutas in nodum cogere voces,

Et totum Aonio carmen deducere clinos;

Nil aquale tibi est. Roma stupet inscia pubes

Dum belle cadit in numeros, librataque rasis

Ludit in antithesis aequo sententia gyro,

Et noua suspendit dubias fatundia mentes:

Iuraturque palam; non olim dignius unquam

Romana Proceres cum maiestate locutios.

Ah tamen hac nimium ne te leuet aura, quid ultra

Tendis agens: oblite tui, atque oblite tuorum

Ante diem properas, & viuax infodis eum?

Durus es, emerito qui fraudas lumina somno

Perdius & pernox: niempe ut limatus una

Exeat, excusisque cadat sententia torno.

HEC eadem qualima stylum terit, atterit annos.

Aspice, non semper bellantem classica terrent;

Ductaque Gnosiaco tenduntur cornua nero,

Sed quandoque iuuant reddituras otia vires.

Ipsa, viden' Natura vic's commutat, & annum

Paritur varie; nec semper sydera nimbis

Vexat, inaequali nec suscitat aquora fluctu,

Aut querceta premit repetitis usque pruinis:

Sed scenam terris aliam diducit, idemque

Mortales docet. At semper tu fixus in uno es:

Nec tibi, seu surgat, seu cedat Vesper Olympo,

Excidit ex animo semel interceptra cupido.

Laboris,
& quietis
vices.

*Quod nisi te Natura satis docet, aspice saltem
Murenum, Pylij Murenum secula dignum
Viuere, quem similis feruor pene abstulit orbi.
Idem amor exilium ne sit natoque patrique,
Ah si qua vestri tangit vos cura, cauete.*

Finierat Antonianus : cum Bencius admiratione pariter , ac rubore suffusus , quamuis affirmaret inter eas siue laudes , siue adhortationes nihil sui se agnoscere præter nomen ; negauit tamen in eo genere præsentis natuæque Poëeos se quidquam in vita mirabilibus audiuisse. Sed officiosis vltro citróque verbis , cum paulatim eximeretur dicendo dies , veritus Antonianus ne sibi eripe-
**Locus dia-
logi ac
tempus.** retur occasio de Historia differendi , iniici pon- tem iubet è conlaui, indéque concedunt in pro- ximos hortos , vbi in xysto ad arcendos Solis calores opportunè conuestito , flexo iam ac fran- gente se die , confidentes , oculos in Murenum , animosque conuertunt. Tunc ille.

Etsi non inficiar , inquit , à me potissimum hodiernæ disputationis summam persolui oportere; tamen non ita, credo, conuenistis hodie, qua- si in concionem. comitium est hoc nostrum , in quo prærogatiua quidem penès me , quando ita vultis, ius autem suffragij apud omnes esto. Agite igitur , & quoniam Historiæ exædificatio , vt Cicero loquitur, posita est in rebus , ac verbis; in utroque videamus quatenus Scriptor Historiæ abstinendus sit ab Oratoris ac Poëtæ commercio; ad hoc enim discrimen inuestigandum præcipue referri sermonem exoptatis. Sed neutrum co- gnosci commode potest , nisi principio statuatur Historiæ finis. hunc autem nihil ambigo esse perpe-

lib. I. de
Orat.
Partitio
dialogi.

De fine
Historiæ
disputa-
tio.

perpetuitatem immortalitatēmque rerum gestarum, quarum transmissione ad posteros, facilius homines ad honesta ac salutaria concitentur, à turpibus verò noxiisque terreantur: atque in vniuersum discant, ex præteritis consilia capere in posterum, remque suam cùm priuatam, tum publicam regere maiorum exemplis. Hic Antonianus. Quando, inquit, per te licet, interrogo num tu alium præter utilitatem præscribas Historiæ finem? Nam Lucianus ^{Luciani} in libello de hac re, vnum ait esse opus Historiæ, vnumque finem, ^{sententia} de hoc finit utilitatem: iucundum verò si & ipsum sequatur, ne melius hoc esse; perinde atque in athleta vires requiruntur, forma ac venustas laudantur. Non me, inquit Muretus, fugiebat Luciani locus: immò idem sentire Halicarnasseum, idem Plutarchum Duplex Historiæ non ignoro. Sed ego fines Historiæ attribui omnino duos: principem alterum propriūmque, alterum nexus cum eo & sequentem: illum dixi transmissionem rerum gestarum ad posteros, earūmque perpetuitatem: hunc posteritatis fructum in maiorum factis cognoscendis. Nam qui cumque animum ad scribendam appellit rerum siue suarum, siue aliorum Historiam, eo prior si-
n's, transmisso rerum ad posteros.
mùm consilio facit, vt illa factorum memoria facilè interitura, litterarum beneficio longè latèque pertineat, ac permanet ad posteros. Atque ego admirari olim solebam M. Tullium, quod alicubi definiret Historiam, Rem gestam à nostra etatis memoria remotam. Quid enim? vt omittam Thucydidem, Sallustium, aliósque etatis suae facta recensentes, nonne Lucæum Scriptorem ea tempestate nobilem Tullius ipse lib. 1. de Inuent. lib. 1. ad Heren. Historiæ definitio Tulliana ad finem hunc ex- plicandū allata.

188 LIB. II. PROLVS II. HISTOR.
infimis vrget precibus , vt Historiam rerum ab se
gestarum moliantur ? cur ergo res dudum præte-
ritas, longeque positas addixit Historiæ ? Sed non
est , quod hallucinatum putemus in re tam per-
spicua virum sanè accuratum ac natum. Verum;
nisi vos aliter sentitis , id , quod dicimus , indica-
uit Tullius. cùm enim exploratum haberet , HIS-
TORIAM non tam præsentibus , quām posteris
scribi (quam vocem in laudato à te loco sçpe usur-
pat Lucianus) idcirco metiendam sibi Historiam
putauit non præsentium viuentiumque bono,
qui certiores fieri aliunde queunt , quām à nar-
ratione Scriptoris ; sed respexit ad conscientiam
posteriorum , quorum potissimum memoriae si-
cūt consultum cupit Historia ; ita eorum habita-
ratione , scitè à Tullio , *Res gesta remota à præsen-*
tium recordatione , definiri potuit. Est ergo finis
Historiæ traductio rerum gestarum ad cōsequen-
tes ætates. Sed præterea si quis ab historico quæ-
rat, cur hæc facta conetur apud posteritatem lit-
teris propagare ; respondebit , opinor , si odium
amorēmque in operis sui molitione procul ha-
beat , id agere , vt aliena per exempla compendio
doceat , ac futuris seculis proficit. Finis igitur hic
alter est : nam deprehendendi finis hanc nobis

Posterior
finis vti-
litas po-
sterorum
ex mai-
rum exem-
plis.

lib. 2. Phys.

viam monstrauit author optimus Aristoteles.
Quare videtis duo esse propofita Historiam con-
texenti : sed posterioris finis meminit Lucianus,
ego vtrumque complexus sum : vter autem no-
strū sapientiū ? Qui neutrum omisit , suscepit
Bencius : quemadmodum & Tullius vtrumque
vidit in Historia , dum eam , vitam memoriae , ac
magistram vitae nominauit : quorum altero diu-
turnita

turnitatem rerum , altero vtilitatem hominum comprehendit. Quamquam me , ne Luciano assentiar , illud etiam mouet , quod si sola finis sit vtilitas, atque id agat historicus, vt ea narret, quæ documento esse possint ac fructui ; cur obsecro, non licet ei suopte ingenio complura ad similitudinem veri conformare , illustriūmque exempla factorum comminisci , Poëtarum more? existeret enim ex huiusmodi fragmentis etiam vtilitas, quam prouenire ē Poëtarum carminibus videmus. Aut igitur poëticæ fabulæ interdicendæ non sunt historicis , aut alias inuestigandus est finis , cuius causā interdiçantur. Et verò si dicamus , Historiæ munus esse , rerum gestarum famam posteris tradere , è quarum cognitione quid agendum sit , quid fugiendum ediscatur; fingendi libertas adimitur , & quidquid gestum non est , id alienum esse ab historica facultate conficitur.

Bene habet , inquit Antonianus : aggredere iam , Murete , dicere de rebus , quibus inniti Historiæ molem priori loco significasti. Tunc ille; Expectatis, inquit, opinor, vt exordiar à V E R I T A - T E quam esse virtutē in Historia longè maximam consensere omnes. certè Polybius cum regula ac norma comparauit Historiam. Ut enim regula ex auro argentoque fabrefacta , si recta non sit , sed enormis ac prava , res est ut voles pretiosa; at regula nequaquam est. ita planè cùm idem sit verum in Historia , quod rectum in regula; falsa narratio quamuis omnibus verborum ac sententiarum luminibus illustrata , laudem fortasse merebitur nonnullam , sed cùm hac exceptione merebi

Non sola
vtilitas fi-
nis His-
torie.

Cur histo-
ricis not-
licet fa-
gere.

Proprium
huius pro-
fusionis
argumen-
tum.

Veritas
Historie
virtus ma-
xima.

I.b.12.
Comparati-
o His-
toriz cum
regula-

merebitur, ut nec esse, nec dici queat Historia. Sed hæc posita sunt in medio, notaque omnibus.

Duplex aduersus veritatem peccantiū illa diligentius inquiramus, quæ tum citra, tum ultra modum admitti solent aduersus Historiæ veritatem. Citra modum est is, deficiturque præceptis suis, qui inter enarrandum aliqua supprimit, siue ignoratione rerum, siue affectione animi.

Qui omittendo peccant. Atque, ut à Iureconsultis reticentiæ poena constituta est iis, qui vitia, si quæ insunt prædio, nominatim emptoribus non produnt; sic peccat, ac violat narrationis fidem ille, cui lata lex est, non solum, Ne quid falsi dicere audeat, sed etiam Ne quid veri dicere non audeat. Quo sanè vitio haud scio, an vterque Princeps Historiæ liber om-

Thucydidis prætermisso. nino fuerit. nam Thucydides vbi commemo- rat Antiphontem Rhetorem soluendæ Atheniensium Democratiæ authorem extitisse; silentio transmisit ulterò, illum supplicio damnatum,

Sallustij in præmittendo culpa gravior. proiectumque feris laniandum. Sed hoc dederit Græcus suæ erga præceptorem pietati. aliquantò turpius noster, qui Coniurationem ita descripsit, vt actas publicè ab Senatu Ciceroni gratias, illum Patrem Patriæ singulari appellatione consalutatum, illi statuam inauratam Capuæ à Decurionibus statutam, illi (quod antè in toga nemini) supplicationem decretam, dolo malo prætermiserit. Resiste hîc tantisper, inquit Antonianus: Omnia censes historico narranda? Sanè

An omnia historico narranda. omnia, respondit Muretus, siquidem ad opus susceptum pertineant. Quid si illa sint, Bencius addidit, auditu fœda? Narranda nihilominus, inquit Muretus. Hîc commotus animo vultuque

Bencius, Vide, inquit, Murete, quid statuas: nam

fi

si meritò nominauimus Historiam vītæ Magistram , ac sapienter ei finis loco præscripsimus vtilitatem; qui, rōgo, fructus erit in earum memoria rerum propaganda , quas multo satius foret obliuione deleri sempiterna ? Non ita tecum censuit Dionysius Græcus Romanarum rerum Scriptor , qui operis initio disertè pronunçiat , E L I - G E N D V M esse historico argumentum , quod eximiam aliquam vtilitatem , emolumentūque lectori ferat : ne, si forte de obscuris agat malique exempli , & cognitu indignis ; cum aliorum pernicie ipse quoque similis fuisse vitæ arguatur. Tu verò si secuis Murete sentis , dissensio ipse à te palam, mēcūmque ea, quæ est præ manibus , Historiæ veritas dissensit. Subrisit ad hæc Antonianus; viderat enim Bencium ferri paulo concitatiùs: mox ad Muretum ; Et ego te , inquit , aggredior cum Bencio , sed alia via : neque enim istam impunitatem historici de aliis foedissima quæque narrantis ferre vñquam æquo animo potui. Quid enim ? non licet mihi priuatis in sermonibus in hominem vita iam functū palam obloqui , eiisque occultius aliquantò flagitium euulgare : quia , vt disputare Theologos audio, F A M A decus, ac nominis existimatio etiam mortui hominis immortale bonum est : quod bonum si quis maledicendo imminutum, aut funditus perditum eat , magna se culpa adstringere , nec antè laxari , quā honoris iacturam , qua tandem possit ratione, compenset. Ergo alienum scelus , quod mihi salua honestate non licet vel semel , atque in vnius aurem insurpare, licebit historico non ad præsentes modū, aut absentes, ad quos ea fama numquam

*Quale se.
Legendum
historico
argumēta.
cum.*

*An liceat
historico
euulgare
aliorum
flagitia
occulta.*

*Fama di-
minutio.*

quam fortasse pertingeret , sed ad consequentes etiam ætates perpetua cum eius infamia nominis prolatare ? Fateor , istam ego libertatem non paulo seueriore poena ; quam quæ constituta est reticentibus aliquid in narratione , coercendam serio putarem : siquidem hi consultò dum quidpiam tacent , haud sanè multis nocent : illi dum impunè in hunc modum , atque impensè loquuntur , ceteris quidem non prosunt , quod pugnare cum Historia iustè confecit Bencius , & sibi aliisque obsunt quamplurimùm , quod humanis , diuinisque rebus aduersari satis ego , vt arbitror , persuasi . Surrexit hic enim uero Muretus (stare enim inter dicendum sæpenumero consueuerat) & vtrumque contuitus ; Næ ego Religiosos hodie gladiatores nactus sum , qui mihi vtrinque ministentur ictus vel è Cælo . Sed , quod in arena fieri solet , diuidam & pugnabo . tecumque prius Ben- ci . Turpia si quæ incident , aio non omittenda : sed vide , quid author sum . Aut hæc flagitia ita coniuncta sunt cum reliqua serie narrationis , vt taceri de illis absque multarum rerum detrimen- to nequeat : aut vix aliquem nexus habent , mi- nimumque rerum trahunt . id si posterius sit , omittere illa Scriptorem iubeo . quid enim po- historico . sterorum interest hæc scire , quæ ex vna parte priuatæ quædam , & contemptissimæ fôrdes sunt , ex altera spurcæ adeò ac fœdæ , vt earum com- memoratione chartas , nedum Scriptorem eru- bescere oportuerit ? quod vnum tu , Benci , ac tecum Dionysius persuadetis . At si prius contin- gat ; nolo illa , quamvis obscœna , prætereat , ne quo scilicet hiatu Historiam distrahat , minùsque com- modè .

Muretus
inter di-
cendum
stare so-
litus .

Turpia
quando
omittenda

modè, ac perspicuè persequatur serièm intercisa,<sup>Quando
nō omittenda.</sup>
ac mutilatæ narrationis. Quamquam hīc mo-
dum quoque adhibendum puto : vt si quæ præ-
ter morem impia, impuraque historico afferen-
da necessariò sunt, satis habeat rei genus aperire,<sup>Quatenus
narranda.</sup>
& cursim inde transmittere; non autem cunctan-
ter, ac putidè singula designare, quasi velit nul-
lam eius particulam impuritatis lectorem præte-^{In vita.}
rire. Erat Suetonio describendus alicubi Tib-
erius nauiter impudicus : audio, erat tanquam
turpitudinis illius inuentor seuerè notandus: non
repugno. dicat ergo, Tiberium præter cetera lu-<sup>Suetonij
xuriæ nomina, noua quædam & sanè portento-
sa libidinis genera excogitasse; idque satis & mo-
destiæ suæ, & narrationi alienæ rei factum putet.
ille tamen facinus fœdum cogitatu, fœdumque
dictu, nudis ac prætextatis verbis sub aspectum
dedit; an vt digito commonstraret, ac lectores penè
pelliceret? Sed venio iam ad te, Antoniane: nam cū
Bencio, vt puto, in gratiam redij. Scio obtrectatio-
nis genus esse, aliena dedecora in apertum profer-
re, palamque facere. Sed partitione hīc quoque
ytendum est. Aut enim illa historico nota sunt, præ-
terea inemini, aut communicata cum paucissimis,
aut demum in omnium oculis ac sermone versan-
tut. Si postremū dicas, perleuis sanè, aut etiam nul-
la infamiae sit illi accessio à narratione Scriptoris.
Si primum, tecū sentio libenter, Antoniane, histo-
rico non licere arcana aliorum flagitia raro præser-
tim profutura distrahere, eisq; inurere perpetuam
apud omnes notam. Quamquam, ne hanc liber-
tatem scribendi probem in historico, illud præ-
ter honestatis causam, me magnopere impellit:
quod</sup>

Flagitia
quatenus
euulgan-
da.

Si nota
sunt om-
nibus.
Si solùm
historico
nota.

Curiositas
siquorū
damnāda.

quod nefas esse existimo in aliena curiosius inquirere , & quæ in latebris domorum demisso velo clam omnibus peraguntur , ea confidenter,

inuerecundóque ingenio rimari , atque extraherē inde procaciter in lucem , ac decantandam vulgo fabulam dare ; cùm præsertim QVÆ nullo , nisi sō , teste narrat historicus , pronis quidem ea auribus , dubiis tamen , ac suspensis animis plerumque accipientur. Quòd si , quod erat medium , illa comperta sint oppidò paucis , ideoque emoritura fortasse videantur , nisi Historiæ vita , testimoniumque Scriptoris accedat ; arbitror ab historico posse litteris impunè mandari , quantumcumque dedecoris nota ei , quo de agitur , inuratur. PAR est eadem libertate scribat historicus

Libertas
dicendi
quanta sit
historico.

Principum vitas , qua ipsi libertate vixerunt , vt de Suetonio loquitur Hieronymus. Neque enim existimo (dicam hoc aliquantò timidiùs , præsentente te , Benci , sed dicam tamen) non existimo parrem esse conditionem hominis aliena crimina temerè infensove animo detegentis , atque historici eadem consultò enarrantis . plus aliquid licet historico , qui ea nonnisi publico describit bono , V T improbi reformident conscientiam posteritatis , & saltem famæ meru tutpia declinent. At tu , Murete , inquit Antonianus , tecum planè pugnas , nisi fallor . nam vbi facinus omnio sit ignotum exploratumque nemini , sentis historicum peccare , si prodat : fieri quippe iniuriam ei , cui aliquid famæ , illa arcanorum proditione , dematur . quidni idem fentis , cùm facinus notum est quām paucissimis ? tunc enim & iis , quos latet , hoc est , fermè omnibus , detegitur : & ad

ad exterias regiones, ad quas numquam fortasse
peruentura esset fama, transmittitur: & posteri,
qui numquam id rescirent sine scriptoris attestate
tione, docentur. nonne vides, nominis existimat-
tonem, non utique contemnendum nostrae mor-
talitatis bonum, apud ignaros (quod tu veteras
magnopere laedi, corruptaque? Cui Muretus.
Video: sed ut iure suo historicum volo. Quod-
nam (malum) ius istuc cuiusquam hominum
est, inquit Antonianus, ut aliis facere iniuriam
impunè queat? Ius publici boni, subdidit Mu-
retus, cuius causâ priuatum viuis commodum
despicere haud immerito potest. Si ita est, inquit
Antonianus, euulget igitur historicus etiam fa-
cinus planè arcum ignotumque omnibus: tunc
enim dixero, id fieri publici boni gratiâ, quod
bonum priuato potius esse debet. Et Muretus;
Non persuades, inquit: nam cum facinus penitus
abditum arcumque est, nullum historicum ius
est, ut inquirat in alienum crimen, quem Scri-
ptorem esse, non indagatorem volueret ciuitates
atque Respublicæ. Quod si temerè inquisierit,
non videtur indecirco quidquam iuris adeptus esse
in alienam famam. quare eius rei contra fas &
æquum narratio ob quamcumque publici boni
causam supprimenda est: at ubi in conscientiam
criminis venere iam alij, sibi ille inputet, qui
describitur, si iure suo vtatur historicus, hoc est,
si crimen ad se famâ perlatum, ipse qua accepit
fide, litteris consignet. At vos, intercessit Ben-
cius, subtillius ut video ista limatis, & dum nu-
meratis vitia, quibus aduersus veritatem peccat
historicus omittendo, nimisrum transiliendo pec-

Ius his-
toci.Publicus
bonum
priuato
potius.

Fam. Strada.

N catis.

catis. Quin igitur, quandoquidem satis cautū est, ne quid veri historicus dicere non audeat; alteri iam parti consulimus, ne quid falsi dicere audeat?

*Posterior
forum
classis qui
transfiliunt
veritatem.*

In Poët.

*Quorum
pietorum
similes
sunt histo-
rii.*

*Mythisto-
riae.*

Faciliora sunt hæc, ad quæ orationem transfers, inquit Muretus, & præcepto prorsus uno totum hoc constat, si rebus nihil affingatur. Solo ipse historicos comparare cum eo pictorum genere, qui etsi in cetero artificio minus praestant, tamen in alicuius aspectu indiscreta penè similitudine figurando, atque in ipsa oculorum, ac totius oris suavitate propemodum geminanda mirabiles successus habent, operaque consummant. Polygnotum aiebat Aristoteles solitum esse, quos exprimeret, facere meliores, Dionysium vero similes. In hac posteriore classe censeo historicorum picturam; ut quem litteris pingunt, & quasi colorant, veram eius speciem animo capiant, suisque lineamentis illum referant, tanquam per se illiè agnoscendum: nec studeant naturæ vitia artificio corrigere, externarumque appositione rerum, veluti alienis pigmentis oblitum, suopte ingenio conformare. Poëtarū hoc munus est in maius effingere, nec quemquam è singulis, sed hominum simulacra generatim, vniuersaque proponere. Quamquam non desunt historici, qui Polygnoti, quam Dionysij similes esse malunt: nec vrcœ contenti quem fingendum suscepérunt, vt operis summa pulchrior atque admirabilior exeat, currente rota amphoram molliuntur: quorum historias factas isto vitio madosiores quoties lego, paucis litteris titulo additis, Iulij Capitolini exemplo, inscribere soleo Mythistorias. Id tu vero, inquit Bencius, libello

libello addidisses , quem fortè de Arturo Rege conscriptum nuper vidi, quæ autem illuc non vidi? Accipite hæc è multis pauca. proderit enim ea cognoscere : vt quemadmodum Antigenidas aiebat , suauius audiri bonos citharoedos , si mali antea cecinissent ; ita nos huius comparatione ad reliquos historicos multo iucundiùs accedamus.

Transfodit in acie militem Arturus Caliburno illo suo (hoc erat gladio nomen) itaque transfo- dit, vt ferrum pectore acceptum , redditumque à tergo promineret : quantumque cuspis extabat è corpore , tantum vmbrae iaciebat. Ece tibi ad uolat aliis auxilium militi laturus , in Caliburni vmbram incurrit miser , sauciatur , nec à ferro , concidit, expirat. incertum (Scriptor adiungit) referendane mors fuerit in Caliburnum , cui tanta vis inerat , vt vel eius vmbra perimeret : an in hominis metum , qui ferro non vmbra ictum se crederet , atque adeò exanimaretur id constat vmbratili illo vulnere seriò concidisse. Tunc Antonianus. O acutum candidumque Scriptor! Nugæ sunt hæc, inquit Bencius , præ iis quæ audiatis. Captos in pugna milites Arturus stigmatibus in ore conscribebat , non ferro aut igne , sed , mira dictu audituque res , faciem leuissimè depalmabat ; nam si paulo valentiùs tetigisset , exoculasset homines exemplò , aut edentulos collisiisset ad terram : ex eo autem perleui tactu digitorum , relictis altè in ore vestigiis ad perpetuam rei memoriam , veluti stigmaticos seruos cumpunctos notis Threiciis sibi vindicabat. tanta vis , calórque inerat membris. Sed nihil illustrius , quām quod ei cum Simpulo Gigante sanè ridi-

Plutar. in
Demetr.

Calibur.
nus Artu-
ri.

Colaphi
ab Arturo
inflati.

Simpuli
Gigantis
ratio pu-
gnandi.

198 LEB. II. PROLVS. II. HISTOR.
culo contigit, qui quoties forticulum aliquem
rixarumque cupidum usquam esse terrarum no-
uerat, per certos nuncios, ut barbam ad se quam
primum mitteret, sed probè pexam cultamque
postulabat: si reçusaret, singulari certamine
prouocatum, ut erat viribus astisque ferox, facilè
superabat. pugna summa hæc erat: Victo vi-
tam condonabat, barbam ei tantummodo (hoc
enim victoriæ præmio contentus erat) abrade-
bat, texebatque ex ea cilicias villosasque vestes,
quibus superbè paludatus, sibi (ut putabat) gloriæ,
ceteris terriculis foret: tantumque iam præda
confecerat, ut præter barbas minorum gentium,
solum ex iis, quas abstulerat à Dynastijs ac Regi-
bus, Sagum militare contextum, barbarum sanè
in morem perpetuò gestaret. Ergo ubi gloriosus
hic Regum expilator Arturi nomen accepit,
subiit cupido periculum faciendi, missisque de
more nuuciis, barbam exposcit: additique, se eam
ad conum galeæ, honoris gratiæ, adhibitum
cùm respondisset Arturus, venturum se, ac re-
præsentaturum quod posceret, ut arbitratu suo
abraderet, quantum vellet; accurrit exemplò,
initaque strenue pugna, primum Giganti clauam
communuit inter manus, mox eidem prægrande
saxum attollenti caput transuerso istu demetit,
excuditque à corpore quam longissime: ille
quamquam obtruncatus, & capite diminutus,
plenus tamen animæ, saxum impetu semel con-
cepto proiicit, atque ut erat oculorum ductu de-
stitutus, forte collineat in caput suum viuax ad-
huc & miñax, conteritque illud minutatim, si-
mul ipse ad terram latè prosternitur, atque eo-
dem

Barba vi-
ctoria
præmium.

Singulare
certamen
Simpli-
cum Ar-
euro.

dem tempore capiti corporique deficiente vi , ac
vita , Gigas utrobius commoritur. En , Murete ,
sat sic factum vides præceptioni tuæ , NE QVID
rebus affingatur ? Nimirum , inquit Muretus ;
non est quodd Thrasones , aut Pyrgopolinicas è Co-
mœdiis atceramus ultra , quando istorum abun-
dè iam legimus in Historia.

Si appull
nex.

At hoc vitij , vt aiebam , facilè deprehendas ,
atque irtideas. Illud anceps : & utrum faciem vir-
tutis , an vitij referat , plerisque incertum , ad pre-
sentem tamen disputationem pertinet. Illa con-
silia loquor , & interpretationes , ceteraque re-
rum gestarum parerga , quibus nonnumquam hi-
storicus inter narrandum de causis euentisque
iudicium interponit . hæc quoniam additamenta
esse , atque ad excessum videntur pertinere ,
quatenus Scriptori permittenda sint , non satis li-
quet. Occupasti , Murete , præloqui , inquit Ben-
cius , quod erat votum meum : auco enim hac su-
per re , qua nihil hic quæri potest grauius , quod-
que difficiliores explicatus habeat , scire sententiā
tuam . Quamquam mihi , vt fatear , præiudicata
lis est : nec quidquam puto faciendum pluris ,
quam interiectum Scriptoris iudicium in Histo-
ria , à qua si quis auferat , vt loquitur Polybius , qua-
re , quomodo , quo fine ; id ludicum magis erit , quam
doctrina . Et verò (dicam enim quod sentio , quod
facilius corrigi possim) si narratione rerum ge-
starum simplici , atque ad exitum properante con-
tentus esse debet historicus , quid , rogo , intererit
Annales inter & Historias ? Annalium scriptori
satis est non esse mendacem , historico non est
satis . nam consilia primum , vt ait Tullius , deinde

Iudicia &
coniectu-
ras an ad-
hibere dei-
beat histrio-
ricus.Quid de
iis aliqui
sentiant.

lib. 3. Hist.

Authori-
tates pro
huiusmo-
di iudiciis.lib. 2. de
Orat.

N 3 acta,

aetate, postea euentus expectantur: & de censiliis significari quid scriptor probet: & in rebus gestis declarari non solum quid actum, dictumve sit, sed etiam quomodo: & de euentu, ut causa explicetur vel casus, vel sapientia, vel temeritatis, hominumque ipsorum non solum res gesta, sed etiam qui fama excellant, de cuiusque vita, atque natura. quid potest

**Exempla
multorum
ad hanc
rem.**

hoc testimonio esse luculentius? Quod si non tam authoritate, quam exemplis agendum sit, desipiam nisi plena sunt Historiae huiusmodi documentis. Quam multa & salutaria vbiique praecpta apud Polybium? Nicetas iudicia non solum libera, sed etiam opportuna passim habet. quid, quod nepe Liuius caruit hac laude? testis illa comparatio Alexandri cum Papyrio; vbi quarere libuit; Quinam euetus rebus Romanis futurus fuerat, si cum Alexandro bellatum foret? Nam de Cornelio Tacito nihil attinet dicere, quem constat esse seminarium praceptorum. Sed misera exempla faciamus. Nonne ratio, & finis Historiae id omnino persuader? Nam si eius consilium est posteros docere, quid actum sit, eosque ad summa quaque inuitare per exempla maiorum, per authoramenta laudum, per instituta legum, pet mores disciplinamque popolorum; non video, qua id ratione praestare planè possit nuda rerum & quasi fugiens narratio: in quam si incuriosus aliquis, animoque ab alienato, aut legendi fatigatione languidior incurrat, nullo operae fructu, praeter inanem quandam, puerilemque voluptatem, egregia istae Annalium monimenta præteribit. REMEDIA, vt ait ille, non prosunt nisi immorenatur. At si in narrando expendantur

**Ratio id
persuades.**

**Seneca
lib. 5. ep.
40.**

tur causæ, & iudicia loco interponantur : si non modò facta recludantur ac dicta , sed etiam sensa , atque arcana consiliorum ; sistent hæc haud ægrè lectorem etiam properantem , in eiisque animum , quamquam non id à primo agentis, ciuilis vitæ prudentiam, cuius se magistram profitetur Historia ; facile insinuabunt. Aque ut in marginatis librorum paginis appositus identidem manus index legentem monet , vt illud animo non indiligente, omissive prætereat : sic adiectæ historicorum interpretationes , indieia sunt ac notæ, quæ vel oscitantes , aut sopitos exsuscitent, eisque documenti aliquid vltro ingerant. Atque hæc , Murete , tum virorum illustrium testimonia , tum exempla Scriptorum , tum rationum momenta sicuti me in hanc sententiam pepulerunt, ita in ea, nisi tu me inde dimoueris , perpetuò continebunt. Tune Antonianus. Cauē, inquit, Murete, quidquam statuas inaudito me : aut enim ipse fallor, aut nihil est, à quo historicus abstine- re debeat libentiūs , quam ab huiusmodi com- mentationibus. Mitto quòd in his iudi- ciis (vt Ludouicum Casteluetrium acuto ingénio virum, æstimatorémque acerrimum ingeniorum sæpenumero dicentem audiui) mens, studiūmque Scriptoris exstat in alterutram partem plerunque flectentis : qua propensione semel detecta, mirum quantum ob suspicionem simultatis aut gratiæ periclitatur Historiæ fides. Afferit Aristoteles, In Poët. (nam authoritate primùm disputauit Beneius) hoc esse discrimen inter Historicum & Poëtam , quòd hic , qualis esse debuerit Alcibiades , ille qualis omnino fuerit , describat. hæc igitur narratione

Quid tō:
tra hæc
iudicia &
coniecta-
ras alijs
sentiant.
Authori-
tates ad-
uersus
hæc iudi-
cia histo-
ricorum.

Discrimen
inter An-
nales &
Historias.

contentus sit Historicus: quid cetera conjectatur,
quibus ad Poetas transitum querat? Neque ve-
rendum erit, ne simpliciter, ac nuda narranti-
bus, Historiae perinde sint, atque Annales. satis
erit discriminis, si Annales (quod apud Sempro-
nium veterem Scriptorem legimus) tantummo-
dò referant, quid quoque anno gestum sit, Hi-
storia etiam addat quo consilio, ac ratione. hæc
verò consilia sine interposito Scriptoris iudicio
explicari quidni possunt? At plenæ sunt Historiae
(hoc enim erat alterum) tam salutaribus præce-
ptis, nimis de Polybio, & Corn. Tacito sermo
est: nam T. Liuius comparationem illam non si-
ne excusatione ausus est aggredi. Et Tacitus qui-
dem (vt omniam Polybium concionali quadam
libertate diuertentem à narratione factorum, in
consiliis tamen, sed apertiùs Taciti sanè similem)
abundet, vt libet, politicis institutis, interque ciu-
iles Scriptores hodie regnet unus, atque ista se ia-
ctet in aula; mihi certè in numerum Historicorum
hoc inquam nomine haud veniet. Quid enim?
commemorationem rerum gestarum definimus
Historiam. commemoret igitur res gestas, non
commentationes suas, qui Historicis titulum cum
dignitate sustineat. hic autem Scriptor quantum
scriptorum est opiniosissimus, conjecturis ac di-
tiationibus adeò seriem factorum occupat im-
peditque, vt oraculorum conjectorem atque in-
terpretem, non rerum gestarum narratorem
agere videatur. Denique Historiae finis (nam hoc
fuit postremum) est ille quidem institutio, ac di-
sciplina posteriorum, sed quam ipsi non præce-
ptis eruditii, sed factorum expositione allecti sen-
sim

In Taciti
conjectur-
ras.

Præcep-
tisne an-
sa&tis eru-
diant po-
steros Hi-
storici.

sim hauriant. Nunquid ex eo , quod prodesse volunt Poëtæ, cogendi sunt, ut relictis identidem fragmentis suis , extra iocum & fabulam salutaria documenta carminibus interponant ? & non potius, id si operis moliantur , eruditorum conuiciis strenue vapulabunt ? Quare si neque alicuius authoritas , neque bonorum exépla Scriptorum, neque ratio vlla cum hisce iudiciis, & conjecturis facit , neque tu , Murete , quocum facere veritas solet , ea , vt arbitror, complecteris. Tunc ille. Malam, inquit, crucem importunæ isti Eloquentiæ , quæ me securum animi , compositumque in alteram partem, iam suspensum, & vtroque trahentem male perdidit. quasi in foro disceptatrices apud Iudicem , adeò me contorto pugnacique Quacenus
isto genere dicendi exanimastis. Sed ego multa- hac iudi-
bo probè vtrunque , ac litem neutri adiudicabo. cepta ad-
Et verò dum Philosophiæ partem disceptatricem bibenda
iudicemque morum compono cum Historia tem- sint Histo-
porum teste , ac nuncia vetustatis ; animaduerto rico.
idem in vtraque extreum esse, finemque vtrique Similitu-
propositum institutionem vitæ in hominum societate moralis &
prudenter ac fortiter agendæ : sed per- Historiæ.
uenire ambas video ad hunc finem alia atque
alia via , Philosophiam firmis de virtutum, vitio-
rūmque natura disputationibus id extorquere: Discimen
Historiam idem compendio monstrare per exem- inter v-
pla. Et tamen Philosopho licet exemplis vti : cur tramque.
ergo Historico vti præceptis non licebit ? licebit
sanè per me , & quando Philosophum nemo re-
prehendit , cùm post rationum momenta exem-
plis agit rerum gestarum ; permittamus Histori-
co maiorum facta narranti , inserere , si libuerit,

204 LIB. II. PROLVS II. HISTOR.

documenta virtutum. Tamen, quoniam censio
id sacerenter usurpandum, atque omnino perpar-
ce; accipite quid me (forsitan & vos mecum) co-
git in hanc sententiam. Principio sicuti Philoso-
pho vitio daretur, ubi frequentius ad factorum
commemorationem confugeret; ita est tepe-
hensione dignus aliqua Historicus, qui sapienter
ad rerum disquisitiones, præceptionesque

Diuerti-
cula ab
rerum ge-
storum
narratio-
nibus in-
grata le-
ctori.

Histotie
initia
qua.
Nili in-
crementa
notari fo-
lita.

diuertat: quod in hac regione Philosophorum
modestè ac verecundè versari debeat tamquam
hospes. Deinde odiosa plerumque sunt hæc di-
uerticula: & rerum gestarum monumenta ala-
criter percurrentem ingratè morantur, auoca-
tāmque aliò mentem à suscepτæ semel narratio-
nis serie procul arcent non sine fraude atque
indignatione lectoris. Qui accedit ad Historicum,
ad cognoscendam antiquitatem accedit, est enim
ille testis antiquitatis: malè igitur occupat Iudi-
cis partes is, à quo testimonium quæritur, non
iudicium. Historiæ initia, sunt qui repetant ab
incrementis Nili: feruntque Memphis colum-
nam fuisse miræ altitudinis (Niloscopium dixè-
re) in qua quantum Nilus quotannis excreuisset
inscriebant, lineæ ductu summa eluusionis ve-
stigia exæquantes: addebantque in ea litteras,
quibus significabant, quæ pro singulis aquarum
incrementis secuta mox esset annonæ caritas, aut
vilitas: tenuitque ea scribendi consuetudo annos
complures. Ex quo postea factum est, ut quoties
euagatus per ea loca Nilus recederet, ac mollitos
atque oblimatos agros relinquere ad serendum;
obseruant statim accolæ, quam notam lineatæ
columnæ fluuius appetiuisset, indeque futuram

co

eo anno rei frumentariæ copiam , inopiāmve præcipiebant. Non dispuo quām aptè ad Historiæ principia hoc dicatur : illud affirmo , ex hac narratione si minùs originem , certè imaginem atque exemplar Historiæ peti posse. Ut enim veteres illi rem ipsam & euentum consignabant , nec præterea quidquam moniti , quo posteri sibi cauerent , adiungebant , sed ceteri deinceps consulebant sibi obseruatione præteriorum ; ita sanè Historiam hoc filo , & sine texendam puto. facta , & consilia tutò scribantur : iudicia omnino modicè ferantur : vix autem præceptiones & doctrinarum arcana , data opera , congerantur. hæc lectorum permittenda sapientiæ , qui ex aliorum factis sua metientes , sibi interdum gratius ducent quod eruerint ipsis per se , ac sua sibi disquisitione pepererint. Atque hanc denique Historiæ legem bonis Scriptoribus sanctam ac propriam video. Principes quidem certè , Thucydidem loquor apud Græcos , apud nos Sallustiū , infensos fese aduersus hæc additamenta præstitere. nimirū since-rè & continenter enarrant , malūntque tacitè instruere , quām vitæ præcepta luce palam , atque ambitiosè tradere. Quid Xenophon in Græca , & Persica Historia ? quid Liuius in Romana ? quid Curtius , aliisque è cohorte illa vetere Historiæ quidem raro interpositis commentationibus suis lectorem appellant , interpellantque & tamen efficaciùs in omni vita , certè opportuniùs prudentiam , reliquásque virtutes docent. Quare sic statuo , crebriora hæc iudicia , documenta , diuinationes , coniecturas , ceteraque Historiæ quasi emblemata , & moras plerūque lectorum

Quid Hi-
storico
narrandū.
quid le-
ctori re-
linquen-
dum.

Veterum
exempla
Historico-
rum aperi-
tè narran-
tiū tacit-
è instrue-
tiū.

Discrime
inter
Poëtas &
Histori-
cus.

rum aut ominino refecanda , aut verbo contra-
henda , aut obliquè ac dissimulanter insinuan-
da. Et quemadmodum inter Poëtas , de quibus
contraria ratione , quām de Historicis definire
par est , quo quisque plura comminiscitur , suique
plus affert in carmine ; eò propius Poëtam agit:
ita inter Historicos quo quisque pauciora conqui-
rit à rerum gestarum expositione diuerticula , ac
minùs interponit sui; eò castius & cautiùs Histo-
riam scribere existimandus est. Atque hoc est
de Historicorum iudicio iudicium meum , à quo
non modò dissentendi , sed etiam aliò prouo-
candi liberam vtrique potestatem volés libensque
facio. Sed antè (quoniam hoc , quod postremo lo-
co disceptauimus , exemplis illustrari à me , vo-
bis non erit opinor ingratum : atque hoc ipso
consilio libellum hunc mecum abstuli) accipite
quò nugarum me nuper impulerint Card. Hippo-
lyti preces , an imperium recitare non verebor
apud vos , qui soletis

Meas esse aliquid putare nugas.

Aggressus sum enim induita nobiliorum Histo-
ricorum persona facinus aliquod (Leonis X. o-
bitum mihi præscripsit Hippolytus) varie re-
ferre , stylo ad singulorum imitationem confor-
mato. quamquam omissis interim ceteris , ne
longum faciam , T. Liuium tantummodo pro-
ducam , & Cor. Tacitum , Scriptores hoc ipso , de
quo disputatum est , charactere sanè discrepantes.
licebit ex his aut specimen capere vtriusque nar-
rationis , déque meo iudicio periculum facere:
aut saltem fateri , idem aliter atque aliter posse
cum laude tractari , si quis ad veterum normam
fese

Catul.
carmina.

Narratio
vnus rei
ad Liua-
nam &
Cornelia-
nam ra-
tionem
contur-
biata.

fese exploret. Et Liuianum quidem exemplum
hoc est.

Per eos dies secesserat Leo Pontifex in Man- Liuianum
lianam villam, cùm Victoriæ nuncium, cuius exemplū.
expectatiohe diu trepidauerat, accepit. Nam Pontificij
Pontificij, Ductore Friderico Mantuae Principe, ac Cæsa.
fœdus inierant cum Cæsarianis, quorum cohór- riani Me.
tibus impositus erat Ferdinandus Piscarius, belli diolanum
summam Prospero Columna administrante. & content.
iam rerum successu lœti, erectique in spem Me- dentes.
diolani potiundi, eō properè ire pergunt: tanto Guic.
minus cessandum rati, quod inaudilent Lotre- ciard. lib.
chium vñā cum M. Antonio Columna, ceterisque 1. &
Ducibus, qui Sfortianis infensi Gallico nomini Onuph.
fauebant, Mediolani segnius rem agere: tanta se- in vita
curitate contemptuque hostium, vt Lotrechio Leonis,
cum globo nobilium vrbis vias obequitanti, cùm Gallorum
M. Antonius nunciaret, hostem ad portas esse; securitas.
riserit meticulosam vocem: quod diceret, pluuiio Ionius in
illo die, ac fallente vbique vestigio non videri ac- vita Fer-
commodatum iter protrahendis vehiculis, ac ce- dinan.
teris tormentorum impedimentis. Sed Prosperi ma
consilium, Ferdinandique virtus cuncta ad Vi- Suburbia
ctoriam aperuere: nam tormentis impeditissi- expugna-
ma quamquam via strenue deportatis, Ferdinan- ta.
dus expedita cum Hispanotum manu anteuerit:
ac de nocte aggressus suburbia, potius exploratu-
rus hostium vires, quam vlla spe rei tum quidem
conficiendæ, aggeribus succedit: ac territis subi-
ta pilarum procella hostibus vallum transfilit,
subrutaque porta, ac pulso inde Venetorum præ-
sidio, intra munitiones cum parte copiarum Ita-
licarum irrumpit, Heluetios tumultuaria ope-
accur

acurrentes proturbat, Duce obtruncat ipse in prælio: tanta suburbis trepidatione illata, ut hinc Heluetij amissio Duce vagi palantesque, illic Veneti effusè fugientes, in urbem truderent se, ipsèque Veneti exercitus Imperator Triuitius in manus Ferdinadi venerit accepto vulnere. Sub idem tempus cum reliquo exercitu aduolant Prosper, ac Iulius Mediceus Legatus. eadémque vi Fridericus cum infesto Pontificiorum agmine ad Ticinensem Portam obices moliuntur, ac munimenta transmittunt, direptisque hostium castris, admittentibus intro amicis, urbem momento occupant. Nec Lotrechio in tam insperata clade, aut mens, aut opportunitas fuit colligendi militem somno consopitum. Et quamquam versa ad Arcis defensionem cura, illuc fortissimi quique Gallorum accurrerent, ac se conglobarent ad signa, tamen in summa rerum desperatione consternati omnes, eadem nocte, Comensi Porta effunduntur, urbemque victoribus relinquunt. Quod si Pontificij, Cæsarianique insecuri fuissent ad extrema ab tergo carpenda, propè erat, vt Gallicus equitatus ea nocte profligaretur memorabili clade. Nuncium tantæ Victoriae cùm Leo Pontifex de rei euentu sollicitus accepit, incredibilis animum lætitia incessit, sed vt sunt humanæ res, non satis diurna. Eo ipso die febri corruptus, luce insequenti in Urbem relatus est. Vbi neglecto primùm morbo, mox deplorato, opinione hominum celerius decessit. Paucis ante obitum horis cùm nuncius de recuperata Parma superuenisset, coniectis in Cælum oculis Leo; Bene habet, inquit, quod antequam morior,

**Mediola
num ca.
ptum.**

**Leonis
repentinus
morbus.**

**Eiusdem
mors.**

maior, Placentiam, ac Parmam sine vulnere
Pontificiae ditioni restitutas tandem video. Vixit
annis septem & quadraginta, regnauit octo, &
totidem mensibus, dignus qui vitam iuxta atque
Imperium diutiùs prorogasset, cùm ob ceteras
animi virtutes, tum ob singularem munificen-
tiā, ac patrocinium litterarum. Tenuit fama,
Leonem nobili aliquo veneno repente subla-
tum: seu vulgo ex celeritate mortis, violentiam
interpretante, seu quodam Principum fato,
quasi eorum nullus sine aliqua properatæ mortis
suspicio extingui possit. Et quamquam non
deerant, qui obitus causam medicis rationibus
referrent partim in fistulam, ex qua puris pluti-
mū egerebatur, repente obstruētam, ac medi-
camentis irritantibus inuictam: partim in pesti-
lentes nebulas flante iis diebus Austro delatas ad
Manlianam è campis circà palustribus; tamen
multorum animis auelli ea veneni suspicio non
potuit, quodd & viscera subita morbi vi præter
morem exesa fraudem arguere viderentur: &
Aulicorum nonnullis in vincula coniectis, nihil
propius fuerit, quam ut confessio extorqueretur,
nisi Iulius Cardinalis Mediceus è castris rediens
castigasset inertes querelas, vetuissetque huius-
modi de veneno quæstiones, quæ, ut aiebat, ple-
runque exitus inexplicabiles habere solent. Atque
hæc ad Liui; ad Taciti autem exemplar super eo-
dem argumento hæc accipite.

Romæ ob Victoriae nuncium multus ybiique
sermo: cœtus passim per foræ, per templa vi-
bantur de obsidione, de pugna, déque occiso-
rū numero variè differentiū: atque **V T Q V I S Q Y E**
procax

Commiss.
datio.Causa
mortis
variz.Eadem
narratio
ad Cor-
nel. Taciti
rationem
effida.

Rome procax lingua, ac miscere cœtus histrionum
sermo de more doctus, ita propiora veris dicere in vulgus
Victoria credebatur. Nec satis constabat penes quem
discors. Ducum stetisset gratia patrati belli: quippe in
Pars lau- VRBE partibus obnoxia, & quæ pro affectu me-
diantur fidem. Alij enim Legati prudentiam extol-
dantur. lebant, cuius ad exercitum accessu tunc primum
cuncta in melius vetterant. Pars omnia Prospe-
dantium. ro tribuebat, quod occupato celeriter Addua,
deportatōque ratibus exercitu, opportunitatem
Victoriae corrupisset hosti. Aliis Ferdinandi for-
titudo potior habebatur, qui per lubrica viarum
enfusus, aususque nocturnam oppugnationem,
murum successerat primus, inter obstantes ferro
sibi viam patefecerat, Heluetium Duce mānu
confederat, castra Venetorum, ipsumque Tri-
uultium Ductorem ceperat. Sed alij rem aliò tra-
Pars de- hebant. Plurimum quidem momenti fuisse in
primen- traiectu Adduae, sed Gallorum moram in eo adi-
xiūm lau- tu muniendo nullius celeritati locum reliquisse:
des. neque victoriam tam virtute nostrorum partam,
quam hostium temeritate, atque incogitantia,
consciis in Vrbe ciuibus, & Lotrecchium ab re-
sum prouisu abalienantibus specie securitatis.
Quid enim operis fuisse, Ferdinandum occupasse
suburbia, aut Pontificios vrbem intrasse, quos ip-
si Gibillinae factionis principes iniuitassent expo-
sito per vrbem lumine, ac recepissent demissio
etiam ponte? nisi forte magnum quid fuerat cœ-
pisse Triuultium inermum ac penulatum, qui ad
rei tumultum mula inuestitus accurrerat rerum
ignaras, ac semisomnus: aut Heluetiis fuga di-
lapsis, iugulasse Ducem imparatum, & ambi-

guum

guum pugnandi. Nam quod ferebatur de castris Venetorum direptis , prædáque parta ; magnificè in speciem dici , re autem vera paucos fuisse cumulos nummorum , quos in mensis expositos , dum forte Quæstores Veneti militibus numerabant in stipendum , Hispani in tempore potiti sunt. Nec fuisse dubitandum , si itum esset in sententiam M. Antonij , & Lotrechius collecta suorum manu ad Arcem constitisset obfirmato animo ; quin Cæsarianos ac Pontificios tandem reiecerisset. Sed Lotrechius siue in re trepida præceps, Lotrechij
mores.

siue , vt solebat , consilium quamuis egregium quod ipse non afferret aspernatus , siue nouas insidias in vrbe veritus , abscessit , atque V R B E M amissit verius quam nostri ceperint. Hæc , aliisque Romæ agitabantur , vana plerunque , & iis comperta minùs , qui confidentius iactabant : sed tandem materies in ore vulgi futura , quandiu nouares obiiceretur ; more Vrbis , in qua S E R M O sermonem trudit . Nec ab fuit diu , cum sermones alio repente transtulit ægri Pontificis in Vrbem redditus : cui cubiculum subeunti obuius Architectus ligneam sepulchri effigiem ostendit , Henrico Regi destinatam , non dubio omne imminentis fati . nam febris neglecta à Medicis turpiter hic etiam adulantibns , an consciis & flagitio designatis : breui erumpente vi morbi , suspensis omnium animis , Leonem extinxit , anno Imperij octauo , ætatis quadragesimo septimo , victurum haud dubiè longiori æuo , nisi , quæ est communis hominum querela , medentium accessisset aut securitas , aut flagitium. Certè Præfectus abaci , qui biduo ante Leonis obitum , sumpto in pilulis

*Fam. Strada.**O pharma**Mortis
præagiū.**Suspicio
illata
mortis.*

Iouius in pharmacco , quo Pontifex vtebatur , repentinò
vita Leo-
nis , & in interiit , suspicionem fecit . Pluribus tamē autho-
vita Ferdi-
nan. Guic-
ciar. lib.
14. ribus facinus transferebatur in pincernam fami-
liarem & continuum Principis : & vulgò credeba-
tur , quasi non abhorret à cetera hominis vita :

Onuph. in auxítque famam subita eius fuga sub auroram ,
vita Leo-
nis. vix dum Pontifice extincto ; sed captum à Præ-
torianis , Iulius Mediceus vbi primū ad comi-
tia Romam venit è castris , statim dimisit , incer-
tum an alicuius flagitiocompertum ; an potiùs ne
arcanis frustrà euulgatis ipse odia multorum
subiret , ac priuatis suis rationibus officeret ? Quin
nec illud satis constitit , prætuleritne corpus ve-
neficij signa ? nam v t Q v i s præsumpta suspicio-
ne , aut ab effeđtu liber , diuersi inter pretabantur .
Elogium Illud palam atque in vulgus , Principem obiisse
Leonis. excellenti iudicio , varia litteratura , & quod pro-
ximum est , præsidem litteratorum : sed libera-
lem in primis , & qui raro exemplo huius æui
preces anteuerteret , vt consuleret accipientium
pudori . quamquam hæc ipsa non perinde om-
nibus æstimabantur : quasi hic subeffet ingens
C V P I D O gloriae , quæ etiam sapientibus nouissi-
ma exuitur .

Atque hæc ad imitationem Taciti conforma-
ta , inquit Muretus . Ceterū vos (si audistis
hæc libenter , imò vt ex fronte coniicio , quia li-
beter audistis) vtrumque exemplum committite ,
atque ex hisce particulis , si quā habent imaginem
antiquitatis , de vniuersa vtriusque Historia conie-
cturam facite . Cūmque illi incredibili voluptate
atque admiratione suspensi , fecisse se interim de
cius ingenio abundè conjecturam affirmarent ;
aggre

aggreidenti nescio quid ea de re statim Antoniano intercessit Bencius, vetuitque : quod appetente iam nocte, cælo paulò inclementiore, timeret ille Mureto suo. Ergo condic̄ta in sequentem diem posteriore disputatione, quæ supererat de verbis Historiæ, ex hortis illicet discessum est.

P R O L V S I O T E R T I A .

M V R E T V S .

S I V E

De ratione scribendæ Historiæ Dialogi pars posterior, quæ ad verba pertinet.

An Historici cum Poëtis Oratorib[us]que stylo connuant: plerisque Historicorum ob id examinatis: exempliq[ue] composito ad conciones pusgnasque narrandas; ac demum una eademque re historicè, oratoriè, ac poëticè discriminis ergo descripta.

3

I N T E R L O C V T O R E S .

Iidem, qui in priore Dialogi parte.

O N D I C T o die redeunt in hortos, intermittente iam æstu, Antonianus, & Bencius. (Persequor enim iisdem disputatoribus institutum de Historia Dialogum, Cardinalis Amplissime.) Dūmque Muretum præstolantur cum Hippolyto Cardinali Estense, nescio quid otiosius domi transigentem; occupat Ben-

O 2 cius,

cius, rogatque Antonianum, vt (quando per Mureti moram licet) paucis , nisi molestum est, referat extempore illud carmen , & carminis vaticinationem , cuius mentionem fecerat apud Hippolytum hesterno die. Annuit ille , statimque ex areola , qua inambulabant , proceras admirati platanos ab stirpe ad primos usque ramos hedera ita conuestitas , vt summae quidem arbores suis frondibus, iam verò alienis virerent ; concedunt

Locus
Dialogi.

Horroru fontisque descriptio.

in proximum xistum , quem gradata hinc buxus & concisa in plurimas species , inde tarentina myrtus variè tonsa , aliæque pressæ atque retentæ manu arbusculæ bellissimè concludebant. In medio fons æstuabat intra marmoreum cratera, è cuius labro caducus , veli instar tenuissimi expandebatur demittebaturque in subiectam piscinam ; quam circum syphunculi plures expressi micabant è solo, atque in cratera reciprocí miscabant suauissimum murmur. Hic in loculamentis trifolio virentibus mollissimas nocti sedes ac puluiños aduersi conquiescunt. Tunc Antonianus; Facio , inquit, omnino libenter quod postulas , Benci , vt humanissimi Principis munificentiam omnibus testatam habeam. Res ita se habuit. Excepérat Franciscus Card. Pisanus natalitio, vt consueuerat, epulo Cardinalium complu-

Antonia-
nus fid-
cine agens
super me-
fam.

res : & ne carmen , appendix conuiuij , decesset; aderam ipse super Heroum mensam fidicinem acturus. Et iam singulorum laudes conuiuarum, octonis versibus Italico rhythmo conclusis,

Extempo.
Extempo.
Extempo.
Extempo.

ex re atque ex tempore concinueram , illis demi-rantibus , in ea ætatula (neque enim duodecimum annum tum expletierā) volucre , vt aiabant, atque

atque ex temporale ingenium; cùm me intuitus Alexander Card. Farnesius; Age dum, inquit, puer: & quoniam tam bellè Vatem agis, capc hunc florum fasciculum, eique munus trade, quem è nostro hoc ordine fore Pontificem Max. arbitraris. accipio, singulorum ora contemplot, suspensisque in re vel ludicra Patribus, ad Io. Angelum Card. Mediceum restà feror, flores futuri omen Imperij prompto priùs carmine in manus trado. Enimquòd Mediceus, quamuis ea designatione tacitè omen acciperet, gauderé tque in sinu; palam tamen rubore suffusus amicè conqueri cœpit, quòd irridendi sui gratiâ ex compo sito rem transfigisset Alexander, méque adornatum cum versibus iam diu domi factis illuc opportunè compulisset. Id Alexander seriò pernec gabat: sed cùm neutiquam proficeret; Quin tu, inquit, periculum perte facis, pueróque argumentum tuopte ingenio præscribis? quod ille si pro re nata, præsenti versu cōmentabitur, conjecturam, credo; capies, nullum tibi à me fucum hodie factum. Quid multa? placet ea conditio; dūmque aliquid secum animo versat Mediceus, fortè horologium, quod inibi erat præalto im positum pegmati, horarum signum exclusit. Ergo optimum factu visum, si ea super horarum mole aliquid ipse subitario carmine comminisceret. Tunc ego subsisto paulisper, fidiculam præcentio ne aliqua percurro, sic incipio.

HÆC, que metitur vocalis tempora moles,

Cum calo tacitum, credite, fœdus habet.

Nam calo Sol quidquid agit nocturne diuine,

Inscriptum nobis machina fronte refert.

Vaticina
tio futuri
Principa
tus.

Horolo
gij descri
ptio,

*Artis opus mira. Ad terram reuoluble plumbum
Nuitur, & spiris throclea veratonus.
Pondere ab hoc motus: nam dum vi ueritutur axis,
Dentatas cogit mordicus ire rotas:
Morsu illo implicitos, obuersosque orbibus erbes
Pendula suspenso examine libra mouet.
Æneus hinc monitor iurri sonat, & simul horas
Mobilis inscripto lingula in orbe notat.
Dividit hic Index vitam; totamque minutum
Concidit, solidum dilaceratque diem.
At vos, Heroes, quorum metimur ab ore,
Et regimus vestro tempora nostra sono,
Discite non dare poscenti responsa, priusquam
Multa agit et secum mens operosa diu:
Discite non ullam sine pondere reddere vocem:
Discite (ne multis) ore manique loqui.*

Ad Car.
dinales
conuiuas.

Finieram, cum exceptus eo, quem mihi atas conciliauerat, plausu: atque aureo adhæc torque donatus à Card. Tridentino ob rem ex eius animi sententia gestam, è conuiuio dimissus sum; relicta in omnium animis opinione, non sine aliquo cælesti afflatu eo die vaticinationem puerò excidisse. Et sancte sublato paucis post annis Mediceo ad Pontificatus Imperium, felix euentus non modò mihi summi Principis gratiam, sed etiam Poëtarum nationi laudem asseruit vaticinandi.

Pius I V.
Pont.
Max.

Verum hæc dum auditore Bencio narrat Antonianus; ecce tibi Muretus, qui post exedram myrto constratam aliquandiu latuerat, dat in conspectum repente se: & Itane vero, inquit, absente me Senatus Principe, vos minoris subsellij

subsellij Patres senaculum soli solum celebrastis?
Imò verò , excipit Bencius , si pergis argutari,
nos ex te multam pignúsve capiemus , quòd Cu-
riam in tempore non intraueris. Sed mihi crede,
moram istam ac desiderium tui numquam ego
quidem meliùs , quàm Antoniani oratione leni-
re potuisse. Age iam , atque hoc , quem reli-
ctum tibi vides , medio puluino confide nobis-
cum vna , & interpositam disputationem , quod
bene vertat, aggredere.

Tunc is nihil vlt̄rà cunctatus; Historiæ, inquit, Proposi-
exædificationem constare diximus & rebus , & ^{tum in hac}
verbis. illæ hesterna quæstione definitæ, hæc ho- ne.
die supersunt , suūsque character ac nota Scripto-
ribus Historiæ reddenda est. Et quamquam non
me fugit, aliam esse legem præscribendam Histo- ^{Historiarū}
riis , aliam Historiarum particulis , annalibus, ^{species.}
commentariis, fastis, ephemeridis, indigitamentis,
tabulis, breuiariis; tamē facile patiat in præsentia,
nihil horum præcipuè , sed omnia perinde con-
stitui: non enim Historiæ nunc inter se membra
formasque consideramus , sed Historiam à Poëti- ^{Stylus Hi-}
ca atque Oratoria separandam suscepimus. Et ve- ^{storius à}
rò ita separanda est , vt non minore interuallo , ^{poëtico &}
& (vt Lucianus aiebat) isthmo etiam maiore, di- ^{oratorio}
stet illius sermo ab Oratorum , Poëtarumque lini- ^{separan-}
gua , quàm in rebus enarrandis discrepare inter ^{dus.}
se priore disputatione confecimus. Cuduntur in ^{In opus:}
eadem quidem veluti officina verba omnia siue ^{quomodo}
historica , siue oratoria , siue poëtica , vnumque ^{fit scribu-}
in locum & cumulum promiscuè congeruntur; ^{Histor.}
non tamen promiscuè usurpanda, atque è cumu- ^{Officina}
lo,

Quomodo
inde ver-
ba extra-
henda.

lo, pro ut quæque sors obtulerit, eximenda sunt.

id quod factitari interdum non sine risu videmus
à nonnullis, qui NVS QVA M nisi inter epulas ele-
gantiam norunt. quasi enim ex armamentario
haftas ac tela in repentina tumultu rapiant, sic
ad verborum auxilia, vt quæque in promptu
fuerint, Scriptores subitarij configuiunt. Hic Antonianus, Nimirùm, inquit, religiosius aliquantò
ac seuerius exordiris, vt video, Murete. An tu
Scriptores tam longinqua inter se regione patria-
que seiungis ac disparas, vt in alterius quemque
lingua hospitem ac surdum putas? Quasi verò
nescias, Antoniane, Bencius subdit, M. Anto-
nium, qui magnum ab Historicorum sermone
fructum capiebat ad Eloquentiam, dixisse apud

lib 2. de
Orat.

Tullium, se omnino Poëtas non attingere, quod
aliena quadam lingua locuti viderentur. Sed per-
ge porro, Murete, & condoce, qua tandem ra-
tione ex eo verborum aceruo, atque congerie
aptæ cuique Scriptori voces eligendæ sint. Nam

Typorum
verborum-
que com-
paratio.

si, quod vsu venit legulis & coactoribus littera-
rum, id accideret Historicis, bellè res se haberet.

illi enim in ingenti tesserularum cumulo typos
ex sua quemque nota facile internoscunt, ac se-
parant in arculas: ex quo fit, vt discreta loculis
elementa, cùm opus est, committant compo-
nántque celeritate mirabili. hic autem quam
tu, rogo, notam, quem characterem vocibus inu-
stum vides, vt in earum elegantia & commissio-
ne tuti esse possimus? Video, inquit Muretus,
ac verbo dicam. **FINIS**, qui singulis Scriptoribus
propè ac propriè præfinitur, si probè inspiciatur,
hic recta ducet vnumquemque ad ea secernenda
ē mul

Ex fine
delectus
verborum.

è multis verba , quæ in rem suam futura sint. Oratori propositum est (vt interim hosce fines qualicumque ratione separemus) quod est persuasibile, Poëta admirabile, Historico verum. Exploret igitur, ac separet unusquisque sibi ea præficia verborum, quæ persuasionem , admirationem, aut veritatem in loco iuuent. Iuuat persuasionem (quod ad dictionem quidem pertinet) acris , & apta.

Quæ verba ad Ora-
toris finē

pugnax oratio , exaggerata , magnifica , incitata, quæque non sine palæstra ac nitore plagam faciat. Admirationem ac plausum excitat pulchritudo quædam , & lætitia dictionis , granditas & pompa verborum , peregrinitas vocum ; modulatio numerorum, nihil non oblitum pigmentis, commētationibūsque conditum , omnia fama & vero maiora. At veritatem simplex æquabilisque decet oratio, nihilque magis commēdat vera dicentem, quam sinceritas elocutionis. Quare

Quæ apta
ad finem
Poëta.

condonet Historicus exaggerata Oratori verba atque flexanima , Poëtae peregrina & numerosa, sincera verò atque dilucida eximat sibi. Atque hinc est , quod Lucianus in libello de præceptis Historiæ , cùm ei finem statuisset vtilitatem, quæ ex sola veritate conciliatur , addidit ; *Verbis quidem historicis unum esse propositum , ut plane ac simpliciter enarrent , & quam clarissimè rem , uti est , ob oculos ponant.* Adde Luciano Phalereum, De elocut. subdidit Bencius, Scriptorem Luciano non paulo meliorem : qui dum periodum historicam ab aliis seiungit , atque definit. Quæ neque circumducta in orbem , neque remissa vehementer sit: sed in medio vtriusque consistat, hæc adiungit; *Vt neque oratoria videri possit & aliena à fide pro-*

Quæ ad
Historici
finem.
Veritatis
oratio.

O s pter

220 LIB. I. PROLVS. III. HISTOR.
pter circumductionem, & honestatem habeat, & his-
toricum ex simplicitate. Addite, exceptit Antonianus,
lib. 6. epist. antiquorem utroque Tragicum Poëtam,
cuius illa vox est apud Senecam in epistolis,
Historici
oratio
quæ.
VERITATIS orationem simplicem & concolo-
rem esse. Tum verò Muretus; Quoniam, inquit,
suffragiis mirè consentimus, placetne Senatus-
consultum fieri in hæc verba? **BONVM** factum,
ut Historici non ambitioso & circumlato, sed
sincero placideque fluenti genere orationis scri-
bant. qui sècùs fecerint, malam famam ultimi
supplicij loco subeunto. Cùm placere respondis-
set Bencius; intercessit Antonianus, negauitque
se scribendo ad futurum, donec planiùs aliquan-
tò perciperet eam notæ sinceritatem simplicita-
témque, quæ sibi quidem magnopere probare-
tur, nonnulla tamen aduersum esse, quibus ex-
peditis libertissimè se in Mureti sententiam
concessurum. Cui Muretus; Ius & æquum po-
stulas, inquit. Et quamquam Phalereus (cuius
testimonio tu me, Bencir, modò interuertisti)
dum periodum historicam, intèr circumductam
& remissam, quasi medium, & in utriusque con-
finio suspendit, rem totam gemino indicauit ver-
bo; nos tamen, quando ita videtur, liberalius ex-
pendamus:

Particio
disputa-
tionis.
Orationis
sublimitas
& pompa
non apta
Historico.

Charactere historicō præscribitur intèr subli-
mem, atque humi serpentem: scopulus uterque
si cautè videtur, nauigatur in portu. Et verò, ut
hinc exordiar, quid magis obest seria narranti,
quam oratio quæsitis infucata verbis & modulis
numerorum; quorum vitio tolli funditus veri-
tatem & fidem faber ipse numerorum Tullius
affir-

affirmare non dubitauit : quid lectori suspectum Artificium
 est magis , quam hominis artificium verba dictionis
 verbis sollicitè concinnantis , iisque consuendis suspectum
 miserè intabescentis : vt sanc (quod ait in Rhetori- lib. 3.
 c. Aristoteles) non minùs caueant auditores sibi , O. oratio
 nec minùs affecti sint contra huiusmodi insidias compo-
 compositæ orationis , quam aduersus permista & permista.
 confusa vina suspenso infensoque solent animo
 esse compotores. HISTORICORVM oratio non
 sese lectori venditet obtrudatque ; sed res gestas
 continent narratione proferat , ipsa se subtrahat.
 Atque ego quidem oleo simillimam appellare
 soleo historicam dictionem : sicuti enim huius Comparatio-
 liquoris prima laus est , si non ipse palato sapiat , nis histori-
 sed efficiat vt sapiant epulæ , quæ illo conduntur .
 hinc cum oleum commendamus , vulgo dicimus , oleo .
 ipsum gustatu nihil sentiri. Ita mea quidem sen-
 tentia historicus sermo tunc prima dignus est :
 laude , cum placide rebus affusus sic eas lenitate
 condit , conditæque defert in animum sine sensu .
 vt placeat quidem in Historia legitur ; at quam
 ob rem placeat vix intelligatur. contrà quisquis
 Historicorum rebus haud magna cum cura tem-
 peratis , totus in eo est , vt concinna elaborataque virtutem
 ad plausum oratione , ipse concinnitatis Artifex aliquorū
 legatur , hic oleum & operam perdit . nam re- Historicorū
 rum serie incuriosè oscitantēque pertractata
 dum lectorē transfert ad eam verborum pom-
 pam , ac miracula sublimis explorataque ad num-
 merum dictionis ; interim cognitione factorum ,
 quibus ad animum admouendis insistendum
 erat , quique est fructus Historiæ maximus , illum
 penè defraudat. Definit , vt hesterna disputatio-
 ne

lib. I. de
Inuent.
lib. I. ad
Mer.

Suetonij
Iaus.

Sallustij
Iaus.
Sueton. in
vita.

Cæsaris
Iaus.

Q. Curtij
Iaus cum
exceptione
ac.

ne dicebamus, Historiam M. Tullius, *Rem gestam à nostræ atatis memoria remotam*. Atqui Historia res gesta ipsa non est, sed explicatio rei gestæ. quid ergo? num adeò conspicua in re aberrasse virum artis suæ apprimè gnarum putandum est, an potius tacitè docuisse, ita conscribendam esse Historiam, vt lector nullo elocutionis illico abstractus à rebus, nullaque retentus mora verborum, imò charactere ipso dicendi propemodùm non animaduerso, ac surda styli voluptate præteruectus, non tam ad rerum commemorationem accessisse, quam rebus interesse videatur? Qua quidem laude si non primus, certè in primis mihi est Suetonius TRANQVILLVS, adeò tranquillè & æqualiter fluit, rebusque vnicè addictus orationis ornamenta non negligens, sed securus præterit, & tamen hunc ipsum ornatum veluti umbram non id agès trahit. Crispus autem SALLVSTIVS, si pauca excipias verba, quæ partim nouauit ipse, partim ex alieno seculo, ac potissimum ex Catonis originibus, vt aiebat Augustus, inuidiosè decerpit; ceterū quā procul agit à foco & copia orationis totaque supellectile oratoria: qui genere dicendi breuissimo aptissimoque dominari omnium testificatione temporum dictus est. Nam de C. CÆSARE nihil attinet dicere: de quo quoties cogito, toties illud venit in mentem, quod de Romanis vulgo ferebatur; Ciui Romane Latinè loquenti non minus turpe esse rem quamque suo non demonstrare vocabulo, quam hominem non suo nomine appellare. At Q. CVRIO, quamquam iis virtutibus exornato, quibus constet aut heroicis eum temporibus vixisse, aut

di

dignum fuisse qui viueret ; non defuere , qui obi-
cissent quæsti interdum medicamenta candoris,
& numerorum vsum paulo intemperatiorem.
cui sanè studio,quàm metuo, Benci , ne Maffeius
tuus plus nimio indulgeat. communicauit ille
mecum paucis antè diebus , an mensibus ? parti-
culas aliquot Historiæ,quam molitur,rerum In- Maffei
laus.
dicarum:demiratus sum florem ac numeros ora-
tionis : dixi,Scriptorem mihi videri non huius
æui , sed è veteri illo ordine & quidem patricio
Historicorum:nihil vspiam incultum neglectum-
que,concinna & perfecta sanè omnia ; nisi fortè
èò peccaret,quòd nihil peccaret:nam & ingenium
Scriptoris anxium apparebat interdum , & dictio
videbatur exquisita ad sonum , eumque simili
modulatione crebrò fusum. quare monui (nam
& ego verum dicere assueui, & ille libenter audi-
re) vt orationis culturam sæpiùs libentiùsque dis-
simularet,nec verba ita traiceret quasi quædam
complementa numerorum : ceterùm intellige-
ret, si rem ad calcem eo quo cœperat tenore de-
duceret , se facilè Scriptoribus huius seculi pal-
mam, me iudice,prærepturum. Hic Bencius , qui
ægriùs aliquantò tulerat , studiorum ac vitæ fo-
ciūm cum ea exceptione laudatum ; Ego verò,
inquit , pro Maffeo habeo interim aduersum
te gratiam, Murete , nec dubito quin ille cautio-
nem abs te æqui bonique consuluerit:neque enim
vlli patientiùs reprehenduntur , quàm qui maxi-
mè laudari merentur. Sed quid facias ? N V L L V M
sine venia placuit vnquam ingenium. tamen di-
cam hoc pro humanitate tua confidentiùs ; Durus
es erga Historiam , quam ornamentiis suis usque-
qua

Própu-
gnatio
Maffei.
Pro orna-
tu & pô-
pa dictio-
nis hilt o.
ricz.
Ciceronis
testimo-
nium.

lib. i. Dec.
3.
Alpiū de.
scrip. tio.

Liuij &
Sallustij
compara-
tio.

que spolias. Sic sum, inquit Muretus: spolia tam decet esse veritatem. VELARE Poëtarum est. Et tamen, occurrit Bencius, Poëtam non agit in Oratore Tullius, dum placere ait in Historia atque epidictico genere dici Isocrateo Theopompeoque more, ut tanquam in orbe inclusa currat oratio quo adusque insistat in singulis perfectis absoluisque sententiis. neque aliter antè in eodem Oratore statuit: dum finitimam esse dicit Historiam eorum orationi, qui verba ita disponunt, ut pictores varietatem colorum, quique paria paribus, aduersa contrariis, sapissimeque similiter extrema definiunt. Quid apud Liuium quam multa Poëtarum more ac modo dicuntur? Inde equitum certamen erat: Hec ubi dicta dedit, stringit gladium, cuneoque (audisti versum hexametrum?) facto per medios vadit hostes: Iamque dies consumptus erat: Multa iam edita cade senescit pugna; atque alia eiusmodi non raro. Alpium descriptione quid grandius, atque tium altitudo niueisque calo propè immista, testa informia imposita rupibus, pecora iumentaque torrida frigore, homines intonsi & inculti, animalia inanimaque omnia rigentia gelu, cetera visu quam dictu fœdiora terrorem renouauere. erigentibus in primos agmen cliuos apparuerunt imminentes tumulos insidentes montani, qui si valles occultiores insedissent, coorti in pugnam repente, ingentem fugam stragemque dedissent. Audis haec verò, Murete, & simplicitatem illam tuam in Historia requiris? Audio haec enim uero, inquit, nec sententiam muto: quia simul audio, propterea Liuio priorem habitum esse Sallustium, quod ille paulo inflaret vehemen-

mentiūs , & oratione minūs castigata quām Historiæ postulet authoritas , effluere interdum & luxuriare videatur , cūm tamen Sallustium Scriptorem seriæ seueræque orationis , ac proprietatis seruantissimum Antiquitas appellauerit. Nec tu me testimonio Ciceronis absterres. Exornandam ille quidem censuit Historiam epidictico etiam more , sed *cum pugna* (sic enim loquitur) aut regio describitur (in quo minūs fortasse peccauerit Luius describens Alpium regionem) aut *cum conciones interponuntur & hortationes* , in quibus tamen tracta quedam & fluens experitur , non hæc contorta & acris oratio. Audis, opinor, Benci, ac planè intelligis, quo loco , & quatenus per Ciceronem liceat, dicendœ vt sese attollat Historicus. locorum interdum situs , sæpiùs ardor dimicantium copiarum , sæpiissimè verò Ducum adhortationes , quippe quæ Poëtarum è schola plerunque transferuntur , canorum aliquid in Historia poscunt ac tubam. in ceteris autem partibus eodem tenore, hoc est, temperatè castèque , nec sine elegantiâ (quæ tamen rebus tacitè inseruiat , non contumaciter officiat) narrandum ego quidem sentio , nec dissentire Tullium , aut quemquam dicendi magistrum puto. Hic Antonianus ad Muretum conuersus; Bene habet , inquit : liberasti me magno metu , dum ad extremum confecisti, non esse ab re Historiæ, conciones & pugnas complecti grandiore stylo. atque huc te vt deducerem , spectabat illa demum intercessio mea: attuleram enim ipse id , quod hesterna mihi die, sicuti etiam Bencio , recitandum hodie præscripsi; sed cūm audirem , Historiam à te spoliari glo

A. Gell.
l. 17. c. 18.Quando
ornari se
diligētiūs
patitur
Historia.Prælia
potissi-
mum &
cōciones
quomodo
scribēda.

gloriosis hisce nominibus, verebar ne, si quid lucubrationum mearum, te mihi non conciliato, proferrem; reas statim ambitus sine vlla spe veniae pronunciaretis. itaque decreueram hac super re verba in senatu facere omnino nulla, sed veteri forma, in alium diem. Iam verò quandoquidem Historico suos etiam lacertos ac toros, cùm opus est, accommodas; vtar potestate à te facta, & æquiore animo referam aliquid Historiæ, quam Pij V. Principis nostri iuslū aggressus sum de nauali prælio paulo antè summa huius seculi felicitate commissio; idque etiam libentius

Conatus referam, vt te, Benci, ad symbolum quoque tuum & adūbra-tio pugnæ in commune deferendum, exemplo compellam concionis meo. Eius narrationis particula hæc est, nam que histo-ricè scri-
benda. decerpens hinc atque hinc aliquid, non continen-
ti rerum serie scribo.

Nauale **cetamen.** Pugnæ principium ab sinistro cornu factum: præcerat Augustinus BARBARICVS consilio æ-
què ac manu promptus; quem idcirco obtinere eum locum iulerat Ascanius CORNEVS vni-
uersæ classis instruendæ Magister, vt aduersus ferociam Mehemetis Alexandriæ Proregis, qui dextrum cornu promouebat, virum opponeret impigrum ac fortē. Et res succedebat ex sen-

Quinque **remium** tentia; nam Bragadinae Quinqueremes duæ inu-
impetus sitata magnitudine, & dupli grandium tor-
& pugna- mentorum versu formidabiles ante cornu pau-

lum progressæ se in ostium classem induerant primæ, atque explosis à fronte, à tergo, à latere tormentis, multis momento perforatis dilaceratisque Othomanorū nauigiis, trepidare primū, mox etiam inclinare dexterum cornū cœpit.

Enim

Enim uero Mehemetes ex dedecore in rabiem actus; Haec sine, aiebat ad suos, illa pugna est quam poscebatis, ante prælium feroces, in ipso discrimine ignavi? Ac simul vociferans, simul acinace in timidissimum quemque irruens trepidationem sistere adnitebatur. Sed frustra omnia: cum nihil à Quinqueremibus intermitteretur, sed repetita ingruentium vi globorum passim perterebratis nauium lateribus, ingens ederetur classiariorum ac remigum strages. Et verò atrox spectaculum fuit infecta sanguine maria contueri, mutilas ac vulneratas ubique naues, fluitantes malos, remisque iuxta ac informia cæsorum cadauera, & trunca animaque adhuc plena complurium membra per vndas miserè colluctantium. Nimirum ubi exutum se magna suorum parte vidit Mehemetes, ex desperacione consilium noctis, cum aliquot rostratis nauibus proripit sese ex illo Quinqueremio occurrat su, & littus adradens ad Acheloi fauces cursu dirigit tanta celeritate, ut crederetur fugiō comē pulsus in proximas Syrites impacturus. Sed homo gnarus loci, cum sciret eam littoris oram præalito esse mari & nauium paciente, securus illac ad nauigans, improuisò Barbaricum à tergo aggreditur, qui, fraude sero animaduersa, dum iubet cornu obuertere, inconditis repente clamoribus in latera aliæ rursus, atque aliæ Othomannicæ tremes incurront, & vndique infestæ circumstunt. Obsidetur Prætoria à quinque hostium etremibus, pugnatur extremis utrumque viribus, nec vsquam in tota acie atrocioribus animis. Et iam Mehemetes militum numero atque astu

Fam. Strada.

P potior,

Mehemetis furor.

Clades à
Quinque.
remibus
illata.

Astus Me
hemetis.

**Concio
Barbarici.**

potior, cum expedita suorum manu exscensione tandem facta, per foros ad Prætoriæ usque malum intulerat sese, cum Barbaricus; Itane vero, inquit, Commititones? primi hostem disescimus, nostrique interea socij inchoatam per nos victoriam tota persequuntur acie, nos hic indefensi, inulti, pecoram more contrucidamus? Et patiemur hæc signa, naues, nostra hæc corpora inter Orthomannica spolia in Thraciam captiuam deportari? patiemur sociis in patriam redeuntibus narrari tanta cum Veneti nominis ignominia, ex vniuersa classe vnum Barbarici cornu Turcarum prædæ cessisse? Quin potius, quando in eum deuenimus rerum articulum, ut vel hauriendus, vel dandus sit sanguis, agite, ut estis viri, aduocate quantum est virium in dexteræ paulo ante victrices, densatoque cuneo hostes temere affusos inuadite ac propulsate, ipse quamquam id ætatis, id virium, primus in hostem pergo; aderit mihi pugnanti, ut spero, summus è Cælo Imperator Deus, cuius causâ pugnatur. Quod si fortè ei sit cordi, meo sanguine ac vita representaro salutem vestram, en caput hoc in omnem aleam volens libensque deuoueo. Vix ea, cum ipse abrepto elypeo è militis manu, striatoque ferro præcurrere in hostem coepit: valuitque adeò apud militem Ducis oratio, & oratione melius exemplum, ut renouato summa virium contentione prælio, hostemque feroçiter aggressi, alios ferro cominus iugularent, missilibus transfigerent alios, alios scutorum oœcursu in mare proturbarent, donec ad extremum exacto per summam fortitudinem Mehemetem, perfun-

ctam

**Exempli
vis.**

**Cedes
hostium.**

Etam periculo Prætoriam obtincent. Tenuit ea pugna horæ circiter spatium. Sed in ipso ardore dum Barbaricus nullam omittit partem Ducis ac Bellatoris, imperaturus nescio quid in rem præsentem; postquam animaduertit, vocem obiectu clypei non exaudiri; detegit faciem, statimque inter volantia ex aduerso tela transfigitur, adacto que intra oculum lethali ferro, interclusa illico voce concidit exanimis: atque è pugna sublatus, paulo post nihil intermittente doloris vi, certior factus, perè iam nostros stetisse viatoriam; fato concessit. Vir planè memorabilis cum ob ceteras laudes, oris maiestatem, linguæ facundiam, animi fortitudinem; tum potissimum eo nomine posteritati cōmendandus, quod subortis inter Fœderatos non semel grauissimis discordiis; unus in eo totius Europæ flore repertus est omnium Arbiter, qui raro exemplo, Christianæ rei dignitatem priuata vtilitate inanique Patriæ nomine potiorem perpetuò haberet. Hæc ubi absoluī Antonianus, rogare vtrumque enixè instituit, ut quorum iussu illa fecerat, eorum castigatione sibi perficere liceret: sed vtroque, siue ex animi sententia, siue gratiæ aliquid darent, mirum in modum callaudante omnia, addidit Benicius, tum demum à se percipi, cur Historiam M. Cicero rem gestam vocaret; adeò sibi visus erat non tam narrantem audire, quam pugnantes in acie spectare. Quamobrem amens sim, inquit, si cum viuo, quod aiunt, cane meum ipse prauè imperitéque depictum composuero. adde tu potius, amabo te Murete, quæ supersunt ex Historiæ præceptis: ego si audiar sub finem, ab An-

Mors Bar.
barici.

Præconiū
ciusdem.

230 LIB. II. PROLVS. III. HISTOR,
toniano scilicet quam remotissimus, abunde est,
Tunc Muretus; Addo, inquit, te tamen sponso[n]e
non libero.

Nauigare diximus Historicum inter geminos
scopulos, quorum iam alterum euitauimus;
sed ne

Hor. in
Poët.

Incultum
asperum
que dicen-
di genus
an aptum
Historico.

Salebrosa
oratio le-
gencium
mora.

Quid lau-
dis aliqui
tribuant
huic ge-
neri ora-
tionis.

In vitium ducat culpa fuga si caret arte,
monstrandus est alter; qui ut est aspectu inama-
bili ac tristi, facile abalienaret omnes, nisi aliqui
reperirentur, qui hanc ipsam orationis moesti-
tiā amarent, Infraētum dicendi genus ex in-
dustria, dissipatum, salebrosum, amputatum, &c
vbi minimè expectes, relictum; historicō mu-
neri arbitrio persane incommodum. Nam si pro-
mouendus est continēter in Historia lector, atque
abstrahendus vnde cumque, modò medias inter
res quam minimo laboris traducatur; quo id
modo præstet Historicus oratione offendente ve-
lut inter saxa & reluctantē, aspera, hiatibus inter-
rupta, afferente legentibus obicem subinde ac
moram? Evidem ipse impedito & calculoso
itinere non propero. quoties autem inter legen-
dum offendō illas verborum sententiarū quo
salebras, & tanquam ferreos murices humi spar-
sos, eluctor sane ut possim inter eos aculeos; at
inde perfunctus vix temporo, quin malè Scripto-
ris infelicitati dicam, qui me iis senticetis nequid-
quam induerit. At hæc loquendi ratio, subiecit
Bencius, propior videtur simplicitati, ad cuius
normam tu paulo antè Historiam exigebas. cer-
tè ea res indicat nō integratam negligentiam ho-
minis de re magis quam de oratione laborantis.
Atque ut nonnullæ ædium sacrarum rudes at-
tritæ

tritæque ac vetustate propemodum corruptæ religiosius interdum coluntur, quæ magna sunt opere atque eleganti; sic illa incuriosa sermonis structura sæpenumero maiorem habet venerationem ac fidem. Cui subridens Mutetus; Nimitùm, inquit, matertera etiam mea aduersus Principem stomachabatur olim, quod facellum nescio quod malè materiatum ac ruinosum refecisset inaurato albario, sectoque ac perpolito marmore, aiebat enim excidisse sibi ab animo omnem eius loci Religionem. Sed non omnis verborum indiligentia atque cessatio sinceritati conducit orationis. quamquam hæc non tam indiligentia est, quæ ignoratio: ignoratione porrò stultè nimis colligitur opinio veritatis. Ego verò, exceptit Antonianus, Cor. TACITI (nam hic monstrari digito solet) dictionem illam ex horrido comptam, intefcisam, & ad expetatum rarò eadentem non arbitror ignoratione ac temerè prolatam, sed consultò ac studio laudis, quam se adepturum ex eo dicendi genere putauit. Egregiam verò laudem prædicas, inquit Bencius. An quisquam est aure usque adeò agresti, vt se istius lectione fruſtatum non intelligat? Sperauit, credo, TACITVS, se gratiam initurum apud lectorem, si suspicioſis eum intimisque sententiis suspensum haberet identidem, atque à narrationis Historicæ cursu strenue moraretur. Nam quid ego de numeris loquor? quos, si quis inter legendum aurem suam interroget, numquam istic sentiet: nisi forte amet musicam durissulam, delecturque percussionum modis, qui non tam desinant, quæ cællant præter spem

Veteris
ac ruinosis
templi cu
rudi ora
tione cō-
paratio.

De Corp.
Taciti
stylo.

Aduetsū
eum tan-
quam ob-
scurum.

Et durus,

**Et liberū
poëticām-
que.** & modum. Qui potes, blandè suscepit Antonianus, poëticos numeros in eo desiderare, qui Annales suos ab integro hexametro est exorsus? Ur-

bem Romam à principio Reges habuere. Nempe, respondit illicò Bencius, tam numerosa sunt cetera, quam iste cadit hexameter numerosè. Et tamē hic idem Scriptor infensus adeò concinnitati ac numeris Poëtarum, ita se interdum in Poëtarum familiaritatē insinuat, ut non quæ apud illos vītata atque cōmunia, sed quæ rara & extremæ cuiusdā licentia sunt, ea confidenter, atque etiam intēpe-

**Exempla
diictionis
poëticæ
apud Ta-
cītū.** rāter vīsurpet. Mitto illa, *Occultus odij, ferox scele-
rū, ingens animi, pecunia modicus, ambiguus pudoris,
maris potens, oblate occasiois properus, turbidus consi-
lij, in obscuro lucis, multo iam noctis, cuncta camporum,
spirantē ac vita manifestā aduerterūt, quoquo facinore
properus clarescere; atque alia his nō sanè modestio-
ra, quæ apud confidentissimos quosque Poëtarum
quam apud Tacitū rariora sunt. Quid illa? nōne*

**lib. i. An-
nal.** Poëtarū libertate dicuntur? *Premiso Cæcina, ut oc-
culia saltuū scrutaretur, pontēisque & aggeres humido
paluduū & fallentibus capis imponebat; incedūt māstos*

**lib. i. An-
nal.** *locos, visuque ac memoria deformes. Aut illa? Nox per
diuersa, inquies, cūm barbari festis epulis, lato cātu, aut
truci sonore subiecta valliu ac resultantis saltus com-*

**lib. 15. An-
nal.** *plerent. Illa verò mera sunt Poësis: Sceuinus prom-
ptum vagina pugionem vetustate obtusum increpans,*

**lib. 11. An-
nal.** *asperari saxo, & mucronem ardescere iussit. Addite
quoque illa eiusdē notæ; Messallina non alias solu-
tior luxu, adulto autumno, simulacrum vindemia per
domū celebrabat: urgeri prala, fluere lacus, & femina
pellibus accincta assultabant vi sacrificatæ. & insa-
niētes Bacchæ: ipsa crine fluxo thyrsum quatiens, iux-
taque*

tāque *Silius hedera* vinclitus gerere cotburnos, iacere caput, strepente circūm procaci choro. Nōnne hic, rogo, character ille ipse est, quem Poëtæ suum prædicant, eoque arceri ab se alios Scriptores gloriātur? Ut sanè T A C I T U S dū ex vna parte orationē infringit ac dissipat, abhorretque ab ea, quā à Poëtis habemus, suauitate sermonis: ex altera dum paulo familiarius cū Poëtis facit, eorūmq; dicendi peregrinitatem indiscreto propemodū stylo transfudit in Historiā, è duobus scopolis, quos tu, Murete, cauēdos paulo antē designasti, neutrū prorsus euitasse, mea quidem sententia, videatur. Et tamen nō defunt, qui hunc Scriptorem hac etiam dicendi laude magnificant tanto studio, vt eum vel Cesa-ri, Sallustiōque si minūs præferant, certe non posthabent. Non id opinor, suscepit Antonianus, laudatur in Corneliano stylo, sed acumen contractæ dictionis & subtilitatem quidam ictus sententiarum, in quibus PL V S intelligendū plerunq; quām legendū sit. Et verò vnius aut alterius verbi quasi ductu sētentiam finire, atque audientiū animis ea etiā subiicere quāt non audiunt, artis esse atque ingenij laudem arbitror non vulgarē. Nam si **E X T R E M A** corporū pingere, & versuras ostendere desinentiū membrorum, rarum in successu artis inuenitur, vt pingendi Artifices affirmant. ambire enim se debet extremitas ipsa, & sic desinere, vt promittat alia post se, ostendatque etiā quæ occultat; cur, obsecro te, orationē ingeniosè ita cōformare, vt post eius finem aliquid etiam legatur, non dicemus ad artificij ac styli præstantiam pertinere? Neque hæc eò dico, Benci, quò omnia Cornelianæ dictionis tueri velim. cetera eius quæ dicis vitia nihil mo-

Quid in
Tacito
commenti
dandum
videatur,

Acutissima
contraacta
dictionis.

Picturæ
& oratio-
nis com-
paratio.

**Temporis
vitia.** ror (quamquā ego non tam vitia hominis appellō, quam temporis. NECESSE erat ea tum scribi, cùm non nisi ea legerentur) sed ea nihil purgo, vno verbo ad lectorē prouoco, à quo cùm videam aliorum volumina interdum & quoquo modo legitari, hanc vnius Historiā intentè ac seriò legi, litē mihi videor perorasse. Tunc Muretus; Satius erat, inquit, ex Platonis lege de re generatim precepere, non declinare ad hominum singulos. sed quoniam huc quoque me altercando deduxistis, accipite hac super re sententiam meam. Apertum dicendi genus, & cum lenitate quadam æquabili profluens, nemo adhuc, quod sciam, magnopere suspexit in Tacito. quam ille dictionis formam siue desperatione reformidauerit; siue iudicio, quod proprius est vero, refugerit; certè asperitatis aliquid, tenebrarūmque interdum non evitauit; non eas quidem tenebras loquor, quas in hoc Scriptore vident aliqui ex eo genere hominū, qui

**Proprietū
victorum
culpa in a-
lios trans-
fusa.** quod vitio sit suo, penès alios statuunt culpam: haud absimiles amico utriusque nostrū, Antoniane, qui quò surdior in dies fit, eò miratur queriturque magis, quòd inualuerit inter homines hoc tempore consuetudo submissius quotidie loquendi. Sed in Tacito aliquid residere culpæ non propterea negauerim. nam nimio illo: semel adamatae locutionis studio, sensa suspensione vocum obscurauit aliubi, aliubi orationem intersistentem & claudicantem ægrè promouit, numeros aliubi concidit, delumbauitque sententias. hæc autem tantò minus commendationis afferunt Scriptori, quantò lectori plus afferunt cunctationis atque molestiæ. Tractā fluentēmque ora

orationem assignauit Historico M. Tullius, ut suprà dicebam; Historiam currere debere ac ferri, ideoque minus ei conuenire intersistentes clausulas a pertè docuit Quintilianus: probauit Phalereus historicam periodum neque ambitu circumductam operosius, neque remissam negligenterius: Lucianus inter numerosam fractamque constituit: in ipso Thucydide orbē orationis desiderauit M. Tullius; nos elocutionem in Tacito disolutam curtamque laudabimus: Licuit hoc quidem Historiae veteri, in qua, ut etat ruderor, nemo, Tullio teste, aliud quæsiuit ornamenti genus, quām ut mendax non esset. at verò nouam, ut idem affirmat, ornatam omnes volumus, dissimulanter tamen ac decenter, in eaque etsi non numeros, numerosi tamen aliquid amamus. prouochit enim continenter lectorum æquabilis ille cursus ac volubilitas orationis, eumque secū tacitè rapit ad nouam subinde factorum cognitionem, quorum fructu metiendam vnicè putamus Historiam: Illa verò dictionis acumina paulo secretiora, veluti sensa mysteriorum, totumque illud artificium multa paucis complectendi, dicendi que etiam illa quæ non dicuntur, quamquam & ingenij, & prudentiæ laudem habet, ego tamen, quod spectat ad hanc disputationem, si laudarem in Historia, iniuriam facerem M. Tullio, qui in ipso Thucydide non probauit sentētias eiusmodi, ut ille loquitur, concisas nec satis aperatas, quæque contractione sua officiant, ac nimio acumine. Sint illa ut libet ingeniosa, sint politica atque huius temporis; obscura certè sunt: atqui dictum est vetus, EGREGIAM musicam, quæ sit

veteris
Historie
lex.

Acumina
sententia-
rum secre-
tiota haud
valde pro-
banda in
Historia;

In Bruto.

236 LIB. II. PRO L VS III. HISTOR.
abscondita, eam esse nulli rei. Quid, quod hæc
ipsa dum tenui & ambigua luce præteruolant,
hærentem conantemque lectoris animum fati-
gant; eundem dum percipiuntur, & admiratio-
nem sui pariunt, non sine aliqua Historiæ mora,
transferunt ad ingenium Scriptoris suspiciendū?
Ut sanè siue ignorata, siue cognita, semper legen-
tis auiditatem à cursu rerum gestarum non nihil
interpellent. Sed nos leuissima iam, ut video, con-
fectamur, perfuncti paulo grauioribus, ex iis
quæ disquirienda erant hodie de verbis Historiæ.
Hæc si addantur ad ea quæ de rebus hesterno die
definiuimus, absoluta videri poterit de stylo hi-
storico disputatio, quam communi ope atque
opera disceptauimus; si tu tamen, Benci, uti pol-
licitus es, addideris supremam manum. Tunc
ille; Faciam, inquit, quando nullum mihi effu-
gium ex hoc, quod me compulstis, angulo reli-
ctum video, & quomodo peccetur aduersus præ-
ceptiones tuas, neque enim expectare vos aliud
à me iubeo, ostendam luculenter exemplo meo.

Facinus certè in medium afferam dignum anna-
libus, quod nuper est auditum post expugnatio-
nem Cypri, stragémque Nicosiæ factam ab Otho-
mannica classe. id, ut tu, Murete, imperasti, tum
Historicorum, tum Oratorum, tum Poëtarum tri-
partito stylo complexus sum. Accipite igitur hæc
primum ad Historiæ fidem ac normam loquendi.

Historiæ
narratum.
Expugnata iam Nicosia, vrbe totius Cypri
opulentissima & sexaginta hominum millibus
frequente, Mustaphus rerum successu ferox, vr-
bis reliquias prædabundo militi donat. Deside-
rati dicuntur in ea cæde verius quam pugna su-
pra

pra quindecim millia Cypiorum, capti ad virginis
millia. Præcism Danduli Prætoris Insulæ ca-
put Salaminam, muneris loco, mittitur ad Vrbis
Præfectum. Ex manubiis atque omni præda
Mustapho pretiosa quæque seruantur; ille nau-
gia duo, & ingentem Myoparonem spoliis one-
rat. in primis verò egrégios forma pucros, puel-
lásque tota ferè Insula conquisitas Myoporoni
imponit, traditque omnia quadringentis præ-
torianis militibus Selimo Imperatori cōportan-
da: siue ut essent argumentum victoriæ, siue ut
eo lenimento sibi conciliaret ambiguum Princi-
pis animum. Véhebatur eo Myoparone inter
captiuas Cypria puella nobilis, quæ secum repu-
tans, quid euenisset Patriæ ac suis, quid sibi in Se-
limi potestate euenturum esset; magnum quid
animo agitare cœpit. Et iam è portu ad duo mil-
liaria processerant, cum milite nitratum pulue-
rem extrahente ad vsum tormentorum, interue-
nit inibi puella cum lumine. Enim uero nacta
patrandi facinoris opportunitatem, ardente in
animo flamma, respectans modò Patriam, modò
Cælum, propius repente profilis, ac delibera-
ta morte ferocior, ingenti sanè aufo intra ea
receptacula ignem iacit. Emicuit illico feralis
flamma; magnóque fragore auulsa à sedibus suis
tabulata, atque in altum excussa, rapuere simul
eadem vi semiusta hominum coipora: permistá-
que & conglobata omnia in aquam decidere mi-
serabili sonitu. ceteri aut collisi inuicem & con-
sauciati, aut incensi exceptique vndis expirauē-
re. Nec se intra Myoparonem continuit clades.
fragmentis hominum tabularumque ex alto la-
tè

Incedium
nauigiorū
atque ho-
minum
clades.

tē decadentibus corripuit ignis proxima nauigia; horæque vnius spatiø, quantum erat toto Regno conquisitum prædæ hominūmque, quatuor exceptis, ex quibus rei series dein cognita, in oculis Insulæ, Mustapho ipso inspectante consumptum est. Sic vna captiuarum siue hostium odio, siue amore pudicitiae, præsenti certè consilio, eademi opera & barbari Ducis ambitionem fregit, & se suosque subtraxit seruituti, atque dedecori. Hæc narrata ad Historiæ legem. addo nunc eadē Orationum more conformata.

Idem
Oratoriæ
repetitū.

Intulerat iam sese in Vrbem Othomannicus exercitus & suopte ingenio ferox, & victoriae licentia, conceptaque populationis itigenti spe furens ac præceps, cùm ad illatam Christianæ rei cladem omnium maximam, ne quid miseriarum deesset vltrà, Mustaphi Ducis indulgentia, subiciuntur ciuium bona militum prædæ atque libidini. Diripiebatur Vrbs Insulæ caput, in quam Regni opes atque arma confluxerant: deliciarum sedes, & quondam hospitium gratiarum, voluptuaria ac beata hominum natio, immanni hostium truculentissimorum furore ac rabie cædebatur: fluebat per fora ac vias cadaueribus oppletas interactorum sanguis: non ætati, non generi parcebatur: & quod sine commiseratione dici nequit, aræ passim ac templo, Cælitumque imagines indignis sanè modis polluebantur: matronæ nobiles puellæque ac sacræ Deo virgines è gynæceis ac penetralibus ad omnem barbarotum libidinem fecidissimè rapiebantur: ciuium fortunæ, templorum supellex, captiuorum corpora, sacra profanaque omnia, rapina, cæde, ludibrio distrahebantur,

Depopu-
latio
Vr-
bis.

tur , concubabantur , violabantur . Mustaphus ad augendum iis , qui supererant , ciuijbus terorem , circumduci per Vrbem superbè iubet Danduli Prætoris caput , mox ad Salaminæ Præfectum deportari . Ipse interea quantum erat tota vrbe ac Regno gemmarum , quantum auri argentique cùm cælati , cùm rudit , vestem præterea opere vario , ac signa complura ; demum præcipuos quosque captiuorum , & præstantijum forma puerarum puerorūmque greges duabus onerariis ac Myoparoni imposita Selimo Imperatori Byzantium dōno gloriōsè mittit . Vix soluerant è portu nauigia spoliis onusta , cùm in magna captiuorum lamentatione , ac seminarum in primis ciulatu respicientium subinde patriam , vltimūmque salutantium ; una puellarum reperta est , quæ forti animo ac stante vultu facinus est aggressa omnium seculorum memoria prædicandum . Hæc , vt erat integratæ amantissima , id vnum timebat scilicet , id vnicè Deum rogabat , vt periclitanti pudicitia opem ferret , confirmaret si bi eam mentem quam dederat ad eam diem , auferret à se corrumperetque , si quid era formæ , cuius gratiâ peruersè amabatur , aut saltē vitam auferret ac spiritum , quo spoliari potius quād pudore non cupiebat modò , sed etiam ardentissimè flagitabat . Et verò auditæ preces : nam dum classarius ollas sulphurati pulueris ex vsu procurat , fortè illâc virgo præteriit accensa face , statimque succendi sibi animum sensit immissa è Cælo flamma : neque enim aliunde crediderim conflagrasse tam generosum pectus , Vedit dari iam sibi mentem ac locum , quo rem

mo

Mustaphi
scruties.Eiusdem
rapacitas.Cypris
puella.Eius ad
Deū pre-
ces.Oblata
facinoris
opportu-
nitatis.

momento transigeret, iacetet extremam omnium aleam, seque semel ab infami iugo ac metrificio dedecore, quod infra nihil ei accidere poterat, vindicaret. Ergo propior militi facta nihil tale cogitanti, ad ea loculamenta manu clam strenueque admota (ô fortitudinem puellæ inauditam! ô manum! ô mentem!) medio nigri pulueris aceruo subiicit facem. Enim uero, flamma celeriter concepta, omnia tetro simul incendio conflagrarunt, simul ingenti tonitru dissidente nauigio, alij veluti è tormentis muralibus in altum sublati, alij aut vapore præfocati, aut igne combusi, tabulisve vna fumantibus impliciti, in aquis perquam miseris modis extincti sunt.

Strages confagrā. tium na- uium ho- minūque. Demum transmisso pariter igne in proximas onerarias, grassante incendio per tabulata pice adipeque illita, ingentes illæ machinæ laxatis compagibus, ac distractis toto æquore fragmentis considerunt. Atque in hunc modum opes tot annorum spatio collectæ, ac Cypriæ flos nobilitatis, prospectantibus è Nicosiense littore ciuibus, stragēmque suorum tanquam in scena lamentantibus, voraci inter vndas incendio celerrimè deflagrarunt.

Puella preconiū. Et tu quidem, puella nobilis, vta Paræ ruinam, vta tuorum necem, restinxisti ea flamma tot faces libidinis, intercessisti captiuorum seruituti, obruisti hostium auaritiam, præconiūmque victoriæ, exemplum denique defensæ fortiter pudicitiæ posteris reliquisti. Hæc ab Oratoribus; à Poëtis eadem postremò accipite in hunc modum.

*POST QVAM res Cypri, sed emque euertere Regni
Odrysia potuere acies, ceciditque superba.*

Nico

Præsens animus puellæ.

Strages confagrā. tium na- uium ho- minūque.

Puella preconiū.

Poëtica narratio eiusdem rei.

Nicosia, atque omnis marer Cythereia tellus;
 Mustaphus bello victor eruculentius ardet
 Attollitque animos, ciuesque urbemque remittit
 Militis arbitrio, & pradam poscentibus addit.
 Innadunt urbem, & quidquid modo cœca nocendi
 Praterit rabies, subitaque insania cadi,
 Hoc inhians preda reputit furiosa cupidus.
 Et strages non pugna fuit, pars altera ferro,
 Altera pars iugulis agit. Implacabilis ipse
 Signa mouet. Ductor, sectumque ante ora suorum
 Pratoris caput ostentat: simul agmina ciruum
 It vagus, attonitamque replet terroribus urbem.
 Non ita sanguinem quassat Bellona flagellum
 Egidis obiectu, si quando in praedia Manors
 Bistonas immittit, cogitque affurgere valles
 Ossibus albentes, & cunctes sanguine campos.

At spoliis, quacunque (Ducem namque illa remordet
 Cura magis) tota rapuere è dimite Cypro,
 Tres onerant latae pretiosa merce carinas.
 Veste argento intextas, defossa talenta
 Infecti factique auri, signa aspera gemmis,
 Crateraque auro solidos, captiuaque Regni
 Agmina nobilium, pueros atque ore puellas
 Ingenuo, multo vigilandam milite pradam
 Navibus imponunt. IPSE HÆC monumenta
 triumphi

Threicio mittit Mustaphus dona Tyranno.
 Iamque relinquebant portum, venioque secundo
 Odrysia uexilla dabant errantia lunas.
 Aufugient puppes, retroque remurmurat unda
 Icta salo, humentique albescunt equora sulco.
 Littore stant longo matres, & rapta per undas
 Pignora chara vident: nec quid soluentibus opient

Præda &
strages.Mustaphi
furor.Præda na-
posita.
uibus im-
posita;Matrum
querimo-
nia & an-
ceps cura.

In

Inueniunt, quid enim prodest per cerula cursum
Poscere felicem, ventosque orare ferentes?
Scilicet ut faciles contingere mœnia Thracum
Detur, & immitti longum seruire Tyranno.
Naufragium, Caurosque truces, finēisque malorum
Orarent potius; refugit tamen ista parentum
Mollis amor, teneroque micans in pectore sensus.
Suspensis igitur uoris sine fine querelas,
Quod superest, fundunt, & questu littora complent.
Nec minus ingenti sulcata per aquora luctu
Responsant naves, & feminæ ululatæ
Cuncta sonant, repetuntque incerta littora voces.
Illa, qua geminas inter sublimior alto
Innabat puppis, velisque capacibus omnem
Haeribat Boream, & magna se mole ferebat;
Fortè vehebatur præstanti corpore Virgo
Cypria: plorantes hec inter sola puellas
Sicca genas, alto facinus sub corde premebat.
Nec tacuit; portu nam vix egressa, dolentes
Affari, & dictis lenire ita cœpit amicis.
Quid inuac, ô socia, crinēisque ex pectora palmis
Dilacerare modis non proficiens? aut me
Credula spes fallit, grande aut aliquid canit intus
Insidens animo Numen. Sequar omnia tanta.
Quidquid id est, certè magnum est, quod tendere
dudum

Mens agitat mihi, nec segni contenta querela est.
Talia conanti similis, similisque furens.

Cypria, sed miseris non exaudita canebat.

Est locus extremis subducta in parte carinis,
Quo grandes ex are globos, & pulueris ollas
Sulphurei, plumbique moras tabulata coercent.
Hic miles dñi nitra manu luentia tractat,

Affuit

Myoparo.
nis descri.
ptio.

Cypriz
socias
puellas
contolatîs
oratio.

Recens-
taculum
sulphurei
pulueris.

*Affuit & Virgo, subitoque in pectore flamma
Exarsere noua, secundumque; En, inquit, apertus
Libertati aditus. faciam quod Numine dextro
Iamdudum meditor: misero via nulla pudori
Iam supereft, turpes nift, flamma absumere flam-
mas,*

Cypri
deliberan-
tis consi-
lium.

*Et ninibus sperare meis incendia. Quantum
Heu peragam stragis, strages super ipsa futura!
Sed peragam: SIC igne iuuat succendere pectus.*

*At vos ô flamma, vicine pabula morti,
Accipite hanc animam, meque his arcete periclis,
Et sceleris puram, donec licet, addite Calo.
Interea extinxisse nefas laudabor, & hosti
Predam auertisse, & cineres satiasse meorum.*

Morituræ
oratio.

*Sic memorat, fatoque instantे ferocior odit
Iam lucem, dextraque facem, quam forte gerebat,
Sustulit ascensam, Diuisq; in vota vocatis,
Restituit ancipiit, similis, dein concita rursum,
Quid cessas anime, increpitat, quando IPSA
vocat res?*

Facinoris
aggressio.

*Ah pereat mecum, mihi si quid amabile forma est:
Atque Helena saltem, casta flagret equore Cyprus!
Nec plura his, iaculata facem stetit. Illicet arsit
Exemplò fulgur, tonitruque exterrita pinus
Euomuit flamarum undas, & fragmina Calo
Sustulit anulsa disiecta mole carina.*

Incendiū.

*Nec tantum, ruptis quoties fornacibus Etna
Horrendum sonat, accensas liquefacta per auras
Saxa volant, piceusq; ambuste nimbus arena
Pellitur, atque imo diseluditur Insula fundo:
Horrifico quantum tabulata excussa fragore
Aëre dissiliunt, truncisq; cadanera membris,
Seminecésque artus, & grandes orbe molares,*

Strages.

Fam. Strada.

Q Flagran

Flagrantesque trabes nube conoluuntur eadem,
Et Calo confusa gemunt; magno inde sonore
Precipitant, pelagus stridenti extinguit in unda.

Ineendij
& stragis
incremen-
ta.

Nec vero stetit hic strages, sed tempore eodem
Africus incumbens palago tadaque volantes,
Pracipitesque globos, & saxa reciproca longè
Detulit, & socias subeuntes pone carinas
Inuoluit flammis: illæ piceo vnguine pingues
Accipiunt inimicum ignem, similiq; fatiscent
Clade ambe. Furit immisis Vulcanus habenis
Transtra per, & liquidis manantia robora ceris,
Auulsasque trabes disternipat aquore toto,
Tristes reliquias. Fluitat captiva supellex,
Scuta virum, galeaq;, & Cypria gaza per undas:
Signaque rapta Ducu, transfixaque pectora remis,
Et singultantes extis fumantibus artus.

Quin etiam extincti passim super aquore pisces
Ex illo visi, tabulaq; in gurgite vasto
Innantes, & adhuc incendia sola ferentes.

Multa quoque ad terras semiustis corpora formis
Venerunt, astus eius tamenta furentis,
Impleruntque sinus deserto in littore matrum:
Qua dubios artus, incertaque membra legentes
Sed charas tamen exuuias, vos terque quaterque
Inuidere, quibus cum libertate cadente
Contigit oppetere, & patriæ superesse negatum est.

Tu vero ante alias fortunatissima Virgo,
Quæ dudum ingratis latuisti ignota sub undis,
Tempore iam ex ista, si quid mea carmina possunt,
Emerges me Vale, tuumque in secula nomen
CYPRITA defensi dabit argumenta pudoris,
Et prisca inter numeraberis Heroinas.

Sic Bencius: vixque desierat, cum Muretus, qui
vnâ

Matrum
dolor.

vnà cum Antoniano defixus aptúsque ex ore di-
centis audierat, illicò hominem complexus; Ma-
ete, inquit, ista tam multiplici virtute, atque ore
trilingui. iam verò ego quoque mihi sumo tuis
quæsitam meritis superbiam, iubeoque meo in-
scribi elogio, M V R E T V M præceptorem Bencij.
ac simul exurgens; Dimittamus, inquit, Senatum:
pudet enim non silere post tam canoras Musas.
Atque hæc sunt, Auditores, quæ de nota & cha-
ractere Historico quasi à nobili Triumuirar-
tu pertractata, mihiqüe à Bencio tradita,
Dialogi fide dicenda proposui. Quibus
aliquando absolutis, vt tum qui-
dem Muretus suos, sic ego
nunc meos dimitto
veteri forma,
NEMO vos
tenet.

Q²

P R O

PROLVSIO QVARTA.

Forma legendæ, scribendæque Historiæ
ex Tito Liuio petita.

S I V E

*Civilis institutio, & Politica precepta ad omnem
vitam cum in pace, tum in bello temperan-
dam, ex narrationibus rerum gestarum,
qua una Liuiana Decade
continentur, expressa,*

V *et* super historiæ dictione de Bencio præceptore meo apud Hippolytum Card. Estensem Tyburi agente didici, & duobus continenter annis, in hisce repetitionibus litterarum cum Auditoribus communicaui (Cardinales Amplissimi) tam secunda omnium admurmuratione plausuque sunt excepta, quæ vestræ tum humanitatis in me, tum studij aduersus Muretum, Antonianum, Bencium, magna illa nomina laus est; vt existimauerim, amplius ea de re pronunciari posse, atque in spem venerim fore, vt etiam extra scenam atque Dialogum, meoque proposita nomine non utique vulgo displicerent illa, quæ addimenta forent eorum, quæ alienis dicta nominibus ipsa se vobis tantopere probauissent. Ad opus animum adieci aggressione speciosum, sed exitu tardum atque anceps. Nam tertio abhinc anno, dum accura

*Occasio
huius pro-
fusoris.*

accuratè de Historia dicerem ex hoc loco , & historicos vocarem , quod aiunt , ad calculos ; ostendi Corn. Tacitum nulla mihi gratia odiove nominatum , animaduersionibus præceptisque inter narrandum sèpiùs aliquantò , quam historicum deceat , intersistere : ac propius interdum accedere ad politicum præceptorem , quam ad Scriptorem Historiæ . Et vera audire tum se fatebantur , opinor , omnes : nam etsi ad Historiam vietæ magistram pertinet vitam instruere ; id tamen continentí rerum gestarum narratione facit , non crebra apertaque subiectione consiliorum . dum verò commemoratione factorum claram docet , non minùs vitam instruit , quam si præceptiū parerga ad singula palam exempla quamvis acutè subiiceret . Quo nomine T. Liuius animaduersionum parcissimum tanti ego quidem facio , tantumque habere momenti prædicto ad hæc priuatæ vtilitatis compendia , in quibus hoc tempore ingeniosi sumus supra omnem antiquitatem ; vt eum Corn. Tacito politicæ calliditatis magistro non sanè posthabeam in ea ipsa ciuilis doctrinæ schola , vbi ille Regnorum Arbitrator , multorum sententia , dominatur . Quæ fuit causa , vt magnum quid animo conciperem , consiliūmque inirem , Liuium cum Tacito committendi : vt periculum facerem , vter eorum plura ad ciuilem doctrinam præcepta mortalibus suppeditaret . Imò ausus sum etiam sperare , ostensurum me , vix ullum esse paulo callidius consilium arcanūmve Imperij (quorum hodie possessio penè Tacitum est) quod è Liuiana Historia elici abundè non possit . Verum dum

Tacitus
politicus
præcep-
tor.

Marius
Historiæ

T. Liuij
commen-
datio.

An Liuius
posthabe-
dus fit Tac-
cito in ci.
uili do-
ctrina.

rem speci plenus aggredior , ac magnos inter se se
Scriptores conferre incipiō ; ecce mihi diuturnio-
ris operæ atque otij ægrè molem promouenti
alia interim res ab ea quam cudebam , nascitur
inter manus . Nimirū ita vſu venit in rerum
difficilium tractatione . Qui auri conjecturæ

Alchimia. (Alchimiam Arabicè nominamus) hoc tempore
ſtudent fumosi homines ac deuota igni capita ,
quamuis auri comparandi quam cupiunt artem
nusquam adinueniant , multa tamen eadem ope-
ra condiscunt , ac ſæpen numero mira naturæ ar-
cana in lucem proferunt . Sic olim argentum ,
Mira ex
Alchimia
Studio. quod viuit micatque perpetuò , conflandi auri
occione repertum potius quam inuentum fe-
runt : ſic hodie rationem gemmas emaculandi ,
aerem in niues cogendi , aquam pro oleo ad lu-
men vſurpandi , aliisque complura haud prorsus
auro inferiora didicere nonnulli , dum vnicè au-
rum querunt . quare operam non iij perdunt ,
qui defraudati licet auro , in hæc tamen admi-
randa plerunque diuertunt . Ita in hac compara-
tione Scriptorum quam animo agitabam , euenit
mihi : qui etſi nondum planè tetigi quod aue-
bam , proximo tamen in gradu ſteti : nec inte-
rim operam lufi , dum eò me fors impulit , quò
vela , non vota dirigebam . Quid hoc sit , verbo
ſemel expedio . Aio è T. Liuio tantum doctrinæ
Summa
orationis. ciuilis addisci , modò lectorem habeat ingenio
non omnino agresti aut deerrante , vt vel ex vna
librorum eius Decade non dubitem quin vita
penè omnis intimis prudentiæ confiliis infor-
mari poſſit . Primum eiusdem volumen (hanc
enim hodie decuriam vistro , Auditores , suffra-
gio

gio prærogatiuam nomino) quid nisi arma & bella complectitur ? & tamen si ostendero hauriri ex eo(nam de ceteris Liuianæ Historiæ libris silendum mihi decreui) penitissima quæque Imperij iura, statumque cinitatis in re cum bellica, tum pacata constitui ; lineamenta profectò ducam eius operis , quod nunc ordior , aliquando ad exitum perducam : ac simul Rhetoribus meis Annales veterum euoluentibus præibo, quidque ex huiusmodi litterarum monumentis in rem suam transferre debeant , hodierna prolusione monstrabo. Adeste igitur, Auditores : & dum è Liuianis exemplis ciuilia hæc præcepta concinno, stylumque propterea plusculis sententiis execuo & euibro; quid deceat eum, qui ad Historiam scribendam , quidve eum , qui ad legendam accedat, attentè vt facitis , pro vestra , quam toties sum expertus, humanitate cognoscite.

Fru^{ctu}s ex
hac pro-
lusione

Stylus
ciusdem.

Initium mihi operis sit cura fundandæ ciuitatis , quam diuturnam fore putabo si o R D I N A N D A E R E I I M P E R I V M penes vnum sit , atque apud eundem aliquandiu cōsistat, mox æquato imperio cum pluribus administratio multo commodiùs communicabitur constituta re, quam statim ab ortu. Sic Romana res cœpit , sic Quomo-
do ordi-
nanda re-
tū initia.
Liu.lib.1. eadem crevit: quam à principio Romulus & consecuti ab eo Reges habuere atque obtinuerē tandem, donec eam legibus armisque fundarunt ac stabilierunt: tum verò adultam firmatamque ac veluti compotem sui Iunius B R V . T V S opportune libertate donauit. Et sanè quid futurum esset, Liu.lib.2. si conuenarum plebs transfuga plerunque è suis populis dum cogitur vnum in locum , impunita-

Q 4 tem

tem dicendi agendique illicò nacta , libertatis specie serere inter se certamina atque discordias, soluta Regio metu inciperet priùs quàm pighora coniugum liberorūmque, & CHARITAS, soli cui

Vnius im- longo tempore assuefcitur , animos conciliaret? perium ageretur dissipareturque ciuilibus immaturè dis- modi ha- fidiis ea fortuita hominum societas , quam vnius beat. imperium continere validius patriæque addicere potuisset. Videlicet sVA QVOQVE vrbibus est pueritia , quam præstat metu regere , quàm in- tempestiuia libertate corrumpere. Accedit quod plurium dominatus plurium dominatus (quæ forma est liberæ ciui- quid com- tatis) quantùm vrbi prodest conseruandæ , tan- modi non habeat. tūm instituendæ obest. quo enim minùs idonea est condendis legibus multitudo ob animorum arbitria variantium , alioque atque aliò (vt sunt humana) trahentium : eò est accommodatior eisdem semel conditis diutiùs retinendis ob eadem voluntatum dissidia , quibus ne antiquetur aliquid, facile dum dissidetur , euincitur.

Monitum Sed accipite interea aptum ex eo quod diximus , atque in loco consilium. **2.** **In rerum cōdītione** **VRBEM** condit , aut certorum hominum societa- publicarū tem instituit , aut nouum aliqua ratione Princi- **quæ ratio** patum dominationēmque molitur ; plus spei re- **quæ exter- possum sibi putet in exteris lögéque positis gen- norum ha- tibus ,** quām in vicina Principum ope. Nam benda. **N O V A** omnis potentia finitimis Princibus ple- runque ingrata est. Fundanti oppidum Æneæ, **Liu.lib. i.** quod ab nomine vxoris Lauinium appellauit, Rutulorum Rex , cui paœta Lauinia ante aduen- tum Æneæ fuerat , prælatum sibi aduenam ægrè patiens , bellum intulit : sed victus eo certamine ad

ad florentes Etruscorum opes , Mezentiumque eorum Ducem confugit. Mezentius nulla priuata iniuria Trojanis offensus , sed iam inde ab initio minimè latus nouæ origine vrbis , ratus non satis tutum esse accolis rem Trojanam crescere ; haud grauatè socia arma Rutulis iunxit, Liu.lib.8. validoque exercitu Aeneam inuasit. Nec Romulus in Romana re , quām Aeneas in Lauiniensi felicior fuit. Legatos circa vicinas gentes Romulus miserat, qui societatem connubiūmque nouo populo peterent : nusquam benignè legatio audita est. adeò simul omnes spernebant , simul tantam in medio crescentem molem sibi posterisque suis formidabant. quid multa ? dum Latini , Volsci , Hernicique , ac reliqui circūm populi nascentem Romanæ vrbis gloriam perpetuis bellis premunt,& tanquam humi continent , Carthaginenses tam lögè dissiti amicitiam Ro- Liu.lib.7. manorum enixè flagitant , sociale auxilium vltro pollicentur , dona in Capitolium ob rem aduersus Faliscos bene gestam magnificè mittunt. Scilicet **D O M V I** nostræ non metuimus, nisi ab vicinis ædibus , ne si forte porriganter ædificium, cælum nobis ac lucem obstruant.

Age,fundata iam vrbis legū mœnibus ita coér- Monitū 3.
cēda est, vt **D V O R V M T E M P O R V M R A T I O N E M** Princeps habeat in ordināda Rep. bellī pacisque: Pax difficilior est, ideo pluribus hāc quām bellum præsidiis fulciat. Etenim multa militiam iuuant: necessitas exprimit , timor externus regit , & si cetera deessent , hostis docet. at curam domesticam ipsa securitas dissoluit. **Q uis Furio Camillo,** quo vno toties stetit Romana res, inter arma Bellī pa-
cisque te-
pora legi-
bus mu-
nienda.

Q 5 **praestan**

præstantior fuit ? hic tamen tueri se innoxium domi suæ non potuit aduersus Tribunitium furorrem , quominus in exilium reus ageretur. Mar-

Liu.lib.2. cium Coriolanum inuictum bello ciuem ciuilis discordia perdidit. nemo unus Imperatorias ar-

Liu.lib.2. tes , quas parando gerendoque bello edidit plurimas, opportunius calluit quam Kæso Fabius; & tamen hic contra seditionem suorum remedium nullum habuit, certe non adhibuit. Adeò EXCELEN-

T I B V S étiam ingenii citius defuerit ars , vt

Romulus quid in re Romana fundanda peccauerit.

ciuem regant , quam ut hostem superent. Quare peccauit Romanæ rei conditor (pace dixerim, siue Quirini, siue Romuli) qui bello intentus eò leges , eò disciplinam contulit, pacem penè per-

dedit, dum neglexit. Quod si , quantum ciues aduersus externa bella militari exercitatione communiuit , tantum contra intestinas discordias ciuibus præceptis armasset ; næ ille multo sapientius vrbi quam æternam esse decuit , consuluisse : nec Roma tot ciuium omni laude præstantium clades singulis fermè ætatibus deplorasset:

nec felicior foris apud hostes , quam inter suos

domi Romanus fuisset. Subit ingens animum

admiratio , cum Populum gentium victorem

Cur Po- pulus Ro- manus fo- ris quam domi felici- or. considero domi tam discordem atque exlegem: plebem Patribus inuisam , ordines inuicem infestos, ciuitatem planè bicipitem: tam multas imperij formas , modò Reges , modò Consules , modò

Imperij Rom. for- Tribunos militum , modò Decemviro , toties additos , toties reiectos. illâne vrbs , quæ tot habuit

tamquam certa superando , perdendo , profligando

hosti præsidia ; impos consilij tandiu fuerit , se ut

regeret , imponeretque sibi aliquem imperij modum:

dum:ne quātūm in acie campóque Martis acquireret, tantūm in vrbe alteróque Martis campo iacturam faceret: Videlicet POPVLVS germana tāquam soboles, parentis sui mores obtinet: dicam planiūs, Romulus belli, quām pacis peritior, Romanos eodem ingenio finxit. Quod si qua Resp. imperiūmque alterutro se laborare animaduerit, sentītque se magis aut belli, aut pacis artibus institutam; curet etiam atque etiam (id enim supereft remedij) vt ciues ab ea qua deficit parte, continent occupatione, in eam transferat qua plus potest pōllētque. imitetur, quoad fieri honestè poterit, Romanum Senatum, qui cūm videret sibi plus inesse fortitudinis in hostes, quām concordiæ apud suos; perpetua armorum tractatione ciues distinebat, accersebātque vltrō bella, quibus ab domesticis contentionibus abstracta, superior Romana res erat: vbi verò cessere arma, mole laborauit, imò labauit sua.

Iam verò quod ad militarem disciplinam pertinet, principio A D R E M B E L L I C A M R E L I G I O N E M P R I N C E P S adhibeat, nullum enim instrumentum euocandis, atque in omnem bellum aleam compellendis militum animis, nullum hospitandis, fortunandisque praeliis opportunius Religione repertum est. Hæc telum acerrimum, quo semel armatus exercitus, humana omnia ducit inferiora præ illa. Gloriosi isti Duces, Dei hominūmque contemptores, & qui se aliis faciūt feroce, dum cælo minitabundi gradiuntur; artis quam profitentur elementa nondum tenent. Romanis Imperatoribus, cum quibus, si vsquam gentium, bellandi ars fuit ac fecit; nihil erat antiquius

Quid re-
medijs sit
ei qui al-
terutro la-
boreret.

Belli tem-
pus præ-
ceptis in-
structum.
Monitū 4.
Quanti fa-
da Religio
ad ré milia-
tarem.

Religionis
contem-
ptores
ignari mi-
litiae.

tiquius ante pugnam, in acie, post victoriam, quām ut Religionis curam plerique haberent;

Religio-
nis cura
Romanis
ante pu-
gnam. omnes certè præ se ferrent. Hinc ea solemnis procuratio Deos consulendi, eorumque placita ex animantibus cælo terraque sciscitandi. nempe ut militi persuaderent, bellum non tam à Se-

natu Populoque Quiritium, quām à cælesti Deorum concilio esse decretum: nec tam Ducibus pugnam placere quām Diis victoriam cordi esse.

Hinc dimicationi preces Imperatorum præmissæ, promissa Diis munera, & in partem futuræ

Liu. lib. 5. prædæ Diis ante homines vocati. Tu, inquit Furius Camillus, tu duætu Pythice Apollo, tuoque Numinis instinctus pergo ad delendam urbem Veios, tibi que hinc decimam partem preda voueo. te simul Iuno Regina, qua nunc Veios colis, precor, ut nos viatores in nostram, tuamque mox futuram urbem sequare, ubi te, dignum amplitudine tua templum accipiet. Hinc repetitæ in ipso pugnæ discriminæ

Cura Re-
ligionis
in pugna. preces, ac vota palam concepta & instaurata. Tu pater Deum hominumque, inquit improsperè pugnans cum Sabino Romulus, tu arce hinc hostes, demo terrorem Romanis, fugam fædam siste. hic ego tibi templum Statori Ioni, quod monumentum sit posteris,

Eiusdem
cura post
victorii. tua presenti ope seruatam Vrbem esse, voueo. Hinc ob rem bene gestam persoluta Diis vota, tempora adificata, spolia suspensa, additæque litteris incisa tabulae, munericorum Deorum testes. Et Dictator

quidem T. Quintius perfunctus ingenti bello, multisque Latinorum oppidis vi captis celeritate mirabili, Prænestine simulacrum, quæ tūc vrbs opulentissima & belli caput erat, Ioui Imperatori, hoc subiecto Epigrammate, dedicauit.

*Iupiter auge
Di*

Diui omnes hoc dederunt, ut T. Quintius Dictator oppida nonem caperet. Nec pluribus tantum bellum intra viginti dies suscepitum absolutumque commētatus est.

Nec diuino tantum, sed etiam humano metu regenda est armata multitudo. Alibi Princeps benevolentiae locum quærat; inter arma timebit, nisi timeatur. Certè Romani Duces ex hac disciplinæ seueritate, qua non minus suis quam hostibus terrori erant, omnes triumphos ac laureas tanquam è sinu victoriae deduxerunt. T. Manlius Consul, quodd filius extra ordinem conscriuisset manus, eius sanguine (tristi, at salubri exemplo) non in illud modum tempus, sed in posterum obedientem Romano Duci milité fecit. quid L. Papyrius Dictator? ne quid laxamenti caperet disciplina, atque Imperatoria maiestas, nonne in Q. Fabium equitum Magistrum, quodd iniussu suo pugnasset vicissimque; virgas expediri iussit, nec militum studio, nec Senatus authoritate, nec populi suffragio quidquam de inuicto illo imperio ac seueritate remisit?

Sed hæc cautè audienda: neque ego omnibus eadem perinde cano. IIS SVADEO DV CIBVS disciplinæ seueritatē, qui excellenti aliqua virtute iampridem militū animos occuparunt. Furius Camillus verè vir vnicus in omni fortuna, capti Faliscorum castris, prædam in milites non diuisit, sed ad Quæstores indignante exercitu redegit: imperij tamen seueritatē milites vieti EANDEM virtutem oderant & mirabantur. Sed Appio Claudio nullius magnæ virtutis, præterquam seuerioris disciplinæ tenaci longè aliter euenit. Deportat

Religio
nis & mo-
destia
pulcher-
tim ar-
gumentū.
Monitum
S.
Seuerita.
te milites
regendi.

Liu.lib. 8.

Liu.lib. 8.

Monitus,
Qui apti
ad hanc
seueritatē
exercen-
dam.

Liu.lib. 5.

Liu.lib. 8.

Exercitus rat Appius in Volscos exercitum, eumque saeuo
contumacis delcri- imperio vexabat. sed infensum iam Duci mili-
plio. tem nec metus, nec pudor coercedebat: segniter,
 otiosè, contumaciter omnia agere: si Consul ci-
 tiùs agi vellet agmen, tardiùs sedulò incedere: si
 adhortator operis adesset, omnes sua sponte mota
 remittere industria: praesenti oculos atque ora de-
 mittente, prætereuntem tacite execrari. quid mul-
 ta: productus in aciem Romanus miles turpi fuga
 petit castra, vixque à vallo submouet instantem
 hostem: nec ferox Appius, omni nequidquam acer-
 bitate prompta, continere ad extreum suos po-
 tuit, quin castris exinde motis, non exauditis im-
 periis, turbatis ordinibus, effuso agmine, per
 stragem corporum armorumque Romam eu-

Serueritas derent. Nimirum PRINCIPI EATENVS exi-
 sine aliis genda est disciplinæ serueritas, quoad aliis virtu-
 tibus virtutibus comitata est. si sola exerat aculeum, ac sola
 exerceat imperium; periclitatur ipsa, & cor-
 rumpit autoritatem, cuius denique vis omnis
 sita est in consensu obedientium.

Monitu 7. Subdam hoc loco aliquid alienum à sententia
 Quo tem- vulgi, plurisque idcirco faciendum, quia vulgare
 pore inua- non sit. TEMPVS INVADENDÆ HOSTILIS vr-
 denda ho- bis non illud est, cum ea intestinis factionibus
 stilis vrbs. concutitur: quasi vero distractas vires profliga-
 re, ac rerum inclinationibus momentum addre-
 re facile sit, cum potius ex ea aggræsione partes
 inter se pronius coeant, & ad vim hostilem illico
 retundendam animos, certè vires coniungant.
 tum quod MAIORIS mali metus cogit vel inui-
 tos: tum etiam quod VNVSQVISQUE non gra-
 uatè absistit à contentione, quam specioso Patriæ
 nomi

nomine deposuisse videri potest. Etrusci ac Ve- Lia. lib. 2.
 ientes magna spe bellum Romæ inferunt, rati di-
 scordia intestina, cuius tum flamma præter mo-
 dum flagrabat, extingui rem Romanam posse.
 quare maturato opus esse aiebant, dum Romani
 in se maximè deseruerent. id vnum venenum,
 eam labé repertā esse vrbi alioqui non desitutæ,
 diu sustentatas Romanas opes, partim Patrum Discordia
 consiliis, partim patiētia plebis, iam ad extrema civilis.
 venisse. profectò si quid addatur, ac foris instetur,
 suo milite vrbeni quamprimùni vinci : nihilque
 aliud opus esse, quàm indici ostendique bellum:
 cetera sua sponte fata ac Deos esse gesturos. Hac
 spe armati Romanorum castris portisque obe-
 quitando, contumelias ac maledicta, pugnæ ir-
 ritamenta miscebant. Audienti hæc militi Ro- Internoru-
 mano nunc indignatio, nunc pudor pectora ver- externo-
 sabat, auertebátque paulatim ab intestinis priua- rūmque
 tisque discordiis. quamquam enim nolebat pro- malorum
 sperè aliquid euenire Patribus, inultos tamen ho-
 stes pati non poterat : dumque in hunc modum
 externa & domestica odia certabant in animis,
 tandem externa viicerunt. Ergo frequentes- Exercitus
 torium circumsistunt, pugnámque ferociter ef- reconcilia-
 flagitant. iurant reconciliatos se Patribus à fide tio.
 non destituros : si fallant, Iouem sibi iratum in-
 uocant. præit verba Centurio : idem in se quisque
 iurat. Datur igitur signum, vadítque in pugnam
 Romanus irarum plenus, ac primo concursu
 Etrusci Veientésque fugantur, cæduntur, profligantur : vnaque illa pugna, non magis ex hosti-
 bus quàm ex plebe Romana multis ciuilibus
 præliis infensa nobilitati, victoria reportata est.

Quare

Monitū 8. Quare alia potius est ineunda ratio opprimendae vrbis ciuili discordia laborantis; in cuius tamen excidium non libido regnandi, sed ius fasque compellat. **P E R M I T T E N D U M E S T V T I P-**
I n u a d e d a **hostilis** **vrbis co-** **satio.** **S A S E** ciuitas intestinis factionibus conficiat: id que ut certius faciat, pars altera claram & dissimulanter ope consilioque est adiuuanda. ac postremo debilitata iam res, instructis ac recentibus militum copiis aggredienda, & (quod non difficile est factu) expugnanda. Vedit hoc Marcius Coriolanus, dum dissidenti Patriæ inferens arma, agrum Romanum populari cœpit maiori astu quam vi, custodibus inter populatores suos missis, qui Patriciorum agros intactos sinerent. tum plebis odio; tum ut inde discordia glisceret inter Patres, plebemque. & profecto fuisset voti compos, si, quam dissidij flammarum accenderat, vires paulatim permisisset acquirere, & non ipse festinatione nimia extinxisset, dum proprius ad Vrbem arma promouit, fecitque nobilitatis ac plebis communem causam. tunc enimuerò **E X T E R N V S** timor maximum concordiae vinculum, quamvis suspectos infensoisque inuicem animos consociauit.

Monitū 9. Scitū illud vulgatūque cōsiliū, NE IMPERATOR In hoste IL VC hostem redigat, concludatque vnde ex de- vincendo quid caue speratione crescat audacia. Sanè Manlius Cos. dum sit. reuectus in castra, in qua Thuscorum manus præ datum irruperat, ad omnes portas milite op- **Liu. lib. 2.** posito, hostibus viam clausit. ea desperatio Instauratè Thuscīs rabiem magis, quam audaciam accen- despera- dit: cum enim incursantes quacumque exitum tionē vi- spes ostēderet, vano aliquoties impetu circumf- tēs. sent,

sent, congregati in ipsum Consulem armis insignem vadunt tanta vi conatique, ut & Consul mortifero vulnere ictus ceciderit, & ceteri circa illum in fugam acti, quare Thuscis crescit audacia, Romanos terror per tota castra palantes impellit: & ad extrema ventum esset, nisi Legati rapto Consulis corpore patefecissent una porta hostibus viam.

Quid igitur agat potitus urbe, conclusisque intrà hostibus Imperator? Quod Furius Camillus eadem cum gente Thuscorum egit ad Sutrium: cum præsenti consilio rationem docuit, qua nec liberi dimittantur hostes, nec prærepta salutis spe compellantur ad pugnam: sed **E I S EXTREMA CERTANDI** necessitas adimatur, quibus opportunus certandi locus adimi non potest. Captum Sutrium, eiectis inde Sutrinis sociis Populi Rom. victores Thusci impunè populabantur; cum adest in tempore, infesto agmine Camillus: iterum eodem die Sutrum capitur. Thusci, quibus congregandi se se, aut arma capiendi spatium non fuit, cum passim telis peterentur, pro se quisque ad portas tendere, si quæ fortè se in agros elicerent: sed cum eas clausas (id enim Camillus imperauerat) inuenissent; arma tandem capiunt, coeuntésque supremam illam periculi societatem, ferociter adornant prælium: quod accensum ab desperatione hostium fuisset, ni Camilli imperio, præcones per urbem dimissi iussissent parci hostibus qui arma posuissent, ac tantummodo armatos contrucidari. quæ res effecit, ut etiam iij, quibus animi in spe ultima obstinati ad decepundū fuerant, oblata spe vitae passim.

Monitum
10.
Quid agendū sit in
hoste vin-
cendo.
Liu.lib. 6.

Ducis
consilium.

R arma

arma iactarent, séque inermes (quod tutius fortuna fecerat) hostibus offerrérat. Ita ducis cōsilio, quod malè Manlius Cos. Romanus cum Thuscis gesserat, restitutum est; simūlque apparuit, DVCIBVS validiorem quam exercitu rem militarem esse.

Pacis tem-
pus præ-
ceptis in-
struūtum.

Venio nunc ad alterum tempus, cuius rationem haberi in ordinanda Repub. paulo antē dicebam: ac ciuili domesticaque administrationi, hæc è multis pauca sepono. QVIS QVIS
AD NOVVM PRINCIPATVM accersitur aliundè, aut nouos sibi populos subigit, sc cum eorum moribus ingenioque sub initia dominatioonis attemperatè componat: vestitum gentis more, sermonem, ceterum cultum adamare præ se ferat. hæc enim mirum quantùm multitudini sunt in oculis. Aeneas quidem certè nouus in Latio Dominus, homo externus, ac paulo ante hostis, hinc demereret sibi suspensos Latinorum animos coepit. iussit in eorum mores transire Troianos, abolitóque Troiæ nomine, utramque gentem Latinos appellari voluit. idque valuit ut Latinī nec studio, nec fide erga Regem Aeneam Trojanis vñquam cederent.

Monitum
12.
Res pristi-
ne quare-
nus mu-
tandæ.

Ad hæc NON MVTANDVS EST ILLICO statutæ subiectæ recens vrbis, nec etiam retinendus, sed media quædam ineunda est via. res quidem pleræque tollendæ sunt, nominæ rerum & tanquam spolia conseruanda. Capitur enim vanis hisce nominib⁹ multitudo, atque in iis imaginem antiquitatis amplexa, nondum se sua possessione deiectam planè intelligit. Iunius Brutus alter Romæ conditor, dum nouam vrb⁹ faciem induceret, id egit, ut nemo Romæ regnaret: at vices,

Lia lib. 2.

vestes, lictores, sellas, reliquam Regum pompa
abundè tenuit. quin etiam dum Reges funditus
auferebat, nō abstulit Regis nomē. nam cūmpubli-
ca quædā sacra per Reges fierent, ne quē caperet
desiderium Regis, Regem Sacrificulum creauit:
id tamen Sacerdotiū Pontifici subiecit; vt addi-
tus nomini honos nihil officeret libertati.

Sed illud interea maiori cura Princeps secum
statuat aduersūs populi turbas: NE MAIESTATI
NOMINIS ATQVE honorum insignibus pluri-
mū tribuat ac fidat, séque tutum dignitate du-
cat. est enim OBNOXIA iniuriae maiestas, quam
vires non confirmant. Tumultuabatur in foro su-
perbè Romana plebs ob Voleronem nescio quē à
lictore, Consulum iussu prehensum: atque, vt
COACTA multitudine nihil est procacius, cre-
scitque ignauo cuique audacia ex aliorum con-
tagione; ita intemperiis acti agentesque ludibrio
palam habebant Consulare imperium, quippe
cui dignitatis plus inesset quàm virium aduer-
sūs plebem. quid enim? quatuor & viginti li-
ctores apparere Consulibus, eosque de plebe:
formidandum enim uero fatellitum. nihil con-
temptius, nihil infirmius, si sint qui contem-
nant. sibi quemque ea magna & horrenda face-
re. abesset modò opinio, cetera nugas esse. Hęc
atque alia contemptim obloquentibus; infesti
cūm se illuc Æmilius, ac Virginius Consules
intulissent, facile experti sunt, P A R V M tutam
maiestatem sine viribus esse. nam violatis eo tu-
multu lictoribus fractisque fascibus, è foro in
Curiam compelluntur. Quare peccauerunt in
se in que Rempublicam Consules, dum authori-

Monicula
13.
Quantū
speci pone-
re in ma-
iestate de-
beat Prin-
ceps.
Liu. lib. 2.

Iratæ mul-
titudinis
voces.

Maiestas
inermis.
non expa-
nenda
multitu-
dini.

tatem suam, quam maioribus remediis integrum seruare debuissent, tentandam haud sanè in tempore præbuerunt.

Monitum Nec tamen contumaces diu ciues experietur
14. Princeps, si hæc audiet : **C O N C I T A T A M U L T I-**
Cum inci- **T V D O M O R A P O T I V S ac perleui declinatione**
tata mul- **flectenda est, quām subitō atque enixē frangenda.**
titudine
quomodo
agendum. **vis eius omnis in impetu est : post principia sedati-**
tor est & melior. Docuit id semel Romana plebs,

Piu.lib. 4. **quam inter & Patres , cùm de creandis plebeis Magistratibus , tantis pugnaretur animis , vt iam ob perpetuas conciones arma timerentur ; veriti Optimates , ne quia plebem solito ferociorem experti erant , de veteri possessione dejicerentur ; comitia mox futura formidabant , eoque quantum poterant differebant. vt tandem ad ea ventum est , euentus docuit , **A L I O S** animos in contentione , alios secundū deposita certamina incorrupto iudicio esse ; Tribunos enim **omnes patricios** , plebeiū nullum populus creauit. Adeò **FEROCIOR** plebs est ad rebellandū , quām ad bellandū , & libertatē magis tentare , quām tueri nouit.**

Monitum Quod si , vt interdum euenit , seditiosorum
15. furor more fluminum vires acquirat , hoc ipso **F L U M I N V M I N V N D A N T I V M M O R E** seditio
Quid re- coërcenda est. Etenim amnis transfusus extra
medij ad- alueum , si fortè metus sit , ne infestus urbem vi-
uersus cinam adeat atque obruat ; aut procul substenen-
crescētem dus est , permittendūmque vt per campos stagnan-
populi se- tibus vndis liberè vagetur : aut diuertendus atque
dictionem. in riuos complures extenuandus est . vtroque enim
Torrentis modo , aquis siue diffusis , siue diuersis urbem in-
ac seditio- nocenter interfluet . sic etiam ne aucta multo-
nls com- rum
paratio.

rum conspiratio Principem petat opprimátque,
alterutro ex hisce remediis est opus. nam aut
permittendum est aliquid , ac solito blandiùs
spes ac vota conspirantium alenda atque eluden-
da sunt , irrito postea euentu : aut distraherida
est multitudo , procaçiores quique & conciona-
les homines honorificis vt volent nominibus aliò
disparandi ; postremò COETVS omnes & grega-
les conuentus , quibus consensus multitudinis
maximè alitur , ab stirpe recidendi sunt. dum
enim non conueniunt , dum capita non confe-
runt , dum sese vt fluctus fluctum non impel-
lunt , sed soli se résque suas curant ; profectò spi-
ritus demittunt , & EX FEROCIBVS vniuersis ,
singuli suo quisque metu obedientes fiunt. Deli-
nierat militum Römanorum animos Capua , in-
strumentum omnium voluptatum , auerterátque
à memória patriæ. iamque consilia clàm iniabant ,
pulsis deditiis Campanis eorum agros inuadere ,
illáque vbertate camporum frui potiùs , quàm
Romam redire , & in pestilenti atque arido circa
vrbem solo diutiùs luctafi. Hæc , quæ manaue-
rant consilia in exercitum omnem , cùm Mar-
tius Rutilius Consul explorata haberet , non illi-
cò lasciuienti militi obuiam ire statuit : sed opti-
mum ratus spem differendo , militarem impe-
tum frustrari , rumorem dissipat , in iis Campa-
niæ oppidis , etiam anno pòst , exercitum hybet-
naturum. Eo laxamento cogitationib[us] dato ,
quieuit in præsentia seditio. mox purgare exer-
citum missionibus turbulentorum hominum in-
stituit , cùm diceret aliis emerita stipendia esse ,
alios graues iam ætate , aut viribus parum vali-

Iratæ.
multicu-
dini ali-
quid pers-
mittendū.

Eadē di-
strahēda.

Gregales
conuen-
tus.

Livid. 74

Lasciuies
exercitus.

Disträhē.
dz multi-
tudinis
ratio.

dos : quidam in commeatus mittebaniur , singuli primò , deinde & cohortes quædam , denique PER SPECIEM militarium usum , cùm alij aliò distraherentur , plerique ablegati sunt . Atque his artibus Consul Rutilius , tum violentis ingeniiis indulgendo , tum ludificationis ignaros alienando ; seditionis conatus in præsens coercuit ; quos multo antè Virginius , Aemiliusque Coss. dum vi frangere aggredierentur , fractis ipsis honorum insignibus temerè confirmarunt .

Monitum
16.

Hæc in ipso tumultu . quid eo, vt cumque tulit sors ratiove cōposito? DISCORDIAE , AC RELI-

Discordias QVA SCELERA numquam tollentur, quandiu autores tollendi tolerantur , aut etiam honore afficiuntur . **Principiū** Cuius enim rei præmium sit in ciuitate, eam rem unde ea. piendum. maximis semper auctibus crescere necesse est .

Liu. lib. 2.

Quod maius vñquam Romæ dissidium fuit, quam cum plebs , Patrum odio Urbem deseruit , atque in sacruḡ montem trans Anienem Sicinio adhortante secessit ? & tamen turbarum hic author, tantum absfuit ut aliquid pœnæ dederit , ut inter primos Tribunos plebis adlectus sit . Facinus per se se improbum , & exemplo paucis post

Liu. lib. 3.

annis exceptum . Nam Tribunitiis concionibus incitata plebs , minacior tamen , quam pernicioſior , sacrum monte repetiit , Urbemque Patriciis incolendam reliquit . reconciliata A. Virginium , L. Icilium , P. Numitorium , ipsos secessionis autores Tribunos creauit . Publum autem Vorenem , qui à lictoribus ac virgis seminudus afferat , populūmque , ad quem prouocauit ; ciuili atrocique seditione in Consules concitauerat , plebs fauore complexa proximis Comitiis Tribunum

num fecit, refecitque. mitto Canuleios, Sextios, Lectorios, aliósque nobilitatis odio nobiles, nec nisi concitata tempestate in altum prouectos, pérque vndas seditionum elatos. Id autem dum Romæ agebatur, dum turbulentissimo cuique locus & honos erat; quid, nisi discordiæ aliae ex aliis serebantur, factiones in Vrbe perpetuae fructus ex impunitate aut felicitate sua, uebantur, eodemque ciues ingenio exemplique gitijs. conformabantur? Etenim QVI IN pace ordinumque concordia nullos se vsquam esse vident, facile ineunt aliam viam, turbatamque rem volunt: si fortè honores, quos quieta ciuitate desperauerant, perturbata consequantur. quod si animaduertant, id ex sentententia cessisse nonnullis, quibus concitata multitudo honori aut quaestui fuerit; dant se in hanc aleam, & tanquam ARTIFICES improbi opus querunt, volūntque semper ægri aliquid esse in Republica ad cuius curationem adhibeantur. Nam sic ego quidem sentio: RES OMNES perinde laudantur & appetuntur in Ciuitate, vt earum rerum usus est. MILITIA præmiis exercetur. VBI præmia improbo dempseris, nemo omnium gratuitò malus est. Ut sanè concludere cum Quintio Cos. licet, FINEM factiorum non fieri, nec futurum, donec quam felices discordiæ, tam honorati discordiarum authores sint.

Sed quando cœpimus, Ciuitatem contagiosa-
factionum peste quantum possimus, exima-
mus. id fiet, si CALVMNIATORES, HOMINES
NEQUE FRVGI, neque operæ probæ, quique priuato in cœtu clam aliorum famæ crimen intendunt, cogat Princeps ut iure agant, & accusa-

Monitum
17.Quid cum
calumniatoribus
agendum.

R 4 tionem

tionem legitime ac palam adorarent ; & , si quidem id faciant , criminatoremque probent , præmio dimittat : si recusent , animaduersione severè compescat , certe numquam permittat , cuiquam ut liceat impunè alicuius flagitijs insimulare honestos viros , ac priuato iure eorum vitam seu falsa , seu vera criminazione damnare . M.

Liu. sib. 8. Manlius Capitolinus Camilli primum gloriæ priuatim infensus , mox traducto (vti fit) ad Inuidetrix universam nobilitatem odio , cum se plebi du- Stimulus. cem constituisse ; inuidiam vnde creare studebat ordini Senatorio , domique concionantis in modum sermones plenos criminum quotidie miscebat . Inter cetera affirmabat , thesauros auri Gallici ab Optimatibus occultari , pecunijsque ex hostiis captam in paucorum prædam cessisse : quæ auri summa si è Patrum suu excuteretur , posse oberratam nexamque plebem Calumnia facilè solui . Ea obiecta spe , cum plebs mota men- illate que fureret , A. Cornelius Dictator , quæstione ea

super re instituta , Viatorem ad Manlium mittit : accitum ad tribunal iubet euoluere istos incubantes Gallicis thesauris : vt , quando ille spem Cjuitati fecerat , ex ea præda quam Primores nobilium occultent , debitum solui posse ; molesto fœnore plebem Romanam liberaret . quod nisi faceret , vincula minatur : nec enim passum se periclitari Patres tam odiosa calumnia , & multitudinem tam fallaci spe Romæ concitari . Cum Manlius ambages necteret , virgeretque eum Dictator , aut peragere verum indicium , yanique furti reos prodere ; aut fateri facinus insimulati falso criminé Senatus , impositaque ca-

lum

lumniæ; impos consilij à Viatore arripit, ac paulo post damnatus e saxo Tarpeio, vnde ille repulso Gallo Patriam liberauerat, præceps de*finis Tra-*
iicitur: locusque idem in uno homine, & eximia*gicus*.
gloriæ, & pœnæ ultimæ monumentum fuit. Sic vocata ad quæstionem calumnia, & calumnia-
tore damnato, vnius supplicium Manlianæ tunc
quidem seditioni, ac deinceps Manlij similibus
ingeniis frenos iniecit. Quod si ad hunc mo-*Calum-*
dum hoc genus homines in verba proiecti, qui-*niorum*
que per hæc turbamenta vulgi, priuatæ ambi-*descriptio*.
tioni viam sternunt, serio cogerentur, vt aut ma-
ledictis abstinerent, deque aliorum vita contice-*Ratio cum*
scerent, aut si tantum vitiorum est odium, legi-*pis agendi*.
timè id ac iure transigerent; multò sanè paucio-
res forent, qui MALIGNITATE ingenij, cui fal-
sò speciem libertatis obtendunt, tam facile euer-
sum irent alienam famam, tantumque odiorum
sererent inter ciues, quantum immortales passim
factiones ostendunt, quæ magis exitio fuere
semper, eruntque potentibus populis, quam bel-
la externa, quam famæ, morbive, aut alia Cæli-
tum ira in humanum genus.

Sed his lætiōra subtexo, nec minus utilia, s̄epe. 18.
enim fit, vt qui authoritatē vbiique eodemque
tenore tueri volunt, eius iacturam faciant, quod
illam plus nimio tuentur. Idcirco P R I N C E P S,
C V M V I D E T M V L T O S IN rem quampiam con-*In rebus*
cedere, eamque præcipit animo facilè secuturam
esse; euentum festinè præneniat, authórque sit vt
id fiat, licet rationibus suis minimè conducat.
Nam si cunctetur, aut etiam repugnet, abun-
dante multitudine transuersus agetur ipse, coge-

R 5 tur

türque viuens ac videns in contrariam partem:
simulque omnes intelligent, illo intuitu, aut certe
in scio peractam rem esse: ac sibi facile persuade-

Venenum bunt, multa in posterum fieri posse eo non au-
authorita- thore, quo sine semel hoc impetratum est. Qua-
cis.

Liu.lib.3. Quare non solùm minoris haberi Principis authori-
tas incipiet, sed assuetet etiam populus in Domi-
num palam obniti, ab eoque impunè ac feliciter
dissentire. Non ita Senatus Romanus, qui & fir-
mandi Imperij articulos norat omnes, & famæ
plurimūm dabat. Nam cùm Hernici à Romanis
victoribus conditiones accepissent, n & aduersus
ullam gentem pugnarent, repugnaréntve inius-
su Senatus Populi que Romani, qui sociis num-
quam defuturus erat; obfessi ab Equis, ac Vol-
scis Legatos properè Romam mittunt, opemque
ab Senatu flagitant. Patres, grassante in vrbe pe-
stilentia, cùm ex vria parte auxilium polliceti
nullum possent, ex altera probè intelligerent, si
Hernicis non permitterent arma sumere in ho-
stes, fore vt ipi non modò per se, sed etiam acci-
ta aliorum quos possent ope, iniussu Romano-
rum fid facerent, necessitate arma extorquente,

Prudens respondent; Placere Populo Romano, vt Hernici
responsū. ipsi cum Latinis res suas tutarentur: in præsen-
tia morbo implicitam teneri Ciuitatem, cùm
primūm eius mali quies veniret, sociis opem lá-
turos. Quo responso occuparunt, anteuerterunt-
que in loco Patres, eiisque consilij, quod iniissent
Hernici per se, ipsi voluere authores esse: ne
quid se nescientibus aut inuitis vspiam locorum
agi videretur: simulque ne reliquis sociorum ac-
cederent animi se codem exemplo commouen-
di

di inconsulto, neglectoque in posterum Senatu.

Perge, atque in ambiguis consiliis consilium indicemus: nam scopulus hic est, ad quem Gubernatorum complures ferri, ac frangi sapientiae simulatione solent. Neque ego tardum dictu existimauerim, *P L V S O P E R A E* & consilij esse in ancipiis consilio secernendo, quam in malo declinando. Quia in re et si non ignoror *VIA VNA* ^{Monitum} incedendum esse, non uno gradu; in vniuersum ^{19.} tamen suadeo, *CONSILIORVM EXTREMA* non usque adeò fugienda, idque temperamentum, quod in re ancipiis adhibendum callidiores putant, non raro pestem esse consiliorum; cum tertiiis hisce mediisque consiliis, ut plurimum, neque odium vitetur, neque gratia ineatitur. Finge *Media cō-*
tibi dissidium esse cum aliquo paulo ferociore: *gilia raro-*
hic aut officiis obsequioque mitigandus est, *falaria.* aut confidentia parique ferocia deterrendus. neutrum si placet, si supplicem cum eo agere alienum à te putas, tibique imperare non potes ut te demittas: & ex altera parte mens & ratio non est quemquam laedendi; iniisti planè viam, qua illum neque ex inimicis umquam eximere, neque ad amicos transferre possis. Samnites documento erunt: qui deliberabundi quid de exercitibus Romanis quos intra caudinos saltus concluserant, agere deberent; cum certi aliquid illico non suppeteret, ut in re laeta & insperata accidere solet; Pontius eorum Imperator ad Herennium Patrem, qui non procul aberat, consulendum properè mittit. Herennius nuncio expeditè respondet; Sibi videri omnes Romanos ex ea causa quamprimum inuiolatos dimittendos.
Liu. lib. 9.
Consultatio ad caudinos saltus.

non

Extrema contraria. Non placet. iterum senex consulitur : vertit ille se in alteram partem , disertè pronunciat; Sibi videri Romanos ad vnum omnes interficiendos.

discors enimuerò responsum eo magis irridetur, quasi hominis animus in effæto iam corpore consenuisset. Accitur tamen ipse plaustro inuenctus in castra , nihilque mutata sententia tantum causas huiusmodi adiecit. Si Romani honorificè habiti dimitterentur , posse cum potentissimo

Eorū cœ. sz. Populo perpetuam pacem firmari : si de medio tollerentur omnes, posse in multis ætates bellum non timeri ab iis, qui amissis duobus exercitibus ferè vires reparauerint: tertium nihil esse. nam quod ipsi meditabantur Romanos dimittere , sed non sine ignominia, leges iure belli yictis impoñere ; sententiam esse eam , quæ neque amicos parat , neque inimicos tollit ; TUTVM non esse seruare quos irritaueris. Neutram Patris sententiam Pontius accepit. Dimissum quidem Romani , sed traducti sub iugum fedièrē mox ferociores ad pugnam, ingentique cùm hominū, tum. vrbium strage, Samnitium nomen penè deleuerunt. Ac tum demū Herennij dicto oraculi fides accessit.

Dénique ne, dum aliud ex alio nascitur , oratio excrescat in immodicum modum ; duco hīc supremam quasi lineam , transitumque mihi ultra præcludo. Atque in Rerum publicarum conservationem amplificationemque vniuersè intuens , sic de earum varietate Principum ad extrellum statuo : CIVITATI CONDUCERE SI PRINCIPES sortiatur vario potius inter se ingenio, quamquam mediocri ; quam si ingenio eosdem habeat excellenti , sed simili geminóque.

Monitum

20.

Varietas

an excel.

lentia

Principiū

plus con-

ferat ciui-

tati.

An

Anceps fortasse dictum, atque in utramque partem à prudentibus viris arbitrandum. Sed ego rationem subiicio. Nam cùm multa sint, quæ fundato semel Imperio, Statuique debentur, incolumitas ciuium, vrbis opulentia, Religio, leges, armorum tractatio, pacis studium, seueritas in loco, vbiique authoritas, omnes ciuilium artium disciplinae: tot támque diversa expectanda Ciuitati non sunt omnia, nisi post multas ætates, cùm scilicet Principum alij aliis succedant, qui varia animorum propensione, partim armis, partim administrationi domesticæ, partim rebus aliis fauentes, demum vniuersa complectantur. Quòd si eodem ferrentur omnes, eodemque curas & cogitationes perinde conuerterent: quamuis excelsa, minus tamen commodo ingenio forent ciuitati, cui parum prodesset ætatū Principumque consequentium numerus, si plures vnius instar, certarum studio rerum, præteritis aliis caperentur. Accedit, quòd vt multa, eaque contraria secum affert dies, ita ferociore interdum Principe, interdum, vt se dant tempora, mitiore opus est.

Ratio eue
Principa
varietas
utilis sic
Reip.

Sanè hac Principum varietate Romana res creuit. Incitator aliquanto ROMULYS fuit, armisque peuè violentus: sed talem exordia virum poscebant, vt Regnum inuaderet, vt discordes inter se conuenarum animos noua in vrbē compesceret, eosque aduersus finitimorum iniurias incitaret. Romulum insecurus est NUMA, quo nemo ciuilior, religiosior nemo fuit: nempe vt rudes pastorum mentes, bellisque ferociores effetas Deorum metu mitigaret. Multa adhuc bello deerant: successit militiae artifex TULLVS, bella-

Exempla
pro eadē
varietate.
Liu. lib. i.
Romulus.

Numa
Pomp.

Tullus
Hostilius

to

toribus viris apprimè necessarius , vt ante id tempus tumultuaria vi pugnantes arte firmaret, acutèque ratione virtutem. Ab Tullo ædificator ANCVS aliò curam opportunè transtulit , urbem colonia extendit , ponte commisit , muro defendit. Ancum TARQVINIVS excepit , suscepitque reliquit ab aliis maiestatem Senatus , Magistratum insignia, ordinum ornamenta. Neque adhuc factum satis fuisset, ni SERVIUS Populum Romanum censisset, digessisset in classes , curiis collegiisque separasset , ac magnæ iam tum ciuitatis , veluti priuatæ domus discrimina publicis tabulis complexus esset. Postremò TARQVINII alterius importuna dominatio , non parum vrbi profuit , vt populus cupiditate libertatis incensus vltimum esse Regnum vellet , quod scelere partum scelere administrabatur. Atque in hunc modum singulorum Regum (quos excepto Superbo conditores vrbis appellare possis) pugnantia inter se ingenia , quasi elementa fuere Romanæ felicitatis. Ac mihi quidem , nisi decretum esset è Liuiana Historia pedem non efferre, quām facile foret , perleui traiectione percurrere multorum Regna, quibus hac ipsa Principum varietas saluti ornamentoque apprimè fuit ? Pontificium Imperium annon sentimus ipsis quantum ex hac quidem parte capiat emolumenti ac dignitatis? Recordamini per vos, Auditores (nam plerique potestis) Pij, Gregorij, Xysti, atque inde reliquorum ; simul veniet in mentem , quām diuersi Christianā Remp. amplificauerint. PVIS aduersus communem hostem armis rem egit transigitque. Hostes adhuc plures illa complexa orbem ter

Ancus
Martius.

Tarqui.
nius Pril.
cas.

Seruius
Tull.

Tarqui.
nius Su.
perbus.

Pius V.

terrarum Charitate GREGORIVS nouo genere Gregor.
 dimicationis adortus est : atque excitatis vbique X.III.
 gentium litterariis munimentis , ibique tan-
 quam intra Religionis propugnacula perpetuo
 militum præsidio constituto , non præsentium
 modò turbas sibi coërcendas existimauit , sed Xystus V.
 ita posteritati consuluit , vt in hostes fidei qua-
 cumque ætate locove secuturos noua quotidie
 prælia reparari possint. At verò XYSTVS aucto
 supra omnem memoriam antiquitatis , ærario,
 instrumento rerum omnium , tutatus Imperium;
 ciuitatibus ornamenta , ciuibus securitatem , ho-
 stibus Pontificij nominis metum incussit. Quid
 CLEMENS Religiosis ordinibus lustrandis , paci- Clemens
 ficandis Regibus , Pannoniæ subleuandæ , am- VIII.
 plificandæ Ecclesiasticæ ditioni quantum con-
 tulit ? Nam de te , PAULE , cuius ego Maiesta- Paulus V.
 tem ex hoc loco persancte veneror , nihil attinet
 dicere. Vedit is , qui tibi eligendo , illustribus ar-
 gumentis inter mortales fuit ac præfuit : vedit ,
 quid hac tempestate opus esset eo Pastore popu-
 lorum , qui singulari Iustitia prouinciales vrba-
 nösque Magistratus in officio contineret : op-
 portuna moderatione erumpentes bellorum fa-
 ces extingueret : felici vigilantia populos vber-
 tate frugum exhilararet : insigni Religione ho-
 minum virtutem Cælo templisque reciperet: Ro-
 mana magnificentiæ Vrbem orbis terrarum
 caput amplificaret. Quam tu quidem Vrbem
 domibus occupatam verius alicubi quam diui-
 sam , apertione viarum , aquarum irrigatione ,
 molitione templorum , suburbiorum seu potius
 Vrbium Vrbi adnascentium accessione , dignam
 te

274 LIB. II. PROLVS. V.
te Principe sedem reddidisti. Ut meritò, Pontificum Maxime (quod olim bonis Principibus acclamabatur) DE NOSTRIS ANNIS augeri cupiamus annos tuos; ut ea , quæ ista altitudine animi meditaris , in lucem continenter exponas Christianæ rei bono, & nostrorum temporum felicitati. Atque inter hæc vota liceat mihi per vos, Auditores, reperto feliciter exitu conquiescere.

PROLVS IO QVINTA.

Academia Prima.

S I V E

De stylo poëtico, qui partim Poëtis oboculos positis, partim explicata Poesos natura monstratur.

E triplici stylo dicere iampridem aggressius (Cardinalis Amplissime) poëticæ dictionis, quæ reliqua est vna , controuersiam in præsentia refero ad hanc Sapientium coronam , quam tanta omniū ordinum nobilitate florentem video venerorque: ac spero tam bonis atque excellentibus arbitris facile posse componi. præsertim cùm hæc de re plurimū laboris & mihi ad dicendum , & vobis ad arbitrandum hodierna die subtraçtum sit. Non solum , quia in obscenos carminū scriptores cùm olim differui,

multa

;

multa necessariò occupanda fuère de Poëtarum
stylo: sed etiam quia proximis hisce, qui continē-
ter elapsi sunt, annis, dum à poëtico seiungebam
oratorium, atque historicum characterem; sæ-
penumero in Poëtarum confinia pedem intuli,
eorūmque regionem oculis attente lustrauī, vt
qui circum singulas facultates ducendi limi-
tes forent, finitor ipse cognoscerem. Quare non
tam laborandum mihi hodie video, vt ab Orato-
ribus Historicisque Poëtas abstineam, ne preda-
bundi in illorum dictionem, tanquam in ditio-
nem finitimorum crebrè excurram; quam vt ci-
uiles inter se Poëtarum discordias componam, si
quo modo possim, eorūmque primigeniae legitimi-
maeque soboli maioribus veluti Comitiis Princi-
patum linguae decernendum sedulò curem. Et
quamquam tot inter familias Poëtarum, quæ
ex vna eorum gente proseminalæ sunt, haud
promptum est eam internōllè, quæ ab stirpe re-
cta pullulet, nihilve in agrestem succum spe-
ciémque degeneret, cùm Poëtarum sancti ne-
mo, qui se germanam Phœbi prolem non ven-
diret, fidémque apud posteriorum aliquem non
inueniat: si quidem nos IN V E T E R V M æstima-
tione facile discedimus in studia, proque arbitra-
tu quisque suum Poëtarum principem nominā-
mus; tamen & splendor ipse poëticæ maiestatis,
quidem l v c e se prodit sua, & constans sa-
pientium virorum suffragatio habent profecto
aliquid, ex quo si de Poëtatum dictione senten-
tiā feram, haud temere eam tulisse videri pos-
sim. Accedit hominis non indiserti haec super re-
disputatio; quam, si quemadmodum mihi ha-
Fam. Strada.

Cōsilium
in hac.
Prolusio-
ne.

Difficultas
optimi
eligendi.

Ratio id
praftandi.

S ret

ret in animo , ita oratione promiserō, nā ego hodie in spēm venio fore , dignum ut aliquid re quam molior , dignūmque auribus hodiernæ quām lectissimæ concionis afferatur. Age igitur, & quando in hac , cui nuper interfuisse aio, disputatione , momenti plurimū putamus esse, in eam si placet , omissis aliis animūm atque orationem vñā conuertamus.

Sermo cū
Alex. Bur-
gio habi-
tus.

Burgij cō-
mendatio.

Sententia.
rū discre-
pantia.

Hieron.
Amalthei
præconiū.

Eram aliquot antē mensibus cum amicissimo capite Alexandro Burgio, Sacrorum ac litterarum Antistite apprimè nobili : cuius in recenti obitu iacturam sanè incomparabilem fecimus quicunque saluam Rem publicam litterariam volumus. Erant alij nobiscum , déque commentis veterum Poétarum nescio qua sermonis trajectione disse-rebamus. admirabamur aliquorum granditatem atque orationis imperium, placebat aliorum suauitas & cultus , nonnullorum acumine contortulisque aptè sententiis delectabamur. cāmque vti sit alios præ aliis haberemus , iamque in diuersa traheremus paulo pugnaciūs , nec tam veterum quām nostris ingenii faueremus ; negauimus ipse statui quidquam posse in tanta Scriptorum varietate , quorum plerique peculiare quid habeant , quo præferantur ; vt sāpēnumero qui dissimiles sunt , pares nihilominus estimari possint. Ad hæc Burgius (credo ut pugnaturis antequerteret) præclarum sanè inuentum ad eam quæstionem opportunè dissoluendam sibi relatum dixit ab Hieronymo Amaltheo yiro clarissimo , quo cum sene magna tunc sibi adolescenti familiaritas intercedebat. Ego ad Amalthei nomen, quem legeram à M. Antonio Murto lau-datum

datum tanquam Poëtarum apud Italos præstantissimum, quidè mentem aduerti, vnaque cum alijs rogare institi, vt quid illud esset non grauatè afferret in medium. negauit ille, quidquam sibi esse iucundius, quam de eo viro loqui, à quo tam multa identidem inaudierat de Sadoletto, de Bembo, de Naugerio, déque tota illa doctorum hominum cohorte; vt sibi videatur illius beneficio, superiori seculo interfuisse. cùm præsertim animaduertam, inquit, hac narratione posse me nostræ huic controversiæ non visitata ratione satisfacere. Sic igitur accipite.

Florebant ea tempestate Romæ cœtus excellentium virorum, qui statis diebus conferre capita, déque re litteraria verba facere consueabant. Quem veterem Academicorum morem Romæ repeterant Theodoreetus Gaza, Flavius Blondus, Platina, Campanus, aliique litterarum Proceres, qui apud Bessationem, virum sanctimonia æquè ac litteris memorabilem, conuentus habebant. Quos excepere non multo post Hercules Strozza, Naugerius, Rembus, Parrhasius, Sadoleetus, Castilionius, Iouinianus, eiusque notæ complures, quibus interdum cogitatis Leo ipse Princeps interfuisse dicitur. nam V T I L L E digna carminibus gerebat, ita in primis carminum conditores amabat. Sed horum conuentus adhuc ardenter celebrari coepit, cùm ex Germania rediens Hieronymus Alexander, cui postea aditum ad Romanam Purpuram Virtus aperuit, numerum illum auxit excellentium ingeniorum accessu suo &c, vt litteras non minus amabat quam callebat, etatque memori

Alex. Bur
gij narratio.

Academie
Romæ re-
stituta.

Leonis
Pontificis
amor erga
Poëtas
Academi-
cos.
Hieron.
Aleandri
laus.

278 L I S. II. PROL V s. V. Poet.
comprehensione rerum supra omnem antiqui-
tatem; ita illam eruditorum scholam apud se li-
benter aduocabat. Atque hi quidem, quod no-
strorum temporum Poësim recoquendam præ-
cipuo sonatu sibi delegerant; in poëtico stylo ve-
terum per vestigia conformando, exigendoque
ad Aritotelis normam, multum operæ colloca-
bant: &c; quod euenire facile fuit, in antiquorum
moysi sufficientis inter se comparandis, Poëtarumque
aliis atque aliis extollendis quotidie dissidebant.

Dissensio
& facio-
nes eorū-
dem in re-
terū Poë-
tarum iu-
dicio
Naugeri
solemne
facinus in
Martiale.

Martialis
Epigram-
mata in
igne coic.
ta ab eo.

Tamquam eò factiones processerant, ut palam eo-
rum aliqui Lucretiani vulgo dicerentur, Statiani
nonnulli, alij Virgiliani, nemo non alicuius asse-
ctorum haberetur; sèque propterea facetiis inui-
tem pèterent, nec factis etiam festiuioribus, vt
est ridicula Poëtarum natio, abstinerent. Sanctus
Andreas Naugeri Valerio Martiali acriter in-
fensus, solemne iam habebat in illum aliquantò
petulantius iocari. Et enim Natali suo accitis ad
geniale epulum amicis, postquam prolixè de
Poëticæ laudibus super mensam disputauerat,
ostensum se aiebat à cœna, quo tandem mo-
do laudari Poësim deceret. mox afferri iubebat
Martialis volumen (hæc erat mensæ appendix)
atque igni propior factus, illustri conflagratione
absumendum flatmis imponebat: addebatque
eo incendio litare se Musis, Manibúsque Virgilij,
cuius imitatorē cultoremque præstare se me-
lius hand posset, quātū si vilia Poëtarum capita
per vndas insecuras ac flamas perpetuas perdi-
disset. Nec se eq̄ loco tenuit, sed cum Sylvas ali-
quot ab se conscriptas legisset, vt solebat, in con-
cilio Poëtarum, atque Statiano characteri-
simi

similes videri, iratus sibi, quod à Martiale fugiens Idem ill.
fensas
statim.
aliò declinasset à Virgilio, cùm primùm se rece-
pit domum, protinus in Sylvas coniecit ignem,
eiisque calore succensus versiculos prope extem-
porarios fudit, quos in eodem conuentu, qui pro-
xime coactus est, sub rustici Actonis persona
recitauit in hunc modum.

Huc Vulcane dicat Sylvas tibi villicus Acton,

Tu sacris illas ignibus ure Pater.

Crescebat ducta è Stati propagine Sylvis;

Tamque erat ipsa bonis frugibus umbra nocens.

Ure simul Sylvas, terra simul igne soluta,

Fertilior largo favore messis eat.

Ure istas, Phrygio nuper mibi consita colle.

Fac Pater à flammis tua sit illa truis.

Sed ea res multorum animos offendit, quod homo Virgilianæ imitationi obnoxius, impunè aliorum existimationem per hasce ambages imminutum iret. Verum cùm eiusmodi spectacula quotidie ab aliis alia ederentur, tuerenturque singuli pertinaci sane studio Apollines suos; placuit controversiam credere Iacobo Sadoleto, ciuius tum Senatus Principi, quem vnicè habebant in quo nulla factionis signa deprehenderant. Quare hominem conueniunt, quantum arbitrij volentes libertésque ei commiserint, exponunt: rogarunt prouinciam ipse suscipiat, déqué Poësi, & eius natura in illorum cœtu ex intima, quam tenet, arte disceptet, quid in ea gloriosum, & minax, quid languidum, aut excusatum, quid cultum Musisque & Rhœbo dignum censeat, in medioponat. singulorum dictionem, quo quæque loco sit, liberè commoneat. Se dicto audientes

Andr.
Nauge-
rius sua
carminal
cōburent.

Iacobus
Sadoleto
Academiq
Princeps

Contro-
uerbis de-
finicio
inter Poë-
tas Sado-
leto com-
missa,

fore, suorumque fasces ingeniorum, eius (vti par
 erat) imperio submissuros. Ille gratiis perhu-
 manitatem actis facturum quidem se, quod cupe-
 rent, vltro recepit, & quoniam tantum ei tribue-
 bant, etiam conaturum, vt promptis ex Aristote-
 le locationis poetica legibus, ipsi de se senten-
 tiā ferre possent; tamen pro comperto habere,
 parum hæc ei, quam diu alerent, controuersiæ
 tim facilium.
Principere genera. profutura: ac præuidere iam tum animo, quid
 singuli dicturi sint: quam enim audient præ ce-
 teris commendari dictionem, affirmatos cer-
 tam omnes, eam planè esse, cuius speciem ipsi
 adamant, quam in aliorum plerisque desiderant,
 atque in sese conantur exprimere. ita enim na-
 tura comparatum, QVID FACIENDVM ex re
 sit, vident omnes eodem modo: quid ex re sit fa-
 ctum, suissmet oculis singuli vident. Quare sa-
 tilis fore alio transferre causam. se quidem ex-
 dirimēdæ contro-
 versiæ.
 Innotescit
 dirimat. id esse, si indicto non tan-
 tummodo suorum Senatu, vt mos est, sed aduo-
 cata nonnullis invitationibus audientia, quisque
 meditatum domi aliquid afferat ad eius imita-
 tionem Poetæ conformatum, quem præ ceteris
 laudat: idque in ea omnium ordinum corona
 proponat, profecto ex auditorum vultu ac nutu
 animaduersorum vnumquemque, quæ dicendi
 nota populi suffragium ferat. PROPVLV. M. optimum
 esse arbitrum æstimatorēmque: ad eum
 si prouocent, minore inuidia componi questio-
 nem posse. Quid multis? siue quodd verā, siue
 quodd facilita dicere Sadoletus videbatur, accepta
 conditio est: modò ipse non se oneri omnino
 exi

Populus
 optimus
 rerū æsti-
 mator.

eximetet, sed aliquo disputationis inuitamento Recitatoribus præiret. Ergo quod res esset illius, alliceatque frequentiorem solito concionem; in rem forcum visum est, si quisque in Comitium veniret eius Poëtae habitu symbolisque conspicuus, cuius partes sibi tuendas vltro suscep- rat; ut quoniam iam Bacchanaliorum instabant feriae, ipsi suas quoque pompas exponerent, & cum Dionysii coniungerent Apollinares ludos. Vix consilium emanauit in vulgus, cum ad rei famam ingenti hominum concursu, tum Aleandri domus, quod conuentus erat indictus, tum via- rum flexus & capita, quibus ed. accedebatur, ob- sideri coepit sunt.

Academia
solito ce.
lebrior in-
dicta.

Primus se in conspectum dedit Iouianus Pontanus, satisque ostendit ab se referri Papini Statuum popularem suum. Præalto ferebatur im- positus equo, cui non vulgaris in incessu gradus, sed sonora alterno crurum explicatu glomeratio; videbatur

Academias
locus.

*Quadrupedante putrem sonitu quatere ungula
campum.*

Pompa
Poëtarum
Academie
adeuntis.
Iouian.
Pontanus
Statuum
referens.
Equus su.
perbè in-
cedens.

Virgil. lib.
2. Aeneid.

Ipse auro Indicisque distinctus vnionibus, & tan- quam

*— super imposito moles gemmata Colosso,
eam speciem referebat, quam olim speciem ex
poëtico ad Albam certamine victor intulit Ro-
mam. nam & lauream capitis, & torquem pecto-
ris auream, quam ei Domitianus imposuerat,
magnifice ostentabat, identidem inclamans,*

Stat. in
Eq. Dom.

*— Mediis videor discubere in astris
(um Ione, & Iliaca porrectum sumere dextra
Immortale merum. — — —*

Stat. in
Eq. Dom.

Balthasar Proximus ibat Balthasar Castilionius Claudio-
 Castilo- nius refe- na similis , gradario insidens equo , peregrinis
 rans Clau. phaleris , bracteisque sonore tinnientibus instra-
 dianum . Equus to. vestitus idem , qui in eius marmorea statua ad
 gradarius. forum Traianum visebatur. plexum hedera ca-
 pillementum , chlamys acu picta , nulli in veste si-
 nus aut rugae , explicata omnia , ac poëtico planè
 metro composita .

Here.
 Strozza
 referens
 Ouidium.
 Equulus
 agitatus.

At Herculi Strozzæ , qui P. Ouidij personam
 gerebat , longè aliud ornamentum . expeditus in
 equulo statim emicuit , fracto cum arcu telisque
 sub tomitano palliolo ; nec facilè apparuisset in
 ea hominum frequentia , equesne an pedes iret ,
 nisi acrem volucrémque belluam agitator ipse
 callidus in omnem partem ingeniosè flectendo
 omnium admirationem , quò se cumque moue-
 ret , excitasset .

Pet. Bembus
 referens
 Lucretiū.

Herculem Petrus Bembus Lucretij sub perso-
 na sedatior aliquantò ac tardior infuscatus est .
 Non quòd ei vis ignea furorque supra omnem
 Poëtarum insaniam deesset ; sed siue quia pedes ,
 vti Philosophum decebat , incederet : siue quia
 Philosophorum pallio Romanam togam super-
 induxerat ; ideo cogebatur operosè ingredi , ac
 passim intersistere . laetus tamen illo compositæ
 ab se vestis artificio , ea gloriosè repetebat :

*Avia Pieridum peragro loca , nullum ante
 Trita solo iuuat integros accedere fontes ,
 Atque haurire iuuatque nouos decerpere flores ,
 Insignemque meo capiti petere inde coronam ,
 Vnde prius nulli velarint tempora Musæ .*

Ianus Par-
 rhasius re-
 ferens Lu-

Interea exaudiri è proxima vicinia Bætici fragor
 canum . equi , ac turba latè calcibus submoueri . Erat hic
 Janus

Ianus Parthesius Annæum Lucanum referens:
qui dum quadrupedem passim fatigat, eumque
modò tollutim ac volutatim cedere, modò se in Equus re-
fractarius.
aëra saltu librate docet, nactus equum refracta-
rium & caducum, excusso in terram galericulo
minùs bellè pomparam equestrem dabat.

Sed illinc auerit extemplò in se omnium ocu- Andreas
Naugerius
referens
los, qui Virgilium agebat, Andreas Naugerius.
Quadrigis vehebatur triumphanti similis, rege- Virgilium.
bátque manu equos, quamquam volucres, &

Qui candore niues anteirent, curibus auras, Virgil. is.
Encid.
ita tamen moderabatur, ut suspenso ad numerum Equi gra-
dari.
gradu incederent, vngulásque certa per interualla
modulatè colligerent.

Ipse autem, cui Virga dedit memorabile nomen Calvus
Poëta.
Laurea,

è lauro virgam manu præferebat, toga purpurea
indutus, & quasi pro victoria iam tum vota con-
ciperet,

Victorego (aiebat) Tyrio conspeebus in astro Virg. 3.
Georg.

Centum quadriugos agitabo ad flumina currus:

Ipse caput tonsa foliis ornatus olima

Dona foram. Iam nunc solemnis ducere pompas

Ad delubra ita:—

Mitto iam reliquos aut magnulis iuueniliter Turba
Poëtarū.
exultantes, aut prisca libertate è plaustro loquen-
tes, aut iunctis bobus pastoritia meditantes. Quos
ingens Aula cùm accepisset, sedissentque singuli
maioribus sellis, non alio quām quo venerant
ordine dispositi, adfuit è proximo conclavi Sa- Celebritas
loci.
doletus, admiratúsque concionis frequentiam,
ac florem Romanæ nobilitatis, traductus penè
per humeros ad suggestum, Poëtarum corona,

S 5 ac

ac tota illa virorum panegyris salutata, in hunc
fermè modum oxorsus est.

Sadoleti
disputatio
de stylo
Poëtico.

Vestis, &
orationis
similitu-
do.

Vestis
viatoria.

Vrbana.

Theatra-
lis.

Dictionis
istorica.

De Poësi verba facientem sicuti facile est in Senatu vestro per humaniter audiri (Poëtae & ingenio, & imitatione clarissimi) ita perquam difficile arbitror de ea præcipere conantem in tanta studiorum altercatione probari. nec quisquam mihi posteriotem hanc hodie pattem imposuisset, nisi probè intelligerem, non tam expectari à me ut pugnam conflicitatione dirimam, quam ut classicum pugnatutis canam. idque eò libentiùs, quoniam ita voluistis, aggredior, quod magis magisque spero, meam hanc orationem, & vobis in uitamentum ad dicendum, & ceteris, qui tanquam iudices hic sedent, momentum fore ad disceptandum. Ac mihi quidem poëticam dictiōnēm quasi vestem explicatur: per commodè se ob oculos ponit amplæ locupletisque domus vestiarium, in quo vestium alia sint viatoriae atque campestres, domesticæ urbanæque aliae, aliae Theatrales, & in visu tantummodo pomparum. atque ut harum finis omnium idem non est, ita nec forma. Viatoribus ad strictum contractumque conuenit tegumentum corporis, non latum & fusum, ne properantibus mora sit laxitas vestium. At dignitas Vrbis, atque ipsa Senatus ac fôri facies poscit elegantiam & cultum. Versicolorem vero synthesis speciemque peregrinam atque exoticam amat ludus & Theatrum. Ita feres habet. VERBA quoddam sunt vehiti rerum indumentum. Historicum in locorum factorumque narratione properantem castigata decet oratio & circumcisâ, non compta nimis & otiosè circum

circumducta. Otatori, qui in Senatu sententiam ^{Oratoria.}
 dicat, aut concionis animos regat, altius exage-
 rata pauloque vberior quærendæ est dictio. De-
 rum Poëta Theatro ac voluptatis seruiens, perso-
 natis quodammodo verbis opus habet, meritó-
 que lepores venustatésque confederarit omnes,
 nec villam omittit pompam pulcherrimæ oratio-
 nis. Atque ut ciuis si forte Senatum adeat orna-
 tu scenico ludibundus, aut cursor senatoria suf-
 farcinatus toga contendat in stadio, ridiculus
 meritò habeatur; ita reprehensione risuque di-
 gnus sit, qui cùm historicum agat, verborumque
 propemodùm necessitate metiri scriptionem de-
 beat; diverticula Poëtarum identidem quærat,
 atque ad voluptatem laxer orationem: aut contrà
 qui Poëtam cùm referat, obtineatque liberū oble-
 etandi campum; historicæ se contractioni podo-
 rique oratorio sponte subiiciat. Verum de hac
 permutatione transituque sermonis dicendū mihi
 non est; sed tantummodo monstradum, quāquam ^{Summa}
 poëtico characteri finem præscripsimus volunta- ^{huius}
 tem, non minus quam dignitatem oratorio, atque ^{prædicio-}
 historicō necessitatem; non continuo tamen om-
 nem verborum lætitiam vel de fundo Poëtis hau-
 rieridam esse: sed multa circulatoribus ac scurris,
 nimotumque venallum gregibus vltò relin-
 quenda. Verum ahimaduerto Poëtarum multos,
 dum medium inire nituntur viam, in classes dis-
 parari omnino duas: quarum vtraquædum se ab
 altero extremo sollicitè proripit, concepto semel
 impetu transit medium, extremumque alterum
 carpit. Atque ut quas ègo classes hominum lo-
 quor apud vos in medio ponam.

Triples
 hæc dabo:
 non per-
 mutanda.

Summa
 huius
 prædicio-
 nis.

Duplex
 Poëtarum
 classis.

Prior

Poëta de
re non de
metro so-
liciti.

Prior est eorum, qui sinistro Apolline Poësim aggressi nihil in versu magnificiunt præter sententiam. hanc sublimem electamque volunt, illum serpere permittunt, aut etiam iacere: & si forte ad limam reuocant, atterunt potius atque arrodunt, quam expoliant, & illustrent. Hinc infacetum aridumque carmen, hinc eoagmentationatio verborum hiulca & lacunosa, hinc Poësis integratis planè Gratijs concinnata. Atqui si volutas, qua blandè concilientur hominum animi finis est poëticæ orationi: quo tandem artificio consequantur ij voluptatem, quo vé lenocinio carmen architectantur, quic tam ieuno ac stri-goso dicendi genere vtuntur? An Poësis ad amorem sui quemquam alliciat facie ista exangui ac penè cadaverosa? Neque ij malo medentur qui solam dictionis Latinæ munditiam præoptantes, cetera post illam habent, versumque ut libitum est lacerant atque eneruant: cum in re vna partes non expleant eius artis quam profitentur omnes, & interea languidam fluxamque Poësim reddant, quæque elabitur ex auribus, nec ullum sui vestigium relinquit. Scio veterum fuisse Poëtarum aliquos, qui, siue natura, siue iudicio, hanc elocutionis infraetæ nequitiam amarent: quorum sententiæ intercisæ, dissilientesque numeri, ac versiculi retractantes & calcitrofi in deliciis hodie sunt apud aliquos, qui hæc antiquitatis ramenta legunt, & RELIQVIAS imperij veteris vbique exosculantur. Ego vero et si illos Poëtarum Proceres veneror sanè omnes, cum mihi tamen aures defraudari sentio ea in arte, quæ aurium inferuit aucupio; commendare admirarique hu

Versus
hiulci &
intercisū.

Cur non
Mudandi.

Cur sola
munditie
dictionis
non desē-
dendi.

Aurium
iudicium.

huiusmodi artificium ex animi mei sententia non possum. Quid enim? Oratori adhibitum sacerdotem fistulatorem Romano in foro legimus, qui cantu tum remisso, tum citato modos orationi ficeret, præmonstraréque numeros, quibus aut iacentem erigeret, aut ferocientem sequentemque cohiceret. in carmine, quod est à cantu dictum, desiderari concitum, ac Musas modulatione spoliari impunè posse arbitrabimur? At ex infractis hisce & confragosis versibus haurire se affitant aliqui suavitatem quandam latentium numerorum. Audio, atque admiror, nam ego interrogo aurēm meam, quam tamen surdā non experior omnino in aliis rebus, eamque ad occultū huiuscemodulationis sonum, inanem perpetuō iacentemque reperio. Sed nimirum etiam Pythagoras arcane nescio quo cœlestiū contentu orbium inter mortales vnicè fruuntur. Saltēn curtum istud atque inamabile genus carminis aliquo dictionis sapore, quod factarunt veteres, mitigaretur; profecto conuicium poëticō nomini haud facerent carmina nonnullorum languida ac febriculosa. Nam quod attinet ad acumina sententiarum, quibus in hoc genere complures ingenium probant suum; dicāne hominum vitium esse an temporum? Ad Insulam parum salubrem cum appulisset olima Seneca, cœpissetque febricula tentari, morbum loci dixit esse non hominis. Ita cadit in rem nostram. TEMPVS plerunque stylum format, atque in orationem facile immigrant mores. In musicis (ne longius à Musis abeamus) in cantu vocum atque neruorum, fastidit hæc artas nostra, quem tamen superior quæsuit, concentum stabilēm.

Cic. 3. de
Or.
Quintilia.
lib. 1. c. 10.
Fistulator
Oratori
additus.

Argutia &
acumina
sententia,
rum.

Quid styl
lo cœferat
tempus.
Musica
huius tem
poris du
rissula.

bilem & grauem, plenumque authoritatis. modulos nescio quos amamus & frequentamenta quibus concidatur minutim cantus, fractisque dissiliat, ac plena illa & sonora vocum vis ac potestas eneruetur. reuocati promissique ex insperato numeri, collisi durius soni, suspensa illicet vox, & ubi minimè expectes amputata, artis hodie medulla sunt, plausumque multitudinis consequuntur. An non haec eadem in Poësi perueritas? Satietas iam nos solidæ suavitatis cœpit: delicias è fuso querimus. Vibratæ aliquot sententiolæ, dicta punctim acaleata, inæqualium morsūculæ numerorum, haec languetem plerunque gustum irritant, oscitantique huius seculi palato apprimè sapiunt. Cum interim digna illa Musarum species, & quibuscumque numerorum volubilitas, ac nativitati carminis mollitudo præ istis argutarum præstigiis facile contemnatur.

Poëta de- Sed quantum isti deficiunt ab voluptate prometo magisquam posito Poësi fine, tantum finem eundem postea sententia Poëtarum classis excedit. illi sic loquuntur, **sip** **tia sollici-** vix ut ulli videantur canere: hi verò ita canunt, ut non videantur cuiquam loqui, limati illi quidem, sed exesi: hi copiosi, at contumaces: utrique procul à destinato, illi aures defraudant, hi fatigant. Præcipitis opinor (Poëtae) quo haec altera complectar hominum classe. Illas ait ingentes animas, cælò capita alta ferentes, nubes & inania perpetuè captantes, centum linguis, orationis. centum ora vel in culice depositantes: uno verbo illam Giganteam Poëtarum sobolem, quam in quotidiano sermone fulminamus omnes, dicatisque figimus, non tam enim omnes (quid enim dissimile

Gradi-
& tumor.

lemus?) non, inquam, quotquot h̄ic sumus omnes perinde fugimus. Nimirūm arripuit, tenētque hic tumor ætatem nostram, vt iusto maiora omnia peruelimus, & DECRESCENTIBVS in dies, mundi veluti senio, corporibus, proceriores tamen animos contumaciōrēsque geramus. Considerate, quibus amicimur, vesteres : olim lanæ erant etiam Patriciorum ; nam sericum non tam vestimentum, quām ornamentum fuit ; adeò vt Valeriani Imperatoris ætate, sicut Vopiscum scribentem legi, libra serici penderetur auri libra : consecutis inde temporib⁹ vulgarior aliquantō eius usus & vilior fuit, diu tamen manuit apud nobilitatem ; hodie opificum vulgus ac sellularij, sericati & holosericati translucent. Quid ornamenta domorum ? quid aulæa textili auro illuminata ? quid vela acu picta pro foribus ? quid rhedæ, & currus penè triumphales ? quid peregrinantis gulæ inque succos omnes inquirentis industria ? quid purpura ? quid argentum ? quid domesticum seruitium ? quantum luxuria fastūque superiorem ætatem antecellunt ? Orationis idem est morbus. Exaggeratas olim eminentēsque dicendi notas, quibus sermoni conciliabant veteres admirationem, quasi diurna consuetudine protritæ iam sint, admirationēmque longo usu amiserint ; nos longè liberaliūs confidentiūsque sustollimus : & quo loco illi cautè desierunt ruinam veriti, si progrederentur vtrà ; nos sapientiores inde volatim explicamus, déqué victa antiquitate per cœlum liberi, plaudentēsque triumphantum agimus. Hinc omnia supra famam & fidem, VERBA tanquam V A S T A , sēno quæsita, non

Seculi vi-
tium om-
nia augē-
tis.

Sericum
quanti
olim erat.

Vitia
exaggera-
tæ oratio-
nis.

Verba va-
forum
inflar,

non captu: sententia prodigialiter elata, & obtorto veluti collo per nubes traſta: versus de musto, & lacu ſeruidi. diētio tota ſuperba & minax, quaēque Tyranno ſimilis, malit metui quām amari. Has verò bullatas nugas dum proiiciūt anhelantes iſti Recitatōres auriumque carnifices; quām ingenti ſpiritu dicunt, Deus immortalis, quām hiante ore, buccisque inflatis personant, perinde quaſi pondus dare fumo, quod ait ille, connitantur? In conuentu ho-
c

Perf. Sat. 5.

Proſopo-
poia Re-
aſtantium.

stro audimus interdum ſemipoëtas nescio quos (liberè ego apud vos loquor, nam plerosque ve- strūm vidi ad huiusmodi ſpectacula riſum map- pa compeffentes) qui in Muſarum choro ſi Apol- linem agerent, næ illi non agerent tam gloriosè. Resistunt initio parumper ea quidēm ſpecie, ut iam intelligas adornari pomparum ferula: mox verba ſenſim eliquāt proponuntque per otium contemplanda: ſententiam circuitūmque ver- borum antequam definiant, ſuspendunt nonni- hil quaſi finiendi ancipites incertiique: an quodd. hærentem in labris orationem a grē expediant p̄e dulcedine? demum expreſſo, quod ſupererat verbo, ambitum illum orbēmque ſententiae fe- ſtiuo ridentiique nutu capitis concludunt: inter hæc ad auditores idētidem oculis preuocant, ac mercedis loco platūm emendicant; quem ſi fortè ſibi conſequi videantur, tum verò beatuli per cælum quadrigis inuehuntur Iouis: fundi- tant illico versus, qui pronunciantis exhaustant anhelitum: grandes carminum offas, quibus vel Cerbero ſpiritu mintercludant, iterum ac ſepiuſ ſingeminare; ſtillant ex oculis rorem, gaudia im-

immodicè gliscunt, colliqueſcunt. Cùm tamē ſequiuersus iſti ſi denique exprimantur, neque ſucci, neque ſani quidquam habeant, präter exuuias inaniásque ſonantium verborum. Neque verò hæc à me dicuntur eā gratiā, quod immania iſtorum carmina noſtro è choro ſubmouenda penitū existimem; qui potiū ſicuti qui cothurnos aut ſoccos vendunt, cothurnum ex officina ſuspendunt in via prägrandem enorūque magnitudine conſpicuum, qui nullius quidem pedibus uſui eſſe poſſit; ſed docu-
mento ſit prätereuntibus, ibi cothurnos confici diſtrahique; ſic ingentium hæc portenta carmi-
num equidem ante fore ſharumce ædium pro-
poſuerim, ut ſi minūs cuiuſquam präterquam Gigantum pedibus accommodata ſint, tanquam inſignia ſaltem ac ſimulacra metrorum ſigni-
cent, in hac ſchola habiles poëtico operi uerſus conformari.

Soccus
ante of-
ficinam
penſilis.

Hæc dum Sadoletus fauente mirum in mo-
dum concione diceret, interſiſtere continuo co-
gitur, excitato in vicinia ingenti hominum cla-
more, incertum plaudentium, an exſibilantium?
Scilicet ad Senatum in tempore accedebat Poë-
tarum additamentum Camillus Quernus Mo-
nopolitanus, is quem Roma Principi blandiſſa Archipoëtam paulo antè ſalutauerat. Cùm enim
audiflet eo die conuentum haberi maximum
Poëtarum, ratus abſque ſe Patriū numerum haud
legitimum fore, properauit quantum per qua-
drupedem licuit ad vulgi clamores ſubinde re-
ſtitantem. Nec aliam induit ſpeciem ab ea, qua
pridem Tiberina in Insula plaudente Populo

Camillus
Quernus
Archipoë-
ta.

Fam. Strada.

T Romano

Eius pom-
pa ad Aca-
demia cō-
tendentis.

Romano triumphauerat. Elephantum conscendit tapete Babylonico instratum, sparsimque argenteis crepitaculis circumsonantem: ipse segmentata veste conspicuus, reiecta in humeros versicolore chlamydula manu lyrā tangebat, obuiosque Romanos Proceres extemporario carmine compellabat. capiti illa eadem corona inerat perplexa pampino, lauro, brassicāque qua super Tiberim publico exceptus epulo inter immania popula donatus est. circūm ingens hominum plausus tanquam in theatro identidem acclamans,

*Corona
siusdem.*

*Acclama-
tio,*

*Saluē brassicea virens corona,
Et lauro Archipoëta pampinōque,
Dignus Principis auribus Leonis.*

Hac ille specie plausūque cùm se in Senatum intulisset, sedisstetque: veritus sanè Sadoletus, ne quid turbarum afferret popularis ea turba, atque in iocos effusa, cachinnos (quod propè erat) sustolleret, ludóque tam seria ducerentur; consilium in arena cœpit, statuitque orationem præcidere, ac Poëtarum certamen proferre in alium diem. Ne tamen minus honoris haberet homini, quem nouerat Pontifici esse inter instrumenta eruditæ voluptatis; officij duxit, pauca in speciem subiicere, sed ut apparebat animo paulo commotiore, sic enim addidit.

Hæc verò (Poëtae) quamuis in nostros carminum bucinatores quotidie ludamus fermè omnes, non tamen huic malo pro eo ac decet medicinam facimus. Serpit in dies magis magisque

gīsque hæc affecti corporis prurigo : nec quid-
quam iam modi pudorisve superest in hac arte,
quam adeò verecundè castéque veluti rem sa-
cram attigerunt Maiores nostri, quibus ^{Q V O}
^{Transla-}
^{tiones au-}
^{cordis plus erat, eò erat & oris minùs. Nam}
^{daces at-}
^{que inue-}
^{quæ istæc hodie confidentia est ? an tu tibi poë-}
^{recunde,}
^{ticam mercem ita conduxisti, ut illam arbitratu}
^{Barum ali-}
^{tuo contrectes, permutes, dilapides ? Cædibus}
^{quot ex-empla.}
gladium pasci dixerunt Veteres quasi magnum
quid ausi. tu id legis scilicet haud sine nausea,
nec bene de Poësi meritus videris, nisi gladio &
dentes, & stomachum superaddas. Noctem Occa-
ni Terraque partum nominasse Veteribus haud
parum fuit. quanto ipse liberalius partum hunc
alis & foues; dum Zonis, fasciisque cælestibus in-
uoluis, nocturno rore lactas, Lunæ curuatura
(cunas tu vocas) iacentem excipis, eiisque postre-
mò sommum agitatione cælestium orbium, si-
gnorūmque crepundiis blandè concilias ? Sol
mundi mensor, dictum est perantiquum. in-
geniosius iam videtur si plusculum audeas,
eumque appelles perpetuum cæli tabellarium,
pistorem lucis, umbrarum carnificem, aquorum
cælestium aratorem : quod si publicum mundi
laternarium vocares, lepidius adhuc idcirco fo-
ret, quod in occasu lampada percommode aquis
extingueret. Itane verò ? in Poëta nomen ihu-
dere se scriò putant qui hæc dicunt : an potius
deridiculi gratiâ pueris ludos faciūt, & C A V D A M
à tergo valentes trahunt ? nam quid est aliud, ob-
secro, ineptire, quam statem ingeniumque ina-
nibus hisce nugarum commentis terere, iisque

Aduersus
hoc genus
Poëtas.

deliramentis (quo enim præterea nomine appellem, nescio) dignitatem maiestatémque Poëeos estimare? Sed hæc in ea parte disputationis meæ se posueram ad extrémum, in qua, quæ generatim vniuerséque de poëtica dictione proluſi, præcipue ac peculiariter aut excuterem ipse, aut à vobis (Poëtæ) vestra in medium afferentibus castigantur. Verum , vt video , nec mihi operis quod sum aggressus absoluendi , nec vobis quod polliciti estis inchoandi tempus superat . neque enim hisce in angustiis , quantum in me erit , habenas ingénitorum vestrorum circumflectam . Quare quod reliquum est , si qui híc estis , qui non tam errore animi , quam studio & factione , de Poësi aut angustiùs quam eius amplitudo postulat , aut confidentiùs quam decet illius verecundiam , cogitatis ; nolite per Deum immortalem , Poëtæ , ingenium vestrum ad omnia summa natum tam praua imitatione corrumgere . Corrumpitis , mihi credite , dum aut Poësim sicce ac minutim complexi , illius copiam & flumen angusta quasi per incilia & colliquias immittitis , atque extenuatam in riuiulos dispertitis , planèque disperditis : aut impetu delati non satis habetis pleno alueo puroque ferri , nisi extra ripas turbidi ac minaces omnia latè loca teneatis . cum tamen Poësis nolit vel suis aquis orbata , minore gloria : vel turbata , alienis torrentibus maiore odio fluere . Ecquam rogo æternitatem carminibus vestrī polliceri potest hæc orationis siccitas sese ipsam exedens planèque conficiens in T U M O R momento evanescens , momento evanescens ? Nimirum quemadmodum in Lasiānia ad Océanum (vt est ad apud Var

Sadoleti
peroratio
ad Poëtas.

Varronem) equarum nonnullæ vento concipiunt admissario, atque intumescent: sed ex his, qui na- scuntur pulli non plus triennium viuunt, ita hæc subitaria, ventosaque carmina; quæ à parentibus inanitate extemplo tumidis emittuntur, breuis omnino vitæ sunt, ventoque facilè difflantur ac ce- leriter euaneantur. At verò vos, quorum vnicè in sinum male acceptæ alibi Musæ hoc tempore confugerunt, agite per vestram fidem, Poëtæ: &, quo estis ingenio, aduersus desultoriam istorum leuitatem vires opponite: scabiem istam minuti nescio cuius afflatu gregis immissam à Poësi af- fecta iam, nec dum corrupta prohibete: istas Gi- gantum minas, & quas homines inanissimi ef- flant glorias spiritusque comprimit. veteris au- tem aduocate Poëticæ amorem, numerorum in- tegritatem, dictionis munditiam, carminis ma- iestatem: atque efficiete, ut ætati huic nostræ ob Poësim vekro merito restitutam, omni- nis hinc secutura posteritas gratuletur.

Dixit: Academijamque accitu reuo-
candam suo Sadoletus offi-
ciopè dimisit.

T H R E P R O

PROLVSIO SEXTA.

Academia Secunda.

SIVE

*De stylo poëtico, qui tum admotis rursum ad oculos
Poëcis, tum exemplis ad eorum imitationem
conformatiss, tum demum iudicio de singu-
lis prolati, qualis esse debeat
ostenditur.*

REDEO ad Academiam poëtarum, quam ante annum de poëtico stylo festiuū aliquantò disceptaturus institui (Cardinales Illustrissimi.) Redeoque tantò munc, quām primò libentiū, quātò quotidie magis comperi, nullum esse opportunius callidiūsque consilium ferendæ sententiæ de aliorum ingeniis, quām quod olim super dissidio Poëtarum sua tempestate nobilium à Iacobo Sadoleto Poëta, & ipso venæ non vulgaris, ostensum esse multis ex hoc loco docebam. Quo enim modo viris non malè litteratis maiore studio, quām iudicio dissidentibus de veterum estimatione Poëtarum. ac sēpē numero Poëtam aliquem, quod alter cum posthabuit, præferentibus; priuata quis autoritate ius dicat sine offensione complurium? à quibus abeundum est, si vni demum accedendum sit. Citiùs abs te causam reiicias, & digladiantes magni fa-
Populi iu-
diciū cur-
magri fa-
tum alleges ad populum, cuius iudicium nescio qua ratione doctissimi quique secuti semper veritique sunt

sunt. siue quia standum esse putarent eorum animis, quorum auribus voluptatique scriebant: siue quod in nō vī mērō ipso sit quiddam magnum, suppletaturque ab omnibus, quod singularis deest. Itaque Pomponius cognomento, non Plin. lib. 7. cap. 17. dignitate cuiquam Poëtarum aetate illa Secundus, si qua forte in re dissentiret ab amico, cui familiarius ostendisset fabulas suas; dicere solebat, A D P O P V L V M prouoco: atque ex multitudinis, apud quam recitabat, vel silentio, vel plausu, aut suam, aut amici sententiam sequebatur. Atque in hunc modum magnis illis litterarum Proceribus, Herculī Scrozzā, Naugerio, Bembo, Iouiano, Parrhasio, Castilionio, aliisque perpetuo dissidentibus, in eo qui tunc splendidè cogebatur Poëtarum coetu; author fuerat Sadoletus poëtici Senatus illo anno Princeps; ut in tanta ingeniorum altercatione non unius sententiam spectarent: neue se unum, quem dirimenda litis Arbitrum cooptauerant, magna inuidiae mole nequidquam oppressum vellent: sed exemplo Pomponij, causam cum pluribus communicaerent, hoc est, ad Academicum conuentum solito magnificentius indictum singuli afferrent aliquid à se scriptum ad eius imitationem Poëtz, quem prae aliis habendum tantopere pugnabant: recitantque subinde intenderent in concionem, agnoscerentque ex auditorum oculis ac vultu, qui in eorum animos dicendi character suauius influeret, atque adeò qui veterum Poëtarum hoc seculo plurium suffragiis dominetur. Eam sibi videri litis componenda viam tutam iuxta ac expeditam: quoniam N B M O sibi factam esse iniun-

Confilia
dirimenda
Poëtarum
contro-
versia de
stylo.

riam à multitudine separatim conqueritur : & IN OMNI re quem debes ē multis eligere , populi consensu , si velis agnoscere , plerumque monstratur . Et sanè res ibat ad votum consiliumque

Poëtarum certamen accessu Archipoëticæ dilatū . Sadoleti . nam Poëtæ & alacriter acceperant conditionem pugnae , & ingenti omnium ordinum frēquentia conuenerant recitaturi . Sed dicentem ē suggesto Sadoletum , ut iussus erat , de

poëticō stylo , concertaturisque ea disputatione prætūtem , Camilli Archipoëtæ repentinus aduentus ita turbauit , vt exhilaratæ ad Poëtæ nundinatis aspectum plus æquo concioni seriò intercedendum , suorūmque certamem utrumque prorogandum existimauerit . Verum Sadoléti consilium longè alium exitum habuit , quām ipse præceperat animo . Nam cùm apud Pontificem Leonem super mensam , vt mos erat , Camillus argutaretur , homoni nihil reticens eorum , quæ grata Principi esse sciret , Poëtarum altercationem

Leonis Pontificis humanitar erga Poëtas .

consiliūmque patefecit . Et fuit id Leoni periculum : qui explorata haberet illorum inge-

nia , & solitus esset interdum seueritatem Imperij , atque acres generi humani curas eruditis hisce voluptatibus tēperare . Quare iussit suo nomine Poëtis offerret Palæstram ad hæc Musarum spectacula non paulo splendidiorem : pro-

Multitudinis expeditio Poëtarum pugna .

pediem se in Mælianam otij causā concessū- rūm ; illuc frequentes conuenirent : fortasse habitus se suo in cœtu etiam Leonem . Quod vbi permanauit in vulgus ; mirum quantum erexit

subito studia multitudinis , quæ in rerum nouarum famam sedulè intenta , hunc demum diem veluti primos in circō missus penè conuiciis flagitabat .

gitabat. Poëtæ verò , quos non tam expectatio multitudinis , quàm benignitas Principis præter modum sollicitos habebat , rati indignum se commentisque suis fore , si eodem , quo priùs , apparatu ac pompa procederent in Senatum (vt est ingeniosa hominum natio) novo ludo plebem pascere , utque tunc equis , ita nunc aquis inuehi (imminet enim Tiberi Manliana villa) optimum factu existimarunt.

Ergo in dextro littore Portuensis viæ propè Apparatus
Cæsar is olim hortos nauigatione adornata , ob- Poëtarum .
sessisque frequenti populo ripis , tanquam ad Naumachia e ludos ; tandem secundo flumine deferri cœpit ingens immanisque Rupes , quæ nullis incitata remis , sed rotis senis imposita , quadrigarum more terebat aquas , séque ipsam temperata quadam velocitate concitabat . Cuius artificij ratio hæc fermè erat . Latebat intra hu- ius vterum Montis , in imo eiusdem solo seu cari- na , tractoria machina , quæ vectariis equis obni- tentibus circumducta alios atque alios versabat orbes , quorum conuersationibus transuersi iacen- tisque per carinam axes rotarum , quæ vtrimeque ternæ , vt dixi regebant molem , obvoluebantur quàm celerrimè . inde rotæ , quibus de loquor , dum versabantur , quia in ambitu seu curuatura extantes radios dentesve tanquam palmulas ha- bebant , aquis impactæ fluuium scindebant ré- morum vice , Rupemque eodem molimine atque incitatione propellebant . Hæc auté moles quam speciem referret , Mons ipse biceps seu bicornis , primi in radicibus aditus vèribus impediti & calculosi , iuga explicata , lauroque conuestita ,

Rupes in
aquis se
ipsa mobi-
lis .

Parnassus .

T 5 Pegasus

Pegasus excusso iam fonte sublimis; non modò facilè subiiciebant oculis: sed etiam, quod nulla è nouem Camoenis appareret, præter Calliopem, quæ carmina libris heroica mandat; Parnassi partem heroicis Vatis ad incolendum attributam non obscurè significabant. Imò huc etiam aliqui transferebant senas rotas, quibus tanquam totidem pedibus, heroico sanè incessu ferebatur

Moles. quamquam argutuli nonnulli, Parnassum meritò mobilem, rotisque versatilem fuisse figuratum garrisbant, quod ea res mirificè referret ingenium Poëtarum instabile, ac translatitium qui vagi, atque versatiles (nempe quorum opera versus essent) modò huc, modò illuc accederent: &c, si fortè steriles dominos, tanquam malam viciniam nocti essent, colligerent subitò fascinulas, subiectisque domui rotis aliò cùm familia commigrarent. Hac igitur Mole vna omnes, quos nominaui Poëtae, poëtico planè nauigio vehabantur: singulique eam insedere montis partem, quæ maximè libuit. Et Iouianus quidem Pontanus, qui Statij Papinij tuebatur nomen, sublimiorem è geminis Parnassi collibus occupauit; consensuque eius supercilio, è rupi eminebat crepidine minax ac penè præcepse: eaque ostentatione, omnium in se oculos, eeu funambulus perieulo proximus, attrahebat.

Ex altera parte Claudio- Balthasar Castilionius pro Claudio Claudio nus à Ca. Stilionario. alterum bicipitis Parnassi cacumen obsedit, de- pressius illud quidem Statiano fastigio, sed ex- plicatus: paulo tamen sterilius, herbisque Latio- ignotis alicubi consitum. Sed Petrus Bembus Princeps Lucretianæ factionis ad radices agebat

aliquid:

Parnassus
cur senis
rotis mo-
bilis.

Quam
Parnassi
partem
Poëta fin-
guli te-
nuerint.
Statius à
Pontano
relatus.

Claudia-
nus à Ca.
Stilionario.

Lucretius
à Bembo.

aliquid: vt enim ipse genus illud nauigij ex antiquitate petierat, didiceratque à Philosophia motum impetriri rupibus inter aquas; ita eius machinæ rotarumque temperator sedulè instabat operi: quod siebat, vt inter ea machinamenta circumstantesque vepres, in quas interdum sese induere necesse habebat, semiconspicuus appareret, operisque sui amore vix inde consurgeret ad reliquas Poëtarum amoenitates. At verò Hercules Ouidius à Strozza Ouidio similis non loco consistebat uno, ^{Strozza.} sed Parnassum penè totum dexteritate mirabili peragrabat: quamquam vt erat impatiens moræ, quæ in ardui montis iugum contendenti necessaria erat, libentius cursitabat in imo. Nullus ramen in locum emicuit illustriorem, proiectiorēque sub oculos quam Ianus Parrhasius Lucani Patronus. Hic Pegasum ipsum in media Rupo ^{Lucanus à Parrhasio.} sublimem iuueniliter animosèque cōscédit, vñaque cum bellua volatum adornante, velle nubes petere videbatur. verùm quia Quadrupes posterioribus tantum pedibus insistebat humi, sublato reliquo corpore, idcirco ægrè locum declinem lapsantemque Poëta retinebat: vt identidem in postrema delatus penè pensilis inhæret, casurisque iam iam ab omnibus ^{Virgil. à} conclamare- tur. Denique Andreas Naugerius, cui Virgiliana Naugericus, non magis dignitas, quam virginalis eiusdem vñrecundia cordi erat; propè Calliopem Laureto inumbrante confedit. quo in recessu sefellisset oculos ille multorum, nisi quod in Calliopem intendere obtutum nemo poterat, qui simul assidentem inibi Poëtam non videret.

Ad hunc ergo modum vehebantur Poëtæ,
cum

Camillus
Quernus
Arch.
poëta.

cum prope Manlianam obuium habuere symphoniacis actum remigibus Phaselum , cui Archipoëta præbæt Delphino impositus , Bacchi habitu specieque : apto nimirum commento ad venæ celeritatem suæ figurandam . ipse autem , quippe remigum moderator atque celestes , iussis illicò symphoniacis ad nauticos modos inhibere remos , extemporali Poëtas carmine salutavit , inuitauitque . Sed illi ludrica hæc perleui risu transmittentes , deque pugnæ expectatione solliciti , exscensione facta , ædes subeunt Sadoletto deducente : atque in Aula omnium ordinum frequentia , & Pontificis potissimum asseclis referta , nullo exedrarum , locique discrimine considerantur . Nam Leo Pontifex ratus inferius esse maiestate Principis , si se in conspectum concioni daret ; in Aula recessu , loculamento se suo sublatus in speculam inseruerat . Tunc ex altiori sella Sadoletus totius palæstræ atque certaminis temperator , pauca præfatus in latidem Principis , amoremque eius in Poëtarum nationem : reuocatoque illis in memoriam confilio , quod inierant antiquæ penitâsque alicubi antiquâ Poëfeos repræsentandæ ; agerent iam , hortatur , in ea luce , qua splendidiorem neque veteres ipsi Poëtae , quos imitabantur , vñquam nacti fuerint : effunderent quantum esset virium , laxarentque ingenii liberaliter habenas : causamque , cui quisque patrocinabatur , dicendo meliorem facerent : ac digna demum illo Procerum conspectu , digna principia . iis quos tuebantur Poëtis , digna tanti Principis domo proferrent in medium .

Academie
locus.

Leo Pon-
tifex in
specula.

Sadoletus
ad Poë-
tas.

Pugna
poëticæ
principia.

Hicce ita prædictis conuersus ad Ianum Par-

rha

rhasium Sadoletus; Quoniam, inquit, multum re-
ferre arbitrati sunt olim Duces in militum de-
lectu, ut boni esset ominis is quem primum ap-
pellarent; te ego, Iane, primum nomino, tēque
recluso bellum ceteris indico. Age, & Lucanum
tuum nobis sub oculos pone. Tunc ille; Accipio,
inquit, omen: primumque locum Annæo Lucano
debitum non recuso. Vos audite facinus Hispani
Ducis aduersus filium, dignum ea profecto natio-
ne facinus, eoque Poëta.

*AT vero Hispanis plusquam Maurisia campis
Arma mouet truculentus Arabs, fontesque lacusque,
Et totum galeis Batim vietricibus haurit.
Quo magis Alphonsus sibi credita moenia lustrat
Impiger, & late Mauro defendit ab hoste
Cartheiam densa dudum obfidence gementem.*

Lucanus.

Alphōsus
Cartheiz
obfesse
Dux.

*Ecce per hostiles resono clamore phalangas
Attolli planus, atque inter barbara sisira
Captum ostentari puernm vider. Ilicet arsit
Ut natum pater agnouit. sat nota micantis
Casaries capiis, neque fallunt viscera patrem.
Illum inter comites (& erat hec una superstes
Alfonso proles) agris dum forte pererrat,
Abstulerant hostes, nunc circum moenia duellum.
Obiiciunt patris ante oculos gladiisque minantur,
Ni dedat, quia non longum tutabitur, urbem;
Acturos se se nati intra viscera ferrum,
Et patria obaro sparsuros sanguine vultum.
Expaueat alij; atque animos subiere parentis:
Exuit ipse parens. toruo quin lumine Mauros
Despectans; Meno, inquit, deterrire putasti
VENALES ANIMÆ, & dominos mutare
paratu.*

Captiuus
filius.Alphōsus
ad Mau-
ros.

Si

*Si me fecisset proles centena parentem,
Staret & hostili natorum turba sub iecu;
Nil me propterea recti de tramite flectant
Exarmentus Duce lacryme, mortesque meorum;
Moenia sunt ferro, non paucis viscera nato
Aggressienda. meam per me concidite prolem;
Dilaniate artu, equate et vulnera membris,
Et semel Alphonsum maiorem discire patre.*

*HEC dicens subito vagina liberat ensim.
Elataque minax, Rabies si tanta crux
Cedisque innocua stimulat praecordia, ferrum
Hoc, ait, accipite: & PERRVM DE MOENI-
BVS ALTIS*

*PROIECT PATER: inde suos & recta renis sic
Securus, potuitque parata accumbere mense.*

*Obstupuere acies, tonitrûque summilla rauco
Alphonsi vox illa fuit, ferricunque cadentis
Fulminus in morem spectantem exterruit hostem.
Mox animi redicere truces, subiitque pavoris
Ira locum: certum est ulcisci in prole parentem.
Tunc ferrum in venas pueri nil tale merentis,
Et frustra palmas ad moenia nota levantis
Immergunt, domumque patris in viscera condunt.
It subito ad calum clamor. quantusque nivali
Fit sonus, incubuit Boreas cum stridulus Ossa;
Tantus ad aspectum cadiis dolor urbe resulcat.*

*Euocat Alphonsum fragor, atque in moenia currit:
Et nati aspiciens letho languentia membra,
Quanquam animo redit usque patre, tamen excutie
illuc*

*DUX MELIOR: tu esque obiurgans; Hoc erat, in-
quit,
Quod veluti capti complorauistis in urba?*

Vofne,

*Patri fa-
cinus me.
morabile.*

Nex filij.

Vosne, puerque meus casu pendetis ab uno?

Illum ego nutribam Patria: iam reddidi; & ubi.

Amor in
Patriam
singularis

Hec seor, infensum placabit victimam Numen.

Dixit, & exemplò ad conuicia capta reuertit.

O ingens anime, ô fato insuperabile peccus!

Digna erat hac scribi Bruti sub nomine Virtus,

Ni foret Alphonsi, morisque referres Iberos.

Alphonsi
præconiū.

Vix Ianus absoluerat, cùm tacita admurmuratione patuit iudicium multitudinis: Nempe

De Luca:
no iudi-
cium.

vt quisque de Lucano opinionis anticipatione sentiebat (sentiebat autem adeò diuersè, vt alij summum, aut summo proximum, alij infra infimum recenserent) ita quoque auditum carmen variè extollebatur, arguebatürque. in hoc tamen plerique conspirabant, atque ita de Lucano vniuersè statuebant: ingenium ei esse oppidò magnum, sed contumacius, quām vt arte regi posset; dictionem ingenio parem, animosam, peracutam, eruditam: at inamoenam, tragicéque feralem, & quæ nescio quas turbas amet, famæque magnæ malit esse, quām bonæ. uno verbo Lucanum esse, qui primus inclinasse stylum ausus sit. At Sadoletus nihil ultrà cunctatus Petro Bembo, qui propter Parrhasium sedebat, significauit vt diceret. Cui Bembus; Habeo gratias, Sadolete, quod Lucretium euocaueris post Lucanum: vt quid intersit inter natos Romæ Poëtas, & Romana ciuitatē donatos paucis versibus palam fiat. Quamquam Lucretius comparatione ista, qua sibi gloriam quæreret, haud egebat. Atque vt argumento ludam non inani, eos qui mecum in eadem naui iactantur scriben

Petrus
Bembus

bendis epistolis, rationem expeditissimam docebo absentes admonendi nullis eò missis tabellis, nullis tabellariis. res ita se habet.

*Lucretij
Stylus.*

*MAGNE. S I genus est lapidis mirabile, cui si
Corpora ferri plura, stylosue admoueris; inde
Non modo vim, motumque trahent, quo semper
ad Urfam,*

Que lucet vicina polo se vertere tentent:

Verum etiam mira inter se ratione modoq;

*Quotquot cum lapidem tetigere stylis, simul omnes
Conspirare sicut motumq; videbis in unum.*

Ut si forte ex his aliquis Roma moueatur,

*Alter ad hunc motum, quamvis sit diffitus longè
Arcano se naturai foedere vertat.*

Ergo age, si quid scire voles, qui distat, amicum,

Ad quem nulla accedere possit epistola; sume

*Planum orbem patulumque, notas clementaq; pri-
ma*

Ordine, quo discunt pueri, describe per oras

Extremas orbis: mediisque repone iacentem,

*Qui tetigit magneta, stylum; ut versatilis inde
Litterulam quamcumque velis contingere possit.*

Huius ad exemplum, simili fabricaueris orbem

Margine descriptum, muniumque indice ferri,

Ferri quod motum magnete accepit ab illo.

Hunc orbem discessurus sibi portet amicus,

*Conueniatque prius, quo empare, queisue diebus
Exploret, stylus an trepidet, quidve indice signet.*

His ita compositis, si clancupis alloqui amicum,

Quem procul a se terra distinet oras;

Orbi adiunge manum, ferrum versatile tratta.

Hic disposita vides elementa in margine toto:

Quies opus est ad verba notis, hoc dirige ferrum,

*Ferrei stylis
litaati à
magnete
seruantes
mutuum
motum
distrahi
distantēs.*

*Planus or-
bis litteris
circulati,
ptus.*

*Ratio al-
loquendi
absentem
absque
nuncio &
epistola.*

Litteru

'Litterulásque, modo hanc, modo & illam cuspidē
tange,

Dum ferrum pereas iterumq; iterumque rotando.

Componas singillatim sensa omnia mentis.

Mira fides. longè qui distat cernit amicus.

Nullius impulsu trepidare volubile ferrum,

Nunc buc, nunc illuc discurrere: conscius hares,

Obseruatque styli ductum, sequiturque legendo.

Hinc atque hinc elementa, quibus in verba coactis Ratio re-

Quid sic opus sentit, ferroque interprete dicit. sponden-

Quin etiam cum stare stylum videt, ipse viciissima modo.

Si qua respondenda putat, simili ratione

Litterulis varie tactis, rescribit amico.

O vitinam hac ratio scribendi prodeat usū.

Cautior, & citior properaret epistola, nullas.

Latronum verita insidias, fluiosque morantes.

Ipse suis Princeps manib; sibi conficeret rem:

Nos soboles scribarum emerſi ex aequore nigri;

C O N S E C R A R E M V S C A L A-

M V M M A G N E T I S A D O R A S.

Finierat: assensuque ferè omnium non tam Lucretius probatus est, quam calliditas Bembi commendata, qui lepido illo documento sopherit auditorum mentes, abstraxeritque ab ea styli simplicitate, numerisque penè solutis atque innumeris, quibus nihil profecto fuisset ingratius, si soli propinati essent. Apparebat tamen doctiores paulo aliter sentire, atque affirmare ID PROPRIVM esse Lucretio, ut semper aliquid agat, & doceat: ac propterea docenti orationem illam aptissimam esse, eorumque palato, QVI ROMANE sapient, suauissimam videri. Quod si aut materiae difficultas, aut studium antiquitatis homi-

De Lucre-
tio iudi-
cium.

Fam. Strada.

V nem

Balthasar
Castilio-
nitus.

Ob Leo-
nem Pon-
tificem.

Claudiani
stylus.

Fidicen.

Philome-
ta.

Fidici ex-
ploratio.

Par Philo-
melae re-
sponsio.

nem non fecellissent, Lucretiano carmine nihil sanè futurum fuisse perfectius. Ad Bembi latus assidebat Balthasar Castilionius: in quem intuens Sadoletus; Ex te, inquit, Claudianum expectamus, ut vides, Castilioni. Tunc ille, ut erat ad omnem urbanitatem aulicamque pompam vnicè factus, salutata officiò auditorum corona; Si Poëtis, inquit, gratia concilianda esset à patria, quod Bembus existimauit, prodesset hodie Claudio per honorifica translatio in Florentinum nomen. præsertim cum N A S C I alicubi fortunæ sit, adoptari verò virtutis. Sed vos, quoniam laudes hominum, non gentium queritis, quo loco patriaque sit digna Claudiani virtus, ex hac vna Philomelæ, ac citharoedi concertatione, cui nuper ipse interfui, iudicate.

I AM Sol à medio pronus deflexerat orbe,
Mitius è radiis vibrans crinalibus ignem.
Cum Fidicen propter Tiberina fluenta sonantis
Lenibat plectro curas, etiamque leuabat
Flice defensus nigra scenaque virenti.
Sudiit hunc hospes sylua Philomela propinqua,
Musa loci, nemoris Siren, innoxia Siren,
Et propè succedens stetit abdita frondibus, alte
Accipiens sonum, secundaque remurmurat, & quos
Ille modo variat digitis, hac gutture reddit.
Sensit se Fidicen Philomela imitante referri,
Et placuit ludum volucri dare, pleniùs ergo
Explorat citharam, tentamentumque future
Probeat ut pugna, percurrit protinus omnes
Impulso pernice fides. Nec segnius illa
Mille per excurrens varie discrimina vocis
Vanturi specimen prefert argutula cantus.

Tunc

Tunc Fidicen per fila mouens trepidantia dexteram,

Nunc contemnenti similis diuerberas ungues

Ad Hispan
az citha
ra modū.
Minutio-

Depeicitq; pari chordas & simplice ductu:

Nuc carptim replicat, digitisque thicantibus urget

Fila minutatim, celerique repercutit ictu.

Mox fides. Illa modis sonidem respondet, & artem

Arte refert. Nunc ceu rudio, aut incerta canendi

Par Philo:
mela re-
sponsio.

Proicit in longum, nulloque plicatilis flexu

Carmen init, simili serie, singulique tenore

Prabet iter liquidum labenti è pectore voci:

Nunc cesum variat, modulisque canora minutis

Delibrat vocem, tremulōque reciprocat ore.

Miratur Fidicen paruis è fauibus ire

Fidiū va-
ria alter.
nāque
percussio.

Tam varium, tam dulce melos: maiorāque tentans

Alternat mira arte fides: dym torques acutas,

Inciditque; graues operoso verbere pulsat,

Per miscetque simul certantia rauca sonoris,

Ceu resudes in bella viros clangore laceffat.

Hoc etiam Philomela canit. dumque ore liquentis

Vibrat acuta sonum, modulisque interplicat equis;

Ex inopinato grauis intonat, & leuis murmur

Turbinat introrsus, alternantiique sonore

Clarat, & infuscat, ceu Martia classica pulset.

Scilicet erubuit Fidicen, iraque calente,

Fidium
omnium
multiplex
ac plena
cōplexio

Aut non hoc, inquit, referes Citharistria sylua,

Aut fracta cedam cithara. Nec plura loquuntur

Non imitabilibus plectrum concentibus urget.

Namque manu per fila volat, simul hos, simul illos

Explorat numeros, chordaque laborat in omni,

Et strepit, & tinnit, crescitque superbius, & se

Multiplicare legens, plenōque choneumate plaudit.

V 2 Tum

philome-
le respon-
sura con-
fus.

Sed im-
par.

Pius obi-
tus.

Vis: exalt-
ationis.

De Clau-
diano iu-
dicio.

Hercules
Strozza.

*Tum sterit expectans, si quid paret amula contrā.
Illa autem, quamquam vox diudum exercita fauces
asperat, impatiens vincī simul advocat omnes
Ne quicquam vires. nam dum discrimina tanta
Reddere tot fidium nativa & simplice tentat
Voce, canaliculisq; imitari grandia paruis;
Impar magnanimitis ausis, imparque dolori
Deficit, & vilam summo in certamine linquens
Victoris cadit in plectrum, par nacta sepulcrum.
VSQVE adeo & tenues animas ferit amula
irius.*

Enimvero dicentem ingens Aulæ plausus exce-
pit, acclamatumque; BELLÆ, ingeniosè, suauiter: mox etiam singula distinctè laudata. Prima
Claudiani virtus pletisque visa, argumentum
oculis expositum, rēisque ipsa verbis adæquatæ
multos canonum illud in versu, tractisque nul-
lo syllabarum sese cedentium hiatu volubilis
mirificè tenuit. fuere qui vana mirantes, simili-
tudinem nescio quā affinitatēmque Etruscæ Poë-
seos in Claudiano reperirent, atque Italicissan-
tem amarent, dignumque vel hoc nomine cen-
serent, qui ab Etruscis adoptatus fuisse diceretur,
ridentibus ad hæc iudicia nonnullis, & infusam
Latii peregrinitatem styli, numerorum æquabili-
tatem (quam tamen Castilionius hic tempora-
set) satietatēmque sententiarum ambitionem ac
pompam seriò liberèque dominantibus. Interea
Sadoletus ad Herculem Strozzam conuersus lo-
co & urbanitate Castilionio proximum, com-
mendatione vero paterni in rē poëtica nominis
etiam superiorē; Age, inquit, Hercules Strozza,
& Ouidij personam, quam tibi Titus pater im-
posuit,

posuit, sustine ut Herculem decet educatum in gremio Musarum. Cui Strozza; Contendam, inquit, & ut spero, tua præsertim auditorumque ful tus humanitate sustinebo. Atque ut me ad Ouidij singam non modò phrasim, sed etiam mentem, dicturus de Chrysomagnete seu lapide aurum attrahente, non ferrum, causam huiusc virtutis à poëtica Metamorphosi deduco in hunc modum

FORTE mihi pueri putes super ore sedens

Ouidij
stylus.

Annulus exciderat, nec erat spes ullæ legendi;

Cum pater è filo lapidem demittit in undas

Predatorem auri: subitoque excitus ab imo

Annulus accurrit fundo, lapidiq; cohærens

Tanquam hamo piscis, summas effertur in auras:

Talia mirantem pater occupat. Accipe causam

Nate, ait, & lapidem (non longa est fabula) nosce:

Deucalion & Pyrrha (genus mortale duobus

In quibus omne fuit quondam, & duo turba fuerunt)

Ut reparent populos, sua post vestigia iussos

Proiiciunt lapides: lapides cen semina frugum

Mollescunt, inq; ossa virium mutantur, & ora.

Quamquam homines aliqui nondū digesta videtur

Effigies, & adhuc retinent de marmore multum,

Duritiaque docent, qua sint ab origine nati.

Iam noua crescebat suboles, & cura trahebat

In diuersa animos; nam prout cecidere per undas,

Aut per agros lapides, aut per spelea ferarum

Aut propter montes ferriq; auriq; feraces;

Sic genium traxere loci. venatibus ille

Indulget, terram colis hic, illi aquora sulcant,

His ferri venas, aurumque per omnia querunt,

Et sceleris querunt mortisq; per omnia causas.

Tunc verò bac oculis immissa malorum

Vis Chry.
somagne.
tis.

Cur aliqui
duriori-
bus mori-
bus.

Vnde mo-
rum valie-
tas.

Auaritia.

*Abduxit Natura parens, & intima terrae
Viscera contraxit, Manesque remouit ad imos.
Sed tamen huc quoque descendit furiosa cupido,
Abdita rimatur, terramque eniscerat omnem.
Scilicet indignata homini Natura, quis ultrà
Finis erit, dixit? tellus exhausta metallis
Ante gemet, quam dira fames saturata quiescat.*

*Dum loquitur, mentem magnesia vertit in arua,
Et puduit vertisse. videt molimine longo
Instantes operi, defossiq; ultima mundi
Scrutantes arcana, & opes (sua damna) petentes
O PRONA in terram, clamas, perituraque turba,
Quodque sibi fodit prope Tartara, digna sepulchro.
Dixit, & irato tremefecit Numine terram,
Oppressitque viros, & gleba immiscauit artus
Quam male tractabant per aperta pericula gleba.
Quin flamma est stygii, ut erat vicina, cauernis
Illam membrorum terraq; sine ordine massam
Fumida corripuit, coctamque in saxa coegit:
Vnde color, species & adhuc semiusta remansit.
Nec tantum color; at viuos qua torscerat olim
Magnetes, etiam lapides sensuq; carentes
Tangit avaritia: utq; aurum, ferrumve legentes
Oppressit fatum; sic ipsa cadauera predam
Quaque suam agnoscunt, geminaque cupidine
feruent*

*Et trahit hic ferrum Magnes, ille attrahit aurum.
Tunc ego ad hac patris ridens miracula; Sanè
Quam metuo, dixi, quando aurum poscimus omnes,
Ne genus humanum saxa in magnesia migret.
Sic me fabellis pater oblectare solebat.*

*De Oui-
dio iudi-
cium.* Conticuit, apparuitque illo concionis applausu,
quid studia, quid iudicia valerent. Etenim alij
quia

quia Herculis indolem, fatalēmque in ea familia
poëticæ laudem admirarentur, ac iam tum præ-
sagirent animo, fore vt apud eam gentem (id
quod hodiéque abundè videmus) Apollinaris haud
vnquam laurus exatesceret; aliquantò pronius
in Ouidium ferebantur. alij Ouidiana iam pri-
dem facilitate capti, factique ad illam, quidquid
ad eam normam, ex eaque officina prodiret, id
vnicè probabant. Et sancè licet ex hisce laudibus
exciperent multi non pauca; pluribus tamen suf-
fragiis euictum est; INGENIOSI nomen Ouidio
tribuendum: dictionem verò, quæ non nemini
tanquam in triuīs inuenienda vilesceret, esse ni-
mirum ex eo genere rerum, quas OMNES inue-
niant inuentas: postremò conclusum, Ouidio
cùm in vita, tum in versu nihil magnopere obii-
ci posse præter ingenium suum, cui si moderari,
quàm indulgere maluisset, næ ille feliciùs sobo-
li suæ prospexisset & sibi. Hinc inuitatus à Sado-
leto Pontanus, doluit mortali voce Statium esse
referendum, qui aut suo, aut Apollinis ore debe-
ret audiri. nihil tamen Stati perire dixit, dum
referebatur potiùs, quàm audiebatur; cùm Sta-
tianæ magnificentiæ proptitm sit, vt nequeat cu-
iusquam in ore vilescere. idq[ue] ostensurum se
narratione pugnæ, quam Lusitanus Germanusque
milites de bellica laude certantes iniere in obfes-
sæ Viennæ defensione. Hanc ille pugnam ad Sta-
tiani carminis legem ita exorsus est.

Iouianus
Pontanus.*I AM steterant ambo visuri iudice ferro,*Statij fl-
Jus.*Lusiadæ magis præstent, an Teutones armis.*

Halitus

*Largus uterque anima spes huic cū corpore cræscit,*animi cot-
porisque.*Illi decrescit contracta in mole ruendi*

Cura sui, multumque videt quod in hoste labore.

Iamque manu ferale rubens effulserat ensis,

Extremoque artus animosum frigus habebat;

Cum subito à tergo crescit fragor, armaque miles,

Arma, subit muros, et portas subruit hostis,

Vrbem bellum intrat. Conuertit lumina Teuton,

Scandentemque videt superatemque ardua Thrace

Menia, vexillumque manu Lunare gerentem.

Stat dubius cui bella ferat, cui differat itam.

Lusiademque tuens, & amaro nubilus ore,

Eripit, exclamat, mihi te fortuna: videres

Vane, quid hoc posset (sineret modo Patria) ferrum.

Alter ad hac anceps, & formidabile ridens,

Ense darem (& soleo) responsa libentius, obstet

Ratio vir- Ni commune malum, sed quid male perdimus ho-
tantis ostē denda.

Uis hanc mirorū partem, qua nititur hostis,

Tutemur soli: spectet Germania pugnam

Gravis, Odrysique expertus cruce suorum

Iudicium nostri ferat, indole atque ferendo.

Sic placet: amplexiq; ambo se in menia saltu

Proripiunt, agmenq; ipsi gemini agminis instar

Incurvant celeros, lauo se tramite flectit

Lusiades, Thressaq; locantem insignia Luna

Occupat aduersum, resupinatumque remittit:

Circomites iubet ire alios, aut ense recisos,

Aut fractos clypeo, aut occursu pectoris ictos.

Nec minus interea dextro de culmine Teuton

(Æmula quem virtus acuit, suaque admonet ira)

Proicit obstantes, subeunteisque opprimit hostes,

Obliquosque rotat, procumbentesque reuulsis

Insequitur saxis, & menia mœribus arcet.

Ecce autem dñ tota acies in Teutona rumpunt.

Lusitani
facinora
in urbis
propu-
gnatione.

Germani
facta non
minora.

Plam

Plumbeus atque unum circa consumitur imber;
 Horrendas inter flammáque & murmure glandes
 Traiectus clypeo, fumantiq; ere sinistra
 Protinus annula, sopus concidit iectu.

Vulnus
Germano
illatum.

Aduolat extemplo laetusque & turbidus idem
 Lusiades, ferróque hostes procul arcet ab hoste.
 Ipse subit totam pugna nubem, ipse cadentum
 Saxonumque pilorumque imbre inuoluitur, VNVS

Lusitaní
auxiliantis
fortitudo.

P A R B E L L O , E T B E L L O N O N

E X P V G N A B I L I S . V N V S .

Et iam surgentem clypeo lauag; minorem
 Hinc dolor, inde pudor gemina face in arma remittunt

Tentona; cum lethale volans traiecit arundo

Inflictor
Lusitano
vulnus.

Lusiadis dextram, gladioque affixit: & ille

Herebat capulo implicitus, hastamq; trabalem

Excepturus erat dorso: sed pretius illuc.

Teuton in gyrum ducto implacidissimus ense

Submoet instantes, telumque in terga minantem

Obtruncat, galeamq; rotat per nubila plenam.

Donec Lusiades telo extricatus, in arma
 (Quamquam impar gladio dextra labente ferendo)
 Aduolat, & socio clypearum accommodat iram.

Mutua res agitur, clypeo caret alter, & alio
 Ense cares, sed Lusiadis sub tegmine Teuton
 Dum se defendit, dum magni Teutonis ense
 Pugnat Lusiades, unus se se armat veroque:
 Unaque mens animat non dissociabilis ambos.
 Stant nuchi impliciti, simul feruntique dolentiq;
 Missus & unius de vulnere sanguis utrumque
 Sauciatur, alteriusque dolorem ulciscitur alter.

Mutuum
auxilium.

Iamque cadaueribus late, spoliisque cadentum
 Conclusi densam preportant pectore syluan:

*Fracti armis integri animis, AMORTE pre-
pinqua
Vim capiunt, iramque suam (noua tela) minantur.
Nam dum murorum quatefacto è culmine pendent,
Incerti qua parte cadant; cum manib[us] hostem
Inuadunt, SEQVE, ET STRAGEM super ag-
mina portant.
Sic obeunt: snaque AEQVATOS VICTORIA
CONDIT.*

Clades v-
eriusque
nob[is] inulti.

De Statio Hæc Iouiano concinente , illicò veteres super iudicium. Statio factiones exarsere pugnaciter. Acclama- re palam alij, veterisque forma , grande illud so- PHOS A C P A P AE ingeminare. istuc esse heroi- cè demum dicere, séque supra ceteros oratione, ac fama sustollere. alij nihil medij, modicique ha- bere : gladiatoriā carminis immanitatem lu- dere, numerorum terricula ridere , sesquipoëtam desultorium appellare. pauci inter vtrosque cō- fistere , rémque ita partiri ; in Statio plurimum sanè poëtici caloris atque ignis esse, sed tantum- dem etiam fumi, quo styli candorem non nihil in- fuscauit : carminis maiestatem Tyranno , quām Regi propiorem videri : per nubes ire illum qui- dem , aut certè trahi , sed inde ad terras non se- mel Icario exemplo deponi : denique Statium inter Poëtas (id quod Alexander inter Heroas) MAGNAS VIRTVTES magnis vitiis adæquasse. Supererat, præter Camillum Quernum, Andreas Naugerius : qui cùm videret expectari à se erecta præter modum concione Virgilium , admonente Sadoleto ut diceret; nihil præfatus in laudem Va- tis, quem esse aiebat extra omnem iudicij aleam, sed de sua (vt apparebat) imitatione sollicitus, ar- gumentum

Andreas
Naug-
erius.

gumentum proposuit Auenionensis Puellæ tota
Gallia longè pulcherrimæ, quæ ab Amalio Dy-
nasta per vim rapta, pudorem tutata suum di-
eitur in hunc modum.

INTEREA è laribus patriis, & paupere pectore

Virgilij
stylus.

Thentillam famuli abstulerant, prædaque potiti

Iabant per nocte, & Domino spolia ampla ferebat. Theutilla

*Quam miser ut vidit, venis namque hauserat raptus.
ignem*

Altius, & nimium hærebat sub pectore vulnus,

Expedit amplexus, & amori immittit habenas.

Illa sed, in tenera qua magnum estate gerebat,

Regalemque animum, nulli tractabile pectus;

Anversata virum: quamquam depensa ienetur,

Ut depensa gravis venantum indagine cernat;

Excuit amplexus, & turpia vincla resoluit,

Si qua viam vis inueniat. Stat pectore fixum

Anmori, quam sacra Deo violare pudoris

Iura fidemque sui, & fæda succumbere flamme.

Noctis erat mediū; & somnus sua Regna reuiseſ

Somnus:

Amalium cura fessum, vinoque grauatum

Accessit prope (sic Superi voluistis) & illum

Lethæa mulsi medicati aspergine rami,

Terque recusanti nutantia lumina clausit.

At non, sollicita euenit Thentilla futuro

Soluitur in somnum: sed enim vigil omnia lustras,

Si spes vlla fuga, vino dum languidus alter,

Et captus somno posuit caput: at loca latè

Clausæ videns, lacrymisque genas perfusa decoras, Querela
eiudem &
En quid agam? (aiebat) rursumne in pralia, rursum lacrymæ.

In fluetus, inuenis sceleri deuota reseruor?

Hæc pudor infelix, & FORMA INIMICA

PUDORI!

Hæc

*Hactenus elusulaqueos, vim viribus exij
Scissa comas, lacera ungue genas, & dentibus ora;*
Pura tamen sceleris.

*At nunc maius opus supereft mihi: vicimus hostem
Nempe mero victum: quid cum vigilauerit, & se
Elusum agnorit; quo te virguncula nisu
Expedies, & robusto pugnabis amori?
Tu Superum Regina, niues cui pectoris huius
Seruo libens, tu Diuam succurre dolori.*

*Dixit, & Amaly supra caput aspicit ensim
Suspensum thalamo: conspectu protinus illo
Nescio quid menii magnum subit. atque , salutem
Hicne mihi dabit ensis, ait, longoque Tyrannum
Componet somno? Furiis ita percita ferrum
Denudat, coepisque ingentibus effera Virgo
In iuuenem fertur, cedisque interrita signat
Ante locum, sed dextra gelu tardata repente
Abstinet, & secum mota iam mente; Quid audes
Stulta, nec euentum reputas Thentilla futurum?
Pone alimos, pone armatus non aqua lacertis.*

*Iamque recondebat ferrum, cum senior intus
Ira iterum assurgit: iam cordi tota pudoris
Cura redit, iam multa animo IV D I T T A recur-
sat,*

*Impellitque manus, operisque accendit amore.
Hoc placet exemplum: seque infert turbida lecto,
Et iuueni crinem laua implicat, & simul ensim
Intorquens dextra; Dextram tu dirige, dicit,
Non ignara mei victrix Hebreæ laboris.
Sic ingulum connixa petit repetitque, nec ultra
Faucibus immersum capulo tenus exigit ensim.
Illum expirarem famuli, & suprema gemen-
tem*

Subitum
cessuum.

Exempli
vis.

Puer
facinus.

An

Audinere, simul furiata mente ruebant

Virginis in eadem:

Ipsé sed exanimis, singulis tamen que coërcens

Voce, oculisque suos, Uos (inquit) parcite vita,

Parcere nam Superi sic me voluere pudori.

Dixit, & bac moriens vitam cum voce reliquit.

Mors
Amalij.

Sed te Francigenas inter fortissima quondam

Theutillæ

Nulla dies obliua premet: tuaque inclita dextra,

Præconiū.

ARGUMENTVM iugēs patria virtutis, in eum

(Si tantum sperare licet a carmine) vivet:

IVDITAMQVE SVAM FORTIS QVO-

QVE GALLVS HABEBIT.

De Virgi-
lio iudi-
cium.

Hic nimirum excepto omnium benevolentia assensuque Naugerio, itum est ex illo in Virgilij laudes, hominum potius admiratione quam plausu: paucisque, sed concordissime conclusum, quæ quæ in Virgiliana dictione desideret, non ea humano ingenio, sed Poësi deesse. Quamuis hic quoque non defuerint nigræ quædam animæ, quæ Virgilij versus non raro iacentes atque intermortuos, certè sine vitio potius, quam cum virtute, animo quidem suo videri missarent. Quorum offensus iudicio Sadoletus, inuitandum sibi putauit Archipoëtam (præsertim cum is prætermitti non posset Leonis in villa) ut sui demum sapore carminis occurreret aliquorum stupori, quorum sapientissimum scilicet palatum auditu modò Poëtæ acerbitas hebetauerat. Ad quæ Camillus, ut etat præsenti festiuitate, comiter hilariterque subridens; Ego vero, inquit, ago tibi, Sadolete, gratias, qui me in hunc locum, quæ ea cumque sit causa, reseruaueris, effecisti enim, si nescis, ut huius usura temporis subi

Camillus
Quernus
Archipoëta.

Eius su-
bitarium
ingenii.

subitarios versiculos meos, nempe hoc ipso die cū Sole in lucem editos, mecum ipse retractauerim, eorūque lacunas aliquot (vti fit) noua interim æquatione suppleuerim. Agite ergo, & quod hesterno cōtigit die, dum Hadriani moles festis sub vesperam ignibus Principi nostro gratulatura fulmine repente tacta, ex inopinato missilium flammarum ludos edidit; id à me festo quoque festinareque carmine adumbratum vos accipite, ac mihi fabulam concludenti plausum adornate.

Archipe.
et stylus.
Nocturna
lumina &
ignes per
urbem.

*NOX aderat tandem, & cælum ex Cyclope diurno
Nocturnus tunc Argus orat; cum Roma fenestris
Gaudia disponens velarat tecta domorum.
Torque lucernarum, & collo suspenderat alto
Versicoloratis contexta monilia flammis.
Quin etiam in triuīs Cynici versatile rectum,
Et veteres Bauchi excunias damnauerat igni.*

*Moles
Hadriani:*
*Ultima restabant Thusca spectacula Molis,
Unde suos contra calum Romana Gigantes
Ætna mouere solet. magica hic miracula dextra
Cernuntur: calamus subito nam tactus in angues
Vertitur, igniuomos angues; rursūmque videbis,
Nil prater calamos superesse ex anguibus illis.*

*Tamque propinquabat tempus: studioque videndi
Quisque oculos in sublimem proiecerat Arcem.
Et iam concentu horrifico centum ora carebant*

*Ferrea, multiplicèque explosa metalla sonores,
Et tormenta dabant peracutos musica flatus.*

*Ipfa autem querulo Moles paritura gemebat
Murmure, & ignita edebat suspiria calo.*

*Hac intercepit obnubi nubibus aether,
Orbaristellis orbes; veroque tonitru
nitrua. ^{2mo} Calum indignari, Romaque indicere bellum.*

Tormēta
bellica.

Vera to-
nitrua.

Ro

*Roma nec absistit. dumque hinc atque inde tonabat,
Alternisque choris calumque solumque canebant;
Fallebat spectatores gratissimus error,
Anne darent plausum nubes, anne era tonarent?
Celesti clausum fureret sub nube metallum,
An nubes fureret Romano inclusa metallo?
Ne multis, finem pugna cognoscite tecum.*

*Non una est altis erepta in turribus Arcis
Arbor arundineo frontem circumdata seruo.
Germinat hac nunquam, nisi quando accensa capillos
Explicat in flamas, calidamque è vertice syluam
Fundit, ramosaque expanditur arbor in ignes.
Ergo dum vero baubasur murmure calum,
Scinditur en nubes, & aperio apparet ab ore
Lingua trisulca poli. cadit illa & fulminat Arcem,
Dispositumque alta succedit in arbore textum.*

*Arbor it in flamas, proque uno fulmine reddit
Fulmina mille, sagittiferosque irata maniplos
Explicat, hastatosque suos, hastasque micantes
In calum mouet. at clypeo septemplice calum
Obstat, & ad terras ea tela retusa remittit.
Illa quidem redeunt, animasque per aera fundunt
Sulphureas animas, crepitantique imbre queruntur
Victa mori, atque atro peragunt sibi funera fumo.*

*Vidimus bac, Princeps, nuper spectacula, Calo
Indulgente tibi. Calum spectare solebat.
Tunc actor fuit, & ludos te Principe fecit.
Nempe tuas, Leo Magne, Pilas Orbisq; decebat,
Calum par opifex ut tormentarius esset,
Supremusque tuis colluderet Orbibus Orbis.*

*Dixerat, ac theatali scilicet hilaritate Aula per-
strepuit, saepiusque repetitum, EUGEN POETA. si-
ue id fieret Aulicorum ingenio Principi ubique
blan-*

Tubuli
papyracel
circa ma-
los.

Fort uita
tubuloru
confia-
gratiae.

Affenta-
tia ncula.

De Archis:
poëta iu-
dicium.

blandientium, siue cōductis pretio acclamationibus, siue quodd aliqui id serio sentirent, nec lapides interea pertimescerent. Certè tunc primū in ea Vatum corona prodire est ausa, & tanquā in theatro iudicium multitudinis experiri portentosa illa Poësis, quę postea familiam duxit eorū, qui Camilliano exemplo Archipoëticē dicere instituerunt. in quos districturus erat pro re nata stylum Sadoletus, cùm ecce repentina tubicinum cornicinūmque clangore Manliana personare cœpit, quod etsi primò ad Camillum relatum est, quasi dispositis eius gratiā succentuiis tubis ante fores, tamen vbi nuncios adesse victoriæ à Pontificiis Copiis relatæ in Cisalpinis auditum est, tumultuante iam ac dilabente concione, Sadoletus, ne illi priùs audiendi finem facerent, quàm ipse descendit, surgit è suggesto conuersusque properè ad suos; Bene habet, inquit: ite in hac publica lætitia, vos quoque Poëtarum Proceres, & fortunatissimo Principi, cuius in domum Mars & Apollo opportune conspirant, Cisalpinam victoriam, Mūsarum nomine, grātulamini: iudiciūmque, quod apud multitudinem antep̄s experti estis, ab illo demū Leone, qui VNVSPAR est theatrū ingeniis vestris, certum atque etiam in hac gratulatione munificum expectate.

Anceps
iudicium
multitudi-
nis,

Hæc habuit Iacobus Sadoletus apud Poëtas: hæc eadem nobis Alexander Burgius enarravit: sic ille Academiac suæ, hic controuersiæ nostræ aliquando finem imposuere.

FINIS LIBRI SECUNDI.

PRO

PROLVSIONVM
ACADEMICARVM
LIBER TERTIVS.

PRÆLECTIO PRIMA.

M O M V S.

S I V E.

Satyræ Varronianæ, Poësi Poëtisque cognoscendis accommodata.

NT E Q Y A M de Insigniūm natura,
quibus ab inceptando inditū vulgo
est Impresis aρmen, ea dicam, quæ
in posterum seposito destinatōque in
singulis hebdomadis ad hanc rē dic,
dicenda cōstitui; dabitis mihi hanc veniā (Viri sa-
piētes, honorūmque & sanguinis claritudine nobi-
les) ut disputationi sicuti spero non inicundē, in
præsentia caput aliquāto festiuus īthponam, & ea,
quæ propria quondam erat huius mensis, Decem-
bri libertate proludam. Tē verò in primis, yIR-
GINE C A S A R I N E, iuuenis Illustrissime, quius in-
geniū cōprehēsionēshque rerū jādūchū Roma plau-
su non vano miratur; per istam singularem in
me, qua merito gloriōs, bencuolentiam tuam,
Fam. Strada.

Occasio
Satyræ ac
tempus.

X oro,

oro, ut Decembre hoc munus destinatum præcipue tibi, sicuti Saturnalium ac ludicrum quid est; ita tu non ea iudicij, quo potes pollēsque seueritate, sed estimatione paulo clementiore, omissoireque animo perpendas.

Agite igitur; quid actum sit hoc anno in Senatu Poëtarum CL. CLAVDIA NO tertium, & TORQVATO TASSO Coll. litteris consignemus bona Historiae fide: nam gratiam odiūmve, solemnes plerunque scribendi causas iamdiu procul habeo, nulli mortalium infensus, offensus nulli. Veritatem, quam in ludicris hisce commentationibus impunè negligunt hodie plerique Scriptorum, ego munieris mei memor, volo de me exigi perquam religiosè. Fuit, cum ipse nec Heliconidas, pallidamque Pyrenē videram, nec in bicipiti Parnasso somniaueram, nunc posteaquam specillis oblongo tubulo insertis effectū est, ut remotissima quæque abditissimāq[ue] admoueatetur intuetum oculis, & tantum nō manibus tenantur; Parnassi arcana nulla sunt ulli: nec modò Mons ipse biceps, hortoru amoenitates, laureæ circum fylax, ipsa Apollinis Regia, sed etiam

Pers. in
prol.

Virg. lib.
2. Encl.

Apparet domus intus, &c. atria longa patescant;
& quidquid in Senatu, quidquid in tricliniis,
quidquid in conclaib[us] agunt Poëtae, perspicue
ac minutissimū obseruantur. Atque utrinam, quod ingeniōse felicitérque peractum est de visu, idem
de auditu dilatando, adiuuandoque auriculari
aliqua fistula, quod audio nostros Archimedes
hodie meditari, bellè succederet; profecto sicuti
meis egomet oculis, quæ narrō de Poëtarum con-
uentu, sum cōtemplatus omnia, sic nullius egens
auribus

auribus idem auritus ipse in hac Historia testis accederem. Nolo tamen minus idcirco fidei haberri narrationi meae. Etenim authores ad hanc rem illicet proferam, si necesse fuerit, non Curatorem viae Appiae, qui Annæo Senecæ, quid Sætyræ ali.
quorum. actum esset in caelo sub mortem Cl. Cæsaris euul- gauit: neque Menippum, loquaculum illud & curiosum animal, qui Luciano Deorum secreta sæpenumero palam fecit: neque Ianum Douzam, qui Iusto Lipsio Senatus Romani apparatus ritumque dormienti sub aspectum dedit: neque Morpheum, qui Bencio meo Senatus consultum de feriis anniuersariis conscripsit. Testes ego verò habeo complures, qui quotidie illuc ad Poëtarum sedes abeunt redeuntque, atque in Musarum iuga quondam inaccessa, nunc (quæ est felicitas huius temporis) arbitratu suo penetrant, affirmantque, facilius sibi ad Heliconis caballinum Romæ Montem, quamquam molliore nunc cliuo, aditum patere. Sed inter ceteros amicus mihi est vetus, ac planè vetulus, quippe sexagenario maior, ita illum diu sospitem fortunatumque habeam; qui nunc demum indolis suæ memor adiecto ad Musas animo, illuc recens adrepserit, exceptusque inibi peramicè, obseruauit pro aduenarum natura omnia diligenter, mihiique Poëtarum arcana fidus interpres enarravit. Ex hoc quæcumque accepi, exponere iam molior eiusdem fide verbisque: quæ verba si metro interdum conclusa recitabo, id vos in repentinos amici progressus in poëtica referte, simul crescenti Poëtae propitiâ senes recoquenter Medeam exorate.

I A M labor exiguis Phæbo in decline ruentii

Tempus
vesperæ
proximum.

X 2 Restabat

*Restabat, iamque occiduo surrexerat Aura
Vespertina mari, qua nunciet Aura, propinquos
Affore Solis equos, queis frena diurna relaxet,
Puluere ictus lauet puro Thetis aquore currum.*

Sed erit, credo, perspicua magis oratio si dicam.
Pomeridianum erat tempus, flexo in vesperam
die, cum indicto pridem Senatu, ad Hyampeum,
alterum bicipitis Parnassi iugum concursus fieri
Poëtarum coepit.

*VERTICIS in summo, senium qua nobile sylva
Irriguis nigrescit aquis, contermina templi
Iti moles calo, & nemoris superincubat umbris.
Hac auro & latè candenti Regia saxo
Augustum sede in media conclave coeret,
Immortale opus: internum cui Pieris orbem
Concilio Watum fabricata, sedilibus aque
Struit odorata è cedro, Patriumque Latinas
Atque Italas varie scidit in suffragia classes.*

Vno verbo, hæc Poëtarum Curia, hic locus habendi Senatus est. Iamque huc frequentes vndeique cōuenicbant, more planè Romano, quod vni Senatores, quibūisque in Senatu sententiam dicere licebat: hoc est ex censu tum veteri, tum nouo. Digna res erat visu risuque, contemplari vultus, & vestium ornatus alios atque alios. Primi illi Poëtarum, Accij, Pacuuij, Næuij, homines prisci ac boni, complexi alter alterum sine fuso ac falacia, more majorum, hoc est, suo, expediti ac leues properabant aut nudo capite, aut tutulis inclusi, penulis ad collum iunco palustri obligatis, ac paulo infra cincturam productis, femoralibus, & caligis sanè adstrictis, atque artus exprimentibus, focculis obstraguli loco spina, ruscōque conser-

Curia
Poëtarum
in Parnass-
so.

Poëta ad
Senatum
acceden-
tes.

Prisci qui
Poëta.

consertis. Inter quos videre erat Ennium Patrem

genua agra trahentem,

Quassantēmque utroque caput; —

Virgil. li.
5. Aeneid.

Santhonico bardocucullo tunicatum , manuleatum , sculponeatum , aurito pileo quàm amplissimè fungino more petasatum. Quorum appendix Turpilius sequebatur præ vetustate situque marcentibus oculis, putrīque naso, atque auribus corrosis , ideoque vti spretus desertusque à sociis, paulo attentior ac tristior agmen concludebat. Sed qui elegantiori atque imperatoria æta- Medij 1E.
te vixere, incessu habituque longe alio gradieban- peris Poë-
tia. tur : vultus plerisque graciles subalbidique : co-
thurni aliis , aliis socci , omnibus hedera docta-
rum præmia frontium blandè capillamentum
implicabat : chlamys serica ad terram fluitabat
multiplex ac sinuosa ; ad collum verò angustis
replicatisque minutim plagulis , reiecto ad ter-
gū breui reticulo, aurea ante pectus fibula co-
ccebatur. Denique alios ex ore vestiumque cul-
tu nostrorum temporum Poëtas statim agnoui.
Facies nitidiores , & vt in dies homines sapiunt
magis , bene curata cute habitiores : compta &
calamistrata coma , aut etiam sparsa ferociter &
negligentiam diligentissimè mentita , barbula
poëtico haetrorum composita : galerus cum argentea
spira & claviculis capitatis , breue rotundumque
pallium : collo torques , ferrum lateri , omnia
militi , quàm Poëtae similiora. Quamquam offi- Officiosa
ciosa inter eos verba , grandes quæsitæque è cælo
appellationes, ac cælo , cum sudum serenumque
est, illustriores tituli , mifa deliciarum lenocinia
aucupiāque , crebra inter eundum de gradu dé-

Poëtas re-
centiores.

Officiosa
atque au-
licaverba,

Prosoopo-
pœia of-
ficiosa cō-
certantiu.

que situ certamina, meros Aulicos ostendebant:

D E X T E R ego lateri gradiartibi? sydera restor,
*N*on patiar. *Q*uidni maior patiare? sinister
*E*rgo ibis? *N*igras hodie mihi surgere luceſ.
*P*haebe iubes. i pra, comitum dulcissime. *C*ur hoc?
*I*mò ego poneſ sequar. *N*on, ſi me traxeris, ibo.
*T*ene ego præcurram? peream male: frigora
 flammis
*J*ungentur prius, & bruma miscebitur aſtas.
*S*ed preeo, quando ipſe iubes: mihi teſtis *A*pollo,
*I*nuitus preeo. dum ſpiritus hos reget artus,
*D*um memor ipſe mei, ſemper mihi cordē ſub imo,
 (*N*i mihi cor excors) hærebit gratia facti.
*N*ugis hiſce ac tricis inuicem altercantes in Cu-
 riā plerique pergebant: paucis exceptis,

quos equus amauit.

Virgil lib.
3. Æneid.

*J*uppiter, atque ardens euexit ad aetherā virtus:
 qui à turba ſolitarij, meditantēſque ſecum, credo,
 quid in Senatu paratè dicerent, aspectu ipſo pri-
 ſcam illam Poëtarum maiestatem p̄r ſe cere-
 bant. Introgressis Curiam ecce lictores laurea-
 tis cum falcibus ad fores: ſequuntur Consules
 Apollinari laurea trabeaque cōſpicui, Senatus, vt
 eſt moris, affurgit, clausoque templo de legitimo
 Patrum numero quæſitum. Duos desiderari ex
 omnibus compertum eſt, ex Latiniſ Plautum,
 ex Etruscis nouum hominem, quem adnitente
 P. Ouidio Consule in Senatum nuper admissum,
 ſuperiore anno in ſexto P. Virgilij, & ſecundo

Pœna im-
puſici
Poete.

Annibalis Cari Consulatu, Seuerinus Boëtius Cé-
 ſor, cùm illius Poëſim bonis obefſe moribus osté-
 diſſet, exūtum hedera, præcinctumque peregrī-
 nae arboris coronamento Fracastorij manu ple-

xo,

xō, Parnassi finibus abire iussit, Castalia aqua, &
 igni poëtico interdixit. At verò M. P E A V T V M
 L. Annaeus Seneca Censor hoc eodem anno Se-
 natu mouerat per quinquennium, quod nimi-
 rum Patribus serio consulentibus frequenti con-
 gressu, cum Ennio, cui assidebat, pileum dissi-
 mulanter è capite detractum ante Consulum pe-
 des abiectisset; admonitus, Patribus non placere
 quemquam Poëtarum in Senatu scurram agere,
 non modò dicto audiens non fuit, sed paulo post
 vltimo Senatu, Statio Papinio Neapolitano, ele-
 ganti cum sagulo recens à Claudia uxore sibi
 transmisso, carbassisque ad collum bipedalibus,
 quasi maioribus velis in Curiam magnifice sese
 inferenti, secumque nescio quid grande follican-
 tibus buccis ampullanti, clām à tergo papyra-
 ceum sulphureo oppletum puluere crepitacu-
 lum latenter affixit: quod, vbi ille subsellio secu-
 turus incubuit, concepto igne, multiplici statim
 sclopo strepitare cœpit, furentemque ac sufflante
 retrò flamma excitum è sella repente Statuum,
 atque in medium ignea cum cauda ambustoque
 sago prosilientem, imploratèmque Poëtarum fi-
 dem, risere primū Patres, quod homini mi-
 malloneos carminum bombos identidem in-
 flanti opportunè ea fibula videretur affixa: po-
 stea verò oppleta fumo tetroque odore Curia,
 exire inde properè coacti, malam Plauto crucem
 precati minatique sunt. Ergo facta, ut moris est,
 à Claudio Coñsule, qui Senatum habebat, di-
 cendi potestate, Censor V E R B A fecit de M O M I
 litteris in Senatu recitandis: ipsūque Momum
 paulo antè ex annua peregrinatione reuersum

Plautus
 Senatu
 motus.

Eius secu-
 tiles lusuq.
 aduersas
 Ennium.

Et in Sena-
 tum.

Momus in
 Senatum
 introdu-
 aus.

ante Vrnam statuit. Huic mos est quotannis Parnassi verticem concendere, ad Senatum intrömitti, quidquid inter homines siue clàm, siue palàm de re poëtica tacendum æquè ac dicendum sentiat, nullo cuiusquam metu liberè profari. Processit igitur in medium libellorum fasciculis onustus, quos hoc vno anno, dum Vrbes inuiseret, ac mores multorum obseruaret, partim ipse memoriae causâ conscripsit, partim à publicis priuatisque Academiis traditos accepit, vt eos in Poëtarum Concilio recitaret: quibus in Censoris Vrnam coniectis, nam

Vrna in
Poëtarum
Senatu.

*CONCILIO in medio sedet ingens Vrna, capaci
Quantum veteri concha, gracili tantum inuia col-
lo.*

*Uatibus hanc perhibent ducendis forte libellis
Quasitorem Herobi dono Minoa dedisse.*

Argento pars interior nitet interraso,

Arris Mentorea facili circumcana rorno.

Aurea sed faciem multis emblemata signis

Phidiaco variant calo, qua baltheus Vrnam

Signifer obliquat, bissenisque una figuris

*Monstr a vehit, totidemque micat Zona aurea
bullis.*

Argumentum ingens: pendent hinc omnia, moru

Ex uno pendent pecudumque hominumque labores:

Frondibus hinc late colles, & gramine multo

Prata virent, bifidis verruntur carula caudis,

It fera per saltus, Cali spatia ampla volucres

Impedimenta, hominumque angentur coetibus Vrbes.

At parte è calathi gemina, quæ tortilis anfa

Circinat utrumque angusti chrysendaria labri,

Implixata manibus sortes, & lumine cassa

Zodiacus
in Vrna.

Sortes.

Collis

Colludunt, fatumque regit, ludumque coerces.

Sed hæc versuum parerga molestè nimis interturbant inchoatam narrationem: re leo, vnde digressus sum. In Censoris Vrnam coniectis litterarū fasciculis, sic exorsus est Momus. **VELITIS** iubeatis, Patres Conscripti, lina incidi, fasciculos explicari, libellos propalām legi. Cūm consules iussissent, ille mota tantisper Vrna libellum extrahit, tantaque voce, quantam exerunt Grammatici pueri, dum in Comitiis suis solemne carmen, **QVOD** bonum faustumque sit, præfari solent; Epistolam, quam sortitus eduxerat, recitare cœpit.

SOCIETAS TYPOGRAPHORVM

Senatu Populoque Poëtarum S. D.

Quæst.
Typogra-
phorum.

CRESCIT in dies magis magisque numerus eorum, qui nostra opera in voluminibus edendis abutuntur. Id vitio potissimum sit vestri generis hominum, qui **QVAE** noctu somniant, hæc mane lucem videre illicè gestiunt, occasionemque Iliadum & Aeneidum vndique venatur. Nullus hodie mortalium aut nascitur, aut moritur, aut præliatur, aut rusticatur, aut abit peregrè, **Prurigo** aut redit, aut nubit, aut est, aut non est (nam scribendi etiam mortuo isti canunt) cui non illi exemplò cudent Epicedia, Genethliaca, Protreptica, Panegyrica, Epithalamia, Vaticinia, Propéptica, Soteria, Parænetica, Nærias, nugas. Nulla est intemperantior hominum natio, nulla aduersum nos contumacior: si quid in versu, quod non rarenter accidit, illis excidit, continuò in nos, pro ea quam sibi sumunt mentiendi licentia, confertur abundè culpa. Malum serpit quoti-

dile latius: nos onere opprimimur, nullo (quod caput est) operæ pretio. Edita enim horum ple-
raque vix in manus hominum veniunt, cùm aut
explosi iam antea nomen Scriptoris, aut prodi-
giosi vestibulum operis statim lectores absterret;

Finis non nulnerum voluminū nōsque, raro deinceps emptore, ad aprias & hu-
gas ne triobolo quidem venales quoquo possu-
mus modo distrahendas, cogimur male propera-
ta volumina aliò transferre, ac sc̄ombris inuolu-
cra & tunicas dare; aut in vicum deferre

— vendentem thus & odores,

Hor.lib. 2. epist. 1. *Et piper, & quidquid chartis amicitur ineptis.*

Hæc pauca de multis vobis indicare vīsum est.
Vos ordinis vestri bono ac famæ consulite, nobis
tantū oneris detrahite, ac valete.

Vix Mēmus absoluerat, cùm Censor iram
inter & risum; Quid nobis, inquit, quotidie cum
Typographis? an si quid illi forte decoquunt,
& iacturam fortunarum faciunt, idcirco resar-
ciendum nobis est? Resaciendum, respondit Mo-
mus, si vestra causa iacturam faciunt dicam enim
liberè more meo,

Hor.in Arte poët. *Ludere qui nescit campestribus abstinet armis:
Indoctusque pila dicive, trochive quiescit,*

Ne spissa risum tollant impunè corona.

Qui nescit, versus cur audet fingere? —

Sed video cur tam facile Poëtis ignoscatis: nempe
non ignari malorum miseris succurrere didicistis.

Id.ibid. *Scimus, & hanc veniam petimusque damusque
vicissim.*

Quid pro Typogra- phis de- cretum. Annuebat versibus suis Horatius; cùm Claudio-
nus Consul, indicto manu silentio, ad Horatium
librorum Quæsitorem ac Musæi custodem defer-
ri

ri libellum iussit, ei causam permisit: Sermonem scriberet de libris nonum premendis in annum, poenas præproperis in geniis statueret, déque re tota ad Senatum referret. Cui Consulū alter Torquatus Tassus addendum putauit; Vide-ret Quæsitor, ne in Apollinarem Bibliothecam noui quotidie libri admitterentur, antequam de iis statueretur aliquid certi. hunc enim aditum si sibi interdiꝝum sentirent fastores isti carminum, fortasse tardiores in conscribillandis paginis deinceps futuros. At Horatius id verò fecisse sedulò se ad eam diem affirmauit, idque satis apparere ex aggestis cumulatisque codicibus, qui tam multi ante fores Bibliothecę præstolabantur ingressum, ut sanè pauciores Maro descripserit animas apud Cocytistagnum orantes,

Tendenteque manus ripa ulterioris amore.

Sed se non minùs Portitore illo Stygio inexorabilem fore: etiamsi offensurus iterum esset Torquatus ipse Consul, & ex utroque pede laboratus. Etenim Torquatus paucis ante diebus Bibliothecam sub vesperam ingressurus, dum enititur aperire sibi aditum ea voluminum multitudine penè occlusum, imprudens offenderat in codicem nescio quē ab Academicis FVRFVRARIIS Florentiae conscriptū, prolapsusque suborta capitis oculorumque vertigine, ex læuo etiam tum pede claudicabat. Tunc Consul Torquatus, nec eam dixit placere sibi librorum turbam in Bibliothecę vestibulo, qui si quotidie, vt iam cœperant, eo loco accrescerent, quo dein modo patere per eos cumulos in Musæum potuisset accessus? Quare quamprimum eos amoueret inde:

De libris
in Parnassi
Musæum
non ad-
mittendis.

Virg. lib.
6. æneid.

Torquati
casus.

ac,

Quā de-
finandi
aliquorū
libri.

Adulato-
res Prin.
cipum.

Cantio
inequam
ad Parnas.
sum ad-
mittantur
libri.

Ex admis-
sis libris
deterri-
mus quo-
modo ple-
& endus.

ac paucissimis exceptis, qui digni illo litterarum Sacrario ei viderentur, reliquos alium aliò distraheret: partim valuarum rimis obstruendis, ut Anagrammatarios plerosque & minutos litterarum glutinatores: partim flabellis ad ventulum concinnandis, ut Amadigios omnes, & promercalium nugarum institores: partim fenestrarum velamentis contra pluuiam & Solem opponendis, ut confidentiloquos istos & duros Capitones, qui locato sunt pectore aduersus omnem iniuriam: &, si qui adhuc superesset, præsertim ex iis qui foedè Principibus adulantur, traderet eos funerum Curgatoribus, ut in proximis Mœcenatianis exequiis, ad stramineam eius viri Statuam poëtico tomento explendam, inculcandam, farciendam liberalliter adhiberent; atque ea ratione, imposita pyræ honoraria illa imagine tot grauida præconiis inflataque, simul cum ea, Poëtarum vota multorum conflagrarent, atque in cinerem nihilumque desinerent. Ceterum, ad auertendos in posterum huiusmodi librorum concursus, OPTIMVM factu sibi videri, si eos non à Parnassi modò Regia, sed etiam à finibus idem Quæstor abstineret, nec priùs admitteret ad fastigium Montis, quam in constituto ad radices hospitio quatuor dierum decadas exegissent, suspicionemque sui purgassent. Ad quæ Venusinus, facturum se libenter imperata respondit: imò, si Senatui videretur, acturus se aliquid, quod subitariis istis ingenii moram esset non minimam allaturum: nempe ex codicibus quos admissurus esset, electurum se vnum aliis deteriorem, eumque non illicò inserturum in pluteos & loculamenta cum ceteris, sed ignomi-

næ

niæ causâ in media Bibliotheca sublimem apud Filices muscarios appensurum , ac retenturum ibi tandiu.dum liber illo nequior accesserit , qui cum loco trudat , ipse succedat ; tunc demum redigendum in classem , suaque in arcula nidoque componendum.Hæc autem et si magnopere probavit Claudio Consul, quia tamen peculiari Senatu opus habere dixit , pollicitus se brevi de ea causa Patres consulturum , staturumque id, quod plures censuerint; re tum infecta , disceptationem distulit in aliud tempus. Et iam Momus alium ex Vrba sortitus erat supplicem libellum , iussusque perlegere inscriptionem tergo additam , quaera;

POETIS PRISCIS AC BONIS LECTORES.

In veteramentarios carminum fatores.

Explicata pagina, interiorem Epistolam recitauit.

Lectorum
querimo-
nia.

N E C pudor est , nec modus ullus hac tempestate carminum scribendorum : inuasit enim mortales hæc pestis, exeditque multos mala hæc scabies , Poëtæ ut vulgo salutentur: ideoque nouis quotidie voluminibus , in quibus tamen N I H I L est noui præter titulum , ad legendum homines inuitant,& tantum non mercede conducunt. oculi legendo , manus volutando dolent : usque adeò aliis , atque aliis poëmatibus continenter obruimur. Sed quod magis dolet , opera expectatioque legentium luditur. Ad nouum opus inauditumque commentum euocati magna spe ingredimur , cùm paulatim vetera fermè omnia, & exoleta, sed expolita & fuco interpolata repetimus : *prefractam strigilem, & soleam*, vt ait Lucilius, *dimidiatam*. Scilicet huc tandem recidit hu-

Callidas
furacium
Poëtarū.

ius

ius æui Poësis. eruta ex antiquitatis tumulo ferramenta passim recoquuntur recudunturque , & inducto alio rebus colore ac forma (quām tamen dispari forma, quām inepta?) pro nouis repente mercibus extruduntur. Vos , quorum res agitur, quorūque opera miserum in modum à scrutariis istis refiguntur, ac dilacerantur ; videte per Apollinem, Poetæ, ne fraus hæc, quæ artis hodie locū & quæsticulū inuenit , impunitate succrescat, atque aliquē furacibus istis ac veteramentariis ingenii, pro vestra sapientia , modum ponite. Plura in hanc sententiam nostro omnium nomine superaddet is , qui has litteras afferet ac tradet Momus. Valete.

Momus
narratio.

Vix ea , cùm rogatus à Senatoribus Momus, vti proferret in medium, si quid appendicis loco euulgandum putaret ; Pauca , inquit , sed paucis multa. Eram Florentiæ , addideratque se mihi comitem sesquipetrarcha nescio quis, qui me infimis in horas precibus obtundebat , vt opusculum deferrem ad vos suum, immortalitatique in Apollinari Musæo consecrarem. hoc ego socie no per Vrbem intentus mortalium studiis cursitabam. Accessimus ad Cerarij FICTORIS officinam , qui cereas Icunculas ac sigilla Deorum, hominūque, ac stirpium, ligneo teretique scalpro conformabat. Erat illi tum fortè in manibus arundo , quam è cera , certa per interualla distinguebat nodis , educebat ex ea fundebatque geniculatim folia , leue fastigium crassiore paniculæ coma finiebat. hæc dum ageret , adfuit qui laurum arbusculam ab artifice postulauit, vt venderebat. tunc ille ; Hæc, inquit, quam molior arundo,

Fictor Ce-
rarius.

Mira eius
in fingen-
do celeri-
tas.

do, laurus erit. nullaque interposita mora , è calami foliis alia demittit ad truncum , alia spargit in ramos, ramos frondibus opacat , baccas occultat inter frondes , hæc addensat, illa incidit , alia dilatat ; uno verbo , pro arundine laurum emptori tradit. Discedebat hic , cùm ecce alius vir honestus & grauis , qui magni Alexandri Icunculam mercari cupiebat , quam quia inter ea sigilla non vidit , abibat. reprehensum hominem voce, mox etiam pallio, subsisterè Cerarius enixè rogat , ostenditque pro Alexandro Mercurij signum perillustri ceratione perfectū. negat emptor , exoculatum esse adeò sc̄ , qui non videat Q y i D distent æra lupinis : Alexandro sibi opus tunc esse, non Mercurio. At ego , inquit Artifex, Alexandrum tibi vendo. Hic ego intentissimis oculis expectabam, quibus tandem præstigiis pilatum Mercurium, alatum, nummatum, caduceatum, nulla non re dissimilem Alexandri , traducere ad Alexandrum posset; cùm ille tanta celeritate , vt alis exuisse Mercurij pedes , suas induisse manus videretur , è loculatis arculis nunc excerpens aliquid, nunc aliquid eò reponens , discolores illas ac miniatulas ceras facili tractatione variare cœpit : Mercurij caduceum , quod erat lœvae manus gestamen , adstringit ac producit in hastam : crumenam nummorum plenam, quæ pendebat è dextera, comprimit atque in fulmen exacuit , opportuna sanè trajectione: è talaribus atque ex aliis ocreas ad genua usque deducit: galerum ac pinnas in galeam ac plumas altè sustollit , oculos rotundat , genas exporrigit, producit nasum atque amplificat (nam Alexandrum

Arudo in laurum.

Mercurius in Alexan- drum.

drum hac etiam parte fuisse magnum ferunt) dilatat frontem, in sinistrum humerum ceruicem aliquantulum proiicit, colores confinio temperat, nigrum, subnigrum, austерum, lacteum, luteum, subalbidum, purpureum, lentum, vitreum; furfurosum modò diluit, modò infuscat, modò excuit, modò obtundit, atque ita commutabiles illas cerulas hinc atque hinc traducit, operique addit, adimitque, ut Alexandri simulacrum momento enatum videremus, ignoraremus autem quid de Mercurio factum foret. Hærebam hinc ago attonito similis: sed comes ut erat natura procacior, ad Artificem; Itane vero, inquit, mi homo, tam facile vnaque productione nasi tu

Scommata nobis Alexandros exemplò paris? Quid ni? re-
& ioca. spondit, cum producendum esse nasum, non corripiendum vestra de syllabis Senatus consulta proclamentatos autem id artis didicimus à Poëtis, cum quibus commune habemus fingendi nomen: Doctè estimuerò, inquam, & supra ceram, & scalprum: conuersusque ad socium, IN SE-

Cerarij & RE nunc Melibœe pyros. Risit ad hæc emptor Poëtz cō. Alexandri, & Hoc ipsum, inquit, recurrebat paratio. animo, dum Cerarium id operis molientem intuebar: videbar enim mihi Poëtam insudantem videre carminibus concinnandis, atque unde unde transferendis, operique suo per aqua, per ini-

Interpo- quia consuendis. Nam quid hac tempestate so-
latores
carminum lemnius priscorum reliquiae conqueruntur, noua priscis udituntur oppidò pauca, multa dissimu-
lantur, foris intima, intus extima conuertuntur, quadrata rotundis permutantur, quid verbis opus est? ex antiquo nouum repente opus inter-
cavit
Poëtae

Poëtæ manus enascitur : & nobis interim , qui
hæc audire cogimur , aut legere festinamus ma-
gnificis illecti deceptique titulis, propter quos de-
seri possit, vt ait ille , vadimonium ; fraudi pluri-
mum est ad eadem toties nullo operæ pretio re-
uocari. vt sanè in deterius abitura res sit , nisi ali-
qua demum animaduersione hæc Poëtarum
coérceatur impunitas. Obmutuerat satis meti-
culosè argutulus comes ille meus , aliisque simu-
labat se animum , dum ea dicebantur , auocasse ;
cùm ego ad emptoris aürem insusurrans; Bono,
inquam , sis animo : ego ad Senatum Poëtatum
propero: animaduertent illi, vt opinor , in horum
licentiam , tibique ac ceteris idem studentibus
exoptantibusque consultum erit. Et verò , Patres
Cōscripti , si minus lectorum vos querelæ ac pre-
ces mouent , moueat decus certè vestrum , ac di-
gnitas istius ordinis , qui iam vulgo, si nescitis , de-
ridiculo est. vestra sunt quæ sutores isti dissuunt ,
consuunt sibi : vos isti expoliant , vos expilant ,
exoculant, expectorant , euiscerant : sibique alic-
na dum accommodant , quos inter homines ca-
chinos , Deus immortalis , quæ ioca , quæ fabulas
excitant ? Vidi ego iampridem Romæ , in Vrbē
vti scitis , mores aliunde omnium complectentes;
hominem noua indutum & collectitia sanè syn-
thesi , hoc est , ex aliquorum , quos hic intucot , ve-
stibus contexta ridiculum in modum . surripue-
rat Dantis Aligerij sagum holoëricum subsu-
tum lacinia Damascena , oblongis angustisque
manicis : sed , nefurtum deprehenderetur , inuer-
terat , prouiae veteri subsuto nouum addiderat ,
idque mirificè variauerat. Nam refectis ex Cino

Plin. in
Praefat.

Ex pilato-
res vetera
t oëtarū.

Ad expli-
canda ali-
quorum
fusa.

Fam. Strada.

Y Pisto

Vestis va-
riè con-
farcinata. Pistoriensi fimbriis, detractis à Boiardo ligulis,
 recisis è Guittone Aretino ansulis, veluti poly-
 mitam vestem versicoloribus liciis ac cæsuris in-
 texuerat. Ita verò induerat. inductis in mani-
 eas pedibus non planè incommodas sibi caligas,
 sed femoralia paulo arctiora confecerat: collare
 autem sagi ad renes, atque vmbilico tenus distri-
 butum suis aciculis obfirmauerat: reliquum ex-
 tremumque sagum sublatum usque ad collum,
 eisdem vestis cingulo cōercuerat, atque in hunc
 modum magnifice se circumspiciens, ac noui se
 operis artificem venditans, homo bellissimus
 segmentato & collatiuo cum centone per Vr-
 bem incedebat. Cui ego hæc pauca:

Hor. lib. 1. *Quid si forte sua repetitum venerit olim*
ep. 5. *Grex avium plumas? moueat Cornicula rīsum*
 Furtius nudata coloribus. — — —

Discrimen
inter imi-
tatores &

Hæc Momo dicenti, atque eloqui planius eadem
 paranti Césor, admonente P. Virgilio intercessit
 negauitque æquum sibi videri, in ea insectatione
 usque adē prouehi, ut nullo discrimine simul
 inuoluerentur optimi quique sapienter ac felici-
 ter imitantes, tempestiuisque allusionibus car-
 men eruditè condientes; & audaculi nescio qui
 nullo modo, nullo metu in aliena inuolantes, ni-
 hil ingenio promptum, nihilque labore partum
 habentes, ac non nisi rapto, apertaque populatio-
 ne vicitantes. Placuit ea verò Consulibus in-
 tercessio, visumque, ut i. A. Persius Consul desi-
 gnatus, adhibita ad eam rem opera Samonici Se-
 reni, causam sedulò cognosceret, medicamen-
 tumque, quod olim idem Serenus pruriginis ar-
 cendæ composuerat, transferret ad pruriginulos
 hosce

Quid de-
cretum
contra fu-
races Poë-
tas.

hosce Vates, quo ea scribēdi scabies inungi ac de- Carm.
 liniri posset. Quamquam palām tunc Persius te- prur. &
 status est, non opus esse eo lenimento cum fura- scab ar-
 ci hominum genere ac refractario : sed si Patribus cenda.
 videretur, se ostensurum IGNEM ex fatidicis Idæ Inuentum
 lignis nuper ab se repertum, in quem quidquid ad Poëta
 mistum ex rebus dissimilibus cōflatūmque conii- rum fut.
 citur, illicò secernitur, atque ex separatis parti- ta depre-
 bus, si quæ veteres sunt, flammis absumuntur, hendēda.
 nouæ perdurant. id optimum fore Poëtarum ex- Et casti-
 perimentum aut supplicium : quorum libris ante- ganda.
 quam in posterum euulgentur, iniectis in de-
 cretorium hunc ignem, quidquid flammis illæ-
 sum inuiictūmque supererit, id tantummodò no-
 um, vernaculūmque, ac proprium censemendū
 esse; cetera, quæ conflagrabunt, tanquam aliena,
 furtique damnata meritò pœnas dedisse existi-
 mandum. nec dubitare se ; quin, sicuti recens à
 lacu vinum dum deferuescit, tumore posito exte-
 nuatur decrescitque, ita multorum libri apud
 igneum hunc exploratorem adstringendi contrahendique sint adeò, vt sæpenuero ex magno
 ac tumido aliena fartura volumine, extracto ex-
 siccatoque quidquid erat inanis, & nō proprij suc-
 ci, atq; adeò in libellū sanè tractabilē manualēmq;
 redacto, nō plures quam sex septēmve superstites
 futuræ sint paginæ, quas iure Scriptor agnoscat
 ex illo incendio reliquias suas. sic nouos Poëtas à
 scrutaria, quam ignauiter artem factitant, absterrēndos : & lectores molestia, & in quam inducuntur, fraude liberandos. Risit eo nimirum com-
 mento Momus, quòd videret, Consulum alterum,
 ac Senatores aliquot ad Persianum illum ignem

plus nimio refrixisse. Nihil tamen cunctatus inle-
cta in Vrnā dextera libellū eduxerat, explicabāt-
que; cū Cōsul imperauit, vt duos præterea sortitō
extraheret, quos nulla interposita commentatio-
nū mora continentē recitaret, ac Senatus dimi-
teretur, paruit ille, vocem contendit, ac legit;

P. V I R G I L I O M A R O N I I N T E R P R E T E S S VI,

LABORAMVS in explanandis Æneidos tuæ lo-
cis, nec pœnitet operæ ac laboris: in plerisque
enim aut acu planè tangimus id, quod dixisse
te oporteat, aut aliquid affingimus, quod te di-
xisse non pudeat. Vnus incidit nodus sanè Gor-
dianus, cuius occultum cœcūmque caput extra-
here nullus adhuc interpretum ausus est, sed sa-
oro omnes silentio præteriuimus. Nimirum la-
quas est ex eo genere, qui fauces statim obligat,
ac spiritum intercludit. Cur enim inducto apud
Inferos Anchise, qui Æneam Romanorum Re-
ges ordine & accuratō docet, è septem Regibus
vnum prætermittit? Nam à Romulo exorsus,

lib 6. Æ-
neid.
Primus
Romanorum
Rex.

Quin & auct comitem se se Mavortius addes?
ROMVLVS, Assaraci quem sanguinis Eliamater
Educet. vident' vi gemina stant vertice crista,
Et Pater ipse suo Superum iam signaphantore?
En huius nate auspiciis illa inolyta Roma
Imperium terris, armis equabit Olympo,
Septemque vna sibi muro circumdabit arces
Felix prole virum. qualis Berecyntia Mater
Insebitur curtu Phrygia turrita per Orbem,
Lata Deum patet, centum complexa nepotes
Omnes calicolas, omnes supera alta tenentes,
Addis deinde NV M A M.

Quis procul ille autem ramis insignis olive

Sacra

Sacra ferens? nosco crines incanaque menta
 Regis Romani, primus qui legibus Urbem
 Fundabit, Curibus parvus, & paupere terra
 Missu in Imperium magnum: —

Adiungis demum ceteros,

— Cui deinde subibit

Ota qui patrie rumpet, residēque monebit

Tertius

TVLLVS in armo viros, & iam desueta triumphis

Agnina: quens iuxta sequitur iactantior ANCVS Quartus.

Nunc quoque tam nimiū gaudēs popularibus auris.

Vis & TARQVINIOS Reges, animāque superbam

Quintus
& septi-
murus.

Ultoris Brutii, fascēque videre receptos?

Hæc de Regibus Romanis. At in hoc censu,

Sextus
cur rell.
Quas?

SERVIVM Tullum, qui medius inter Tarquinios

Priscum, & Superbum fuit; tu bonus Regum

Censor omisisti. Ecquæ te cogitatio alid tunc

agebat, quóve ab alienato tunc animo peregrinabar

is, vt tibi Rex tam probus, ac Romanæ rei

propagator excideret? Hæc vna res (ingenuè fa-

temur) vniuersam Interpretum nationem con-

turbauit, visaque est, de qua te ipsum consultum

vellemus, ac nodum te solo vindice dignum tu-

tanquam è machina dissolueres, ac lectoribus oc-

casionem subtraheres quidquam aut de Autho-

ris, aut de Interpretum diligentia suspicandi.

Valc.

Epistolam vix recitauerat Momus, cùm ex imperio Consulum detulit ad Virgilium, qui petitio Interpretum satisfaceret; legitque subinde aliam in hunc modum.

Causa ad
Virgilium
detulata.

ANTIQUARI, CHRONOGRAPHI, MYTHOLO-

GICI Q. VAL. CATULLO S.V.O.

Y 3 TRIVM

Interpre-
tum Ca-
tulliano-
rum qua-
sita.

TRIVM VIRATVS noster paucis te vult, ele-
gantissime Catulle, id quod refert tua plurimum,
& nostra non parum, qui tecum facimus. Sum-
ma hæc est, nam breuiloquentem esse Magistra-
tum decet. In nuptiis Pelei, & Thetidos, paucos
intra versiculos, doctos (Iuppiter) & laboriosos, tui
tamen te cepisse videtur obliuio. Principio enim
cantas, ARG O, qua vecti sunt Heroës ad Col-
chicam expeditionem, primam fuisse nauim.

Carm. 65.

Peliaco quondam prognata vertice pinum
Dicuntur liquidas Neptuni nasse per undas
Phasidos ad fluctus, & fines Eateos.
Cum lecti iunenes, Argina robora pubis,
Auratam optantes Colchis auertere pellem,
Ausì sunt vada salsa cito decurrere puppi,
Carula verrentes abiegnis aquora palmis.
Dina quibus retinens in summis urbibus arces,
Ipse leni fecit volitantem flamine currum
Pinea coniungens inflexa texta carina.

Prima na-
uum.

Illa rudem cursu PRIM A imbuit Amphitriten.
Addis, è palago excitatas eius nauigij nouitate
Nereidas, vilamque à Peleo Argonauta Theti-
dem illicò adamatam inter ceteras Nymphas,
eique à Ioue in matrimonium collocatam.

Tum Thetidis Peleus incensus fertur amore,
Tum Thetis humanos non despexit Hymeneos,
Tum Thetidi Pater ipse iugandum Pelea sensit.

Describis ad hæc Thorum genialem purpurea
constratum ueste, qua in ueste inter alias acu-
riatas figuras pingis Ariadnam eiulantem ob
Theseum celeri cum classe fugientem.

Pulminaris
descriptio.

Pulminar verò Dina geniale locatur
Sedibus in mediis, īndo quod dente politum

Tincta

Tincta gerit roseo conchylis purpura fuso.

Hac vestis priscis hominum variata figuris

Heroum mira virtutes indicat arie.

Namque fluenti sono prospectans litora Dia

Thesea cedentem celeri cum CLASSE tuetur

Indomitos in corde gerens Ariadna furores.

Iam verò si Argo prima nauis ponti fuit, &c

Illa rudem cursu prima imbuit Amphitriten;

quomodo ante illam , Thesei mentionem facis cū Nodus in
classe ac velis remisque in pátriam remeantis? Hic Catu I.

A Q V A hæret. Conuenimus Antiquarij, Chronographi, & Mythologici : & neque ex antiquitatis memoria, neque ex temporum computatione, neque ex fabularum inuolucris quidquam ad componendum dissidium eruere potuimus. Ad te rem integrā referimus. T V T E hoc intristi , tibi omne est exedendum. Vale.

Legerat Momus , & ex autoritate Consulum Catullo dedit, qui in sequenti Senatu nodum solueret: statimque postremum ex iis , quos sortitu extulerat, libellum recitauit.

ACADEMICI IN ITALIA EI, QVÆ IN PARNASSO COGITVR, ACADEMIÆ POETARVM.

FLORET inter ceteras Academicorum exercitationes hoc tempore studium conscribendorum INSIGNIVM, eoque perductum est , vt ex Academiis foras deriuatum illitterati pariter, litteraque complexi sint: atque è plebe iam quilibet in triuīs , & compitis auctionariis hoc de argu- mento passim philosophatur ; ac vulgus ipse zo- nariorum sellulariorumque sermonem hac su- per re securè miscet , sibique certa quædam, quæ suspendat ante officinam Insignia symbolaque

Ei cōmis-
sa solutio.

Academi-
corum pe-
titio.

Exercita-
rio Ins.
gnis con-
deriorū
maxima.

procudit. Sed quò res facta vulgatior est, èd est etiam in plures distracta sententias, atque obscurior proinde, difficultorque reddita. Quin etiam ij, qui lucem ac facilitatem rei afferre conati sunt, conanturque hodie complures, sententiis plerunque pugnantibus pertractant hanc prouinciam, legésque pro arbitratu quique suo huic generi commentationis imponunt: ac ceteri, qui ex hisce Scriptoribus hauriunt, si paulo verecundiores sunt, ancipites suspensiique omnia verentur, quasi plenum opus aleæ tractent, & incédat per ignes suppositos cineri doloso. Usque adeò in summa sententiarum pugna.

PERF. SAT. 3. VELLE suum cuique est, nec voto visitur uno.

Quòd si isti, qui in hac arte familiam ducent tam copere cupiunt, ac leges præceptionésque tam facilè sanciunt, eas rationum præsidiis, ut par erat, stabilirent; profectò si minus moueret nos authoritas docentium, saltem argumentorum firmamenta mouerent. Nunc autem, quando in hoc genere scribendi nec Aristoteles, Phalereóf-ve; aut Tullios habemus, quorum testimonia rationis loco sint: nec adhuc in magna Docto-rum copia videmus argumentorum momenta, in quibus acquiescere iure possimus; ad vos, quod unum superest, veluti A D sacram anchoram con-fugimus, petimusque uti rem pro imperio defini-re, leges conscribere, præcepta monstrare, præ-ceptorum causas rationésque subiictere, ac modum huic artificiо tandem aliquando ponere pro vestra humanitate velitis. Nos quidquid ex isto Senatu proueniet, id ratum fixumque & im-mutabilis oraculi loco omnes habebimus. Valete.

Tum

Sed ars
incerta.

*PERF. SAT. 3.
QUAS OB-
CAUSAS.*

Tum Claudius Consul, Torquato Collega
 suggesterente, intuitus in Petrum Bembum; Tuua,
 inquit, munus hoc esto, Bembus, ut commentarium
 perbreuem & capitalem hoc super argumento
 conficias, atque ad proximas Kal. frequenti Sena-
 tu recites. tunc enim rogatis, ut moris est, Patrum
 sententiis, Senatus cōsultum de Insignium natura
 conscribemus. Hac cūm dixisset, Senatūmque te-
 nere se vtrā negasset, Curia statim omnes exce-
 sere.

Petrus
 Bembus
 cognoscē-
 dis Insi-
 gnibus
 præfatus.

PRÆLECTIO SECUNDA.

Plautina Prima.

S I V E

Poëta Comici virtutes ad Plauti commen-
 dationem explicari coepie.

Novum opus enūcio in præsentia Rhei-
 toribus meis (Præsules sapiētissimi) iu-
 beo. illos deponere tantisper ē manibus
 Aristotelem, eiūisque viri præceptiones, quibus in-
 formantur ad Eloquentiā, intermittere, dum hu-
 ius loco Plautum hodie subiicio, ac pristinam fa-
 ciem continuati dudu' operis muto. Id ego aggre-
 dior authore te, IVLI STROSA, Præsul & mune-
 re, & ingenio clarissime. nam cūm tu me nudius
 tertius, ut sēpe soles, humanissimè conuenires, ac
 te in perendinum affuturum mihi ex hoc loco di-
 centi significares, cūmque ego pro nostra amicitia
 Occasio
 prælectio-
 nis.

Y S sciscitarer

sciscitarer ex te familiariter , qua de re potissimum differentem audire me minus ingratum tibi futurum esset; tu laudare continuo Plautum cœpisti : percontanti rursus mihi, è Plauti Comœdiis quid te iudice feligerem ; non opus esse dixisti, delectum habere in eo Poëta , in quo nihil esset non electè egregièque conscriptum : satius esse de ipso generatim vniuersèque disputare. de quo tu paucis multa complectens ostendisti, eum tibi in Romano sermone Principem videri, quem Ennio æqualem antiquitas, quem operum multitudo, hoc est, ut aliqui sentiūt, triginta supra centum Comœdiarum numerus , quem festiuissimi lepores, quantum vñquam leporum fuit eritque, facile commendent. Quæ dum audiebam ipse, proculdubio intelligebam , deduci indicarique mihi laudationis fila , quæ si apud vos , Rethores , conuestirem , facili negotio à vobis impetrarem , eum ut esse Plautum iudicaretis , qui summo loco habendus inter Comicos videatur.

Ratio
agendi in
hac præ-
lect.

Vtar igitur eo , quod indicatum mihi est , argumento, idque ea ratione pertractabo , vti Rethorem & amicum decet : hoc est , præsentis matèriæ memor in Plautum laudes abundè congregam , more, inquam, nostro , qui quæcumque in manibus sunt , ea summa esse , caterorum oblieti liberaliter affirmamus : & gratificaturus homini Plautinæ factionis , Plauti virtutes hinc atque hinc feligam, vitiis, quæ ei tribuuntur, amici gratiâ interim silentio prætermissis: modò vos, Rethores , admonitos semel habeam, huius Poëtæ Comœdias non videri planè accommodatas ætati ac moribus vestris, quorum institutioni hæc præci

præcipue dirigenda sunt liberalium studia doctrinarum. esse alios è prima nobilitate Scriptores, à quibus linguae candorem, absque ullo vitæ commaculandæ metu haurire securè possitis. Ac Materies de Plauti quidem tum vita, tum Comœdiis vbi pralecta generatim aliqua proloquutus fuero, ad eius virtutes ordine ac partitè accedam; ita tamen, ut si minùs hæc vestro digna conspectu, Viri eruditissimi, videbuntur, oratos vos etiam atque etiam velim, ut culpam, quam conferre possetis in ingenium meum, quod scio quām non ferax sit, ab eius angustiis, in angustias temporis spatiūmque dierum omnino duorum mihi relictum ad dicendum in præsentia, transferatis.

Natale solum M. Plauti SARSINA fuit, ignobilis, &c., ut ait illæ, surda Oppidum fama, si non hu-

ius gratiâ laudabiliter audiret. Sarsinam in Pro-

uincia Flaminia, vulgò Romandiola, reponunt

hodie Blodus Flauius, Leander, Maginus, aliique:

olim in Vmbria statuebant. Veteres, ut est apud

Plinium, Strabonem, Pomp. Festum, ac reliquos.

Nec mirum, cùm agri, quem Vmbrorum gens

antiquissima primùm obtinuit circa Ariminum,

postea potiti sint Galli. Sarsinatem appellant

Plautum tum is, quem postremo loco nominauit,

Pomp. Festus, tum bonus sanè temporum custos

Eusebius, secut'que ambo descriptionem Italizæ

veterem, Vmbrum vocant. M. Accius NOMEN

homini fuit, sed cognomento à planicie pedum

indito, Plotus est appellatus. qui enim pedibus

sunt planis, plotos vocant Vmbri; postea Plautus

cœptus est dici. Ita nos Pom. Festus edocuit; cu-

ijs viri testimonium facit, ne Plautinum no-

men

Patria
Plauti.

lib. 3.c.4.

De verbo-
rum signif.
In Chron.

Nomen
Plauti.

men deductum opinemur à canibus, quorum aures, cùm languidæ sunt ac flaccidæ, latiusque patent, vt idem scripsit, plauti canes appellantur:

**Tempus quo fio.
ruit Plau.
tus.**
lib. 34.
**lib. 17. c.
vlt.**

nisi fortè etymon utrobique idem est. **FLO-**
R V I T in hac Urbe, circa annum ab ea condita quingentesimum quinquagesimum quintum, quo tempore abrogata est lex Oppia apud Litium. **Tunc simul M. Porcius Cato**, inquit Gellius, **in Civitate Orator, & M. Plautus in Scena vige-**
bant. Fortuna, non conditione aut natibus seruire coactus est: expertusque rerum vicissitudines primū Poëta, & quidem pecuniosus, tum mercator, ad hæc decoctor, postremò pistor, simumque Comœdiarum scriptor iterum fuit. Etenim Romæ compositis, datisque ad Populum fabulis, ingentem pecuniam in operis Artificum scencorum sibi comparauit, vt Varro testatur apud Gellium. Hinc maioris spe lucri ad mercaturam animum adiecit, nummisque negotio attributis, solum vertit, sed malè re gesta, inops excussusque fortunis omnibus Romam rediit, vt idem Varro author est apud eundem. Quam esse causam suspicor, cur nihil ille crebrius habeat in suis fabulis, quam mercatum, institorem, trapezitam, pecuniam mutuò acceptam, argentum fœnori datum, syngraphas, tabellas, rationes, nummaria negotia. Paupertate, querendique vi-
etus causâ, in magna præsertim annonæ difficultate, pistori operam locauit suam, occupatus molis trusatilibus circumagendis: quantumque temporis ab hoc opere pistorio, ac vertendis lapideis hisce orbibus supererat, tantum operi poëtico, in Chiron: vertendisque è Græco fabulis, ac vendendis im-
pen

**Condicio
& vita
eiusdem.**

lib. 3. c. 3.

**Pistores
quando
Romæ ce-
perint.**

in Chiron.

pendebat, ut Eusebius, atque ante hunc Varro, scriptum reliquere. Neque verò, cùm legimus pistorem fuisse, aut pistori operam locasse Plautum, de eo existimandum est verba fieri, qui panes publicè conficiat, ac venales exponat; hoc enim genus Artificum Romæ non fuisse Plautino æuo discimus à Plinio ita scribente: *Pistores Roma non fuerunt ad Persicum usque bellum, annis ab Urbe condita super quingentos octoginta, ipsi panem faciebant Quirites.* Erant autem Pistores, ut ait Varro, qui in pistrino pinserent farinam. Coqui verò, aut mulieres, ad priuatos domesticorum usus coquebant panes, ut Plinius subdit laudato antè loco, & ostendit hoc ænigma Næuij Poëtæ.

*Apud
Gellium
loco cit.*

li. 18. c. 11.

*lib. 1. de
vita P. R.*

Coquus edit Neptunum, Venerem, Cererem.

Hoc est, interprete Nonio, pisces, olcra, panem. Non tamen negauerim, Pistores quoque adhibitos ad panem coquendum, eosdémque fuisse etiam Coquos. quò spectat Plauti ludus in Captiuis:

Multis, & multigeneribus opus est tibi

A. 1. sc. 1.

Militibus, primo dum opus est Pistoriensibus.

Eorum sunt genera aliquot Pistoriensium.

Opus Paniceis, opus Placentinis quoque,

Opus Turdetanis, opus est Ficedulensis.

Hos autem Pistores, quos & Coqtios describit Plautus, non fuisse forenses ac publicos, sed domesticos modò doctiimus. OBIIT Rotnæ Plautus, ut obseruat in Bruto Tullius, P. Claudio, & L. Portio Coss. & Catone Cenfore, cuius censurā incidisse in annum ab Urbe condita quingentesimum sexagesimum sextum aucthor est Liuius, hoc est, quindecim annis ante Ennium, quem an-

*Mors
Plauti.*

lib. 39.

no

lib. 1.c. 24. no quingentesimo octogesimo primo mortuū esse,
ex eodem Cicerone conficitur. Sepulcro hoc Epi-
gramma fuisse inscriptum; quod ipse confecrat;
asserit Vairo apud Gellium. quod quamquam ad
hanc usque diem ita vulgo lectum est,

Comœ-
diarum
numerus.

*Postquam est morte captiuus Plautus,
Comœdia luget, scena est deserta,
Deinde risus, ludusque iocusque & numeri
Innumeri simul omnes collacrymarunt.*

existimo tamen ab illo sic fuisse scriptum,

*Postquam est mortem aptus (hoc est , adeptus , ab
apiscor) Plautus, Comœdia luget,
Scena est deserta, hinc risus, ludusque iocusque,
Et numeri innumeri simul omnes collacrymarunt.*

Hoc autē dubitassem, inquit Gellius, an Plauti foret,
(credo, quia Plauto indignum ei videbatur) nisi à
M. Varrone positum esset in libro de Poëtis primo. Re-
liquit Plautus COMOEDIAS à se scriptas omnino

lib. 3.c. 3. multas : quarum alij apud Gellium numerant
In primū centum & triginta , alij centum apud Seruium,
A. n. alij apud euñdem quadraginta. Sed his omis-
sis, assentiendum potius arbitror M. Varroni in li-
bro de Comœdiis Latinis, qui vnā & viginti Plau-
tinæ fabulas primū agnouit, mox etiam iis ad-
dendam putauit Bœotiam , horum præcipue ver-
suum indicio, quos esse Plautinissimos ait Gellius.

lib. 3.c. 3. Parasitus ibi cœluriens hæc addit.

*Vi illum Di⁹ perdant, primus qui horas repperit,
Quique adeo primus statuit hic solarium,
Qui mihi communix⁹ misero articulatum digm.
Nam me puer⁹ uterus hic erat solarium.
Multo omnium istorum optimum, & verissimum,
Vbi iste monebat esse, nisi cum nihil erat.*

Nunc

Nunc etiam quod est, non estur, nisi Soli lubet.

Iaque ad eò iam oppletum est oppidum solariis,

Maior pars populi aridi reptant fame.

Præterea Neruulariam addit idem Gellius ex *Ibidem*. Fauorini iudicio , & ex suo Fretum. Tres autem in pistrino scriptas à Plauto docet Varro , aliique, quarum nomina duarum recenset idem , quem sacerdus laudo, Gellius; Saturionem , Addictumque apta nempe nomina homini esurienti , & molis circumagendis addicto. ut propterea veniat in mentem suspicari , tertiam Comœdiā fuisse Neruulariam. Ex quibus si summa ineatur , sex & vi-

In pistrino aliquæ Comœdiæ scriptæ.

ginti à Plauto relictæ videtur fabulæ: reliquas, quæ tribuuntur Plauto similitudine nominis, Plautinas à Plautio compositas fuisse Lælius autumat apud Gellium. *Scriptas verò in pistrino Comœdiæ, mirum videri dobet nemini*, inquit Hieronym. Magius (fuit hic capta Cypro in Asiam abductus , atque enecatus) mira res hac videbitur, me captiū, & Turca hominis seruum, in ergastulo vacuum à libris, de Tin-tinnabulis, & Equuleo libros conscripsisse. Atque hæc habui comperta , quæ de Plauti vita proferrem: quibus si iudicium de eiusdem fabulis addidero, absoluam ea, quæ priori loco mihi vniuersè dicenda proposui, de Plauti cùm vita , tum ingenij monumentis.

Duo sunt , si generatim Plautinas fabulas inspectemus, quorum gratiâ Plauto plurimum detulit antiquitas; Latini sermonis ELEGANTIA, ET RIDICULVM. Non inibo suffragia Scriptorum, qui ELEGANTIAE laudem ex antiquitate tribuerunt Plautinæ dictioni. omitto Macrobium , qui duos tulisse vetustatem ait eloquentissimos, Plautum,

Judicium de Plauti nis fabulis.
Elegantia earum.

lib. t.c. 2:
Sat.

tum, & Ciceronem. omitto I. Cæsarem Scaligerum , qui in libris de causis linguae Latinæ Plautum Romanæ lingue legem appellat : & in Hypercritico, dum plerosque Scriptorum severè perstringit, Plautum veneratus, *Plautinæ*, inquit, *dictionis genus non est nostrum emendare*, qui illi sanè barbari sumus : aut si Latini , Latini profecto eius beneficio sumus. omitto M. Ant. Muretum , cui author Latinitatis longè optimus habetur , atque appellatur. omitto Iustum Lipsium ; à quo Musarum dicitur, & gratiarum hortus. omitto alios, à quibus decima Musa nominatur. Dnumuirum

iudicio contentus ero ; quotum alter Gellius, hoc est, optimus censor antiquitatis , alibi Plautum appellat Latinorum verborum conseruatorem elegantissimum: alibi lingue & elegantiæ in verbis Latinæ principem. Alter M. Varro doctissimus Romanorum (vt est apud Quintil.) dicere solebat, Ælij Stilonis sententia , Musas Plautino

Ridiculum sermonc locuturas fuisse , si Latinè loqni vellent. earundem. Iam verò in RIDICULO (quod erat alterū) omnium fermè confessione superat Plautus , atque adeò in Comœdia , quæ risui hilaritatique inferuit , summum obtinet locum , quod attinet ad hanc partem. Quare in Saturnalibus Macrobius,

Animaduero , inquit , duos quos Eloquentissimos antiqua tulit etas , Comicum Plautum , & Oratorem Tullium , ambos etiam ad iocorum venustatem ceteris præstuisse : Plautus quidem ea re clarus fuit , ut post eius mortem Comœdia , qua incerta ferebantur , Plantina tamen de iocorum copia noscerentur. Imò victos hac in re Græcos affirmat Sid. Appollinaris in laude Narbon. Vrbis.

Et

Et te tempore qui satus seuero,

Graios, Plaute, sales lepore transis.

Vt meritò Plautus de se vaticinatus scripsiterit, luxisse Plauto mortuo Comœdiam, risumque lacrymatum esse. At ridiculo plus nimio operam dare, atque adeò putidior ea in re videtur esse non nemini. sane dum Poëeos naturam contemplatur in epistola ad Pisones Horatius, amicos admiratoresque Plauti hoc nomine reprehendere non dubitat. in promptu est locus.

et nostri proavi Plautinos & numeros, &
Laudauere sales, nimium patienter utrumque,
Nec dicam stultè mirati, si modo ego, & vos
Scimus inurbanum lepido seponere dicto,
Legitimumque sonum digitis callemus, & aure.

Horatius
de ridicu-
lo Plauti-
no.

Verum super hoc Horatiano iudicio, quod celebre est, quid ipse iudicem, paucis aperiam, quando locus & causa postulant sententiam meam.

Principio non dicam in Horatium, quod Iosephus Scaliger non tacuit, dum in Animaduersis Disputa-
nibus, *Quis adeò, inquit, est auersus à Musis, ut* ^{tio de Ho-} _{ritano te} ^{rimonio.}

lebere ac salibus Plauti, & Laberij non tangatur?

Horatij indicium sine indicio est, qui etiam de Cherili Poëta versibus nimis prepostere iudicauit. Non ^{lib. i. off.} *hoc, inquam, eloquar in Scriptorem emunctæ profectò naris, acerrimique iudicij. facere tamén haud possum, quin Horatianum dictum paulo seuerius, acerbiusque pronunciem. Cur*

enim penè unus audeat ab antiquitate, quam ipse Horatius aduersum se nominat, dissentire?

*Certè M. Tullius, cùm iocandi genera distingue-
ret, alterumque constitueret elegans, ingeniosum,
facetum; hoc, inquit, genere non modo Plautus no-*

Fam. Strada.

Z ster,

ster, & Atticorum antiqua Comœdia, sed etiam Phis-
 iosophorum Socraticorum libri sunt referi. Quare
 non omnino malè Turnebus, cùm Plautum fa-
 çetum Comicum commendasset; in huius, in-
 ver. c. 16. quit, salibus estimandis accedo potius sententia ve-
 terum ingenuorum Romanorum, quām Flacci Ve-
 nusini hominis Liberino Patre nati. Nec præter
 Ant. lec. rēm Iustus Lipsius amare se dicit elegans & vr-
 lib. 2. c. 1. banos Plauti sales: nec Venusini illius aliter censentis
 versus unquam sine indignatiuncula legere. Quam-
 quam ego causam, cur ita senserit Horatius, non
 illam agnosco, quam referunt, aut Pet. Victorius,
 dum dubitat; Proficisci ne id potuerit à indicio de-
 lib. 15. c. prauato, quod amissus magna ex parte tunc foret le-
 pos Latini sermonis, ac puritas illa vetustasque in-
 quinata: de quo multo ante Cicero cum Poëto que-
 stus fuerat in Epistola. aut Ianus Parrhasius in
 Plauti Amphitruonem in hunc modum; Ingenio
 Plautus fuit perurbano, & maxime festino, quod
 non absque suspicione liuoris elevatur ab Horatio.
 Sed existimo referendam esse causam, tum in
 Naturæ dissidium inter Plautum, atque Horati-
 um, cùm alter garrulus & facetus, alter iracun-
 dus foret ac taciturnus: tum in temporum, mo-
 rituorumque varietatem; decorum enim Horatiani
 seculi à liberiori ac populari genere locandi ab-
 horrebat. Denique non negauerim ridiculum
 aliquantò crebrius, quām deceat, à Plauto quæsi-
 tum, congestumque: quæ fuit, opinor, causa, ut
 magnam Plautinæ fabulæ partem agant parasi-
 ti, lenones, infimique serui, id quod grauioribus
 præsertim viris sapientius in Comœdia placere pro-
 barique haud potest. Hoc autem nomine pecca-
 ri

ri interdum à Plauto , profectò si non personam amici, sed iudicis induisse , poteram in præsentia promptis exemplis palam facere . Sed iam ab his , quæ generatim vniuersèque de Plauto dicta sunt , transferte animum , Auditores , ad præcipuas eius virtutes , laudésque (quod altero proposui loco) quarum gratiâ spectabitur ille propriùs probabiturque . VERBORVM in eo vim , ac varietatem animaduertite : in SENTENTIIS pondus momen- tūmque considerate : in DECORO personisque effingendis atque assimilandis ingenium multi- plex variúmque perpendite : PRÆCEPTA de- mun , nám hîc quoque non defunt , instruendæ vitæ in memoriam reuocare . Quamquam ex hi- sce quatuor capitibus , vt occurram fastidio , duo tantummodo in medium nunc afferam , reliqua , quæ posteriore loco nominaui , duo differam , si ita videbitur , in aliud diem .

Virtutes
Plautina-
rum fabu-
larum.

Et verò quæ vis in verbis ; vt res in illis viuunt ac planè spirant , V I N V M memoria mors , quām pulchrè dictum ? Pumiceos oculos habeo , non queo lacrimum excorare , quām aptè ? Beneficus es oratione , ad rem auxilium emortuum est , quid illu- strius , vt Cicero loquitur , & euidentius ? Domi ha- bes horum & condimenta ad omnes mores malefi- cos , quām eleganter occasio peccandi describitur ? Setui modestè se cibo alentes , vt ostendant se pro seruorum facultaribus sumptum facere in cœna , inducta allegoria , NOS , inquiunt , efficimus pro opibus nostra mœnia . Eadem translatione de homi- ne supponente manum mento , Ædificat , colum- nam mento suffulcit suo , vide os columnatum . De homine , qui arcanum sibi creditum non diuul-

Vis in
Plautinis
verbis.

gat, quām ingeniose? Mīhi quod credideris, sumus
vbi posueris. Vulgaris hæc esset oratio, nec con-
cinnitatis aliquid haberet; Abiit iam meridies,
quāramus locum aliquem occultum, vbi explea-
mus cœnando hoc reliquum diei, quanto hæc à
Comico suauior, efficaciorque?

Dies iam ad umbilicū dimidiatus est mortuus.

Sepulcrum queramus, ubi hunc comburamus diem.

Non malè quis ita loqueretur; Heus tu pransus
es absente me? sed non paulo concinnius ex-
pressiusque Parasitus, cui de consumpto amis-
sōque prandio ægrius erat, quām olim Achilli de
Patroclo imperfecto. Hem vappa hominis, cur
ausus es sepelire hoc prandium, & illi iusta face-
re, cum ego legitimus heres, cui funeris curatio
incumbit, non adesse? sic enim Plautus loquitur,

Feciisti funus absente me prandio,

Cur ausus facere, cui ego aquæ ac heres eram?

Hominem minusculum, magnoque se pileo pe-
casōve contingentem, quām lepidè illudit?

Fungino hic genere est, capite se totum tegit.

Quæ mihi verba in mentem reuocant hominis
justici dictum sanè non rusticum. In quo refe-
rendo permittite me, Auditores, abire paulisper
à proposito, eaque, qua Prælectores solent, liber-
tate vti. Dynasta fuit inter Cantabros haud igno-
bilis: nomen ne quærите; erat illæ multorum no-
minum, longumque esset negotium simul om-
nia expedire: nempe tam prolixo appellationum
συλλάβω censemebatur, ut monitore ad confirman-
dam memoriam, ac nomenclatore necesse ha-
berem; imò (nam libet iocari cum Plauti Syco-
phanta)

Parasiti
dictum.

Homo
multorum
nomini.

Si

*Si ante lucem ire occipiam à primo nomine,
Concubium sit noctis, prius quam ad postremum
perueniam;*

& opus cibo & viatico mihi sit ad hæc nominum
spatia conficienda. Hic tamen appellationum
homo multarum ac multigenerum, quem im-
mani fortasse corporis mole aptaque sustinendis
tot nominum titulis ipsi vobis tacite conformastis,
quem toto supra vertice sublimem facile credi-
distis, quem, ut opinor, multiplicem, ac Geryona-
ceo de genere, aut Enceladi Typhœive sobolem,
seu centumgeminū Briareum existimastis, homi-
nis, inquam, hyperbole, vespertinam vmbram,
Rhodium Colossum, Gigantomachiæ Colopho-
nem, vnam ex Herculis columnis, hoc est, homi-
nem cui possit inscribi, *NON plus ultra*; hic (ne
vos pluribus morer) homo bipalmaris erat. ho-
mo inquam? hominis indicium dicere volebam,
sominium hominis, salillum animæ, hominis qua-
drantem, particulam frustumque hominis, sigil-
lum, compendium, aut si maiultis, hominis bre-
uiarium. videri illum quidem hominem natura
voluit, conataque est, & verò apparebant huius
conatus in illo vestigia, sed opus non absoluit,
ac pro homine hominis specimen dedit. Nimi-
rum lepidissimus hic Regulus, qui suis se appel-
lationibus facile inuoluebat, totus effluxerat in
nomina. dices punctum ac centrum videri,
ex quo linea complures abeunt, ac punctum un-
dique circumstant, ipsum verò centrum effugit
aciem oculorum: ita illa multiplex nomencla-
tionum series, & multiformis appellationum ve-
luti ductus circa Comitem apparebat quidem,

Ingenia
NaturæMinimæ
statuta

Cantabri
ctor.

imò densatum spissumque nominum agmen
splendide incurrebat in oculos, ipsum verò Comitem rursum, prorsum, vnde si quæreres,
nusquam inuenires. Hic igitur (nam accedo ad
aratoris dictum) bene pileatus, ocreatisque Cantaber inter venandum dum aprum equo insi-
dens audiūs insectatur, ita in se sylvas saltusque
induit, vt iam longè relictus à suis, viarum igna-
rus atque insolens hāc atque illāc erraret. fortè
illū rusticus non procul aspexit, sed equum
per sylvas vagum ratus, de sessore diu dubitauit:
cū famuli sollicitè anxiisque erraticum Domi-
num quæritantes aratorem offendunt, sciscitan-
turque ex eo, Comitemne viderit? ille subridens,
Vidi, inquit, illāc paulo antè prætereunte equum.
At Comitem? instant illi. Comitis, inquit, ni-
hil: par ego quidem ocrearum in ephippio equi
transuersum, ac peramplum in medio pileum
vidi, Comitem verò istum, quod sciam, non vidi.
afferentibus illis, inter ea Dominum latere; Atqui,
respondit, de homine vos loqui existimabam,
non de fungo. quo illi dicto exhilarati, ocrearum
indice ad errabundum Dominum peruererunt.
Sed ego à Plauto scilicet aberraui, dum fungos le-
go. redéo ad Poëtam.

Varietas
in Plauti.
nis verbis.

Verberan-
di vox
quot mo-
dis expo-
lita à Plau-
to.

Hæc porrò verborum supellex quām non
curta est, quām varia, quām copiosa. Seruos
verberibus dignos (libet ex uno exemplum pe-
tare) quot modis interpretatur expolitque?
Verbero, verberabilissimum caput, plagigerum ge-
nus hominum, gymnasium flagri, stimulorum tritor,
carnificinum cribrum, tribunus vapularis: pectamte
pugnis: monumentis te commonefaciam bubulis: ul-
mea

mea catapultæ tuum hodie transfigent latus : ego fa-
 triam tua latera lorea : virginis lorisque variaberis:
 ista te hinc ornatum emittam , tu ipse ut se non nonne-
 ris: in te irruent montes mali : mali messem metes : vir-
 gis dorsum despoliabo tuum : ego te faciam pilum ca-
 tapultarium : quasi in libro cum scribuntur calamo
 litteræ , stylis te totum ulmeis conscribam : ut myr-
 theta iuncis, item ego te virgis circumuinciam : caue-
 sis ne bubuli in te contabi crebri crepent:ni offerri:men-
 tas plures habebis in tergo tuo quam ulla nauis len-
 ga clavos , tunc ego ero mendacissimus : virgis te vs-
 que ad saturiam sauciabo : tibi messis fiet in ore
 mergis pugneis : faciam ut hinc te formica frustilla-
 tim differant : castigabo bubulis exuviis : tibi ul-
 meam uberem esse spera virgidemiam ; euenturamque
 hoc anno uberem messem mali : parata sunt iam sca-
 pulis symbolæ : va illis virgis , quæ in tergo morien-
 tur tuo : sexcentoplago nomen indetur tibi : ulmo-
 rum Acheruns(quasi verò sicut Acheron anima-
 rum vorago est , ita tergus virgarum dissipatio
 ac mors sit.an ad Acherusion, quod esse omne fa-
 tum syluosum arbustiuūmque ex Aristotele aliqui
 docent, alluditur ?) tuum pulchre corium pingam
Cet.
Rhod. lib.
10.c.8.
 pigmentis ulmeis : ita ego ista latera loris faciam va-
 lide ut varia sint , ut ne peristromata quidem aquæ
 picta sint campanica , neque Alexandrina bellua-
 ta conchyliata tapetia : statuam te ubi viuos homi-
 nes mortui incurvant boues : meus est balista pu-
 gnus,cubitus catapultæ est mihi , humerus aries , tum
 genu ut quemque icero , ad terram dabo , dentilegos
 omnes mortales faciam , ut quemque offendero. Sed
 ego ire diem video , dum formas enumero , qui-
 bus Poëta commentatus est plagosum hoc nego-

Z 4 tium,

tiū, cui, vt opinor, ipse in pistrino molas agens
nimio crebriū assueuerat. Illud leuiculum, sed
additamenti loco haud ingratum fortasse fuerit
alicui ex Rhetoribus meis, quod Plautus cū
fermè ante duas seculorum decades tam procul
à nostra memoria moribūsque vixerit, tamē adeò
expressam in illo orationem morēsque nostrorum
temporum agnoscimus, vt inter ceteros Scripto-
res vnuſ interdum Italicissare videatur. Videte,
obsecro vos, quantū hæc sapiunt idiotismum
nostrum, siue sententias malitis, siue verba. *Ute-
rus est solarium omnium optimum & verissimum:*
Vocem te ad cœnam, nisi cœnam foris: Meam culpam
*habeto, ni te probè excruciauero: Mores mali quasi her-
ba irrigua succrescent uberrimè: Verecundari ne-*
*minem apud mensam decet: Me intus expleui pro-
bè, & quidem reliqui in ventre cella uni locum, ubi*
*reliquiarum reliquias reconderem: Vrna hac littera-
ta est, ab ſe cantat, cuiā ſit: Tax tax tergo meo erit:*
*Etiamsi supplicassis, moriri certum eſt: Si poteffis ta-
cere, nolo murmurillum: Homo malus, ebriacusque*
eſt: Quantum eſt mihi cordolium: Non curo minacias
tuas: Hic opus eſt ut pappet, baba, tata, pape; aliaque
sexcenta, quæ Plautus homo priſci æui tanto ante
*nos, quasi nobiscum ita loquitur, ut iam tunc Ita-
lici sermonis lineamenta duxisse videatur. Dixi*

Cautio in
vſu Plau-
tinarum
vocum. de verbis, quod primo loco pollicitus sum. Quo-
rum in vſu vnum necesse habeo admonere ado-
lescentes, ne licere ſibi arbitrentur Plautinas
vbique voces vſurpare. ſunt apud illum innoua-
ta non pauca: ſunt multa ad riſum excitandum
composita, quæ ineptè quis ad ſeria conuerat;
ut is, qui pro eo, in quo ſumus, iejunij magni tem-
pore,

pore, Plautinè dixit Esuriales ferias. sunt aliqua
perantiqua ac fermè desita, cum quibus idem
agendum est, atque cum veterum vasis ac sigillis,
quæ domi habere solent ad ornatūm locupletes
atque elegantes viri, non depromere ad quoti-
dianam supellec̄tilem, atque deterere.

Iam verò animum, Auditores, cogitationēmque
conuertite, si placet, à verbis ad SENTENTIAS, Plautinae.
quæ Plautinis in fabulis, nescio quo sapore lepo-
réque concinnatæ, haud scias vtrum mellis plus
obtineant an aculei. Harum dum ego delectum
non habeo, sed veluti tumultuarias copias, ut
quæque sese offerunt, in aciem educo; vos, Rhei-
tores, ex his paucissimis, de reliquis omnibus in
eadem officina conflatis conjecturam facite. Agi-
te igitur, & de conditione in qua sunt hodie non
pauci mortalium, Plautum ingeniosè conqueren-
tem audite.

*Ita sunt omnes nostri ciues, S I Q V I D bene
Facias, lenior pluma gratia est:*

Si quid peccatum est, plumbeas iras gerunt.

Nempe plumbeo plerunque sunt obtusōque & ia-
cente animo ij, qui rebus omnibus, præterquam
iniuriis, indormiunt. At contrà euenire par erat.
Gratia hærere debuit in animo stabilis, non qua-
libet offensionis aura instar plumæ commoueri,
aut etiam auolare, atque euancescere: iniuria ve-
rò & contumelia ægrè in pectus descendere ad-
mittive, admissa non pertinaciter insidere, &
plumbo grauior immobiliorque consistere. Sa- Pompei
nè Pompeio Magno non magis laudi datum le- Magni
go, quod tribus amplissimis triumphis tres orbis laus.
terrarum partes complexus sit, quam quod esset,

lib. 2. hist. vt Paterculus scribit, amicitiarum tenax, in offendis exorabilis, in accipienda satisfactione facilissimus.
Addite hoc ad vini notam insektionemque.

Vini re. prehensio. *MAGNUM hoc vitium vino est, pedes
Capit primum, luctator dolosus est.*

Epist. 114. Seneca paulo seuerius, & vt Philosophus aliquantò etiam verius, animum dixit prius à vino tentari, quam pedes. Sicuti, inquit, *in vino non ante lingua pedesque titubant, quam mens oneri cessit, & inclinata vel prostrata ea, ita ista oratio (Mæcentiis orationem carpit mollem, atque eneruatum) nulli molesta est, nisi animus labat.*

Virg. 4. Geor. *— Rege incolumi mens omnibus una est,
Amisso rupere fidem. —*

Sat. 1. lib. 2. *Rex noster animus est, cum hic vacillat, nutant omnia. & ante Senecam Horatius, pedum instabilium motus in ebrij capitibus trepidatione referens,*
*— Saltat (inquit) Milonius, ut semel iecto
Accessit fernor capiti, numerisque lucernis.*

**In ma-
gnilo-
quos abs.
queret.** Hoc verò quanti est in homines argutulos, sed instrenuos, & lingua quam manu promptiores?
*SINE virtute argutum ciuem mihi habeam pro
Prefica,*

Quia alios collaudat, se se vero non potest.

Nempe, vt idē alibi loquitur, *THES A V R V S* stultis in lingua est situs. Neque hoc minoris est:

**Nauis &
mulier.** *NEGOTII sibi qui volet vim comparare, nauem
& mulierem,*

Hac duo sibi comparato.

Neque hoc etiam:

**Exempli
vis.** *VIA Mi qui nescit, qua deueniat ad mare,
Eum oportet amnem querere comitem sibi.*

Ex quo aliquis dedit:

Ego

Ego male dicendi vobis nesciui viam,

Nunc vos mihi amnes estis: vos certum est sequi.

Si bene dicetis, vestra ripa vos sequare;

Si male dicetis, vestro gradiar limite.

Illud autem oraculum putate.

ID optimum est, tute ut sis optimus, id si nequius,

Probitatis
gradus.

Saltem ut optimis sis proximus.

Cui hoc adiungite ab eodem Apolline;

NIHIL est miserior, quam animus hominis conscientia.

semper videlicet timidum est scelus: & , si tortores desint alij , ipse sibi animus tortor est , & vt ait ille,

— prima hec est ulti, quod SE

Iuuen.
Sat. 13.

IVDICE , nemo nocens absoluitur. —

At verò de breui hominum felicitate quam verè dictum!

Quasi solstitialis herba paulisper fui:

Brevis
hominu[m]
felicitas.

Repente exortus sum , repentinò occidi.

Quid illud? quam bene , quamquam ab auaro sordidoque prolatum ? quod tamen huiusmodi est , vt in eos nepotulos per pulchrè cadat , quos aliquando videmus magna famulorum , vestiūmque pompa , & cœnis quam lautissimis planéque triumphalibus per aliquot dies Regem agere: deficiente mox censu excusläque crumena , ad suos se pagos , si qui supersunt, villásque recipere, vbi tanquam remisso pompis humanis nuncio, in mea solitudine , in opiaque philosophari coguntur. Huic malo sic Plautinus occurrit Senex.

FESTO die si quid prodegeris,

Profesto egere liceat, nisi pepercseris.

Iam

Iam quotidianas hominum vices, quas diuina Sa-
pientia consulens rebus humanis iusto semper,
at arcano plerunque nobis consilio vel facit, vel
permittit, vniaco verbo ante oculos positas vi-
dete.

Rer. vi.
ccs.

DII nos quasi pilas homines habent.

Nimirum

Ludit in humanis diuina potentia rebus.

Ouid. 4. de
Pon. El. 3.
Fortunæ
ac fati
nomen.

Quo nomine Heluius Pertinax Imper. utramque
fortuhæ paginam planissimè expertus, FORTU-
NÆ pila palam appellatus est: hisce enim For-
tunæ, Fatique nominibus tanquam Numinibus
olim veteres illam vim & rationem prudenter
summæ, quæ mentis humanæ aciem fugit, ex-
plicabant. Sed nulli mortalium hæc appellatio
verius data, quam Caio Mario. ut sanè si mihi vi-
cissitudinis humanæ conformandum esset exem-
plar, Marium ego commentarer vñum, nostræque
argumentum mortalitatis in scenam producerem.
Vultis singulos Marianæ vitæ Actus percurrā, ex-
jisque quasi fabulam; quid enim est hominis vita
paucis contexam? faciam. Arpinum, Roma, Min-
turnæ, Carthago, iterum Roma Actuum discrimi-
na mihi sunto: Fabulæ nomen esto MARIUS, siue
Fortunæ pila. Ergo quod mihi vobisque, Quirites,
vertat bene, fauete linguis, atque adeste auritis
animis.

Marius
Tragica
veluti
Fabulæ
argumen-
tum.

Primus
Aetus.

Marius Arpinatum honoribus impar habi-
tus, diu honores Romæ sperare, atque enixè pe-
tere ausus, patientia repulsarum irrupit magis in
Curiam, quam venit. etenim nulla in honorū peti-
tione notam aliquam non expertus, semperulti-
mo in loco stetit, illusus, deridiculo habitus, bis

vno

vno die repulsam passus (id quod nulli vnquam contigerat) ambitus accusatus, capite penè damnatus Arpinum redit. Liber Actum, choro intercidente, subsistere.

Principia
imprope-
ra.

*O fortuna viris innida fortibus,
Ut non aqua bonis præmia diuidis.
Fortuna immeritos tollis honoribus,
Fortuna innocuos eladibus afficis.
Iustos ipsa viros pauperie grauas,
Indignos eadem diuitiis beas.*

Seneca in
Mercule
fur. ch. 2.

Virg. in
opus.

Sed iam Romam ad Marij decora contemplanda mecum redite. Ex illo Mario tam humili Arpinatus, Romæque tam ignobili ac reiiculo candidato, ille Marius euasit, qui Carthaginem deuicit, qui Africam subegit, qui Regem Iugurtham egit ante currum, qui Theutonicorum, Cimbrorumque exercitus, hoc est, trecenta bellatorum millia deluit, qui sextum Consulatum summa Fortune incitatione gessit, qui Populo Romano acclamante TERTIVS ROMÆ conditor appellatus est. En tandem

Secundus
Aetus.
Progres-
sus rerum
gestarum
felicissi-
mi.

*Virtus repulsa nescia ferdide
Intaminatis fulget honoribus;
Virtus recludens immeritis mori
Calum, negata tentat iter via,*

Mor. lib.
Od. 2.

Verum transferre hinc animum Minturnas, & Fabulæ Catastrophen considerate. Hic Marius occupante Romam Sylla profugiens, ad Circeum delatus, in littus expositus, proditus desertusque à nautis, dum in magna solitudine, rerumque inopia, fame penè perit; à rusticano sene, cuius ad pedes supplex ac lacrymans acciderat Marius, Marius inquam,

Tertius
Aetus.

Calamita-
tes.

Ille

Ouid. 4.
de Pon.
Eli. 3.

*Ille Jugurthino clarus Cimbróque triumpho,
Quo victrix toties Consule Roma fuit,*

in tugurio primūm excipitur , mox in paludem
immislus,calamis & virgultis bis occultatur :de-
mum inde extractus ab hostibus nudus cœnóque
oppictus, ad Minturnenſes abreptus,carcere apud
eos,ac pædore conficitur. Itane verò?

Lucan.
lib 2.

*Cum post Teutonicos victor, Libycosque triumphos,
Exul limosa Marius caput abdidit ulua;
Stagna audi texere foli,laxeq; paludes
Depositum; Fortuna, tuum:mox vincula ferri
Exedre senem, longisque in carcere pædor.*

Et parūm scilicet hoc erat. Mittitur in conclave,
vbi Marius seruabatur , à Minturnensibus per-
cussor , Gallus an Cimber ? Fuerit Cimber , vt
memoria reportatæ à Cimbris victoriæ augeret
morituro Mārio dolorem. Sed deponite, qui vos
forte inuasit exanimauitque metum. Marium
Superi tegunt. Etenim dum Cimber furore per-
citus cubiculum ingreditur intimum , ac obscu-
rum; fama est ingentem repente flamمام ex ocu-
lis Marij prodeuntem satelliti visam esse , vocém-
que insuper redditam. T V N E homo C. Marium
occidere audes? Confestim igitur proripuit se inde
barbarus,abiectoque ferro , tota inclamare Vrbe
cœpit; non possum C. Marium interficere. Hinc
stupor,ac religio primūm,tum miseratio fortuna-
tissimi quondam senis ; denique sententiæ pœni-
tehtia omnes incessit. Nimirūm

Senec. in
Tiby. ch 3.

*NVLLA sors longa est dolor,& voluptas
Inuicem cedunt,breuior voluptas.
Ima permittat breuis hora summis.
Nemo confidat nimium secundis:*

Nemo

*Nemo desperet meliora lapsis:
Miscer hac illis prohibeturque Cloro.
Stare Fortunam: rotat omne Fatum.
NEMO tam Dinos habuit fauentes,
Craftinum ut possit sibi pollioeri,
Res Deus nostras celeri citatas
Turbine versat.*

Ergo Marius è custodia latus emittitur , euolu- Quartus
Actus.
tusque ingenti periculo, nauim cōscendit, & Car-
thaginem tempestate defertur : qua in Vrbē mu-
tata rursus fortunæ facie luctuosus vos fabulæ
Actus , Quirites , expectat. Nam egredienti Ma-
rio è nauī ecce lictor à Sextilio Africæ Prætore,
qui Mario Africam ne attingat interdicit ; ni-
pareat, mortem minatur. Hic Marius præ dolore
obmutuit : rogatusque à satellite , quid Præto- Marij re-
sponsu.
ri responderet; Age, inquit, nuncia te C. Marium
in Carthaginis ruinis conspexisse sedentem. seden-
tem autem ? quid si paulo post etiam panem
ostiatim Carthagine emendiçantem conspexi-
ses ? Evidem non possum hic tantisper non
commoueri , Auditores , remque Tragica planè
comploratione lamentari: dum mihi sese ob oculos
offert Marius florentissimus olim Imperator,
regionum Regumque victor , Pater Patriæ , Vi-
bis conditor , Italiae conseruator , omnia vñus
adeptus ; nunç verò in summa senectute exul Et pro-
spersis ad-
uersa col-
lata.
vagus à Patria toties seruata , vndique exclusus ,
vbique proditus desertusque , eò demum inopiae
ac miseriaram redactus , vt Carthagine à se pau-
lo antè fortiter expugnata, homo id ætatis , id po-
tentiaz , homo quantum hominum fuit felicissi-
mus , vietum sibi palam queritaret , compella-
rētque

retque prætereuntes, vt Mario gentium quoniam victori fructum panis ad vitam sustentandam præberent. Huccine ergo, Mari, victoriæ ac triumphi tui reciderunt? ad hoc te ista adorati mundo capitis canities, ista viuax, & verò digna, quæ viueret, senecta reseruauit, vt hostilem in terram fortuna delatus, in ea, quam olim vi-

Commis. satio. cto peragraueras, regione, omnium ludibrio læsus, emendicato ab hostibus victu vitam indignissimè concluderes? Vbi illa viri maiestas, hostium ille terror, vbi Romæ plausus & gratulatio, vbi captiuorum pompa, vrbium spolia, orbis terrarum Imperium?

Inuenat. Exilium, & carcer, Minturnarumque paludes,
Sat. 10. Et mendicatus villa Carthagine panis
Hinc causas habuere. Quid illo cne. tulisset
Natura in terris, quid Roma beatius unquam,
Si circumducto captiuorum agmine, & omni
Bellorum pompa, animam exhalasset opimam,
Si de Theutonico vellet descendere curru?
Sed habuit nimirum Marius prope Carthaginem
sedens, quo se modo illarum ruinarum aspectu
consolaretur, & Carthago habuit vnde leniret
apud Marium fatum suum: NEC minus sedentis
Marij, quam iacentis Carthaginis excidium erat.
nempe si Marius

Lucan. lib. — pelago delatus iniquo
Hostilem in terram, vacuisque mapalibus actus,
Nuda triumphati iacuit per Regna Iugurtha,
Et Pœnos pressit cineres: solatia fati
Carthago, Mariusque tulit, pariterque iacentes
Ignouere Deis, —
Et quo igitur vñquā loco licuit verius exclamare,
Quan

Quamni casus humana rotant? Senec. in
M I N V S in paruis *Fortuna furit,* Hip. ch. 4.
Leniusque ferit Lenora Dens. Idem in
Vela secundis inflata notis Agam. ch. 1.
Ventos nimium timuere suos.
Nubibus ipsis inferta caput.
Turris, pluvio vapulat austro.
C O R P O R A morbis. maiora patient.
Et cum in pastus armenta vagos
Vidia currant, PL ACE T in vulnus
Maxima cervix. Quidquid in ultum
Fortuna tulit, ruitura leuat.

Verum quis credat? nondum Marius planè peregit. ex isto homine iam deposito, iam saepe dēfletō; ex isto penē sepolto hominis cadavero ne scio quid superest adhuc Marij. Sic est bene habet, Quirites: faciem fortuna Mario refert. En ille ex Africa in Italiā redit, collectoque tumultuario milite, & quadraginta naaibus instrūctis, Proconsul à Cinna Consale salutatur, Vrbem Romam vīctor ingreditur, septimū Consul (quod ante ipsum mortalium nemini contigerat) creator, in Patria, amicorum inter manus, decimo septimo Consulatus sui die, opibus congestis, quæ multis Regibus suffecissent, plenus honorum pariter atque ærumnarum tandem aliquando moritur.

Quint.
Aetus.Marij &
fabula
finis.*Ille fuit vita Mario modus, omnia passo*

Lucan. lib.

Qua peior fortuna potest, atque omnibus usq;

2.

*Qua melior, mensaque homini quid fata pararent.**Vt meritò claudere Fabulam liceat, exclama-*
*rēque cum Plauto.**D I nos quasi pilas homines habent.*

Fam. Strada.

Aa Hacte

Haec tenus de verbis, atque sententiis. Ex quarum laudibus esset fortasse nonnihil, quod exciperem, minúsque commendarem, si per omnes Plauti fabulas irem, esset, quod alij frigidè, alij intempestiuè dictum arbitrarentur. Sed hæc neque tempus, neque persona, quam sustineo, laudatoris admittunt: quin etiam cùm ex quatuor initio propositis, per alterum supersit; Decorum à Plauto teruatum, & præcepta ad vitam in hominum consuetudine degendam subministrata, differre placet, vobis ita sentientibus, Præfules Reuerendissimi, in aliud diem: ut hæc dilatio & vobis continuum audiendi laborem minuat, & mihi ad gratias, quas indecorum esset in præsentia extemporarias agi, cùm otio meditandas, rationem fortasse aliquam, copiamque sufficiat. Vos interim valete,

Rhetores, & Plauto, si

quid placui, plaus,

sum da-

sc.

P R A E

ludorum, et reue-

reue, et reue-

P R A E L E C T I O T E R T I A.

Plautina Secunda.

S I V E

*Virtutes reliqua Comici Poëta ad Plauti quoque
commendationem absoluta.*

DE Accio Plauto Comœdiarum scrip-
tore festiuissimo iterum dicimus,
(Viri & nobilitate, & sapientia cla-
rissimi) sed non eadem gratiâ hæc
addimus, qua prima dedimus. Plautinam tunc
elegantiam ac sales secunda eorum, qui me au-
diebant, admurmuratione plausuque persequu-
tus sum: nunc eiusdem Poëta lusus ac ioca mo-
destiæ fines prætergressa excusare cogor planè
reorum more. Iamdudum est, cùm ego ex hoc
loco de Plauto vt dicerem, aliquis me è vestro or-
dine, Præfules, inuitauit. parui statim viro de
me meisque, si quæ sunt, litteris humanissime
sentienti. disputationem institui, Comicorum
virtutes collegi, Plautum, quoniam honoris cum
causâ commentabar, in cælum tuli. Sed ex ea di-
sputatione (quam inchoatam non tum absolui)
dum reliquias more meo moror ac differo, in ip-
sa cunctatione circumegit se annus, inciditque in-
terea Satyram scribenti dicentique mihi mētio de
Plauto, qui in Senatu Poëtarum ita se cùm Ennio,
Statiōque procaciter ac ridiculè gessit, vt censō-
ria nota submouendus fuerit à Senatu, & auditō-
rum etiam odia, quorum hīc nonnullos intueor,

Occasio
Plautina
præfæct.

In Mome.

A a z inui

inuidiámque subierit. Quæ me res impulit, vt quæ mihi superfuerant dicenda pro Plauto maturarem aliquando, si fortè hominem è Poëtarum choro graduque misericordie deiectum cum Poëtis ac vobiscum in gratiam reuocarem. Quare cùm duo sint, quæ me in Plauti commendationem laudésque compellant hodierna die, & Præsulis amicissimi rogatus, & Poëtæ lepidissimi calamitas; nemini vestrum (Rhetores) mirum videatur, si suscepta & patroni & amici persona, Plauti virtutes, relictis, si quæ ad virtutes adhæsere labeculis, vnicè consecrabor. Ergo omittam in præsentia honorifica de Plauto suffragia multa multorum, neque Plautum ceteris anteponam ob dicendi genus, quod in eo continenter est, acre, viuidum, peragutum, plenum animæ ac spiritus. Non reducam vobis in memoriam dictiōnis varietatem & copiam, qua vnam eandemque rem modò latè ac fuscè, modò carptim ac definitè, hic otiosè atque cunctanter, ibi cursim ac intra modum, nunc in recessu, nunc in fronte, dissimulanter, obliquè, propalam, seriò, iocò, sexcentis modis quasi unum histriōnem variè personatum saepius educit, eundemque multiplicat in scena. Neque vos ad sententiarum vim, momentūmque, aut ad sales ac facetias traducam, quibüs conspersæ affatim Comœdiæ, cinctutum quemque ac tristem facile dissoluant, atque à mœstitia ipsa risum impetrent. Nihil horum, de quibus abundè differui in priore disputatione, hodierna die in Plauto magnificiam; sed dñs mihi in præsentia erunt egregia, quorum alterum difficillimum est Comœdiā scribenti, alterum audiēnti

Vis in
Plautinis
verbis.

Et varie-
tas.

Et senten-
tia & fa-
cts.

dienti saluberrimum; DECORVM, inquam, perso-
narum, & PRÆCEPTA vitæ in vtraque fortuna
traducendæ. Vtrumque autem quanta cum laude
Plautus complexus sit, paucis (quoniam utrumque
superest ex iis quatuor capitibus, quæ olim sum
pollicitus) pro vestra benevolentia, qua toties mi-
hi adfueritis, accipite.

Materies
huius p[ro]g[ressu]s
lecta.

Atque in DECORO quidem personarum, quo-
cum est coniuncta oratio morata (qua nihil Scri-
ptores experiuntur in vniuersa dicendi facultate
difficilius) mirus hic homo est hominum, ac mo-
rum faber. Non ibo per singulas classes, siue **S E N E X**.
nis rugosi passique, felicernij, acheruntici, su-
spiciosi, sibi ab unoquoque præcauentis, omnia
secus interpretantis, nihil vehementer concipi-
scentis, cuncta perfrigidè tractantis, & sola febre
calentis. siue **S E R V I** subdoli, vafri, versipellis,
scitioris quam est plebiscitum, versutioris quam
est rota figularis:technas ac dolos tacite serentis,
ac se artificem fraudis sepiarum instar, atramen-
ti effusione occultantis:ingenio tanquam cultro
vtentis, quo hominum exenteret marsupia: insi-
dias veluti Troianum equum fabricantis, quo non
in Arcem, sed in arcam faciat impetum: furis,
trifuris, crumenicidæ, cum senis manibus ge-
nere Geryonaceo, quem si Argus seruet, qui
oculeus totus fuit, is nunquam seruet. siue **B E L L A T O R**.
L A T O R I S magnifici, & gloriarum pleni, qui re-
rum quæ sunt, quæque non sunt, centones far-
ciat, qui se h[ab]eat atque illâc quasi pompam pan-
craticè atque athletice præterducat: qui se omitti-
bus faciat feracem, nullique nisi vulnera ac cæ-
dem debeat: qui se vrbicapum, Martis nepotem,

Decorum
in Plauti
nis Co.
modius.

S E N E X.

S E R V I.

B E L L A T O R.

Regumque occisorem dici velit: qui machæram futura hostium strage consoletur: qui hominum animas exorbeat, legiones hostiles aspectu terret, occursu fuget, spiritu difflet quasi vetus folia.

*Auari de-
scriptio.* His silentio prætermissis, hominem **I L L I B E**-
R A L E M, perparcè parcum, auarum, sordidum,
rapacem, hiulcum, miluinis & aquilinis vngulis,
animaduertite, **Auditores**, quām graphicè po-
nit ob oculos, & conquisitis vitiorum sordibus,
quæ in hoc hominum genus confluunt, quām
appositè monstrum concinnat non sine risu atque
indignatione exsibilandum. Primūm perpetuus
est pecuniolæ suæ custos, veluti sacrorum æditius:

Peruigilat noctes totas, tum autem interdius

Quasi claudus sutor domi sedet totos dies.

Ad hæc inhumanus ipse ad inhumanitatem seruos
informat.

*Inhu-
manitas au-
ritat pro-
pria.*

Cane quemquam alienum in ades intromiseris.

Quod si quisquam ignem querat, extinguiri volo,

Ne causa quid sit, quod te quisquam queritet:

Nam si ignis viuet, tu extinguere extempulo.

Tum aquam aufugisse dicio, si quis petat.

Culirum, securim, pistillum, mortarium,

(Que utenda vas a semper vicini rogant)

Fures venisse, atque abstulisse dicio.

Profecto in ades meas, me absente, neminem

Volo intromitti: atque etiam hoc prædicto tibi,

Si bona fortuna veniat, ne intromiseris.

Inhumanus enim uero Dominus, & odiosus ad eō
monitor, vt famulos cogat etiam ad suspendium.
certè Anus illa, vt auari intemperias Heri effuge-
ret, de tumultuario mortis genere secum delibera-
re cœpit.

neque

—neque quidquam melius, inquit, est mihi
Ut opinor, quam ex me ut unam faciam litteram
Longam, mi laqueo collum quando obstrinxero.

Disputatio
de Plautina
littera
longa.

Sed resiste hic paulum (sic enim audire mihi videor ex auditoribus non neminem) quænam

LITTERA hæc LONGA est, quam faciunt ij, qui se suspendunt tantisper (vt aliis Plautinus quoque seruus loquitur) donec transeat ægrimonia? Dicam: nec verebor, ne mihi prælegenti, varieta- témque aduersus fastidium captanti, vitio den- tur huiusmodi parerga. Sunt, qui nullam certam

litteram designari putent, sed characteres solito grandiores atque palmares, vt possint ab omnibus procul legi. ita par eruditorum nobile Dion. Lambinus, & Andreas Turnebus. Sunt, qui non

dissimili ratione litteras interpretentur, quæ no- minibus præponi solent, & capitales appellantur.

Alij, in quibus nomen profitetur suum Ioseph Castilionius, litteram L, alijs Græcum A, alijs T esse Plauto litteram longam arbitrantur. Sed pri-

mos acriter insectatur Iustus Lipsius tanquam oblitos Romanorum moris, apud quos olim mi-

nusculæ, quibus nunc vtimur, usurpatæ non fuere

notæ. Sed immerito eos carpit, mea quidem sente- tia. neque enim ignorauerunt illi, vnum Quiriti- bus fuisse scribendi genus: sed cum sciret, illud po-

tuisse aut produci grandibus & maximis litteris,

vt ait Cicero, & cubitum longis, vt ludit Plautus, aut minutis litterulis, vt loquitur idem Tullius;

existimatunt, Plautinum iocum ad aliquam ex litteris cubitalibus esse referendum. Potius con-

uicio Lipsiano vapulare debuerant secundi, qui longam Plauti litteram, primū in vnaquaque sen-

Quid de
ea alijs scri-
biant.
In Aut.
Plau lib.
24.c.31.

lib.2.c.9.

De rea.
pron. c.8.

tentia characterem, & veluti ductorem clementarij agminis interpretantur. Nec minus aberrant, qui ad L, confugiunt: cum figuram huius litteræ non magis pedibus exprimant qui pendunt, quàm qui suis humi vestigiis insistunt, nam qui ad flexum obstipumque collum id forte referrent, inuertere deberent elementum. Addite, quod isti imperitè sentiunt, L, sicut apud nos, ita apud Veteres fuisse ceteris longiorem: siquidem, ut dicebam, litteræ olim Romanis quadratae, ac pares erant. Nec mihi sententiam suam satis probant, qui hominem pendentem diuaticatis cruribus, cum A comparant, quasi eadem utriusque figura sit: hi enim non videntur inter hominis partes enumerare caput & petus, quas partes in A non reperiunt. Doctius interpretamentum est Cœlij Rhodigini, qui ad elementum T, Plautinas ambages ait referri oportere: quia qui pendet, eius planè litteræ reddit imaginem: pendulum enim libratumque corpus lineam à summo ad imum productam exprimit, tignum verò aut trabs, ex qua laqueus demittitur, transuersum litteræ ductum fingere videatur. Atque hinc est, quod in iudicio vocalium Lucianus facetè inducit Σ obloquentem aduersus T litteram furacem, ac dignam, quæ supplicium in sua figura sustineat, atque in crucem ac furcas, quas ipsa exprimit, extollatur. Sed hæc quamquam erudita, non tamen ostendunt T litteram esse longam, eminentemque, quod ad Plauti iocum explicandum necessarium erat. Quare longè iis, quos adhuc nominaui, perspicacijs homo omnium oculatissimus. I. Cæsar Scaliger (i à quo

quo mutuatus idem videtur Iustus Lipsius) vnum
vidit inter elementa characterem ceteris proce-
giorem, ac pendentis statuz accommodatum,
i. litteram loquor, qua ex genino i. saepe ab
Veteribus contrahebatur in vnum, ac supra cete-
ros apices litterarum extendebatur. vt graphicè
quidem videatur referre eum, qui se ipso produ-
cet oblongiorque fit, dura rectus pendet. Ve-
ram quamvis haec ita se habeant, ingeniosèque
dicta sint omnia; tamen ex animo nunquam
meo auelli potuit iniecta pridem suspicio insi-
gnioris alicuius mendi, quo locus ille vitiatus
frustra viros doctissimos in istæ dissidia velita-
tionesque distulerit: donec me, è vestro erudi-
torum numero, Auditores, sed qui mihi ex omni
numero eximius semper fuit, Hieronymus
Aleander coniectura in hunc locum sua mirificè
confirmauit. Etenim hic, quod præter alia inde-
corum ei videretur, anum & seruam argutari
de re litteraria, litteratisque tantum viris cognita,
imò (vt Taubmannus hic ait) ne doctis quidem
omnibus; admonuit me, quem in Plautina illa lit-
tera hærentem animaduerterat, ut viderem, nū-
quid aliò transferri posset Plauti iocus, & alteru-
tro ex his modis legi. aut,

— neque quidquam melius est mihi.

Ut opinor, quam ex me ut VVAM faciā LINEA

LONGA, mi laqueo collum quando obstrinxero.

sic enim non modò personæ decorum sexuatus,
siquidem muliercularum potius est, vnam ad do-
mesticos usus filo suspendere, quam litteras face-
re; sed etiam ad nomē γαφυλη, hoc est, vna, quo no-
mine anus illa vocabatur, alluditur. id quod infor-

Nous hu-
ies loci
interpre-
tatio.

In Plaut.

A a s lens

lēs Plauto nō esse ex nominis significatione iocū captanti, quis ignorat aut (quoniam litteram, & longum cōstantissimè legitur, hoc in libris manū exaratis, illud vbiique) minore litterarū varietate,
neque quidquam molius est mihi,

Vt opinor, quam ex me ut VVAM faciam AD LITERAM,

Longum mi laqueo collum quando obstrinxero.

Nempe ad litteram, & nominis sui similitudinē Staphyla se vuam faceret, si se pendulam dēmitteret. Quæ viri eruditissimi coniectura, quam mecum ille dubitando potius, quam certi quidquam afferendo communicauit, ut simillima vero videatur mihi, faciunt profectō, cum quod ea locutio ab vua ad suspendiū translata planè Plautina est. sic enim ipse alibi: cùm adolescens

In Pan. sc. 2. seruum alloquens dixisset,

Ausculta mihi modo, ac suspende te;
respondentem audit seruum,

Si quidē tu es mecum futurus pro vua passa penīlis.
tum quod longam lineam lego in hanc sententiā eādem apud Columell. dum, ligato pede,
inquit, longa linea, gallina custoditur: tum demum
quod fili flexus circa racemi caput, ac nodi complicatio, vñæque demissio multo melius rem ipsam obiicit oculis, quam cuiuslibet litteræ conformatio. Sēd de quæstione hac suspensiaria, in
qua sex septēmve de littera vna sententias recen-
suimus, dictum satis. Reuertor ad Plautinas auari hominis notas. Solectissimus ille porrò est, &
conficiendæ pecuniaæ articulos nouit omnes. In
re aliena ad se corriuanda orcus est, ac vul-
tut, qui cadauer expectet: at in re sua elar-
gienda,

gienda, p v m e x non non æquè est aridus.

Rem suam periisse, séque eradicarier,

Et Diuum atque hominum clamat continuò fidem,

De suo tigillo fumus si quā exit foras.

Quinetiam cùm it dormitum, follem quo excitare igniculum solet, obstringit ob gulam, nē quid animæ amittat: aquam plorat, cùm lauat, profundere: quin ei pridem tonsor vngues demiserat, collegit, & omnia abstulit prælegmina: quid verbis opus est? A B H O C homine famem vtendam si roges, nunquam dabit. Denique meticulosus, sollicitus, suspiciosus, obseruari ab omnibus putat, quo pecuniam loco conditam habeat; ideoque exoculatos homines vellet, quibus veretur oculos esse in occipitio. At dolo ablata ereptaque pecunia, hic enim uero miris actus in temperiis, ac de mentis sanitate deiectus incurrit in obuium quemque, de thesauro interrogat, pallium excutit, scrutatur inter tunicas, manū dexteram, sinistram, tertiam exposcit, implorat quantūm est hominum ac Deorum, ipse se ex-cruciat, ipse se ad insaniam, ad suspendium cogit.

Perge. PARASITI, famelica hominum natio, & frugibus consumendis nata, quām veris suisque expressi coloribus Plautinam in scenam veniunt?

QVASI mures semper edunt alienum cibum, suo verò succo viuunt tanquam cochleæ, si ros non cadit. vna illos alit ac sustinet spes cœnatica: nimurum hoc illi negotium vnicè curant, nihilque metuunt magis quām

Ne tristi domicœnio laborent:

idcirco tanquam umbræ te te consequuntur, tibiique calceatis cum dentibus præstò sunt. nec

propter

Custodia
serum ri-
dicula.

Metus
amittende
rei.

Insania si-
nis auar-
tie.

Parasiti
descriptio.

Mart. lib.
1. cap 79.

propterea collatiuos hosce ventres vnquam placaueris: opreas tu illos licet, continuo tamen fame fauces lippiant, ieunos videbis tanquam inane doliū, bicongium, barathrum. Usque adē semper adhaeret ad infimum vētrem fames, & edilitatem perpetuam sine populi suffragio gerunt. Vultis aliquem ex hisce capitonibus audire? Nam quia edacitate nemo possit eos vincere, his cognomenum factum est duris capitonibus.

Famem fuisse suspicor matrem mihi,

Nam postquam natus sum, satur numquam fui,

Sed quam ego matri mea refero inuitissimus,

Eam mihi numquam retulit mater gratiam,

Nam me illa in alio menses gestauit decem,

At ego illam in alio gesto plus annos decem.

Atque illa puerum me gestauit parvulum,

Quo minus laboris illam cepisse existimo.

At ego non pauxilllam in utero gesto famem,

Verum hercle multo maximam, & grauissimam.

Vteri dolores mihi oboriuntur quotidie.

Sed matrem patere nequeo, nescio quomodo.

Audini hoc sape vulgo dictum dicier,

Solere elephantum grauidam perpetuos decem

Esse annos, eius ex semine hac certe est famas:

Nam iam complures annos utero haret meo.

Nunc si ridiculum hic hominem quaret quispiam,

Venalis ego sum cum ornamenti omnibus,

Inanimentis explementum querito.

Oratio una interiit hominum pessime,

Eaque optima hercle meo animo & sciissima,

Qua ante vrebantur: VENI illo ad coenam, sic face;

Promitto vero, ne grauare, est coramqdum:

Volo inquam fieri, non omittam quin eas.

Nunc

*Fames
mater pa-
rasti.*

*Radem
lia.*

*Partus
Elephari.*

*In uitatio
ad coenā.*

*Nunc repererunt ei verbo vicarium,
Nihil quidem hercè verbum, ac vilissimum:
VOCE M te ad cænam nisi egomet cænem foris.
Ei hercè verbo lumbos defractos velim.*

Sed reuocemus intrò ad siparium. Gnatones istos
plus æquo supparasitatos: ecce enim fors exit
ADOLESCENS attentus ac tristis, & quem sui pla-
nè pœnitet, ac palam pudet. quanto cum decoro,
quām moratè, quām scitè loquitur.

*Recordatus multum, ac diu cogitaui,
Argumentaque in pectus multa institui
Ego, atque in meo corde, si quod est mihi cor,
Eam rem voluntari, & diu disputavi,
Hominem cuius rei, quando natus est,
Similem esse arbitrarer, simulacrumque habere:
Id reperi iam exemplum.*

*NOVARVM adiutum esse arbitror similem ego ho-
minem.*

*Quando hic natus est, ei rei argumenta dicam.
Ædes cum exemplò sunt parata, expolita,
Facta probè, exanumsum;
Laudant fabrum, atque ædes probant, sibi quisque
Inde exemplum expertus, sibi quisque simile
Suo usque sumptu, opere nec parcunt sua.
At ubi illo immigrat nequam homo, indiligensque
Cum pigra familia immundus, instrenuis;
Hic iam adib' us vitium additur,
Bona cum curantur male.
Atque illud sepe fit, tempestas venit,
Confringit tegulas imbricésque; ibi
Dominus indiligens reddere alias nevult;
Venit imber, lauit parietes, perpluunt
Tigna, putrefacit aer operam fabri.*

Adolescē-
tis perturbū
mores
pristinos
descrī-
ptio.

Homo
cui rei g̃
milia.

Domus
ob inco-
larum deo-
sidiam et
ruinosa.

Ne

inuidiámque subierit. Quæ me res impulit, ut quæ mihi superfuerant dicenda pro Plauto maturarem aliquando, si fortè hominem è Poëtarum choro graduque miserè deiectum cum Poëtis ac vobiscum in gratiam reuocarem. Quare cùm duo sint, quæ me in Plauti commendationem laudésque compellant hodierna die, & Præsulis amicissimi rogatus, & Poëtæ lepidissimi calamitas; némni vestrum (Rethores) mirum videatur, si suscepta & patroni & amici persona, Plauti virtutes, relictis, si quæ ad virtutēs adhæsere labeculis, vnicè consecabor. Ergo omittam in præsentia honorifica de Plauto suffragia multa multorum, neque Plautum ceteris anteponam ob dicendi genus, quod in eo continenter est, acre, viuidum, peragutum, plenum animæ ac spiritus. Non reducam vobis in memoriam dictiōnis varietatem & copiam, qua vnam eandemque rem modò latè ac fuscè, modò carptim ac definicte, hic otiosè atque cunctanter, ibi cursim ac intra modum, nunc in recessu, nunc in fronte, dissimulanter, obliquè, propalam, seriò, iocò, sexcentis modis quasi unum histriōnem variè personatum sèpius educit, eundemque multiplicat in scena. Neque vos ad sententiarum vim, momentūmque, aut ad sales ac facetias traducam, quibüs conspersæ affatim Comœdiæ, cinctutum quemque ac tristem facile dissoluant, atque à mœstitia ipsa risum impetrent. Nihil horum, de quibus abunde differui in priore disputatione, hodierna die in Plauto magnificiam; sed dñs mihi in præsentia erunt egregia, quorum alterum difficillimum est Comœdiā scribenti, alterum audiēnti

Vis in
Plautinis
verbis.

Et varie-
tas.

Et senten-
tia & sa-
kes.

dienti saluberrimum; DECORVM, inquam, personarum, & PRÆCEPTA vitæ in vtraque fortuna traducendæ. Vtrumque autem quanta cum laude Plautus complexus sit, paucis (quoniam vtrumque superest ex iis quatuor capitibus, quæ olim sūm pollicitus) pro vestra benevolentia, qua toties mihi adfueritis, accipite.

Marethes
huius pr.
lea.

Atque in DECORO quidem personarum, quocum est coniuncta oratio morata (qua nihil Scriptores experiuntur in vniuersa dicendi facultate difficultius) mirus hic homo est hominum, ac mortuum faber. Non ibo per singulas classes, siue SERVUS rugosi passique, felicernij, acheruntici, suspiciosi, sibi ab unoquoque præcauentis, omnia secus interpretantis, nihil vehementer concupiscentis, cuncta perfrigidè tractantis, & sola febre calentis. siue SERVI subdoli, vafri, versipellis, SCITIORIS quam est plebiscitum, versutioris quam est rota figularis: technas ac dolos tacite serentis, ac se artificem fraudis sepiarum instar, atramenti effusione occultantis: ingenio tanquam cultro vtentis, quo hominum exenteret marsupia: insidias veluti Troianum equum fabricantis, quo non in Arcem, sed in arcam faciat impetum: furis, trifuris, crumenicidæ, cum senis manibus genere Geryoniaceo, quem si Argus seruet, qui oculatus totus fuit, is nunquam seruet. siue BELLATOR. LATORIS magnifici, & gloriarum pleni, qui rerum quæ sunt, quæque non sunt, centones farciat, qui se hâc atque illâc quasi pompam pachraticè atque athletice præterducat: qui se omitibus faciat feracem, nullique nisi vulnera ac cædem debeat: qui se vrbicatum, Martis nepotem,

Detorum
in Plauti
nis Co.
modiis.

Senex.

Seruus.

Regumque occisorem dici velit: qui machæram futura hostium strage consoletur: qui hominum animas exorbeat, legiones hostiles aspectu terret, occursu fuget, spiritu difflet quasi vetus folia.

*Avari de-
scriptio.* His silentio prætermisssis, hominem ILLIBE-
RALEM, perparcè parcum, auarum, sordidum,
rapacem, hiulcum, miluinis & aquilinis vngulis,
animaduertite, Auditores, quām graphicè po-
nit ob oculos, & conquisitis vitiorum sordibus,
quæ in hoc hominum genus confluunt, quām
appositè monstrum concinnat non sine risu atque
indignatione exhibilandum. Primūm perpetuus
est pecuniolæ suæ custos, veluti sacrorum æditiuus:

Peruigilat noctes totas, tum autem interdius

Quasi claudus futor domi sedet totos dies.

Ad hæc inhumanus ipse ad inhumanitatem seruos
informat.

Inhu-
manitas au-
ritie pro-
pria.

Cave quemquam alienum in aedes intromiseris.

Quod si quisquam ignem querat, extinguiri volo,

Ne causa quid sit, quod te quisquam queritet:

Nam si ignis visuet, tu extinguere extempulo.

Tum aquam aufugisse dicito, si quis petat.

Culicrum, securim, pistillum, mortarium,

(Quæ utenda vasæ semper vicini rogant)

Fures venisse, atque abstulisse dicito.

Profecto in aedes meas, me absente, neminem

Volo intromihi: atque etiam hoc prædicto tibi,

Si bona fortuna veniat, ne iniromiseris.

Inhumanus enim uero Dominus, & odiosus ad eò monitor, vt famulos cogat etiam ad suspendium. certè Anus illa, vt auari intemperias Heri effuge-ret, de tumultuario mortis genere secum delibera-re cœpit.

neque

— neque quidquam melius, inquit, est mihi
Ut opinor, quam ex me ut unam faciam litteram
Longam, mi laqueo collum quando obfrinxero.

Sed resistere hinc paulum (sic enim audire mihi videor ex auditoribus non neminem) quænam
LITTERA hæc LONGA est, quam faciunt ij, qui se suspendunt tantisper (vt alius Plautinus quoque seruus loquitur) donec transeat ægrimonia? Dicam: nec verebor, ne mihi prælegenti, varieta-
tēmque aduersus fastidium captanti, vitio den-
tur huiusmodi parerga. Sunt, qui nullam certam
litteram dēsignari potest, sed characteres solito
grandiores atque palmares, vt possint ab omnibus procul legi. ita par eruditorum nobile Dion Lambinus, & Andreas Turnebus. Sunt, qui non dissimili ratione litteras interpretentur, quæ no-
minibus præponi solent, & capitales appellantur.
Alij, in quibus nomen profitetur suum Ioseph Castilionius, litteram L, alijs Græcum Λ, alijs τ esse Plauto litteram longam arbitrantur. Sed pri-
mos acritet insectatur Iustus Lipsius tanquam oblitos Romanorum moris, apud quos olim min-
nusculæ, quibus nunc vtimur, usurpatæ non fuere
notæ. Sed immerito eos carpit, mea quidem sente-
tia. neque enim ignorauerunt illi, vnum Quiritibus fuisse scribendi genus: sed cum sciret, illud po-
tuisse aut produci grandibus & maximis litteris,
vt ait Cicero, & cubitum longis, vt ludit Plautus,
aut minutis litterulis, vt loquitur idem Tullius;
existimatunt, Plautinum iocum ad aliquam ex litteris cubitalibus esse referendum. Potius con-
uicio Lipsiano vapulare debuerant secundi, qui longam Plauti litteram, primū in vnaquaque sen-

Disputatio
de Plautina
littera
longa.

Quid de
ea alijs senti-
tiant.
In Aul.
Plau libe
24.c.31.

lib.2.c.9.

De rebus
pron.c.8.

tentia characterem, & veluti ductorem clementarij agminis interpretantur. Nec minus aberrant, qui ad L, confugiunt: cum figuram huius litteræ non magis pedibus exprimant qui pendent, quam qui suis humi vestigiis insistunt, nam qui ad flexum obliquumque collum id forte referrent, inuertere deberent elementum. Addite, quod isti imperite sentiunt, L, sicut apud nos, ita apud Veteres fuisse ceteris longiore: siquidem, ut dicebam, litteræ olim Romanis quadratae, ac pares erant. Nec mihi sententiam suam satis probant, qui hominem pendentem diuaticatis cruribus, cum A comparant, quasi eadem utriusque figura sit: hi enim non videntur inter hominis partes enumerare caput & pes, quas partes in A non reperiunt. Doctius interpretamentum est Cœlij Rhodigini, qui ad elementum T, Plautinas ambages ait referri oportere: quia qui pendet, eius planè litteræ reddit imaginem: pendulum enim libratumque corpus lineam à summo ad imum productam exprimit, tignum verò aut trabs, ex qua laqueus demittitur, transuersum litteræ ductum fingere videatur. Atque hinc est, quod in iudicio vocalium Lucianus facetè inducit Σ obloquentem aduersus T litteram furacem, ac dignam, quæ supplicium in sua figura sustineat, atque in crucem ac furcas, quas ipsa exprimit, extollatur. Sed hæc quamquam erudita, non tamen ostendunt T litteram esse longam, eminentemque, quod ad Plauti iocum explicandum necessarium erat. Quare longè iis, quos adhuc nominaui, perspicacius homo omnium oculatissimus I. Caesar Scaliger. (i à quo

quo mutuatus idem videtur Iustus. Liphius) vnum
vidit inter elementa characterem ceteris proce-
giorem , ac pendentis statuꝝ accommodatum,
litteram loquor , quæ ex genio i i ſepe ab
Veteribus contrahebatur in vnum, ac ſupra cete-
ros apices litterarum extendebatur. vt graphicè
quidem videatur referre eum , qui ſe ipſo produ-
c̄tior oblongiorque fit , dum rectus pendet. Ve-
ram quamuis hæc ita ſe habeant , ingeniosèque
dicta ſint omnia ; tamen ex animo nunquam
meo auelli potuit iniecta pridem ſuspicio inſi-
gnioris alicuius mendi , quo locus ille vitiatus
fruſtra viros doctiſſimos in iſtæ diſſidia velita-
tionesque diſtulerit : donec me , è veftro erudi-
torum numero , Auditores , ſed qui mihi ex om-
ni numero eximius ſemper fuit , Hieronymus
Aleander coniectura in hunc locum ſua mirificè
confirmauit. Etenim hic , quod præter alia inde-
corum ei videretur , anum & ſeruam argutari
de re litteraria , litteratisque tantum vitis cogni-
ta, imò (vt Taubmannus h̄ic ait) ne doctis quidem
omnibus; admonuit me, quem in Plautina illa lit-
tera hærentem animaduerterat , vt viderem, nū-
quid aliò traſferri poſſet Plauti iocus, & alteru-
tro ex his modis legi. aut,

Nous hu-
ijs loci
interpre-
ratio.

In Plaut.

— neque quidquam melius eſt mihi.

Ut opinor, quam ex me ut VVAM faciā LINEA

LONGA, milaqueo collum quando obſtrinxero.
ſic enim non modò personæ decorum ſeruatur,
ſiquidem muliercularum potius eſt , vnam ad do-
mesticos uſus filo ſuspendere , quam litteras face-
re; ſed etiam ad nomē ſapulū, hoc eſt, vna, quo no-
mine anus illa vocabatur, alluditur. id quod inſo-

A a s lens

rētque prætereuntes, ut Mario gentium quoniam victori frustum panis ad vitam sustentan-
Commise. dam præberent. Huccine ergo, Mari, victoriæ
 ac triumphi tui rēciderunt? ad hoc te ista adora-
 ti mundo capit is canities, ista viuax, & verò di-
 gna, quæ viueret, senecta reseruauit, ut hostilem
 in terram fortuna delatus, in ea, quam olim vi-
 ctōr peragraueras, regione, omnium ludibrio læ-
 sus, emendicato ab hostibus victu vitam indi-
 gnissimè concluderes? Vbi illa viri maiestas, ho-
 stium ille terror, vbi Romæ plausus & gratula-
 tio, vbi captiuorum pompa, vrbium spolia, orbis
 terrarum Imperium?

Inuenal. *Exilium, & carcer, Minturnarumque paludes,*
Sat. 10. *Et mendicatus victa Carthagine panis*
Hinc causas habuere. Quid illo cine tulisset
Natura in terris, quid Roma beatius unquam,
Si circumducto captiuorum agmine, & omni
Bellorum pompa, animam exhalasset opimam,
Si de Theutonico vellet descendere curru?
Sed habuit nimirum Marius prope Carthaginem
sedens, quo se modo illarum ruinarum aspectu
consolaretur, & Carthago habuit unde leniret
apud Marium fatum suum: nec minus sedentis
Marij, quam iacentis Carthaginis excidium erat.
nempe si Marius

Lucus. — — — pelago delatus iniquo
Hostilem in terram, vacuisque mapalibus actus,
Nuda triumphati iacuit per Regna Iugurtha,
Et Pœnos pressit cineres: solatia fati
Carthago. Mariusque tulit, pariterque iacentes
Ignouere Deis, — — —
Et quo igitur unquā loco licuit verius exclamare,
Quan

Quamni casus humana rotant? Senec. in
M I N V S in paruis Fortuna fuit, Hip. ch. 4.
Leniisque ferit leniora Dons. Idem in
Vela secundis inflata notis Agam. ch. 1.
Ventos nivium timuere suos.
Nubibus ipsis infesta caput.
Turris, pluvio vapulat austro.
C O R P O R A morbis. maiora patent.
Et cùm in pastus armenta vagos.
Vidia currant, P L A C E T in vulnus.
Maxima ceruix. Quidquid in altum.
Fortuna tulit, ruitura leuat.

Verùm quis credat? nondum Marius placè peregit. ex isto homine iam deposito, iam sape de fletu; ex isto penè sepolto hominis cadavero ne scio quid superest adhuc Marij. Sic est bene habet, Quirites: faciem fortuna Mario refert. En ille ex Africa in Italiam redit, collectoque tumultuario milite, & quadraginta nauibus instructis, Proconsul à Cinna Consule salutatur, Vrbem Romam victor ingreditur, septimum Consul (quod ante ipsum mortalium nemini contigerat) creatur, in Patria, amicorum inter manus, decimo septimo Consulatus sui die, opibus congestis, quæ multis Regibus suffecissent, plenus honorum pariter atque ærumnarum tandem aliquando moritur.

Ille fuit vita Mario modus, omnia passo

Lucan. lib.

2.

Qua peior fortuna potest, atque omnibus usq;

Qua melior, mensaque homini quid fata pararent.

Ut meritò claudere Fabulam liceat, exclama réque cum Plauto.

D I I nos quasi pilas homines habent.

Fam. Strada.

A a Hacte

Haec tenus de verbis, atque sententiis. Ex quarum laudibus esset fortasse non nihil, quod exciperem, minuscule commendarem, si per omnes Plauti fabulas irem, esset, quod alij frigidè, alij intempestiuè dictum arbitrarentur. Sed hæc neque tempus, neque persona, quam sustineo, laudatoris admittunt: quin etiam cum ex quatuor initio propositis, per alterum supersit; Decorum à Plauto seruatum, & præcepta ad vitam in hominum consuetudine degendam subministrata, differre placet, vobis ita sentientibus, Præfules Reuerendissimi, in aliud diem: ut hæc dilatio & vobis continuum audiendi laborem minuat, & mihi ad gratias, quas indecorum esset in præsentia extemporarias agi, cum otio meditandas, rationem fortasse aliquam, copiamque sufficiat. Vos interim valete,

Rhetores, & Plauto, si

quid placui, plaus,

sum da-

P R A E

L E C T U R A . X I I I .

P RÆLECTIO TERTIA.

Plautina Secunda.

S I V E

*Virtutes reliqua Comici Poëta ad Plauti quoque
commendationem absolute.*

DE Accio Plauto Comædiarum scrip-
tore festiuissimo iterum dicimus,
(Viri & nobilitate, & sapientia cla-
rissimi) sed non eadem gratiâ hæc
addimus, qua prima dedimus. Plautinam tunc
elegantiam ac sales secunda eorum, qui me au-
diebant, admurmuratione plausuque persequu-
tus sum: nunc eiusdem Poëta lufus ac ioca mo-
destiæ fines prætergressa excusare cogor planè
reorum more. Iamdudum est, cùm ego ex hoc
loco de Plauto vt dicerem, aliquis me è vestro or-
dine, Præfules, inuitauit. parui statim viro de
me meisque, si quæ sunt, litteris humanissime
sentienti. disputationem institui, Comicorum
virtutes collegi, Plautum, quoniam honoris eum
causâ commentabar, in cælum tuli. Sed ex ea di-
sputatione (quam inchoatam non tum absolui)
dum reliquias more meo moror ac differo, in ip-
sa cunctatione circumegit se annus, inciditque in-
terea Satyram scribenti dicentique mihi mēto de
Plauto, qui in Senatu Poëtarum ita se cum Ennio,
Statiōque procaciter ac ridiculè gessit, vt censō-
ria nota submouendus fuerit à Senatu, & auditō-
rum etiam odia, quorum hīc nōnullos intueor,

Occasio
Plautinæ
prælectæ.

In Momo.

A a 2 inui

inuidiámque subierit. Quæ me res impulit, vt quæ mihi superfuerant dicenda pro Plauto matutarem aliquando, si fortè hominem è Poëtarum choro graduque miserè deiectum cum Poëtis ac vobiscum in gratiam reuocarem. Quare cùm duo sint, quæ me in Plauti commendationem laudésque compellant hodierna die, & Præsulis amicissimi rogatus, & Poëtæ lepidissimi calamitas; nemini vestrūm (Rhetores) mirum videatur, si suscepta & patroni & amici persona, Plauti virtutes, relictis, si quæ ad virtutes adhæsere labeculis, vnicè consecabor. Ergo omittam in præsentia honorifica de Plauto suffragia multa multorum, neque Plautum ceteris anteponam ob dicendi genus, quod in eo continenter est, acre, viuidum, peragutum, plenum animæ ac spiritus. Non reducam vobis in memoriam dictiōnis varietatem & copiam, qua vnam eandémque rem modò latè ac fuscè, modò carptim ac definitè, hic otiose atque cunctanter, ibi cursim ac intra modum, nunc in recessu, nunc in fronte, dissimulanter, obliquè, propalam, seriò, iocò, sexcentis modis quasi vnum histriōnem variè personatum səpiùs educit, eundémque multiplicat in scena. Neque vos ad sententiarum vim, momentūmque, aut ad sales ac facetias traducam, quibus conspersæ affatim Comœdiæ, cinctutum quemque ac tristem facile dissoluant, atque à mœstitia ipsa risum impetrent. Nihil horum, de quibus abundè differui in priore disputatione, hodierna die in Plauto magnificiam; sed dñs mihi in præsentia erunt egregia, quorum alterum difficillimum est Comœdiā scribenti, alterum audiēnti

Vis in
Plautinis
verbis.

Et varie-
tas.

Et senten-
tia & fa-
cts.

dienti saluberrimum; DECORVM, inquam, personarum, & PRÆCEPTA vitae in vtraque fortuna traducendæ. Vtrumque autem quanta cum laude Plautus complexus sit, paucis (quoniam utrumque superest ex iis quatuor capitibus, quæ olim sum pollicitus) pro vestra benevolentia, qua toties mihi adfueritis, accipite.

Mareatis
huius præ-
lia.

Atque in DECORO quidem personarum, quocum est coniuncta oratio morata (qua nihil Scriptores experiuntur in vniuersa dicendi facultate difficultius) mirus hic homo est hominum, ac mortuum faber. Non ibo per singulas classes, siue SENEX. nis rugosi passique, selicernij, acheruntici, suspiciosi, sibi ab unoquoque præcaudentis, omnia secus interpretantis, nihil vehementer concupiscentis, cuncta perfrigidè tractantis, & sola febre calentis. siue SERVI subdoli, vafri, versipellis, scitioris quam est plebiscitum, versutioris quam est rota figularis: technas ac dolos tacite serentis, ac se artificem fraudis sepiarum instar, atramenti effusione occultantis: ingenio tanquam cultro uttentis, quo hominum exenteret marsupia: insidias veluti Troianum equum fabricantis, quo non in Arcem, sed in arcam faciat impetum: furis, trifuris, crumenicidæ, cum senis manibus genere Geryonaceo, quem si Argus seruet; qui oculatus totus fuit, is nunquam seruet. siue BELLATOR. LATORIS magnifici, & gloriarum pleni, qui rerum quæ sunt, quæque non sunt, centones farciat, qui se hâc atque illâc quasi pompam pancreticæ atque athletice præterducat: qui se omnibus faciat feracem, nullique nisi vulnera ac cædem debeat: qui se vrbicatum, Martis nepotem,

Decorum
in Plauti
nis Co-
modiis.

Senex.

Seruit.

Aa 3 Re

Regumque occisorem dici velit: qui macharam
futura hostium strage consoletur: qui hominum
animas exorbeat, legiones hostiles aspectu terri-
tet, occursu fuget, spiritu difflet quasi vetus folia.

Auari de- scriptio. His silentio prætermisis, hominem ILLIBE-
RALEM, perparcè parcum, auarum, sordidum,
rapacem, hiulcum, miluinis & aquilinis vngulis,
animaduertite, Auditores, quām graphicè po-
nit ob oculos, & conquisitis vitiorum sordibus,
quæ in hoc hominum genus confluunt, quām
appositè monstrum concinnat non sine risu atque
indignatione exsibilandum. Primum perpetuus
est pecuniolæ suæ custos, veluti sacrorum æditius:

Peruigilat noctes totas, tum autem interdiu-

Quasi claudus futor domi sedet totos dies.

Ad hæc inhumanus ipse ad inhumanitatem seruos
informat.

Inhu-
manitas au-
ritiz pro-
pria.

Cane quemquam alienum in aedes intromiseris.

Quod si quisquam ignem querat, extingui volo,

Ne causa quid sit, quod te quisquam querit:

Nam si ignis visuet, tu extinguere extempulo.

Tum aquam aufugisse dicito, si quis petat.

Culirum, securim, pistillum, mortarium,

(Quæ utenda via semper vicini rogant)

Fures venisse, atque abstulisse dicito.

Profecto in aedes meas, me absente, neminem

Volo intromitti: atque etiam hoc prædicto tibi,

Si bona fortuna veniat, ne intromiseris.

Inhumanus enim uero Dominus, & odiosus adeò
monitor, vt famulos cogat etiam ad suspendium.
certè Anus illa, vt auari intemperias Heri effuge-
ret, de tumultuario mortis genere secum delibera-
re cœpit.

neque

—neque quidquam melius, inquit, est mihi
Ut opinor, quam ex me ut unam faciam litteram
Longam, mi laqueo collum quando obstrinxero.

Sed resiste hic paulum (sic enim audire mihi videor ex auditoribus non neminem) quænam

LITTERA hæc LONGA est, quam faciunt ij, qui se suspendunt tantisper (vt aliis Plautinus quoque seruus loquitur) donec transeat ægrimoniam? Dicam: nec verebor, ne mihi prælegenti, varieta- témque aduersus fastidium captanti, vitio den- tur huiusmodi parerga. Sunt, qui nullam certam litteram designari putent, sed characteres solito grandiores atque palmares, vt possint ab omni- bus procul legi. ita par eruditorum nobile Dion. Lambinus, & Andreas Turnebus. Sunt, qui non dissimili ratione litteras interpretentur, quæ no- minibus præponi solent, & capitales appellantur.

Alij, in quibus nomen profitetur suum Ioseph Castilionius, litteram L, alij Græcum Λ, alij τ esse Plauto litteram longam arbitrantur. Sed pri- mos acriter insectatur Iustus Lipsius tanquam oblitos Romanorum moris, apud quos olim mi- nusculae, quibus nunc vtimur, usurpatæ non fuere notæ. Sed immerito eos carpit, mea quidem sente- tia. neque enim ignorauerunt illi, vnum Quiriti- bus fuisse scribendi genus: sed cum sciret, illud po- tuisse aut produci grandibus & maximis litteris, vt ait Cicero, & cubitum longis, vt ludit Plautus, aut minutis litterulis, vt loquitur idem Tullius; existimatunt, Plautinum iocum ad aliquam ex litteris cubitalibus esse referendum. Potius con- uicio Lipsiano vapulare debuerant secundi, qui longam Plauti litteram, primū in unaquaque sen-

Disputatio
de Plautina
littera
longa.

Quid de
ea alijs scri-
bant.
In Aul.
Plau libe-
r. 24. c. 31.

lib. 2. c. 9.

De recta
pron. s. s.

tentia characterem, & veluti ductorem clementarij agminis interpretantur. Nec minus aberrant, qui ad L, confugiunt: cum figuram huius litteræ non magis pedibus exprimant qui pendunt, quam qui suis humi vestigiis insistunt, nam qui ad flexum obstipumque collum id forte referrent, inuertere deberent elementum. Addite, quod isti imperite sentiunt, L, sicut apud nos, ita apud Veteres fuisse ceteris longiore: siquidem, vti dicebam, litteræ olim Romanis quadratae, ac pares erant. Nec mihi sententiam suam satis probant, qui hominem pendentem diuaricatis cruribus, cum A comparant, quasi eadem utriusque figura sit: hi enim non videntur inter hominis partes enumerate caput & petus, quas partes in A non reperiunt. Doctius interpretamentum est Cœlij Rhodigini, qui ad elementum T, Plautinas ambages ait referti optere: quia qui pendet, eius planè litteræ reddit imaginem: pendulum enim libratumque corpus lineam à summo ad imum productam exprimit, tignum verò aut trabs, ex qua laqueus demittitur, transuersum litteræ ductum fingere videatur. Atque hinc est, quod in iudicio vocalium Lucianus facetè inducit Σ obloquente aduersus T litteram furacem, ac dignam, quæ supplicium in sua figura sustineat, atque in crucem ac furcas, quas ipsa exprimit, extollatur. Sed hæc quamquam erudita, non tamen ostendunt T litteram esse longam, eminentemque, quod ad Plauti iocum explicandum necessarium erat. Quare longè iis, quos adhuc nominaui, perspicacijs homo omnium oculatissimus I. Cæsar Scaliger. (i à quo

quo mutuatus idem videtur Iustus Liphis) vnum
vidit inter elementa characterem ceteris proce-
tiorem , ac pendentis statutæ accommodatum,
litteram loquor , quæ ex genino i i sepe ab
Veteribus contrahebatur in vnum, ac supra cete-
ros apices litterarum extendebatur. vt graphicè
quidem videatur referre eum , qui se ipso produ-
cet oblongiorque fit , dura rectus pendet. Ve-
ram quamvis hæc ita se habeant , ingeniosèque
dicta sint omnia ; tamen ex animo nunquam
meo auelli potuit iniecta pridem suspicio insi-
gnioris aliquius mendi , quo locus ille vitiatus
frustra viros doctissimos in istæ dissidia velita-
tionesque distulerit : donec me , è vestro erudi-
torum numero , Auditores , sed qui mihi ex omni
numero eximius semper fuit , Hieronymus
Aleander coniectura in hunc locum sua mirificè
confirmavit. Etenim hic , quod præter alia inde-
corum ei videretur , anum & seruam argutari
de re litteraria , litteratisque tantum viris cogni-
ta, imò (vt Taubmannus hîc ait) ne doctis quidem
omnibus; admonuit me , quem in Plautina illa lit-
tera hærentem animaduerterat , vt viderem , nū-
quid aliò transferri posset Plauti iocus , & alteru-
tro ex his modis legi. aut,

— neque quidquam melius est mihi.

*Ut opinor, quam ex me ut VVAM faciā LINEA
LONGA, mi laqueo collum quando obstrinxero.
sic enim non modò personæ decorum seruantur,
siquidem muliercularum potius est , quam ad do-
mesticos usus filo suspendere , quam litteras face-
re; sed etiam ad nomē ſafuam, hoc eſt, quia quo no-
mine anus illa vocabatur, alluditur. id quod inſo-*

A a s lens

Nous hu-
ies loci
interpre-
tatio.

In Plaut.

Ies Plauto nō esse ex nominis significatione iocū captanti, quis ignorat aut (quoniam litteram, & longum cōstantissimè legitur, hoc in libris manu exaratis, illud vbiq[ue]) minore litterarū varietate,

—neque quidquam molius est mihi,

*Vt opinor, quam ex me ut VV. A. M. faciam A. D.
LITERAM,*

Longum mi laqueo collum quando obstrinxero.

Nempe ad litteram, & nominis sui similitudinem Staphyla se vuam faceret, si se pendulam dimitteret. Quæ viri eruditissimi conjectura, quam mecum ille dubitando potius, quam certi quidquam afferendo communicauit, ut similima vero videatur mihi, faciunt profectō, cum quod ea locutio ab vua ad suspendium translata planè Plautina est. sic enim ipse alibi: cùm adolescentis

In Pœn. A. d. l. sc. 2. seruum alloquens dixiflet,

*Ausculta mihi modo, ac suspende te;
respondentem audit seruum,*

*Si quidē tu es mecum futurus pro vua passa pensilis.
tum quod longam lineam lego in hanc sententiā
candem apud Columell. dum, ligato pede,
inquit, longa linea, gallina custoditur. tum demum
quod fili flexus circa racemi caput, ac nodi complicitio,
vuæque demissio multo melius rem ipsam obiicit oculis, quam cuiuslibet litteræ conformatio. Sed de quæstione hac suspendiaria, in
qua sex septem' de littera vna sententias recen-
suimus, dictum satis. Reuertor ad Plautinas au-
ari hominis notas. Soleptissimus ille porrò est, &
conficiendæ pecuniaæ articulos nouit omnes. In
re aliena ad se corriuanda ORCVS est, ac vul-
tur, qui cadauer expectet: at in re sua elar-
gienda,*

gienda , p v m e x non non æquè est aridus.
Rem suam periisse, séque eradicarier,
Et Diuñm atque hominum clamat continuò fidem,
De suo tigillo fumus si quà exit foras.

Custodis
rerum ri-
dicula.

Quinetiam cùm it dormitum , follem quo ex-
citare igniculum solet , obstringit ob gulam , nç
quid animæ amittat : aquam plorat , cùm lauat,
profundere : quin ei pridem tonsor vngues de-
miserat , collegit , & omnia abstulit prælegmina:
quid verbis opus est ? A B H O C homine famem
vtendam si roges , nunquam dabit. Denique me-
ticulosus , sollicitus , suspiciosus , obseruari ab om-
nibus putat , quo pecuniam loco conditam ha-
beat ; ideoque exoculatos homines vellet , quibus
veretur oculos esse in occipitio. At dolo ablata
creptaque pecunia , hic enim uero miris actus in-
temperiis , ac de mentis sanitate deiectus incurrit
in obuium quemque , de thesauro interrogat , pal-
lium exutit , scrutatur inter tunicas , manum
dexteram , sinistram , tertiam exposcit , implorat
quantum est hominum ac Deorum , ipse se ex-
cruciat , ipse se ad insaniam , ad suspendium cogit.

Metus
amittendæ
rei.

Insania fi-
nis auar-
tie.

Perge. PARASITI , famelica hominum natio ,
& frugibus consumendis nata , quām veris suisque expressi
coloribus Plautinam in scenam veniunt ?
 Q V A S I mures semper edunt alienum cibum , suo
verò succo viuunt tanquam cochlear , si ros non
cadit . vna illos alit ac sustinet spes cœnatica : ni-
mirum hoc illi negotium vnicè curant , nihilque
metuunt magis quām

Ne tristi domicœnio laborent:
idcirco tanquam umbræ te te consequuntur , ti-
bique calceatis cum dentibus præstò sunt . nec
propter

Mart.lib.
1. ep 79.

382 LIB. III. PRÆL E C. III.
propterea collatiuos hosce ventres vnquam pla-
caueris: oppreas tu illos licet, continuo tamen fa-
me fauces lippiant, iejunos videbis tanquam ina-
ne doliū, bicongium, barathrum. Usque adeò sem-
per adhæret ad infimum vētrem fames, & edilita-
tem perpetuam sine populi suffragio gerunt. Vul-
tis aliquem ex hisce capitonibus audire? Nam quia
edacitate nemo possit eos vincere, his cognomen-
tum factum est duris capitonibus.

Famem fuisse suspicor matrem mihi,

Nam postquam natus sum, satur numquam fui,

Sed quam ego matri mea refero inuitissimus,

Eam mihi numquam reuulit mater graiam,

Nam me illa in alio menses gestauit decem,

At ego illam in alio gesto plus annos decem.

Atque illa puerum me gestauit parvulum,

Quo minus laboris illam cepisse existimo.

At ego non pauxillulam in utero gesto famem,

Verian hercle multo maximam, & grauissimam.

Uteri dolores mihi oboriuntur quotidie.

Sed matrem patere nequeo, nescio quomodo.

Audiui hoc sape vulgo dictum dicier,

Solere elephanum grauidam perpetuos decem

Esse annos, eius ex semine bac cerio est fames:

Nam iam complures annos utero heret meo.

Nunc si ridiculum hic hominem queret quispiam,

Venalis ego sum cum ornamentis omnibus,

Inanimentis explementum querito.

Oratio una interit hominum pessime,

Eaque optima hercle meo animo & scitissima,

Qua ante vrebantur VENI illo ad coenam, sic face:

Promitte vero ne grauare, est coniquidum:

Volo inquam fieri, non omittam quin eas.

Nunc

*Vannes
mater pa-
bati.*

*Radem
lia.*

*Partus
Elepharti.*

*In uitatio
ad coenā.*

*Nunc repererunt ei verbo vicarium,
Nihil quidem hercè verbum, ac vilissimum:
VOCE M te ad cœnam nisi egomet cœnem foris.
Ei hercè verbo lumbos defractos velim.*

Sed reuocemus intrò ad siparium Gnatones istos
plus æquo supparasitatos : ecce enim fors exit
ADOLESCENS attentus ac tristis, & quem sui pla-
nè pœnitet, ac palam pudet. quanto cum decoro,
quàm moratè, quàm scitè loquitur.

*Recordatus multum, ac diu cogitaui,
Argumentaque in pectui multa institui
Ego, atque in meo corde, si quod est mihi cor,
Eam rem voluntari, & diu disputavi,
Hominem cuius rei, quando natus est,
Similem esse arbitrarer, simulacrumque habere:
Id reperi iam exemplum.*

*NOVARVM adiutum esse arbitror similem ego ho-
minem.*

*Quando hic natus est, ei rei argumenta dicam.
Ædes cum exemplò sunt parata, expolita,
Facte probè, examus sim;*
*Laudant fabrum, atque ædes probant, sibi quisque
Inde exemplum expectunt, sibi quisque simile
Suo usque sumptu, opera nec parcunt sua.
At ubi illo immigrat nequam homo, indiligenſque
Cum pigra familia immundus, instrenuus;
Hic iam adib⁹ vitium additur,
Bona cum curantur male.*

*Atque illud sape fit, tempestas venit,
Confringit tegulas imbricēsque; ibi
Dominus indiligenſ reddere alias neuolt;
Venit imber, lauit parietes, perpluunt
Tigna, putrefacit aer operam fabri.*

Adolescē-
tis perturbā
mores
pristinos
descrī-
bit.

Homo
cui rei q̄
milia.

Domus
ob inco-
larum deo-
sidiam et
ruinolas.

No

Nequior iam factus est usus adium,
 Atque haud fabricula : sed magna pars homi-
 num
 Moram hanc induxerunt : si quid numero sarciri
 potest,
 Usquedum mantant, neque id faciunt, donicum
 Parientes ruunt : adificantur ades tota denuo.
 Hac argumenta ego adficiis dixi. nunc etiam
 volo

Parentes
 fabrorum
 similes.

Filii à
 parentum
 potestate
 disceden-
 tes.

Ignavia
 in rerum
 iniisi.

Amor
 pluviae
 simili.

Dicere, ut homines adium esse similes arbitremini.
 Primum parentes fabri liberorum sunt,
 Et fundamentum substruunt liberorum,
 Excollunt, parant sedulo infirmitatem,
 Ut & in usum boni, & in speciem populo
 Sint, sibique aut materia non parcunt,
 Nec sumptus ibi sumptui esse ducunt.
 Expoliunt, docent litteras, iura, & leges,
 Sumptu suo, & labore nituntur, ut
 Alij sibi esse similes illorum expetant.
EGO ad id frugi usque & probus fui, in fabrorum
 potestate dum fui:
 Posteaquam immigravi in ingenium meum,
 Perdidit operam fabrorum illico oppido:
VENIT ignavia, ea mihi tempestas fuit,
 Ea mihi aduentu suo grandinem, imbrémque attulit,
 Hec verecundiam mihi, & virtutis modum
 Deturbauit, detexitque me illico.
 Post illa me obtegere negligens fui:
 Continuo PRO imbre **Amor** aduentit in cor meum,
 Is usque ad peccatum permanauit, permadefecit
 Cor mihi, nunc simul res, fides, fama, virtus,
 Decusque deseruerunt: ego sum in usu
 Factus nimio nequior, atque adepol ita

Hoc

Hac tigna humide purent, non videor mihi
 Sarcire posse ades meas, quin tota
 Perpetuernant: quin cum fundamento
 Perierint, nec quisquam esse auxilio queas.
 Cor dolet, cum scio, nunc ut sum, atque ut fui,
 Quo neque industrior de iunendute erat
 Arte gymnastica, disco, hastis, pila,
 Cursu, armis, equo; vicit ab am volupte
 Parsimonia, & duritia; disciplina aliis eram,
 Optumi quique expetebant eam doctrinam sibi.
 Nunc vero nobil sum, idq; mox opte ingenio repperi.

Verum transferte iam aures atque animum ad SERVORVM par, qui in occursu miris se conuiciis, contumeliasque abunde consalutant. credat quis iratos male esse, & pugnis rem illicet decreturos, nisi sciat decorum à Plauto seruari. Nimirum sic honesti, ac bene liberaliterque educati ciues ab officiosis vtrò citroque verbis negotium exordiri solent, ita hac vilia hominum capita, nihil serio dicere, ageré ve incipiunt, quinq; antis per maledictis, & conuiciis proludant.

Seruorum morum que seruiliū de scriptio.

Gymnasum flagri salueto. si inane
 Quid agis gustos carceris? si inane
 O catenarum colonae.

Si Ocioſa ſeruorum ſalutatio nes.

O virgatum laſciuia. si inane
 Vin' te follem pugillatorum faciam? si inane
 Et pendente incursam pugnis?

Vin' tibi oculos elidam, ut Sepius facium coquid? Satis amicè ac liberaliter, ut seruos decet. Sed quid ille, qui argentum socio daturus, sic cum primùm videret, officioſe scilicet compellat?

Congrētæ contumeliasque appellatio nes.

Ebo impure, in honeste, iniurie, illex, labes populi, PECVNIE. Accipiter, anide, atque inuidie.

Pro

Regumque occisorem dici velit: qui macharam futura hostium strage consoletur: qui hominum animas exorbeat, legiones hostiles aspectu terret, occursu fuget, spiritu difflet quasi vetus folia.

Auari de- scriptio. His silentio prætermisssis, hominem ILLIBE- RALEM, perparcè parcum, auarum, sordidum, rapacem, hiulcum, miluinis & aquilinis vngulis, animaduertite, Auditores, quām graphicè ponit ob oculos, & conquisitis vitiorum sordibus, quæ in hoc hominum genus confluunt, quām appositè monstrum concinnat non sine risu atque indignatione exhibilandum. Primum perpetuus est pecuniolæ suæ custos, veluti sacrorum ædituus:

*Peruigilat noctes totas, sum autem interdius
Quasi claudus futor domi sedet totos dies.*

Ad hæc inhumanus ipse ad inhumanitatem seruos informat.

Inhu-
manitas au-
xiliis pro-
pria.

*Cave quemquam alienum in aedes intromiseris.
Quod si quisquam ignem querat, extinguiri volo,
Ne causa quid sit, quod te quisquam queritet:
Nam si ignis visuet, tu extinguere extemplo.
Tum aquam aufugisse dicito, si quis petat.
Cultrum, securim, pistillum, mortarium,
(Quæ utenda vasæ semper vicini rogant)
Fures venisse, atque abstulisse dicito.
Profecto in aedes meas, me absente, neminem
Volo intromitti: atque etiam hoc predico tibi,
Si bona fortuna veniat, ne intromiseris.*

Inhumanus enim uero Dominus, & odiosus adeò monitor, vt famulos cogat etiam ad suspendium. certè Anus illa, vt auari intemperias Heri effugiet, de tumultuario mortis genere secum delibera- re cœpit.

neque

neque quidquam melius, inquit, est mihi
Ut opinor, quam ex me ut unam faciam litteram
Longam, mi laqueo collum quando obstrinxero.

Disputatio
de Plautina
littera
longa.

Sed resistit hic paulum (sic enim audire mihi videor ex auditoribus non neminem) quænam
LITTERA HÆC LONGA est, quam faciunt ij, qui
se suspendunt tantisper (vt alius Plautinus quo-
que seruus loquitur) donec transeat ægrimonia?
Dicam: nec verebor, ne mihi prælegenti, varieta-
tēmque aduersus fastidium captanti, vitio den-
tur huiusmodi parerga. Sunt, qui nullam certam
litteram designari putent, sed characteres solito
grandiores atque palmares, vt possint ab omni-
bus procul legi. ita par eruditorum nobile Dion.
Lambinus, & Andreas Turnebus. Sunt, qui non
dissimili ratione litteras interpretentur, quæ no-
minibus præponi solent, & capitales appellantur.
Alij, in quibus nomen profitetur suum Ioseph
Castilionius, litteram L, alij Græcum Λ, alij τ es-
se Plauto litteram longam arbitrantur. Sed pri-
mos acriter insectatur Iustus Lipsius tanquam
oblitos Romanorum moris, apud quos olim mi-
nusculæ, quibus nunc vtimur, usurpatæ non fuere
notæ. Sed immerito eos carpit, mea quidem sente-
tia. neque enim ignorauerunt illi, vnum Quiriti-
bus fuisse scribendi genus: sed cum sciret, illud po-
tuisse aut produci grandibus & maximis litteris,
vt ait Cicero, & cubitum longis, vt ludit Plautus,
aut minutis litterulis, vt loquitur idem Tullius;
existimatunt, Plautinum iocum ad aliquam ex
litteris cubitalibus esse referendum. Potius con-
uicio Lipsiano vapulare debuerant secundi, qui
longam Plauti litteram, primū in vnaquaque sen-

Quid de
ea alijs scri-
biant.
In Aul.
Plau libe.
24.c.31.

lib. 2.c.9.

De rebus
pron. c. 8.

tentia characterem, & veluti ductorem clementarij agminis interpretantur. Nec minus aberrant, qui ad L, confugiunt: cum figuram huius litteræ non magis pedibus exprimant qui pendunt, quàm qui suis humi vestigiis insistunt. nam qui ad flexum obstipumque collum id forte referrent, inuertere deberent elementum. Addite, quòd isti imperitè sentiunt, L, sicut apud nos, ita apud Veteres fuisse ceteris longiorem: siquidem, vti dicebam, litteræ olim Romanis quadratae, ac pares erant. Nec mihi sententiam suam satis probant, qui hominem pendentem diuaticatis cruribus, cum A comparant, quasi eadem utriusque figura sit: hi enim non videntur inter hominis partes enumerare caput & petus, quas partes in A non reperiunt. Doctius interpretamentum est Cœlij Rhodigini, qui ad elementum T, Plautinas ambages ait referri oportere: quia qui pendet, eius planè litteræ reddit imaginem: pendulum enim libratumque corpus lineam à summo ad imum productam exprimit, tignum verò aut trabs, ex qua laqueus demittitur, transuersum litteræ ductum fingere videatur. Atque hinc est, quòd in iudicio vocalium Lucianus facetè inducit Σ obloquentem aduersus T litteram furacem, ac dignam, quæ supplicium in sua figura sustineat, atque in crucem ac furcas, quas ipsa exprimit, extollatur. Sed hæc quamquam erudita, non tamen ostendunt T litteram esse longam, eminentemque, quod ad Plauti iocum explicandum necessarium erat. Quare longè iis, quos adhuc nominaui, perspicacijs homo omnium oculatissimus I. Cæsar Scaliger. { à quo

quo mutuatus idem videtur Iustus Lipsius) vnum
vidit inter elementa characterem ceteris proce-
tiorem , ac pendentis statim accommodatum,
i litteram loquor , quæ ex gestino i sepe ab
Veteribus contrahebatur in vnum, ac supra cete-
ros apices litterarum extendebatur. vt graphicè
quidem videatur referre eum , qui se ipso produ-
cet oblongiorque fit , dura rectus pendet. Ve-
ram quamvis hæc ita se habeant , ingeniosèque
dicta sint omnia ; tamen ex animo nunquam
meo auelli potuit iniecta pridem suspicio insi-
gnioris aliquius mendi , quo locus ille vitiatus
frustra viros doctissimos in istæ dissidia velita-
tionesque distulerit : donec me , è vestro erudi-
torum numero , Auditores , sed qui mihi ex omni
numero eximius semper fuit , Hieronymus
Aleander coniectura in hunc locum sua mirificè
confirmavit. Etenim hic , quod præter alia inde-
corum ei videretur , anum & seruam argutari
de re litteraria , litteratisque tantum viris cogni-
ta, imò (vt Taubmannus hîc ait) ne doctis quidem
omnibus; admonuit me , quem in Plautina illa lit-
tera hærentem animaduerterat , vt viderem , nū-
quid aliò transferri posset Plauti iocus , & alteru-
tro ex his modis legi. aut,

— neque quidquam melius est mihi.

Ut opinor, quam ex me ut VVAM faciā LINEA

LONGA, mi laqueo collum quando obstrinxero.

sic enim non modò personæ decorum seruat, si quidem muliercularum potius est , vnam ad do-
mesticos usus filo suspendere , quam litteras face-
re; sed etiam ad nomē ταφυλη, hoc est, vna, quo no-
mine anus illa vocabatur, alluditur. id quod inso-

Noua hu-
ius loci
interpre-
tatio.

In Plaut.

A a s lens

lēs Plauto nō esse ex nominis significatione iocū captanti, quis ignorat aut (quoniam litteram, & longum cōstantissimè legitur, hoc in libris manu exaratis, illud vbique) minore litterarū varietate,
—neque quidquam molius est mihi,

Vt opinor, quā ex me ut VVAM faciam AD LITERAM,

Longum mi laqueo collum quando obstrinxero.

Nempe ad litteram, & nominis sui similitudinem Staphyla se vnam faceret, si se pendulam demitteret. Quæ viri cruditissimi coniectura, quam mecum ille dubitando potius, quam certi quidquam asserendo communicauit, ut simillima vero videatur mihi, faciunt profectō, cum quodd e locutio ab vna ad suspendium translata planè Plautina est. sic enim ipse alibi: cùm adolescentes seruum alloquens dixisset,

In Pœn.
A. A. I. sc. 2.

*Ausculta mihi modo, ac suspende te;
respondentem audit seruum,*

*Si quidē tu es mecum futurus pro vua passa pensilis.
tum quodd longam lineam légō in hanc sententiam eandem apud Columell. dum, ligato pede,
inquit, longa linea, gallina custoditur: tum demum
quodd fili flexus circa racemi caput, ac nodi complicatio, vñaque demissio multo melius rem ipsam obiicit oculis, quam cuiuslibet litteræ conformatio. Sed de quæstione hac suspendiaria, in
qua sex septémve de littera vna sententias recen-
suimus, dictum satis. Reuertor ad Plautinas auari hominis notas. Soleritissimus ille porrò est, &
conficiendæ pecuniaæ articulos nouit omnes. In
re aliena ad se corriuanda orcus est, ac vul-
tut, qui cadauer expectet: at in re sua elar-
gienda,*

gienda, p v m e x non non æquè est aridus.

Rem suam periisse, séque eradicarier,

Et Diuum atque hominum clamat continuò fidem,

De suo tigillo fumus si quà exit foras.

Custodia
terum ri.
dicula.

Quinetiam cùm it dormitum, follem quo ex-
citare igniculum solet, obstringit ob gulam, nè
quid animæ amittat: aquam plorat, cùm lauat,
profundere: quin ei pridem tonsor vngues de-
miserat, collegit, & omnia abstulit prælegmina:
quid verbis opus est? A B H O C homine famem
vtendam si roges, nunquam dabit. Denique me-
ticulosus, sollicitus, suspiciosus, obseruari ab om-
nibus putat, quo pecuniam loco conditam ha-
beat; ideoque exoculatos homines vellet, quibus
veretur oculos esse in occipitio. At dolo ablata
ereptaque pecunia, hic enim uero miris actus in-
temperiis, ac de mentis sanitate deiectus incurrit
in obuium quemque, de thesauro interrogat, pal-
lium excutit, scrutatur inter tunicas, manum
dexteram, sinistram, tertiam exposcit, implorat-
quantum est hominum ac Deorum, ipse se ex-
cruciat, ipse se ad insaniam, ad suspendium cogit.

Metus
amittende
rei.

Insania s.
qis auarit.
tie.

Perge. PARASITI, famelica hominum natio,
& frugibus consumendis nata, quam veris suisque descriptio.
expressi coloribus Plautinam in scenam veniunt?
QVASI mures semper edunt alienum cibum, suo
verò succo viuunt tanquam cochleæ, si ros non
cadit. vna illos alit ac sustinet spes cœnatica: ni-
mirum hoc illi negotium vnicè curant, nihilque
metuunt magis quam

Ne tristi domicœnio laborent:

idcirco tanquam umbræ te te consequuntur, ti-
bique calceatis cum dentibus præstò sunt. nec

propter

Mart.lib.
1. cap 79.

propterea collatiuos hosce ventres vnquam placaueris: opreas tu illos licet, continuò tamen fame fauces lippiant, ieunios videbis tanquam inane doliū, bicongium, barathrum. Usque adē semper adhæret ad infimum vētrem fames, & edilitatem perpetuam sine populi suffragio gerunt. Vultis aliquem ex hisce capitonibus audire? Nam quia edacitate nemo possit eos vincere, his cognomenum factum est duris capitonibus.

Famem fuisse suspicor matrem mibi,

Nam postquam natus sum, satur numquam fui,

Sed quam ego matri mea refero inuitissimus,

Eam mihi numquam reculit mater grāiam,

Nam me illa in alio mensē gestauit decem,

At ego illam in alio gesto plus annos decem.

Atque illa puerum me gestauit parvulum,

Quo minus laboris illam cepisse existimo.

At ego non pauxillulam in utero gesto famem,

Verum hercle multo maximam, & grauissimam.

Uteri dolores mihi oboriuntur quotidie.

Sed matrem patere nequeo, nescio quomodo.

Audiui hoc saepe vulgo dictum dicier,

Solere elephantum grauidam perpetuos decem

Esse annos, cuius ex semine hac certò est fames:

Nam iam complures annos utero habet meo.

Nunc si ridiculum hic hominem queret quispiam,

Venalis ego sum cum ornamenti omnibus,

Inanimentis explementum querito.

Oratio una interiit hominum pessime,

Eaque optima hercle meo animo & sciissima,

Qua ante vrebantur: VENI illo ad cœnam, sic face:

Promitte vero ne grauare, est conmodum:

Volo inquam fieri, non omittam quin eas.

Nunc

*Yames
mater pa-
rati.*

*Hadem
lia.*

*Parents
Elepharti.*

*Invitatio
ad cœnā.*

*Nunc repererunt ei verbo vicarium,
Nihil quidem hercè verbum, ac vilissimum:
VOCE M te ad cœnam nisi egomet cœnem foris.
Ei hercè verbo lumbos defractos velim.*

Sed reuocemus intrò ad siparium. Gnatones istos
plus æquo supparasitatos: ecce enim fors exit
ADOLESCENS attentus ac tristis, & quem sui pla-
nè pœnitet, ac palam pudet. quanto cum decoro,
quam moratè, quam scitè loquitur.

*Recordatus multum, ac diu cogitaui,
Argumentaque in pectus multa institui
Ego, atque in meo corde, si quod est mihi cor,
Eam rem volutaui, & diu disputaui,
Hominem cuius rei, quando natus est,
Similem esse arbitrarer, simulacrumque habere:
Id reperi iam exemplum.*

*NOVARVM adiutum esse arbitror similem ego ho-
minem.*

*Quando hic natus est, ei rei argumenta dicam.
Ædes cum exemplo sunt parata, expolite,
Facta probè, examus;*
*Laudant fabrum, atque ædes probant, sibi quisque
Inde exemplum expectunt, sibi quisque simile
Suo usque sumptu, opere nec parcunt sue.
At ubi illo immigrat nequam homo, indiligensque
Cum pigra familia immundus, instrenuus;
Hic iam adibus vitium additur,
Bona cum curantur male.
Atque illud sape fit, tempestas venit,
Confringit tegulas imbricesque; ibi
Dominus indiligens reddere alias neuolt;
Venit imber, lauit parietes, perpluunt
Tigna, putrefacit aer operam fabri.*

Adolescē-
tis percaū
mores
primitivis
descrī-
ptio.

Homo
cui rei g-
milia.

Dominus
ob inco-
larum deo-
fidiam
ruindas.

No

*Nequior iam factus est usus adium,
Atque haud fabriculpa : sed magna pars homi-
num*

*Moram hanc induxerunt : si quid nimmo sarciri
potest,*

Vsquedum mantant, neque id faciunt, donicum

Parientes ruunt : adificantur ades tota denuo.

*Hac argumenta ego adificis dixi. nunc etiam
volo*

Dicere, ut homines adium esse similes arbitremini.

Primum parentes fabri liberorum sunt,

Et fundamentum substruunt liberorum,

Excellunt, parant sedulo infirmitatem,

Ut & in usum boni, & in speciem populo

Sint, sibique aut materia non parcunt,

Nec sumptui ibi sumptui esse ducunt.

Expoliunt, docent litteras, iura, & leges,

Sumptui suo, & labore nientur, ut

Alij sibi esse similes illorum expetant.

*EGO ad id frugi usque & probus fui, in fabrorum
potestate dum fui:*

Posteaquam imigravi in ingenium meum,

Perdidit operam fabrorum illico oppido:

VENIT ignania, ea mihi tempestas fuit,

Ea mihi aduentu suo grandinem, imbrémque attulit,

Hec verecundiam mihi, & virtutis modum

Deturbauit, detexitque me illico.

Post illa me obtegero negligens fui:

Continuo PRO imbre Amor aduenit in cor meum,

Is usque ad pectus permanauit, permadefecit

Cor mihi, nunc simul res, fides, fama, virtus,

Decusque deseruerunt; ego sum in usu

Factus nimio nequior, atque adepol ita

Hoc

*Parentes
fabrorum
similes.*

*Filiij à
parentum
potestate
disceden-
tes.*

*Ignavia
in rerum
initiis.*

*Amor
pluviae
simili.*

Hac tigna humide putrent, non videor mihi
Sarcire posse ades meus, quin rata.

Perpetuament: quin cum fundamento

Perierint, nec quisquam esse auxilio queat.

Cor dolet, cum scio, nunc ut sum, atque ut fui,

Quo neque industrior de sinuente erat

Arte gymnastica, disco, hastis, pila,

Cursu, armis, equo; vulticabam volupte

Parsimonia, & duritia; disciplina aliis eram,

Optumi quique expetebant eam doctrinam sibi.

Nunc vero nobil sum, idq; mox te ingenio repperi.

Verum transferte iam aures atque animum ad
SERVORVM par, qui in occursu miris se cōuiciis,
contumeliasque abunde consalutant. credat quis
iratos male esse, & pugnis rem illicet decreturos,
nisi sciat decorum à Plauto seruari. Nimirum sicne
honesti, ac bene liberaliterque educati ciues ab
officiosis vltro citroque verbis negotium exordiri
solent, ita hæc vilia hominum capita, nihil serio
dicere, ageré ve incipiunt, quinque aper maledi-
ctis, & conuincius proladant.

Seruorum
morum-
que serui-
lium de-
scriptio.

Gymnasium flagri salueto.

Ocioſa
ſeruorum
ſalutatio-
nes.

Quid agis quæſtos carceris?

Q catenarum colone.

O virginis laſciuia.

Vin' te follem pugillatorum faciam!

Et pendente incussem pugnis?

Vin' tibi oculos elidam, ut Sepiis faciunt cogit.

Satis amicè ac liberaliter, vti seruos decet. Sed
quid ille, qui argentum socio daturus, sic cum cum
primùm videt, officioſe scilięt compellat?

Congreſſa
contum-
eliari ap-
pellatio-
nes.

Ehò impure, in honeste, in inre, illex, labes populi,

PECVNIE. Accipiter, anide, atque inuidie.

Pro

Procatrapax, et abax: trecentis versibus

Tuas impuritias veloqui nemo potest.

Accipis ne argenteum accipe sic argenteum, impudens.

Alter, qui linguam habebat referendas natam
gratia,

Parpari seddicum. *Sine respirare me (inquit) tibi et respondet am.*

Vir summe populi stabulon sera iricinum,

Carnificinum cribrum, subiculum flagrum,

Compedium tritor, pistrinorum ciuitas,

Penniferue, larco, edax, furax, fugax,

Sed si mihi argenteum, da mihi argenteum, et impuden-

EODEM mihi pretio sal perhibetur quod tibi.

Vultis aperiam, Auditores, cuius esse rei similex
hoc genus homines existimem? dicam, & ut spe-
ro, alsequar oratione, quod mente comprehen-
sem habeo; si tamen prius, quid mihi acciderit
paucis ante diebus, verbo expediam. Eram no-

Baiulus è
saxo fabre: *Baiulus è saxo: non infabre factus aquam fundit-*
fatus. *è cado: quem circa locum, tanquam ad signum*

Baiulorū
descriptio. *militiae cogi quotidie folet manipulus Baiulo-*
rum, hoc est, hominum, quos non minus quam
fontinalem illum Baiulum marmoreos credas,
atque è saxo semisculptos, aut duro stictacos è ro-
bote, ac malè complanatos. Sed et mihi ad son-
tem duo ex hoc ordine male tum quidem fariati,
secundum noscere quid alterantes, eredo de humeris
maiori aut minori prelio locandis; cum etec-
crotios ex eadem familiare bene gesta atque ge-
stata superuenit ex aduerso, elatque hinc sitra, al-
terum, qua parte occipitum in column desinat
torosum planè ac cervicosum, quanta maxima
potest

poteſt vi iectuque palmari ac ſonanti cædit : co-
démque tempore , dextera in pugnum contracta,
alteri humeros quaſi foreſ validiſſimè pulsat, hīc
ſocius qui mecum ibat , veritus ne id principium
pugnæ foret , parūm abſuit , quin illicē accurre-
ret , ac veluti rixantibus intercederet. Sed ego ,
bono,inquam, ſi animo : hi, ſi nescis , delicias ſibi
faciunt , ſcalpuntque ſe molliter , dum ſicuti vi-
des ſeſe pugnis fodiuſt : ſalutationis hoc genus
eft manu loqui. atque vt æra campana , quorum
lingua malleus eſt , non alia ratione , quam put-
ſando loquuntur ; ſic iſti , quorum in manib⁹
eft lingua , pulsantes ſeſe conſalutañt. Cuius rea-
ſimiles.

At quanto nobilius ſeſe honestus & gra-
uis , cui cor modeſte ſitum erat , cum adoleſcen-
te contendit ſuper dote? dum adoleſcens ſororem
ſuam ſeni primario ciui tradere ſine dote indi-
gnum putat , ille non niſi indotatam accipere
conſtituit. In quo ridiculum quid interuenit tam
aptum ad ſeueritatem fabulæ mitigandam , mo-
rēſque iuxta collatos exprimendos , vt nescias vtrū
plus admireris , facetumne mancipij atque op-
portunum in re ſubita commentum , an Senis
ſerium honestumque reſponſum. nam cùm Ado-
leſcens obſfirmato animo dotis loco agrum ſub-
urbanum offerret , eius ſeruuſ qui ægrē ferebat
ab alienari ab domo fundum ac villam , id eſt (vt
ille aiebat) nutrīcē ſuam ; ad Senem clām ac-
cedit , & quaſi cum eo ſecretum communicaturus
ſic in aurem inſuſurrat :

*Per Deos, utque homines dico , ne tu illunc agrum
Tuum ſueris unquam fieri , neque nati tui.
Ei rei argumentum dicam.*

Fam. Strada.

Bb

Pri

Primum omnium, elim terra cùm proscinditur,

In quinto quoque sulco moriuntur boves.

A C H E R V N T I S ostium in nostro est agro.

Tum vinum, priusquam coactum est, pendet putidum:

Post id, frumenti cùm alibi messis maxima est,

Tribus tantis illuc minus reddit, quam obseueris.

Opportunè ac sapienter ad hæc Senex;

Hem ISTO in agro oportet conseri mores malos,

Si in conserendo possint intercidere.

*At alter nihilo minus pergit in malorum Ilia-
gori*

Neque unquam quisquam est, cuius ille ager fuit,

Quin pessumè ei res vorterit, cuius fuit,

Aly exultatum abierunt, aly emortui,

Aly se suspendere: audi cetera,

Nam fulgurata sunt hic alterna arbores,

Sues moriuntur angina hic acerruma,

*Oues scabrae sunt, tam glabre, quam est hac ma-
nus:*

Hominum nemo extat, qui ibi sex menses vixerit,

Ita cuncti solstitiali morbo decidunt.

*HOSPITIVM est calamitatis, quid verbis
opus est?*

Quancumque malam rem querens illuc reperies.

*Hic oblata rursus occasione Senex appositè ac
festiuè:*

Iste est ager profecto, ut te audiui loqui,

Malos in quem omnes publicè mitti decet.

Sicut fortunatorum memorant insulas,

Quò cuncti, qui et atem egerunt castè suam,

Conueniant; contrà istuc derudi malefices

Equum videtur. — — —

Mores
mali se-
tendi.

Mali quò
amadādi.

Verum

Verum hæc verba tam scitè prolata transferunt iam me à personarum decoro ad alteram partem, in qua de P R A E C E P T I S, quæ Plautus ad vitam honestè traducendam suppeditat, dicturus sum. Sed audio, qui me hinc abeuntem reuocet reprehendatque, quasi in iis quæ hinc atque hinc ex Plauto legimus exemplis non tantum insit quantum præ nobis ipsi tulimus momenti ad Plautini decori commendationem: ut enim nullus adeò malus est liber, quin complectatur aliquid boni; ita licet laudandi sint quos sedulò conquisiuimus loci, posse tamen ex eodem Poëta nonnullos excerpti reprehensione dignos. Scio malorum quoque Scriptorum voluminibus commune hoc esse: ideoque non videri Plautum ubique vniuersèque propterea commendandum. scio à nonnullis hoc ipso violati interdum decori nomine illum perstringi. scio Velabrum, ttes Viros, Tuscum vicum, Cloacinæ sacrum, aliaque Romana nomina Plautinis inserta Comœdiis, quæ Thebis aut Epidauri dabantur, negotij molestiæque plurimum attulisse Latinis Aristarchis. Sed hæc ad calculos vocare, disceptareque diligentius, an aliquo Plautus loco declinas videatur à via, non est meum, qui (ut sæpe sum prolocutus) laudatoris suffragatoriisque, non Iudicis partes ago. Aggrediar igitur ad eā, quam proposui, reliquam disputationem. Quamquā perstringendo rē paucis, curabo ut vnius partis prolixitatem alterius breuitate compensem. Aio Plautinas Comœdias abundare documentis ad rerum opportunitates & commodā utiliter occupanda, vitamque in ciiali hominum consuetudine compo-

B b 2. nendam:

Quid obii.
ciatur ad.
uersū
Plautinū
decorum.

Vitz do.
cumenta
ex Plauti-
nis fabu-
lis.

nendam : idque interdum in uniuersa Dramatis fabula doceri, quæ humanæ speculum vitæ refert in eam intuentibus ; saepe in singulis præcepti- nibus indicari , quæ traditæ in loco, mirum quan- tum mores instruunt , hominemque se ipso sa- pientiorem sedulò reddunt. Age , quisquis sub Domino es, atque in Aula degis , disce ab Epidico Plautino, quid te potissimum deceat.

Præceptū
famulis
q̄atūm.

P L V S scire satius est , quam loqui seruum ho- minem:

Ea sapientia est.

Sapienter , ac propemodum ex oraculo. Dissimu- lare sapientiam in tempore , nulli profectō non vtile ; at apud alium seruienti necessarium orna- mentum est. Falluntur , qui se argutulos diser- tisque vidēri volunt apud Principem , à quo si consulantur , facundiam illicet perquam medita- tè promunt omnem , quantumque præceptorum collegerint toto anno , semel effundunt. P R I N- C E P S non præceptorem , sed indicem cupit: amat discere , non doceri. Atque ego quidem si (quantum ad hoc attinet) Aulico prospicerem , qui adhiberi solet in consilium ; amicè commo- nerem , ne multis ambitiosèque in noua senten- tia proponenda philosopharetur : neue eius rei , quam esse è re Principis existimet , author ipse magnificè videri vellet : atque hanc ob causam inter priuata etiam cum eo colloquia abstineret ab aperta ratiocinandi vi , & Inductionem liben- tius usurparet , quod per hanc minus docere vi- deamur , quam per illam. cum enim Inductio in- terrogationis genus sit , in quo paulatim à primo quis progreditur ad postremum , dum assensio-

Inductio
aptissimū
docendi
adimen-
tum.

nem

nem captat, & rem denique concludit euincitque; ita dissimulat victoriam, ut non tam ipse qui dicit, quam is quicum dicit, in veritatis cognitionem venisse videri possit: minus autem existimat se vietum, qui fateatur ipse per se, quam si ab alio conclusus urgeatur: Fingite me cum Dominō agere illiberali, intentoque cūmulandis opibus, non autem adhibendis ad humatiōs usus; propositumque mihi esse, eò illum deducere, ut fateatur, diuitem in usu pecuniarum esse, non in earum tantummodo possessione. Principio (libet enim paucis proludere in hanc sententiam, potius artificij explicandi causā, quam exercendi: ut ex hae velitatione significem quid in pugna, sed cautiū sit agendum) transferam ab eo, quem alloquor, orationem, atque instar Apologi, quid mihi acciderit cū honesto laudatōque viro, si vnam in eius laudibus excipiam profundam auaritiam, explicabo dicam; inter alia, quæ vtrō citrōque sermocinando contulimus, vbi ad rem, quam volebam, penitus deuenimus, scisitatum esse me:num ille statuam Marij appellaret crederētque Dominum Marianæ villæ, vel lētque aliquis huic marmoreo Domino similis esse? negasse tunc illum, rogatūmque causam, eam dixisse, quia vti fruīque ea villa saxum nequeat. rursum me percontatum esse, num Tantulum, qui

Differēt.
modus cū
auarodō
mitio:

— à labris sitiens fugientia capitat

Flumina,

Dominum putaret fluminis & pomorum eandem ille ob causam negasse, ac memorem Senecæ chorū illa retulisse:

Hor. Sat.
1.lib.1.

B b 3 Stat

Stat lusus vacuo gutture Tantalus:
Impendet capiti plurima moxio
Phineis anibus preda fugacior;
Hinc illinc granidis frondibus incubat,
Et curvata suis fletibus ac tremens
Illudit patulis arbor hiatibus.
Hac quamvis audius, nec patiens mora
Deceptus toties tangere negligit,
Obliquatque oculos, oraque comprimit,
Inclusisque famem dentibus alligat.
Sed tunc diuitias omne nemus suas
Demittit proprius, pomaque desuper
Insultant foliis mitia languidis,
Accenduntque famem, que iubet irritas
Exercere manus: has ubi protulit
Et fallilibat, totus in arduum
Autumnus rapitur, syluaque mobilis.

Denique interrogatum à me esse, an crumenam,
 aut arcam nummorum plenam, aut seruum
 thesauri custodem, censeret Dominum pecunia-
 rum? quod cum constanter ille pernegaret, eoque
 causam perpetuò referret, quod seruus vti diuitiis
 nequeat arbitratu suo: tunc verò laudata, quam
 is in promptu habuerat, causa, ex eo petiisse, vt
 eiusdem causæ memor videret, quid responsurus
 sit, si interrogetur, an qui compositis nummis,
 cumulatique magna opum vi, ob auditatem no-
 ui quotidie lucri, non vtitur, sed

— congestis undique saccis

Indormit inhians, & tanquam parcere sacris

Cogitur, aut pietis tanquam gaudere tabellis,

an hic inquam, qui in magna diuitiarum copia,
tamen

*QVÆRIT, & inuenitis miser abstinet, & timet
vit;*

Dominus sit appellandus, an custos? Atq; hac potissimum ratione, sed longè cautiùs & eallidiùs pertractata, præsertim cùm res difficiliores incidunt, agendum existimo cùm Principibus viris, quibus ita subiiciéda est veritas, vt ipsi eam inuenisse suopte ingenio, séq; ipsi correxisse videantur. Haec tenus qua ratione aduersum Dominos se gerant famuli. Pérge, discant etiam à Plauto, quid cum famulis agant Domini, qui si certam expeditamque viam velint de seruitio domestico, déque familia benemerendi, efficiendique ne quid domi turbetur, auferatur, in patrem familias coniuretur, Pœnulum audiant id compendio monstrantem.

Q V E M tu afferuare recte, ne aufugiat voles,

Esca atque potionē vinciri decet,

Facile afferuabis, dum eo vinclo vincies:

Ita istæc nimis lenta vincla sunt escaridæ,

Quam magis intendas, tanto astringunt arctius,

Ita se res habet: hoc hamo capiuntur homines sæpius, quam pisces. Recte ille, Elephantoruna feritatem usque in setuile obsequium demeretur cibus. sed quid ego Elephantos loquor? homines vicitantes aliena quadra, diuitiumque arrosores, vt loquitur Seneca, atque arrisores, quam obnoxij viuunt Potentium imperijs? dumque ad illorum arbitrium nutiumque se totos fingunt, & accommodant, quam dura, quam indigna patiuntur? vt non necesse habeam è vetere Comœdia recordari parasitos, quibus imminuebatur identidem socco caput, atque Aulæ in faciem

Præceptū
Dominis
datum.
Viatus li-
beralitas.

Sen. de be-
nef. lib. 1:

Ep. 17.
Parasiti.

frangebantur: cùm nulla sit hoc tempore hominum natio æquè patiens iniuriarum, atque ea quæ hisce vinculis escariis obligata est.

Iunenal.
Sat. 5.

*Duceris planta, velut iētus ab Hercule Cacus,
Et ponēre foris, si quid tentaueris unquam
Hiscere, tanquam habeas tria nomina. —*

TRIA inquam NOMINA: quid ad hæc hærentes vos aspicio, Rethores, idque ex me more vestro sciscitari gestientes? At reuereri vos addecet tam multos, qui me honoris causâ circumstant, Præfules sapientia ac rerum administratione clarissimos: quorum in me audiendo humanitate non usque adeò abutendum vobis est, vt etiam ad apinas & tricas vestras recognoscendas hodie compellatis. Quamquam vos, viri eruditissimi, horum cupiditati facile, vt arbitror, ignoscetis: quoddque vobis prima addiscentibus gratum erat scire, nescire nunc vestri olim similes Rethores meos pro vestra facilitate non permittetis. præfertim cùm in hoc soluendo trium nominum nodo, magni quoque litteratores operam ponere non indignum litteris, ac lectoribus suis arbitrati sint. Angelus Politianus, magno vir ingenio, triūmque linguarum peritia nobilis, existimat

In Miscel. tribus nominibus Libertos indicari, qui cùm manumittebantur, ad nomen suum addebant nomina Patronorum. ita Eutychidem libertate donatum à T. Cæilio, T. Cæcilium Eutychidem, & Dionysium à Pomponio manumissum, M. Pomponium Dionysium appellari M. Tullius Attico gratulatur. Sanè Tertullianus seruos ad libertatem vocatos, vestis albæ nitore, annuli aurei honore, & Patroni nomine, ac tribu, men- saque

lib. de Re-
sur. carn.
Manumis-
sionis insi-
gnia.

ſāque honorari ſolitos dicit. quare hæc erit ſen-
tentia Iuuenalij Adeò tecum ſuperbè aget con-
uiuij Dominus , quaſi eius libertus ſis , ab eōque
manumiffus, ideoque perinde ac ſi in te magnam
imperij partem adhuc obtineat , ſi quod verbum
inter epulas excidet incauto tibi , iubebit ille
te à conuiuio statim auferri veluti hominem ſibi
obnoxium , quem libertate ſuisque nominibus
donauerit. At Laurentius Valla perpetuus Cefor
litterarum , tribus nominibus mancipium ſigni-
ficari nequifſimum , alludque arbitratur ad ve-
tus ænigma , TRIA cappa pefſima. Siquidem a-
pud Græcos , ſerui qui aut Cilices erant, aut Cre-
tenses , aut Cappadoces , mortalium versutifſi-
mi habebantur ; vt Iuuenali ſensuſ fit : Tecum
actum iri crede in conuiuio , ac ſi ſeruus eſſes ex
iis , quos Græci ſcelestiſſimos existimant , adeo-
que rapieris repente de mensa , non ſecus ac ſi in
te tria illa nationum nomina confluenterent. Verūm
Io. Britannicus Poëtæ Iuuenalis interpres haud
ignobilis , aliò rem ab aliis trahit , affirmatque,
tribus nominibus nobiles describi , qui præno-
mine , nomine , & cognomine vtebantur. quò il-
la ſpectant tum Aufonij in Gryp.ternarij numeri ,

Hominum
versutifſi-
mi qui.

Nobilium
appella-
tiones.

Tres equitum turme , tria nomina nobiliorum:
tum Pauli Manutij huc transferentis Adagium ,
HOMO trium litterarum , quo nobiles affirmat In Adag.
indicari , quorum tria nomina primis tantum literis ſcribebantur ; quaſi Iuuenalis dicat . Si tu
inter epulandum tentaueris vnquam hiscere , ac
ſermonem miscere nobilium libertate tanquam
tribus insignitus nominibus ; aſportaberis illicet
è conclavi , nec vlla habebitur ratio nobilitatis

Edyll. 4.

Homo
trium lit-
teratum.

Homo
trium lite-
rarum ali-
ter usus
patum.

Postremò non deest, qui hominem trium nominis
interpretetur furem, ut idem sit, quod apud
Plautum in Aulularia ludentem, homo trium
litterarum. Nam hunc, cui non licere super men-
sam quidquam loqui Iuuenalis hic ait: paylo ante
dixit, obseruari magna seruorum suspicione tan-
quam furem, ideoque ad bibendum. phialam, non
poculum ex auro gemmisque dari,

Vel si quando datur, custos affixus ibidem,

Qui numeret gemmas, vnguesque obseruet acutos.

Et hoc ipso loco cum furace illo pastore compa-
ratur, quem prædas abigentem Hercules è specu
magna arreptum vi pedibus abstraxit: quasi idem
periculum immineat huic conuiuæ, nempe ob-
eandem culpam:

Duceris planta, velut ictus ab Hercule Cacus,

Et ponere foris, si quid tentaueris unquam

Hiscere, tanquam habeas tria nomina. —

Redeo ad Plautum. Vultis d o m i n o s æquè, ac
s e r v o s paucis litteris, vñóque versiculo ad om-
nem vitam persanctè ac sapienter informari? acci-
pите quid Senex adolescenti filio de dictis meliori-
bus instillet.

Præceptū
Dominis
ac seruis
datum.

*BENE ACTA benefactis aliis pertegito, ne per-
pluant.*

Virtutum
exercita-
tio.

Enimuerò siue ad virtutes, siue ad beneficia di-
ctum referas, nihil illo reperies humanæ vitæ
salutarius. Refer ad perpetuam, nec vñquam in-
tersistentem virtutum exercitationem, præce-
ptum habes ad sanctimoniaz palmam conten-
denti expeditissimum. Qui vñico virtutis facino-
re securum se arbitratur, errat, nisi aliarum quo-
que exercitatione virtutum stabiliat firmetque
id,

id, quod solum per se nutat ac ruit. VIRTVS virtutis eget fultura, ne cadat. non satis est icclisse fundamenta, parietes extulisse, mediana cubicula separasse; sine tecto accipiet domus inimicum imbre, factoque vitio passim perpluet, atque ad terram corruet. Ita & tu te similem domui crede: si quid bene pudiceque semel feceris, idq; esse diuturnum cupis, adde nouum facinus quo prius tegas, atque hoc rursum alio facinore fartum tectumque cura: alioqui, si benefacta benefactis continenter aliis non integes, breui perpluent. Refer hoc Plauti dictum ad beneficentiam, præceptum habes ex intima prudentia petitum. Quisquis in alium beneficus es, ne male operam ponas, neue corruptum videas beneficium tuum; nouo beneficio vetus protege, atque ut nouam istam liberalitatem ab accipientis obliuione veluti à tempestate pluviaque defendas, benefacta benefactis aliis pertegito, sic nunquam perpluent. QVI instat & onerat priora sequentibus, etiam e duro & immemori pectori gratiam extundet. BENEFICIIS illum tuis obside, ut quod se cumque vertat, memoriam tui fugiens, ibi tete reperiat.

Beneficen-
tia nō in-
termitt.
tenda.

Sed hæc peculiaria singulaque, quibus humanæ vitæ comparari adiumentum, ornamentumque à Plautinis fabulis ostendimus, præcepta fuerint: libet iam ad disputationis calcem, manipulum congerere præceptorum; atque hunc postremum fabulæ Actum de Plauto concludere eo modo, quo Plautus ipse primum Actum Comœdiae semel inchoauit. Ergo quicumque aut clam remotisque arbitris honesti quid agunt, aut flagitia nullo

398 LIB. III. PRÆL. II.
nullo teste securi committunt; ut sciant obserua-
ri tacitè omnia, ac suam quemque pœnam præ-
miūmque manere, audiāt vocalibus è stellis vnam
inter homines assiduè versantem, explorantēmque
sedulò mortalium vitam, atque ad Iouem accuratè
singula referentem.

Præcepta
omnibus
data.
Arcturus
explora-
tor rerum
humana-
rum.

Qui gentes omnes, mariaque, & terras mouet,
Eius sum cœvis civitate calitum.
Ita sum, ut videtis, splendens STELLA, candida,
Signum quod tempore semper exoritur suo,
Hic atque in celo nomen Arcturo est mihi:
Noctus sum in celo clarus, atque inter Deos,
Inter mortales ambulo interdius.
Et alia signa de celo ad terram occidunt:
Qui est Imperator Diuum, atque hominū Iuppiter,
Is nos per gentes alium in alias disperat,
Hominum qui facta, mores, pietatem, ac fidem
Noscamus: ut quemque adinuet opulentia.
Qui falsas lites falsis testimoniiis
Petunt, quique in iure abiurant pecuniam,
Eorum referimus nomina exscripta ad Iouem.
QVOTIDIE ille scit, quis hic querat malum.
Mali res falsas qui impetrant apud Judicem,
Iterum ille eam rem iudicatam indicat,
Maiore multa multat, quam litem auferunt.
Bonos in aliis tabulis exscriptos habet.
Atque hoc scelesti illi in animum inducunt suum,
Iouem se placare posse donis, hostiis.
Et operam & sumptum perdunt: ideo fir, quia
NIHIL ei acceptum est à periuris supplicij.
Facilius si qui pius est à Diis supplicans,
Quoniam qui scelestus est, inueniet veniam sibi:
Idcirco moneo vos ego, hec, qui estis boni,

Qui que-

*Quique etatem agitis cum pietate, & cum fide,
Retinet ehas porro: post factum ut latemini.*

Quo equidem commento quid usquam, oro vos, Auditores, non dicam ad ingenij specimen illustrius, ad orationis elegantiam concinnius, ad decori temperamentum accommodatius ; sed ad morum disciplinam, sanctitatemque vitae salutarius excogitari ac fingi potuit ? profectò nihil nisi hæc salutariae vitae monita (permittite me hæc addere, Auditores, ne quem adolescentium in errorem ac fraudem inducat oratio mea) nisi hæc, inquam, documenta impuris amoribus, obsecranteque imitatione Plautus corrupisset. Et enim AFFECTO semel animo aliqua turpitudinis labo (affici autem, aut certè afflari à Plautinis fabulis necesse est) serò per admonitionum subsidia salus adornatur. M A L E per medium Suburram itur ad sobrium vicum, aut ad Pudicitiae sacellum. Quod etiam atque etiam admonere necesse habeo Rhetores meos, ut intelligant, Plauti Comœdias nō esse accommodatas eorum moribus qui saluam integrāmque & vitæ, & linguæ castimoniam velint : sed eam apud cautiiores interim candidioresque Scriptores tutò ac luculēter addiscendam esse. Sed non id ago in præsentia : neque hisce, quæ laudaui, præceptis dēleri posse illius in amore sordes unquam putaui. Id autem ago, idque nunç molior, ut collectis iis, quæ Poëtam Comœcum decent, virtutibus, simul obsequar ipse alienæ voluntati, simul si quid aliquando peccauerit Plautus paulo licentiùs in eo conuentu Poëtarum, si quid aduersus Ennium Statiūmque aliquantò petulantius, ac supra Comicam hilaritatēm

Admoni-
tio ad
Rhetores.

Pudicitie
præcaue-
dum.

tem admisit; hisce tam multis ex aduerso documentis, dignus habeatur qui eluere iam labeculas illas, atque omnem a se culpam noxamque amoliri ac deprecari meritum possit. Id quod ego si a vestra facilitate impetrauero, Auditores, si in pristinam apud vos gratiam, & quod inde fiet, si in Senatum vestris suffragiis veterem festiuumque Poetam restituero; satis ille gratulationis ac plausus datum a vobis fuisse fabulis suis mea opera existimabit.

PRÆLECTIO QUARTA.

Pistor Suburranus.

SIVE

Πρόβλημα, Cur sternentes salutentur.

EDEBAM paucis ante diebus in hemicyclo cum aliquot viris amore mihi ac studiorum similitudine coniunctissimis (Præfules & munere isto, & sapientia Illustrissimi) cum ecce se ad numerum amicus addit peritissimus omnium, quæ Romæ usquam aut eueniunt, aut euenire homines rerum nouarum cupidissimi commincuntur. Hic inter cetera refert, ostentum obuenisse Romæ ingens: PISTOREM suburranum, posteaquam ter ac vicies continentis spiritu sternuisset, vigesimo quarto sternutamento animam efflasse. Hic eorum, qui haec mecum audiebant, unus intempestiue tunc quidem facetus; Belle factum, respondit, ut qui vigesimam quartam iam pulsa

Oeafio
prælect.

P I S T O R S V B V R R A N V S . 401
pulsauerat, ei noctesceret. quo ioculo ceteris haud
perinde delectatis, ego rem aliò transferens; Mi-
seram hominum conditionem , inquam , scilicet
hoc etiam ad reliqua mortis genera addendum
est, ut inter sternuendum quis occumbat. Scie-
bam mille vias lethi : audieram casibus propè in-
numeris mortalium vitam esse expositam : le-
geram apud Lucianum açino vuæ suffocatum
periisse Sophoclem : non me fugiebat Diodorus
Dialecticæ magister, qui ludicra quæstiūcula su-
per cœnam non protinus ad interrogationem
Stilponis expedita, perstrictus ob id à Ptolomæo,
præ pudore nimio pōst expirauit. Sed nihil eo
admirabilius, quod contigisse Zeuxidi inter pi-
ctores sua ætate facile principi scribit Verrius.
Hic V E T V L A M coloribus expresserat in tabula
edentulam ac vietam , annis ac viribus defectissi-
mam: dūmque re absoluta, vti sit , ad opus agno-
scendum redit , ridiculo illo aspectu delectatus,
dum aniculam contemplatur suffarinatam, bre-
uiculam, aridam, exsuccam, exanguem , buccu-
lentam, recendentibus oculis, pendentibus genis,
extante deorsum mento, depresso introrsum ore,
superstāte naso neque integrō, neque sicco; enim
uerò suborto affatim rīsu, intercluso spiritu, ridi-
culū sanc in modum serio extinctus est. Hæc,
aliaque compluria legeram , inaudiueram, no-
ueram. iam verò etiam sternuentem mori de-
plorandum est. Tunc ex ea virorum corona,
qua concludebar , aliquis non malè litteratus in
me intuens, mirari se dixit, cur in mentem mihi
non venerit Gregoriani temporis, cùm grassan-
te per Italiam lue , passim homines sternutamen-

Mortis ad.
mirandæ
genera.

In Macro-
biis.
Laertii. 2.

Vetus
descriptio

to

to animam agebant: ex quo factum, ut sternuentibus, in magno quippe discrimine, salutem certeri precarentur: qui mos exinde relictus hodieque viget, ut honorem habeamus sternuenti, eumque saluere officiosè iubeamus. Cui ego, non id respondi tritum exploratumque perinde haberi apud omnes: sed, ut se cumque res haberet, certè quod de salute impertienda dicebatur,

*Sternuen.
tem salu.
tandi mos
vadé.*

ducebaturque à Gregoriani temporis calamitate, satis voreri me, ne fabula non bonis authoribus emanasset in vulgus. Id autem, dum aliquo euincere testimonio antiquitatis aggredior, à primario viro (abs te, inquam, Octavi CORSINE Præsul Illustrissime) vocor repente aliò, & cogor Senatum illum sapientium, conceptumque animo sermonem illicò relinquere: sed relieta semel ea cupiditas acriùs animum stimulauit meum, ut ea super re pluscula inuestigarem, atque apud vos, id quod ago in præsentia, de consuetudine sternumenta salutandi non ingrata, ut arbitror oratione differerem: ac tibi præsertim, Octavi, hoc qualecumque demum est munus offerrem elucubratum magnam partem inuitatu tuo; si forte possem hac ratione persoluere aliquid ob eam, quæ abs te conferetur in me, laudem dum præstanti ingenio prudentiæque tuæ quantum homines tribuunt, tribuunt autem personè multum, tantum propemodum tribuere & mihi, qui in te nescio quid olim posuerim, videntur. Age igitur, quamobrem sternumenta honore prosequimur, sternuentique salutem dicere confucimus, inquiramus.

*lib. I. Hist.
de Reg. Ir.*

Et Carolus quidem sic o'Nivs, si virum
erudi

eruditum in paucis audire volumus, quæstionem
facile profligasse videri potest, dum annum ex-
quitur quingentesimum nonagesimum, quo an-
no Christianæ Reipublicæ moderabatur G R E-
G O R I V S, re quam cognomento maior. In dies,
inquit, magis pestilentia saeuebat. ad ceteros autem
casus, quibus homines fœdè passim absumentur,
hoc etiam mali accesserat, quod multi cum sternuta-
rent, alij cum oscitarent, repente spiritum emitte-
bant. quod cum sapius eueniret, consuetudo inducta
est, qua nunc etiam obsernatur, ut sternuantibus fa-
ludem precando, oscitantibus signum Crucis ori ad
mouendo præsidium quererent. Quibus rebus permo-
tus Gregorius ad cetera calestis ira piacula, postero
anno religiosam in die Resurrectionis supplicationem
instituit, atque solemni pompa sanctam Dei Genitri-
cis imaginem extulit. Habetis iam, Rethores, ab
Historia causam, cur salus sternuentibus implo-
retur. sed, aut omnia me fallunt, aut Sigonius, &c. An ex hoc
quotquot hunc morem deducunt à Gregoriani cœlum
temporis pestilentia, strenue allucinantur, mi-
nusque animo vident, cum non supra millesimum
annum videant id, quod multis ante Gregorium
seculis fuisse, compertum habeo. Non multis
agam in re haud obscura. Aio consuetudinem Quantò
sternumenta venerandi antiquior esse, Gregoria-
quam ut à Gregoriana memoria emanasse putan- no zno
dum sit. L. A P V L E I V S, qui trecentis non mos hic
minus annis ante Gregorium scripsit, dum in fuerit.
Metamorphosi facinus, commemorat sternunta- lib. 9.
mento detectum; ait, apud Fullonis vxorem la-
tuisse iuuenem marito infensum, sed superue-
niente Fullone, mulierem metu exanimatam id

Fam. Strada.

Cc in

in re trepida cepisse consilij, quod iuuenem occultaret. Erat ibi viminea cauea à salicibus seu malleolis apta in apicem cumulūmve contexta, qua super cratę linteac ac vela mulier explicuerat, ut in albescerent subiecto sulphuris fumo. ergo eo sub integumento iuuenem concludit occultatque, & mensa, quæ erat apud hanc caueam, accumbit ipsa cum marito. Interim (verba rectio Apulei) acerrimo grauij odore sulphuris iuuenis infestatus atque obnubilatus, intercluso spiritu diffuebat, atque (ut est ingenium viuacis metalli) crebras ei sternutationes commouebat. Maritus è regione mulieris accipiebat sonum sternutationis, cumque putaret ab ea sternutamētū proficiisci, solito sermone salutē ei precabatur sed cum iteraret rursus, ac frequetaretur sapiens, rei nimietate commotus, qua reserat, tandem suspicatur, & impulsu mensa remotaque cauea, producit hominē crebros anhelitus egrè efflantem. Animaduertit. Auditores, solito sermōne salutē sternuenti dictam? non ergo à Gregorij tempestate inducta hæc consuetudo. Omitto Athenæum Apulei æqualem, qui ostensurus sacrum fuisse veteribus humanum caput, affert indicij loco sternutamentum, quod homines venerati atque adorare soliti sunt. Sed ante vtrumque PETRONIVS ARBITER (quem Tiberio Principe vixisse fama est) in Satyrico ludens non dissimili figura describit remotum è rixa Gytona puerum, atque intra grabbatum & tulcitras occultatum: dumque omnes putant fugisse puerum inter turbam, nec quod abiisset, suspicari possunt, Gyton (ita Petronius loquitur) collectione spiritus iam plenus continuo ita sternuit, ut grabbarum concuteret,

Excitatum
sulphure
sternuta-
mentum.

lib. 2. c. 15.

teret: ad quem motum *Eumolpus conuersus*, saluere Gytona iubet. Videtis, Auditores, salutem sternuentibus imploratam quinque fermè seculis ante Gregorium. Perge. Tiberius Imperator tristissimus hominū, vt ait Plinius, & qui religiosis hisce officiis minimè capiebatur, nōnne dum vehebatur curru per yrbum, sternuenti honorē habebat ipse, sibique ab aliis exigebat? vt refert hic, quē laudo, PLINIVS in Historiis. Perge adhuc supra lib. 18. c. 2.
 Tiberij ætatem. ARISTOTELES (videte obsecro, Rhetores, quantū vos ego à Gregorij tempestate remoueam, atque in vltima penè antiquitate reponam) dum naturæ causas in Problematum quæstionibus inuestigat, meritò ait homines venerari sternutamentum, ac bene sternuentibus augurari, eaque super re populariter inquirit multa, sapienterque definit. Sed illud iucundum æquè ac antiquum est, quod Græcus Poëta ludit in Proclum, hominē Thersite Homericō deformiorem, bene capitātū, acutē auritum, prolixē ac liberaliter nasutum. atque (vt quod ad rē pertinet, solum loquar) nasū, népe classīcū atque inter omnes antesignanum, tam ampla porrectū mole describit, vt cū emungere ac detergere totū nequiret; quippe maior multo erat, quàm vt ad eum manus posset pertinere. additque hinc etiam fieri, vt quando sfernuebat Proclus, non imploraret sibi Deorum opem, neque diceret, Ζεὺς σωσον, Iupiter ô adsis: nimirūm nasus satis ample productus tam longè aberat ab aure, vt ad eam sternutamenti sonus non nisi aliquanto pōst tempore perueniret, cùm videlicet iamdudum sternuisset, nec iam iam amplius ope Louis opus esset. sic ait:

Sect. 23.
Probl. 7.
& 9.Iocus in
nasum.

lib. 2. fol. ill. Oὐδὲν πάτας τὴν χειρὶς Πρόκλος τὸν δῆν ἀπομένειν,
Τοῦ δὲν γὰρ ἔχει τὸν χέρα μηδοτέρων.
Οὐδὲ λέγει, Ζεῦ σῶσον, έτεν πλαρη. οὐδὲν
Τοῦ δὲν, πολὺ δὲν τῆς αἰνοῦς ἀπέχει.
aut, si mauultis, idem Latinè à me audite.
Non potis est Proclus digitis emungere nasum,
Namque est pro nasi mole pusilla manus.
Nec vocat ille Iouem sternutans: quippe nec audit
Sternutamentum, tam procul auro sonat.

Maneat igitur, quod præfari voluimus, morem salutis implorandæ sternuentibus ex ea commorientium calamitate non emanasse, sed multò ante Gregorianum Imperium contra Sigonij placitum valuisse. Quæ cùm ita res sit; quaestenda adhuc est causa, cur sternuentes salutentur. Ac mihi quidem (nam à stirpe ducenda res est) quinque veniunt in mentem causæ, ad quas huiusmodi consuetudinem reuocare possim. Religiosa, Medicinalis, Faceta, Poëtica, Auguralis. Hæc dum in medium affero, vos Viri eruditissimi, quorum hic ego farem tota vrbe delibatum video, singulorum momenta non tam pro sapientia vestra, quam proteguitate interim mea penditote.

Principio, ut exordias à RELIGIONE, ea salutatio, qua sternuentem impertimur, non est salutis imploratio (libet enim in præsentia ita rem interpretari) sed veneratio est, atque honoris significatio: sicut, cùm obuios amicos salutare consueuimus, non eis quasi aliquid aduersi acciderit, præsentem opem ac salutem precamur, sed officij causâ honorem salutando habemus. Hinc sternuenti assurgimus, caput officiorē detegimus, reuerenter cum eo agimus: quæ omnia

Quinque
causa, cur
sternuentes
salutentur.

Prima
causa.

nia proculdubio venerationis argumenta sunt:
 Quo in genere nihil illustrius, quam quod ferunt
 de MONOMOTAPÆO Imperatore apud Aethio-
 pas, à quibus more gentis Princeps adoratur. hic
 cùm sternuit, qui adsūt extéplò venerabundi con-
 cepta verba, quibus bene prosperéque precari cō-
 fueimus, tāto clamore proferūt, vt facile qui agūt
 in Aula proximisque cubiculis exaudiant, ac fau-
 stas consalutationes elata & ipsi voce cōgeminēt:
 quibus auditis sequuntur illico in eundē modum
 qui versantur in foro ac domibus adiacentibus,
 quōd fit, vt aliis ea ratione alios inuitantibus, &
 precationum verba præeuntibus, ingenti accla-
 mantium veneratione, tota simul vrbe sternuta-
 mentum Principis celebretur. Veneramur igitur
 sternuentem. At quamobrem hæc ei religio vene-
 ratioque præstatur? dicā. Sternutamentum è capite
 est, hoc est, è parte partium humani corporis prin-
 cipe, imò & sacrofæcta, vt veteribus habita est:
 siue quodd in capite omnium sensuum collocata
 sit sedes, siue quodd Pallas è Iouis nata cerebro di-
 ceretur, siue demum quodd officina sapientiae ap-
 pellaretur hominis caput. inde communicata vi-
 detur cum sternumento sanctitas, creditumque
 olim etiam ipsum sacri aliquid habere. Video
 me in re dubia versari. Sed protoco ad Aristotelem,
 qui in Animalium Historiis, sternuta-
 mentum ait esse augurale signum, vnūmq[ue] ex
 spirituum omnium generibus sanctum, & sacrū.
 Et miremur, si ij, quibus sternutamentum sa-
 crum habebatur, sternuentem veneratione pro-
 sequerentur? sed quid multis opus est? eundem in
 Problematis ita de causa disputantem audite.

Nicolaus
Godignus
in vita
Siluerij
lib. 2. c. 21.

Sternuta-
mentum
Aethiopici
Imperato-
ris

lib. 1.

Sed. 33. *Cur, inquit, sternutamēū pro Namine haberur, nō tu-*
Prob. 7. *sis? An quia de capite mēbrorū maxime omniū diuinis,*
ex quo prouenit cogitatio, suā dicit originē? Atque ex
hac fortasse causa trāsmissam ad nos arbitror esse
consuetudinem sternuentem capitī honore, offi-
ciosaque verborum appellatione venerandi.

Secunda
causa.

Quid sere-
nutamen-
tum.

Alb Mag.

lib. 1. de

Animal. c.

8.

lib. 7.

Aphor.

52.

Sed. 33.

Probl. 9.

Sternuta-
mentum
indictum
valeudi-
nis.

lib 1. de
Animal.
cap. 8.

In Ranis.

Altera causa ē MEDICINA petenda est, si for-
tē cuiquam hæc plena religionis haud facit ad
hanc rem satis. Sternutamentum esse cerebri
motum expellentis superuacaneum humorem
adiumento aëris per nares attracti, Philosophi
sentiunt. & Hippocrates Medicorum Princeps
scriptum reliquit, sternutamentum fieri cùm aër
inani capite contentus foras erumpit, eò autem
sonum edere, quia per angustias ei exitus sit. Hæc
perrò salutaris expiratio est, vt meritò sternuta-
mentum appellat Aristoteles indicium valetudi-
nis: cuius idem causam inuestigans, illo ait si-
gnificari bene caput valere, & posse concoquere:
cùm enim capitī dolor humorem spiritūmque
conuincit, tunc excitari sternutamentum solet
Quid, quòd etiam inter Medicorum arcana illud
ab eodem Aristotele ponitur, ægros affectosque
& graui morbo decumbentes excitandos esse vt
sternutent; id nisi valent efficere, eorum salutis
spem nullam superesse: adeò sternuere, ac vale-
re sese excipiunt, & consequuntur. cuius causam
pluribus inuestigat Albertus Magnus rerum ad-
mirabilium solertissimus explorator. Imò sunt,
qui apud Græcos Scriptores obseruauerint, ster-
nutamentum pro sensu accipi, idēmque interdum
esse sternuere, atque sentire. certè huc alludit
Aristophanis iocuſ, in cuius Poëta Comœdia
Dio

Dionysius baculo pulsatus , ictum plagamque dissimulans , irridetur ab Æaco qui percusserat , diciturque , Egote fuste pulsauis cui respodet Dionysius : *Kāta rūs &c intagor ; At qua ratione non sternui ?* hoc est , ut Græco videatur interpreti ; *Qua ratione non sensi ?* perinde ac si ostenderet , plaga se affectu non secus ac palea aut festucæ leuioris tactu affici nares consueverunt festiuè nimirum conferens fustem cum festucâ , humeros cum naribus , sensum , cū sternutamento ; vt quemadmodum tactis palea naribus sternuimus , ita pulsatis fuste humeris sentiamus : quare nullius ait ictum fuisse ponderis , tantumq; haussisse inde doloris sensum , quantu si festuca leuiter percussus esset : ideoque mirari se , eur tactus ex re , qua euocari sternutamenta solent , ipse non sternuerit . Qua ille dissimulatione , & gloriose arrogantiâ percussoris elusit , & nobis interim indicauit , sternutamento tantum inesse boni , vt sensu vigere , atque sternuere differant quidem voce , re sanè ipsa non differant . Quorsum igitur hæc de sternutamenti salubritate disputatio ? vt intelligatis , eam urbanitatem , qua sternuentem salutamus , lætitiae significatione esse , qua ei accidisse aliquid boni gaudemus , officiosèque gratulamur . Argumento sit , quod alicubi non *Salve* sternuentibus redditur , sed *Profit* . Addite , quod apud veterem Scriptorem legi , morè fuisse apud Græcos , nō salutem exoptare sternuenti , sed Dæum Sotera , venerari , quasi ob rem , quæ bene ac salubriter euenisset , gratia saluti haberet , eaque veneratione referret . Verum , quamvis ex una parte indicium valetudinis sit hoc respirationis genus , cum tamen ex

altera, humoris adhuc plusculum capite conclusum significet, adeò ut nec vulgus ignoret, effe. **Quam** hunc esse bonum è mala causa; hinc sternumentum & indicium morbi habetur fermè apud omnes, & apud aliquos planè morbus appellatur. **imò** Hebræis (quorum doctiores hæc te-
lib. 2. c. 15. net opinio) *Aſcerach*, morbum hūc vocari Casau-
bonus affirmat in Athenæum. Atque ego sanè nō
dubito, quin Hebræi, qui sternuentem hac pre-
catione cōpellant, **PRO MEDICINA** sit tibi; ad opem
hīs quæ supersunt morbi reliquiis implorandā fo-
lēmni eo carmine vtantur. **Quin** etiam huc spe-
ctare crediderim morem illum, quem vigere apud
Mesopotamiæ populos enarravit mihi qui vidit:
dum conuiuæ in symposiis sicut non ante bibunt,

Poculum quām ab sacrorū Antistite diducta in Crucis for-
Cruce si gnari soli-
gnari soli- fām dextera poculū signetur; sic vbi sternuerint,
Et sternu- idem salutare Crucis signum super se figurari vo-
tamentū lunt. nempe vt morbus, qui residere adhuc capite
videtur inclusus, ea precatione, manūsque poten-
tis imperio disspellatur. **Quæ** cùm ita sint, cùm ea
respiratione, quæ dixi, duo significantur, merito
nos sternuenti & gratulamur, quòd aliquid ei sa-
lubriter obuenierit, & salutem precamur, quòd sa-
lubritatis adhuc aliquid desit; vtrumque autem
coniungimus, dum eum saluere humaniter offici-
ſeque iubemus. Id verò Aristotelem vidisse, homi-
niē quantū est hominū acutissimum, facile
ego quidem ex eius verbis interpretor, dum loco
quem s̄aepius laudo, ait homines perinde quasi bo-
næ indicium valitudiniſ; partis optimæ atque in
primis sacra sternumentum colere, benēque
sternuentibus dicere, atque augurari.

Venio

Venio ad tertiam, quæ non vna est, causam, sed eam è multis **FACETI** homines conflauerunt. Rem in medio poná, vos corum, quæ narrō, fidēm aut originem ne quærите: si placuero, authorē vi-
detis; si secus, reliquam vos ad Scriptorū veterum fragmenta, quorum nomina Vaticano iam pridem incendio conflagrarunt. Spectabant olim in Thea-
tro Fabullus, Fannius, & Lemniscus, festiuia sanè capitula, & scurræ primarum partium; cùm fortè M. Tullio Consuli sonorè sternuenti vniuersum scurratum ferme Theatrum assurrexit, quique propè aderant colloquiū.
Senatores, saluere Romanum Consulem iussere.
Tunc ij, quos nominaui, nugatores strenui, mur-
murantes soli secum, & Consulem clām ipsi quo-
que salutantes, Fannius quidem; Dentilegum te
discipio, inquit, Romule Arpinas. Fabullus autē;
Supremò sternuas, inquit, Nugipolyloquides. At
Lemniscus, homo facie ac facetiis ridiculus; Aue,
inquit, atque vale cymbalum mundi, alpha toga-
torum, somnium beatitatum, gloriarum thesaure,
Ilias pomparum, verborum mercimonium, ven-
tosum animal, lingua venditaria, præco vocalissi-
me, crepitaculum Senatus & fori. tum conuersus
ad socios; Numquam ego vidi hominem, inquit,
cui opus esset crebriùs sternuere, quam Tullio.
cùm illi causam sciscitarentur; Nempe, inquit, vt
plenum illud vento caput, sternuendo exoneretur.
Scitis enim, opinor, idcirco esse à natura con-
cessa homini sternutamēta, capitis vt spatia inani
grauique aëre oppleta, ea respiratione laxentur.
atque ego quidem non soleo sternuentues periti-
de omnes consalutare. si quem noui hoc capit
morbo laborare, ac sternuentem offendō, huic

Tertia
causa cā-
quemulti-
plex.

Gloriosi
hominis
appella-
tiones.

Quibus
crebri-
sternen-
dum sit.

Qui ster-
nuendum
salutandi

C'c s vento

ventosæ cucurbitæ libenter gratulor, quod eo laxamento grauitatem tumorémque capitis immiuat; ceteroquin existimarem me iniuriam facere sano capitū, si cum eo hæc ridicula gratulationis officia communicarem. Cui FANNIVS; quasi verò tu hospes, inquit, adeò sis, atque ignarus huiuscē confuetudinis, vt nescias vnde hæc salutandi origo defluxerit. paucis, aduerte, docebo.

Prome
thei fig.
mentum

Prometheus, is qui (vt aiunt Poëtæ) hominum genus condidit, posteaquam è luto hominem finxit, aduocavit illuc animantes fémè omnes, vt particulam dissectam è singulis adiungeret principi limo. Nam timoris aliquid à lepre, non parùm calliditatis à vulpe, ambitionis plurimùm à pauone, à tigride satis ferociæ, nonnihil magnanimitatis à leone, ab asino stoliditatis quantum sufficit, aliisque ab aliis excerpit, hominique opportunè inferuit, atque in loco, simulacrumque hominis collatum absoluit. Vix luteus homo vivere primùm cœpit, cùm ei statim nescio quæ sternutandi cupido animum incessit; credo, quia humoris aliquid è recenti luto cerebro insederat. Ergo bis tèrve capite minatus, sternuit denique tanto cum tonitru (illa enim prima omnia longè maiora fuere, quam hæc nostra) vt animantes, quæ circum erant, eo fragore perterritas rei que ignaras huc atque illuc abegerit, ac longè latèque præcipites fugauerit. Tunc enim uero Prometheus, vt erat acuto vir ingenio, intellexit

Vnde flu.
nit origo
salutandi
sternuen-
tem.

in ceteras animantes imperium hominis, quippe qui unus omnes nutu sonoque perculisset ac fuggasset, statimque hominem Regem omnium salutauit. Ex quo deinde factum, vt quoties sternueret qui s,

quis, quasi ob instauratiuam memoriam eius sternutamenti, quo hominum primus imperium cepit, eum saluere gratulabundi iubeamus. Hæc vbi absolvit Fannius; Dicis tu quidem aliquid, inquit FABVLVS, sed rei causā tentabundus potius petis, quām attingis. accipe à me medullam veri. Finixerat ex humo hominem Prometheus (nisi nos Poëtæ fallunt) cùm è vestigio impetrat à Minerua, Promete-
tutelari Numine, vt spatiari sibi paulisper liceat ^{thei fur-}
inter sydera. Habebat ille occultatam sub pallio ferulam, quam, vbi accessit ad Solem, illicò protulit, admouitque ad publicum ignem, atque accendit, statimque inde se proripuit cum accensa face, & multò, quām ascenderat, celerius descendit: aiūt enim eum, qui ex alto cadat, facere viæ compendium. Cùm terras attigit, recta ad suum hominis fīgmentum: quod animæ plenum reperit, ei que flagrantem igne ferulam in manum tradit. ille, vbi facem accepit, calefacto, vt opinor, capite ab eo igne, qui vt erat Solis, ita sternumenta proritare solet, validè sternutauit, simùlque inopinato illo afflatu, & aspersione facem extinxit. Nimirū perculsus tam repentino casu Prometheus, præ dolore atque ira, quòd videret ignem atque operam se perdidisse, parùm abfuit, quin sublatum è terra saxū in hominis ignauissimi caput excuteret: fecissetque, nisi ille idē qui extinxerat, altero sternumento (comitata hæc enim esse solēt, quærítque sa- Sect. II.
pienter Aristoteles, cur bis plerunque sternuere solemus) semimortuā facem vehemēti spiritu for- Probl. 19.
tè suscitasset, ac restituisset. Tunc verò Prometheus gratulatus est homini recuperatam lucem, & sternumentum (recuperationis causam) vene- Mossolu-
taudi ster-
nuenter
vnde.

ratus

ratus est ipse, & omnis ab illo posteritas imitata est. Sic ille. At LEMNISCVS; Nugæ ac folia, inquit, nisi hæc addatis: Prometheus hominem finxit, ex eiusque sternutamento originem salutandi in posteros propagauit. Vero veriora hæc dixisti: vna in re aberrasti ambo, ego in viam reuocabo. Sternuit is quidem ex argilla factus homo, non tamen quia humesceret ei plusculum, aut incalcesceret caput, sed aliam sanè ob causam, quam verbo expedio. Nondum opus planè absoluerat Artifex, illudque veluti castigaturus ex interuallo cōtemplabatur, vti fit, à fronte, à tergo, à latere, cūm animaduertit nasum exsiccata contractaque argilla paululum recessisse, atque aliquantò breuiorem, quam sagacem hominem deceat, apparere. Quare in ampliorem formam redigendum censuit; dumque figurarem cretam retractat, ac nasum liberanter producit, fortè venulam inter nares, per quā spiritus permeat, imprudens tetigit, ac sternutamentum continuò prouocauit. Verum tanta ille vi sternuit, vt dentes (quia nondum firmius adhæserant) ad vnum omnes excusserit, expueritque. videlicet exanimatus ea re Prometheus, illicò exclamat; TIBI Jupiter adsit. quam opem, quemadmodum tunc implorauit, ita in posterum eidem sternuenti ob metum, ne eadem calamitas rursus accideret, repetere consuevit, tradiditque nobis veluti per manus hunc morem, vt iisdem verbis, DII te adiument, sternuenti præstò simus. Quamobrem vides, opinor, Fanni, cur hesterna die anum tuum senem Acherunticum non salvauerim sternuentem: in quo tu me inurbatum, aut seueri hominem supercilij pro tua humani

Prome.
thei ho-
minis iu-
instaura-
tio.

Vnde ad
nos per-
uenierit
mos sa-
undi ster-
nuentem.

manitate interpretatus es. Quid enim Deos frustra fatigarem, cùm nihil edentulo iam seni timorem ab eo sternutamento , quod in homine quid ageret, quósve dentes excluderet, nō habebat ? Vix ea Lemniscus: cùm emissæ in Theatrum feræ aliò repente oculos mentésque omnium transtulère. Et vos quoque, Auditores, à fabula & ioco transferte animum ad Poëticam, & Auguralem causas, quas vestræ in me audiendo liberalitati postremas hodierno die referuaui.

Quarta à P O E T I S petenda est causa. Etenim Quarta
Homerus, causa.

— à quo, cœu fonte perenni,
Vatum Pieriss ora rigantur aquis, Ouid. de
existimauit, è sternutamento præsensionem elici mor. Tib.
secundam & faustam, nimirum inimicorum infi-
dias breui detegendas, ac retorquendas in earum authores. Id Poëta docuit in Odyssea, cùm Penelope post recensitas iniurias sibi à Procis illatas, hęc addit : lib. 17.

Ei δ' Οἰδυοὺς ἔλεοι, καὶ οὐτὶς πατέρος γῆιαν,
& cetera, quæ translatis è Græco verbis, ita se ha-
bent.

At si Dulichius, quo non usquam fuit alter,
Fortior in Danais, qualis bellator Ulysses, &
Vtilis et diras, et clades pellere teclis,
Iam venturus erit contingens dulcia rura,
Prole sua iunctus patriis fortissimus armis
Vloiscetur, ait. Cùm sternutavit in arce
Telemachus clare:risit Regina salutans
Omen Penelope, subitoque hec verba subulco
Addit. Ades Pistor, celera, renoceatur ut hospes
Quamprimum,anne vides ad singula dicta sonore
Ster

Senes ster-
nuentes
cur non
sia utandi.

Telema-
chi ster-
nutamen-
tum.

*Sternutasse mihi natum? ergo turba Procorum
Casa omnis, sed non incerta morte iacebit.*

In fiduciā
Significa-
tio.

lib. i. de
An. c. 8.

Ita Homerus , qui sicut disciplinas, artésque , ac ritus propemodum omnes edocuit antiquitatem, vt scribit in Homero Plutarchus; sic hisce vetsibus author fuit, vt vulgo ex istimaretur, sternutamento arcana significationem inesse aduersus insidias ac dolos, crederetürque , si inter loquendum de inimico, sternutamentum cuiquam excideret, eum omni fraude superiorem esse futurum. Cuius moris haud ignarus is, qui naturæ arcaña audifīsimè indagauit , Albertus Magnus scriptum reliquit, huiusmodi respirationes apud homines commentitia & vana mirantes, duarum rerum signa esse. alterum, argumentum afferre, veritatēmque cōciliare dicto, cui sternutamētum interueniat: alterum, eum qui sternuit (præsertim si sternutamētum repeatat) breui liberandum esse ab iis, quibus premi videbatur, angustiis, & inimicorum metu. Atque hinc apud veteres consuetudo induci cœpta est, vt sternuenti propitos præsentésque Deos implorarent; nempe vt si quid superesset periculi, quod eius capiti immineret ab hostili fraude , ea precatione penitus auerteretur.

Quinta
causa.

lib. i.
lib. 2.

Supereſt A V G U R A L I S cauſa, qua huic , qua de agimus, cūm similitudine , tum loco proxima est. Et sternutamentum quidem inter Auguralia fuisse signa Aristoteles, ac Tullius, ille in Animalium Historia , hic in Diuinatione authores sunt. Nec defūnt qui affirment, propterea dici interdum Græcis sternutamentum ὄφειν , qua voce & auiis, qua concipitur augurium , & ipsa diuinatio significatur; quia non minus sternutamentis, quam

quàm auibus auguria sèpenumero captarentur.

Hinc illa Veterum religio : si mane sternuissent, ominosum putabant, credebantque irritos fore conatus rei, quam eo incepissent die. còtrà, si sternuissent à meridie, feliciter euentura omnia spe-

Obserua-
tio tépo-
ris & loci
in sternu-
do.

rabant: cuius inuestigat causam in Problematum Seç. 33. quæstionibus Aristoteles. præterea exaudire ad Probl. 11.

dexteram partem sternuentem quempiam, felix omen habebatur, triste ad lœuam Sic Eustathius

obseruat Iliados septimo, sic animaduertit Inter- pres Theocriti in Edyllium, cui titulus Thalysia.

Sic THEMISTOCLI ante naualem pugnam in prætoria sacrificanti, clara, inquit Plutarchus, ex

In vita.

hostiis flamma repente fulsit, & bonum omen sternuta- mento à dextera parte datum est. Imò qui non aliud

fuisse aiunt celebrem illum, multorumque dispu- tationibus nobilitatum Socratis GENIVM, quàm sternutamentū; opportunè rem nostram explicat.

Legimus enim, Socrati quidpiam agere meditanti si dextrorsum aliquis fortè sternuisset, lœtum ea

re Socratem, solitu fuisse cōferre tunc se ad agen- dū: si sinistrorsum, Genio ita significante, restitisse

atque cessasse. quin etiam iphius sternutamentum Socratis si obuenisset ei aliquid acturo, confirmas-

se eius propositū: si agenti, inhibuisse. Nec alia le- gendū interpunctione Catullum puto de Acme

atque Septimio, quàm vt ad approbationem dex- teram referatur, dum ait:

Car. 46.

Hoc ut dixit amor, sinistra ut antè,

Dextra sternuit approbatione.

Sed præter hæc duo, tempus inquam, & locum in quo sternutamentum ederetur, video nihil certi in eo positum fuisse: imò animaduerto

ster

Sternuta- sternutamentum apud Veteres omen ANCEPS ac
mentum medium habitum esse: neque ex augurali discipli-
omen an- na planè patuisse, prosperène aliquid, an improspe-
ceps. Obserua- rē portenderet. Si quis conuiuarum dum fercula
tiones ri- remouebantur, aut mēsa tollebatur, fortè sternuif-
dicule. set, inter dira habebant, atque ad exitium quod
 portenderetur auertendum, mensam iterum affer-
 ri iubebant, atque epularum aliquid regustabant,
 ne conuiuum tam diro omīne desitum videretur.

lib. i de
doctr.
Christ. Quin etiam, vt D. Augustinus refert, Veteres ma-
 ne surgentes è lecto, si dum calceum in duebant,
 sternutamentum obtigisset, confessim lectum re-
 petebant, vt auspicatiū surgeret, infortuniūque
 eo die forte secuturum euitarent. Repetite animo,

Lib. 6.
Dens ster- **H I P P I A** Pisistrati filio. Hic, dum milites suos in
nutamen- hostilem terram egressos impigrè sapienterque
to excus- disponit, sternutamento solito vehementiore den-
fus quid tem expuit, quem cùm iussisset ex arena sustolli,
significa- nec tamen vspiam diu multūque conquisitus ap-
uerit. pareret; suspirās Hippias; Hæc terra, inquit, nostra
 nō est, milites, nec eam nobis subiicere vlla armo-
 rum vi poterimus, sed tantam in ea partem obti-
 nebimus, quantam dēs modō excussus tegit. Quid

Front. lib.
I.c. II. Gubernator Atheniensium classis: quæ in Corcy-
 ræos dimicatura vix soluerat è portu, cùm ille ster-
 nuentem ex remigibus nescio quem fortuitò audiuit, tantóque metu correptus est, vt tanquam si
 inauspicatò soluissent, receptui canere statim coe-
 perit: recepissentque se in portū, nisi **T I M O T H E V S**
 Imperator contempto fortiter augurio, augurem
 meticulosum obiurgasset. **Miraris**, inquiens, è tot
 hominum millibus unum esse, cui caput humidius sit?
 Non

Quantū
omnis
olim in
sternura-

mento.

Non ita in Græcorum concilio traducta res est: In Cyro.
 in quo dum X E N O P H O N vœ̄ba faceret, sternuit m:n.lib.6.
 ex aduerso militum vnuſ, statimque felix omen
 accepere omnes, ac ducem Xenophontem auspi-
 catò crearunt. Agnoscitis igitur, Auditores, ster-
 nutamentum medij ançipitísque omnis fuisse, &
 modò secunda, modò aduersa præmonstrasse.
 Quare cùm ex Augurum disciplina non perpe-
 tuò constaret, quæ fausta, quæ ominosa sternuta-
 menta forent; factum est ut Veteres plus nimio
 Superstitionibus obnoxij, rem dubiam atque vtró-
 que trahétem existimauerint bonis esse verbis ad-
 iuuandam, atque ad auertendam si qua immineret
 capiti cladem, Deorum auxilium sibi aliisque
 sternuentibus implorarent. Dicebat Xenophon Sternuta-
 apud milites suos, atque ambigebat, satiúsne menti in-
 foret, vt se vltrò barbaris dederent, an potius diccio bel-
 iniurias ab iis acceptas præsenti animo vltum lum su-
 irent; cùmque in hanc partem Xenophon incli- sceptrum.
 naret, adderéque sperare ac polliceri sibi victo- In Cyro
 riā, si confirmatis paulùm viribus apertè bel- m:n.lib.3.
 lum hostibus indicerent; statim nescio quis è
 concione sternutauit, quo omne audito cuncti
 milites ad terram abieci Deum venerati sunt.
 tunc Xenophon intentus in occasionem dimi- Sublatæ
 candi, Quoniam, inquit, viri fortissimi, qum ver- manus in-
 ba de salute facimus, nobis ab Ione omen extitit, ei- dicium.
 dem Deo votum nuncupandum pro communi salu-
 te censco: quare, cui videtur idem, manum tollat;
 ac manum quidem omnes sustulere, votoque nun-
 cupatio Peana cuncti cum plausu citarunt. Usque
 adeò vnius gregarij militis sternumentum ad
 tem pectinere publicam arbitratæ sunt Græco-
 Fam. Strada.

rum copiæ , atque ut omen illud feliciter caderet , precibus votisque à Deo poposcerunt. Hanc igitur Veterum consuetudinem ita excepte consecutæ tunc ætates , ut hanc ipsam ob causam ad sternutamenta subiungerent solemnæ precationis carmen. Certè suo æuo idcirco salutari solitos sternuentes indicat Plinius , eo quem initio laudaui loco , quod vulgo crederetur , ea salutarium religione verborum omnia fortunari. In Christianorum porrò mores immigravit ea precatio , retentaque est non augurij , sed officij causâ : & ut illi ad omen auertendum , sic nos ominum securi ad salutem implorandum officiosa hæc obsequia & salutationes sapientius sanctiusque transtulimus.

Exposui haec tenus , Auditores , quæ mihi dicenda constitui de consuetudine sternutamenta salutandi : quæ si priuatim meos apud Rhetores solus cum solis voto dixisset meo ; equidem nonnullam (quid enim dissimulem ?) in re præsertim noua laudem expectassem. At vero in hac luce doctrinæ , in hoc flore nobilitatis , apud vos omnis eruditio genere præstantes Viros , quos hic intueor sane plurimos , si veniam condonatio- némque pro vestra humanitate restulero , ego quidem operam ho- diernam haud malè posui.

Finis Libri Tertiij, & Ultimi.

INDEX

Digitized by Google

INDEX RERVM ET VERBORVM, QVÆ IN HIS PROLVSIO- NVM ACADEMICA- rum libris continen- tur.

A

C A D E M I A E Romæ restituta.	
277	
Academicorum exercitatio.	278
Eorundem factiones in veterum	
Poëtarum iudicio.	ibid.
Inuentum dirimendæ controversiæ.	280
Pompa Poëtarum Academiam adeuntium	
feriis Bacchanaliorum.	281
Secunda eorundem pompa.	299
Academici Furfurarij.	333
Acumina sententiarum. Vide <i>Sententia</i> .	
Adolescentis pertæsi mores pristinos descriptio	
383. ad 385	
Adriani moles.	320
Eiusdem ludi missilium flammarum.	321
Adulatores Principum.	334
Æmulationis vis.	310
Ætatis nostræ fastus.	289
Vide <i>Tempus</i> .	

Ec

De

INDEX R E R V M

de Affectionibus animi disputatio cui perme-	
cessaria.	15.16
Eorum descriptio.	180
Affectus an esse possint in sacris argumentis.	
145	
Agri descriptio.	110
Agri Infotunia.	387.388
Agrrippæ vituperatio.	49
Albertus Magnus.	408.416
Alchimia.	248
Alchimiæ mira effecta.	ibid,
Alexander Burgius.	276
Alexandri Magni laus.	164
Allegorias quas fugiant iuuenes,	84
Alphonsus Cartheiz obesse Dux.	303
Eiusdem facinus aduersus filium.	304
Eiusdem præconium.	305
Alpium descriptio.	224
Amores duo apud Platonem.	145
Commendatio cælestis amoris.	146
Cur cælestis amor multis non sapit.	ibid.
Quid agendum cum iis quibus cælestis amor minus sapit.	ibid.
Ex amore sacro quantū excitare possit homi-	
nes Poësis.	151
Vis amoris cælestis.	ibid.
Qualis amor cælestis.	153
Amor in Patriam singularis	305
Pluuiæ similis.	384
Andreas Naugerius.	283. 384.
Infensus Martiali.	278
Infensus Statio.	279
Carmina sua comburit:	ibid.
Animo	

E T V E R B O R V M.

<i>Animorum concitatio.</i>	16.18d
<i>Apollonius Tyanæus.</i>	60
<i>Archipoëta.</i>	291.292
<i>Eius pompa ad Academiam contendentis.</i>	
<i>ibid. & 302.</i>	
<i>Corona eiusdem & acclamatio.</i>	292
<i>Subitarium ingenium.</i>	320
<i>Stylus.</i>	eiusd. <i>ibid.</i>
<i>De Archipoëta iudicium.</i>	321
<i>Architecturæ leges.</i>	116
<i>Arcturi Ducas res gestæ.</i>	197. ad 199
<i>Arcturi stellæ exploratio.</i>	398
<i>Argumentorum tractatio postulat ingenij vim.</i>	12
<i>Quantum artificij sit in profanis argumentis.</i>	147
<i>Argumentorū tractatio quanti facienda.</i>	165
<i>Quid in tractatione argumentorum caendum.</i>	166
<i>Aristoteles balbutiens.</i>	79
<i>Eiusdem de Homero iudicium.</i>	118
<i>Armamentarium Cæli.</i>	140
<i>Ars dicendi ciuitatum commodis utilis.</i>	25
<i>Vitia cum bonis artibus subcrescentia.</i>	26
<i>Artium finis.</i>	67
<i>An Ars pernicioſa hominū bono Ars sit.</i>	103
<i>Propter quid constituta.</i>	104
<i>Ars absque fructu quid.</i>	105
<i>Artis opera quæ.</i>	106
<i>Iudicium doctorum virorum de arte.</i> <i>ibid.</i>	
<i>Quem finem habuere artium Inuentores.</i>	104
<i>A ciuium commodo an separari queat.</i> <i>ibid.</i>	
<i>Artis negligentia apud Tullium quæ.</i>	169

I N D E X R E R V M

<i>Artifex malus qui appellandus.</i>	68
<i>Auari descriptio.</i>	376.377
<i>Auari custodia ridicula.</i>	381
<i>Differendi modus cum auaro Domino.</i>	391.
ad 393.	
<i>Auaritia.</i>	312
<i>Eius finis insania.</i>	381
<i>Augusti prudens monitum de non propagando</i>	
<i>Imperio.</i>	55
<i>Authoritatis venenum.</i>	268

B

B aiulus è saxo fabrefactus.	386.387
& Baiulorum descriptio.	ibid.
Eorum salutationes.	ibid.
Cuius rei similes.	ibid.
Balthasar Castilionius.	282.300
Barbarici concio ad milites.	228
Eiusdem mors.	229
Eiusdem praeconium.	ibid.
Baronij Card. querela in Ludouicum Ario-	
stum.	154
Bellatoris glorioli descriptio.	375
Beneficentia non intermittenda.	397
Bibliotheca Pagnassi.	333.334
Ratio admittendorum in eam librorum.	ibid.
Plura vide in <i>Libri</i> .	
Boni malique scripti in Iouis tabulis.	398

C

C esaris laus.	222
Cum calumniatoribus quid agendum.	265
<i>Eorum</i>	

E T V E R B O R V M.

Eorum descriptio.	267
Ratio agendi cum iis.	ibid.
Camillus Quernus. Vide <i>Archipoeta</i> .	369
De Cantabri Comitis ertore historia.	ibid.
Rustici dictum de eodem.	ibid.
Capitolini finis Tragicus.	267
Caput cur olim sacrum.	407
Certaminis singularis descriptio. 313. 314. Vide <i>Pralium</i> .	
Chrysomagnes.	311
Ciceronis laus:	164
Quanti fecerit Cicero Latinam dictionem.	
165	
Eius sermo gradarius; non præceps.	162
De Orationis profluentia quid senserit.	166
Sententiarum acuminæ apud illum.	170. ad 174.
Plura in <i>Oratio, Orator, Historia, Stylus</i> :	
Circulator Agonalis.	175
Eius merces.	ibid.
Eiusdem callida cogendæ concionis via.	176
Citharœdi & Philomelæ descriptio. 308. ad 310	
Cives non boni inter historicos.	28
Pars ciuitatis ciuis.	31
Duplex ciuium consideratio.	32
Qui malus ciuis.	38
Ciuitas hostilis quo tempore non inuadenda.	
258	
Eius inuadendæ occasio.	ibid.
Res pristinæ quatenus mutandæ in ciuitate:	
261	
Claudiani descriptio.	182. 300
Stylus eiusdem.	308
E 3 D e	

I N D E X R E V M

De eo iudicium.	310
Clemens VIII.	273
Chœci triplicis poëtica molitio.	140
Comœdia cur inuenta.	115
Conciones quomodo historicis scribendæ.	226
Concio Barbarici ad milites.	228
Coniecturæ. Vide <i>Tacitus</i> .	
Conscientia.	365
Consilia media raro salutaria.	269
In re ancipiti quæ consilia sequenda.	ibid.
Cornelius Tacitus. Vide <i>Tacitus</i> .	
Crepitacula sulphurei pulueris.	320. 329
Curiæ Poëtarum descriptio.	326. 327
Curiositas aliquorum damnanda.	194
Cypriæ puellæ facinus memorabile triplici stylo narratum. Historicè.	236
Oratoricè.	238
Poeticè.	240
Eiusdem puellæ præconium.	238. 240. 244

D

D emosthenis calamus.	156
Desperatione instauratae vires.	258
Disciplinæ discentibus noxiæ.	76
Discordias tollendi principium vnde capiendum.	264
Doctrinæ dissimulatio.	390
Dominatus vnius quid commodi habeat.	250
Plurium quid commodi habeat.	ibid.
Domus & carminum molitio.	113
Domus descriptio.	ibid.
Ducis optimum consilium.	259

Elocu

E Locutio sola non facit Oratorem.	11
E Latinæ locutioni quantum tribuendum.	
165	
Eloquentiæ vis.	17
Eloquentia tripartita in Menelao , Nestore, atque Ulysse.	160
Eloquentiæ decrementa quando cœpere.	163
Quæ via eius recuperanda.	264
Plura vide in <i>Oratio, Orator, Rhetorica,</i> <i>Stylus.</i>	
Eloquentis opera quantum pro fit ciuitati- bus.	19
Epopœia quid.	114
Equi Platonici animas vehentes.	149.150
Equus superbè incedens.	281
Equus gradarius.	282
Equulus agitatus.	ibid.
Equus refractarius.	383
Equi triumphales.	ibid.
Euphrasiæ ingeniosum conseruandi pudoris in- uentum.	152
Euripides quare in iudicium vocatus.	87
Cur reprehensus.	88
Exempla Principiū.	87
Quomodo exempla fiant quæ esse facinora destiterunt.	95
Exempli vis.	228.318
Exercitus contumacis descriptio.	255
Exercitus reconciliatio.	257
Lasciuens exercitus.	263

I N D E X R E R V M

Exitus difficilis descriptio.	33
Expilatores veterum Poëtarum.	339
F Abula quid sit.	136
Eius virtutes duæ.	ibid.
Nouitas fabulæ cara in profanis.	ibid.
Usuratio veterum fabularum non magni specimen ingenij.	ibid.
Nodus in fabulae.	142
Quomodo soluatur in rebus profanis.	ibid.
Quomodo in rebus sacris.	143
Poëticæ fabulæ eut inuenta.	112
Edicta de tabulis fabulisque obscœnis.	124
Plura vide in Poësis, Poëta, Imitatio.	
F acultates Theoreticæ & Practicæ.	67, 68
Fati nomen.	366
Felicitas brevis.	365
Fictor cerarius.	333
Mira eius in singendo celeritas.	ibid.
Cerarij & Poëtz comparatio.	338
Fides in hominum societate necessaria.	32
Quid adiumenti habeat fides in aliquorum historiis.	ibid.
Fidei moneta.	34
Filijs à parentum potestate discedentes.	384
Fontis descriptio.	214
Fortuna apud Superos quomodo appelletur.	138
In bonis distribuendis quæ eius ratio.	139
Fortunæ nomen.	366
Fraðciscus Bencius Dialogi persona.	183
Eius laudes.	185
Glo	

G loriosi hominis appellations.	375.	411
Gregorius XIII.		173
Guinisiorum villa.		169

H erculez Strozza.	282.	301
Heliodori Aethiopica.		123
Heros quid sit.		186
Quid virtus heroica.		114
Hesiodi pœnæ apud inferos.		119
Hieronymus Card. Alexander.		277
Hieronymus Alexander Junior.		379
Hieronimi Amalthei laudes.		276
Hieronymus Magius.		353
Hierusalem vnde dicta.		47
Hippolyti castum dictum.		129
de Historia radicium.		25
Ab ea quid aliqui peruersè colligant.		
Historia à quibus fiat mendosior.		27
Lectores vates reddit.		34
Véritas in Historia necessaria & qualis.		40
Cur historia dicta vitæ magistra.		38
Cur dicta imago rerum.		84
Vnde nomen accepit.		ibid.
Discrimen inter eam & Poësim.		52
Cyri vita à Xenophonte composita an sit historia.		53
Historiae nonnullorum noxiæ per speciem Ee s tradendæ		

INDEX RERUM

tradendæ prudentiæ.

61

Duplex errantium classis in historia. 190

Eius definitio.

187

Finis eius duplex.

ibid.

Vetus eius virtus maxima.

189

Comparatio regulæ cum Historia.

ibid.

Discrimen inter Annales & Historias.

202

Similitudo Philosophiæ moralis & historiæ.

203

Eius initia quæ.

204

Quæ species.

217

De ornatu historiæ quid censeant aliqui.

224

Eius munus.

247

Quando ornati se patitor historia.

225

Iudicium antiquorum de ea.

235

Veteris historiæ lex. *Exemplum ad H. I. lib. II. cap. 1. secunda pars.* ibid.Plura vide in *Historicus, Stygius, Tacitus.*

235

Historicus quid mutuetur à Poëta; ab Oratore;

& à Philosopho. *Exemplum ad H. I. lib. II. cap. 1. secunda pars.* ibid.

An qui coniecturales scribuntur historicis boni

sint historici? *Exemplum ad H. I. lib. II. cap. 1. secunda pars.* ibid.

An iij quidquam peccent in historiæ legibus?

Exemplum ad H. I. lib. II. cap. 1. secunda pars. ibid.

Historici qua ratione fidem faciantur. 140

Quæ lex eis proposita. *Exemplum ad H. I. lib. II. cap. 1. secunda pars.* ibid.

Politiorum historicorum lectionem quādam per-

niciem creet. *Exemplum ad H. I. lib. II. cap. 1. secunda pars.* ibid.

Cur historicis non licet singulare. 189

An omnia narranda. *Exemplum ad H. I. lib. II. cap. 1. secunda pars.* ibid.An etiam turpia. *Exemplum ad H. I. lib. II. cap. 1. secunda pars.* ibid.

Quale feligenduma argumentum. 191

Exemplum ad H. I. lib. II. cap. 1. secunda pars. ibid.

An

ET VERBORVM.

An liceat eis euulgare aliorum flagitia occulta.	ibid.
Turpia quando omittenda	192
Quando euulganda.	193
Ius historici quale.	195
Comparatio eius cum Pictore.	196
Figmenta aliquorum Historicorum.	ibid.
Iudicia & coniecturas an adibere debeat habere debet historicus.	199.ad 204
Præceptisne, an factis erudiant posteros.	202
Quid ab eis narrandum, quid lectori relinquendum.	205
Discrimen inter Poëtas, & Historicos.	206
Historici oratio quæ.	220
Vitium aliquorum historicorum.	221
Incultum asperumque dicendi genus an eis aptum.	230. Plura vide in <i>Historia, Stylus, Tacitus.</i>
Homeri laus.	83.91.415
Quid ei detur vitio.	83
Quam cautè Heroas suos separauit ab omni obsecnitate.	87
De Homero iudicium.	118
Reprehenditur à nonnullis.	119
Eius poenæ apud Inferos.	ibid.
Quid amatorij in Homericâ Poësi.	82
An eius carmen utrumque amatoriè sit scriptum.	80.ad 82
Homo cui rei similis.	383. 384
Hominum versutissimi qui.	395
Homo trium litterarum.	396
Homo quid à singulis animantibus habeat.	412
Homo	

INDEX RERUM

Homo multorum nominum.	358
Eiusdem descriptio.	359
Ingentis & minimæ staturæ.	ibid.
Brevis hominum felicitas.	365
Honos incitamentum rerum omnium.	265
Horatius Flaccus quæstor librorum in Parnasso.	
333	
Bibliothecæ in Parnasso custos.	ibid.
Eius testimonium de ridiculo Plautino.	355.
356	
Horati Tursellini dictum.	157
Horologij poëtica descriptio.	215
Horologij solarij descriptio.	352
Horrorum descriptio.	214

I.

A cobus Sadoletus. Vide <i>Sadoletus</i> .	
Ianus Parrhasius:	283.303.303
Ignes per urbem nocturni:	320
Ignea missilia tubulique sulphurei pulueris.	311
Ignis Persianus.	341
Imitatio quælibet an sit finis Poësios:	71
Poëtica imitatio utilitate metienda:	73
In veterum scriptis non omnia imitanda.	118
Peruersa nonnullorum imitatio cum Chamaeleonte comparatur.	120
Imitationis poëticæ formæ. Vide in <i>Poësis, Poëta, Obscena, Fabula</i> .	
Imitatores vitiorum:	79.120
Incendium nauigiorum atque hominum historicè descriptum.	236.237
Oratio	

ET VERBORVM.

Oratoriè.	238
Poëticè.	240.241
Inductio aptissimum docendi instrumentum.	
390	
Infamia supplicium improborum.	122
Ingenio & memoria præstantes.	8
An memoria cum ingenio constet.	ibid.
De ingenio Oratoris quid sentiendum.	11
Argumentorum tractatio postulat ingenij vim.	12
Inuentio rerum est opus ingenij.	13
Munus Oratoris quod est delectare , an sit ab ingenio.	ibid.
Cur translationes sint ingenij argumentum.	
14	
Sententia an sit ingenij figura:	ibid.
Tertium Oretoris munus , qaud est mouere , quantum requirat ingenium.	15
Ab ingenio quid iudicium differat.	18
Hominis ingenium.	22
Promethei fabula docet ingenium hominum,	
12	
Comparatio ingenij cum generoso vino.	
26	
Ingenij vbi specimen.	148
Extemporale ingenium pueri.	214.215
Iniuriarum condonatio.	363
Insignium leges postulantur.	345.356
Insignium condendorum maxima exercitatio.	ibid.
Instrumenti natura.	77
Instrumentorum bellicorum descriptio	
141	
	Inuentio

I N D E X R E V M

I nventio rerum est opus ingenij.	13
I nventionis partes & munera.	ibid.
I ocus in nafum.	405
I ocus Aristophanis.	409
I oca & scommata.	338
I osephi Hebræi laudes.	47.57.58
Q uando scripsit.	57
E ius scripta Bibliothecæ publicæ tradita.	
	47
I ouianus Pontanus.	281.300
I udæi vnde dicti.	47
I udæorum origo.	ibid.
I udicium quid sit.	18
A b ingenio quid differat.	ibid.
C onsultatio quatenus opus habet iudicio.	19
I udicio Oratoris amplissimus campus.	22
S uasio cur magno egeat iudicio.	20
J uditha.	152
I ulius Strozza.	347
I ustus Lipsius. Vide <i>Tacitum</i> .	

L

L abor hominis insanus.	110
L aboris & quietis vices.	185
L aurentius Cenamius.	167
L egumlatores quare Poëtis vtantur.	76
L eonis X.mors.	209.& 211
E iusdem elogium.	ibid.
A mor erga Poëtas Academicos.	277
H umanitas erga Poëtas.	298
I dem in specula recitantes Poëtas audit.	
	302

Libri

E T V E R B O R V M.

L ibri & liberi parentibus similes.	97
Q uantum malorum vna in libro.	127
F inis nonnullorum librorum.	352
D e libris in Parnassi Musēum nō admittendis.	333
Q uò destinandi aliquorum libri.	334
E x admissis libris in Parnassi Bibliothecā deterrimus quomodo plectendus.	335
Q uomodo periculum faciendum de nōnullo- rum furtis.	340. 341
P lura vide in <i>Bibliotheca</i> .	
L ittera longa apud Plautum quæ.	377
L itteræ sacræ. Vide <i>Sacra</i> .	
L itterarum trium homo.	395
L uij commendatio.	247
An posthabendus sit Tacito in ciuili doctrina. ibid.	
L uij, & Sallustij comparatio.	225
L ucani descriptio.	301
E tius Stylus.	303
De eo iudicium.	305
L ucretij descriptio.	182. 300
Stylus eiusdem.	306
De eo iudicium.	307
L yricorum initia apud quos.	115
Qui finis eorum.	116

M

M AFFEI laus & eiusdem nota.	223
M agnes.	306
Cur ferrum aut aurum trahat.	312
M ali quò amandandi.	388
M ali scripti in Iouis tabulis.	398
M anus	

INDEX R E R V M

Manumissionis insignia.	394
Marius Tragicae fabulae argumentum.	366.
ad 372	
Mirum de Mario facinus.	368
Marij responsum.	369
Martialis malè acceptus à Naugerio.	278
De Mathematica iudicium.	26
Mediolanum captum.	208
Medicus an in consciendo veneno & propinando bonus sit Medicus.	73
Memoriæ descriptio.	6
Präconium eiusdem.	7
Vis memoriarum duplex	2
Memoria valet Orator.	6
An memoria cum ingenio constet.	8
Memoria & ingenio præstantes,	ibid.
Discrimen memoriarum & reminiscientiarum.	10
Ostentio memoriarum.	ibid.
Myoparonis descriptio.	242
Momus in Poëtarum Senatum introductus.	329
Momi libelli.	330
Mores ætatis, fortunæ, & nationum.	22
Ludionum & circulatorum mores.	71
Mores peruersi ex impudica lectione.	95
Mores mali vbi seruendi.	388
Morum varietas vnde.	311
Cur aliqui durioribus moribus.	ibid.
Mortis admirandæ genera.	401.402
Motus animorum acres & lenes.	163. Vide Affectus.
Multitudinis iratæ voces aduersus Principem.	261
Maiestas inermis non exponenda multitudini.	

E T V E R B O R U M

ni insolenti.	ibid.
Cum incitata quomodo agendum.	262
Iratæ aliquid permitteendum.	263
Distrahendætatio.	ibid.
Accopstibz iudicium hæc.	322
Muretus Dialogi persona.	183
Musica huius temporis.	287

Nomen

N Asi magnitudo.	406
Naugefij solemane facinus in Martizem.	278
Idem infensus Statio.	279
Nauium prima.	344
Noduk in Catullo de prima naui.	345
Nauis & mulier.	364
Nicolaus Tuocius.	367
Nicosia capta.	336.337.338
Nili incrementa notari solita.	204
Nobilium appellationes.	395
Nomina tria quid apud Iuuenalem.	396 ad 396
Nuntiandi aliquid absentibus ratio absque latte-	
ris.	306

O

O bscenis indegenis adolescentium teme-	
ritas.	125
Obscenus liber veneno innocentior.	127
Cum Syrenibus obscuris Poëta comparan-	
tur.	120
Asylum impudica scribentium.	84
Obscena qua cautione narranda.	88
Quantum obsint obscena scribentes.	150
Plura in Poëta, Poëta, Imitatio.	

Ff Octa

INDEX R E S R V M

Ostauius Corsinus.	402
Officior̄ concertationis descriptio.	327.328
Orationis exaggerat̄ vitia.	289
Quæ apta ad faciendam fidem.	161
De orationis profluentia quid sentiendum.	
165	
Quid senserit Cicero.	ibid.
Quæ oratio omnium optima.	180
Oratio argumentis constans.	162
Genus dicendi severum ac triste.	166
Artificium orationis suspectum.	221
Comparatio orationis compositæ cum viniſ permistis.	ibid.
Veteris ac ruinosi templi cum rudi oratione comparatio.	231
Picturæ & orationis similitudo.	233
Vestis & orationis similitudo.	284
Granditas & tumor orationis.	288
Plura vide in <i>Orator</i> , <i>Eloquentia</i> , <i>Stylus</i> , <i>Rhe- torica</i> .	
De Oratoribus nonnullorum assertio.	3
Quid tribuant, quid adimant Oratoribus ali- qui.	5
Memoria valent.	6
De ingenio eorum quid sentiendum.	11
Causidicus & Orator.	ibid.
Triplex manus Oratoris.	ibid.
Non est totum eius manus ornate & elegan- ter dicere.	12
Sola elocutio non facit Oratorem.	ibid.
De affectibus animi disputatio per necessaria Oratoribus.	15.16
De Oratoris iudicio quid sentiendum.	18
	Præ

E T V E R B O R V M

Præ ceteris ad consultationē admittuntur.	20
Industria qualis.	21
Oratoris cum Philosopho comparatio.	ibid.
Amplissimus Oratoris iudicio campus.	22
Maius prudentiæ sp̄cimē Orator quām Philosophus ostendit.	22
Omnium delectus, atque soletia decet Oratorem.	22
Eius maxime proprium decorum.	23
Cum variis nationibus ei variè agendum.	ibī.
Finis Oratoris, & duplex ad eum via.	161
Contrariæ Oratorum classes duæ.	162
Vetus inter Oratores diffidium.	163
Oratores aliqui circulatorum similes.	176
Oratoris dictio qualis.	179
Judicium perfecti Oratoris.	180
Oratori quare additus in foro Romano fistulator.	287
Plura vide in <i>Oratio, Eloquentia, Rhetorica, Stylus.</i>	
Ouidij descriptio.	282.301
Stylus eiusdem.	311
De eo iudicium.	312

P

P Arasiti dictum.	358
Descriptio eiusdem.	382.383
Eiusdem mater.	ibid.
Parnassum refert Rupes in aquis se ipsa mobilis.	299.300
Parnassus cur sex rotis mobilis.	ibid.
Quam Parnassi partem Poëtæ singuli obtineant.	300.301
Faulus V.	371

F f 2 Pax

INDEX RERUM

- Pax difficilior bello. 251
 Periodus historica. 220
 Periutij vindices Dip. 87
 Petrus Bembus. 282, 301, 305
 Philomelæ, &c Citharoedi descriptio. 308, ad 310
 Philosophi cum Oratore comparatio. 21
 Minus prudenter specimen Philocephalus quam
 Orator ostendit. ibid.
 Philosophiæ moralis similitudo, &c historie. 203
 Pistores quando Romæ cœperint. 351
 Pistor Suburbanus. 400
 Pius V. 472
 Platonis ingeniosum commentarium. 48
 Eius explicatio. 100, 101, 102, 103, 104, 105
 De Homero iudicium. 118
 Plautus Senatu matus. 329
 Eies securiles difus aduersus Ennium & tra-
 tium. ibid.
 Plauti patria. 349
 Nomen Plauti. ibid.
 Tempus quo floruit. 350
 Eiusdem vita & conditio. ibid.
 Plautus Pistor. ibid.
 Eiusdem mors. 351
 Comœdiarum eiusdē numerus. 352, 353, 354
 In pistrino aliquæ Comœdia scriptæ. 353
 Iudicium de Plautinis fabulis. 353
 Eārum elegançia. 354
 Ridiculum earundem. 354
 An Plautus ridiculo-nimis indulso. 355
 Virtutes Plautinarum fabularum. 357
 Vis in Plautinis verbis. ibid.
 In iisdem varietas. 360
 Ver

E T. V E R B O R U M

Verberandi vox quot modis ab eo expolita?

360.361

Italorum oratio Plautinæ similis;	362
Cautio in vsu Plautinarum vocum.	ibid.
Sententia Plautinæ.	363.ad 366
Sententia & sales eiusdem.	374
Decorum in iisdem.	375
Disputatio de Plautinæ littera longa.	377.ad
	381

Poculum Crucis signari solitum in mensa.	410
Poësis quo differat ab historia.	52
<u>Quid Poësi obliuant aliqui.</u>	65
Poëseos finis.	67
Poësis quomodo Politicæ subiecta.	68
Picturæ germana.	70
Dei afflatus cur egere dicitur.	71
Finis intrinsecus qui, & qui remotus.	73
Politicæ facultatis instrumentum.	76
Impura an apta ciuium felicitati.	78
Vtilitas poetarum commentationum.	88
Impudicè poësim tractare haud difficile.	
	97
Vtilitas, an voluptas sit finis Poëseos.	108. ad
	110

Quæ mala ab impura Poësi importentur.

114

An formæ quatuor Poëseos absque vtilitate fingi possint.

ibid.

Quæ poësis maximè à turpitudine immunis seruanda sit.

115

Impura Poësis an officiat morum honestati.

117

Cur virtus speculum.

ibid.

Ff 3

Virtutes

INDEX RERVM

- Virtutes vitiis longè plures in antiquis Poëmatibus. 119. 120.
- Quæ Poësis impudica innocens sit. 122
- Aurium iudicium in Poësi magnificiendum. 126
- Comparatio Musica cum Poësi 288. Plura vide in *Poëta, Imitatio, Obscena, Fabula*.
- Poëtæ cum annulis comparantur à magnete tractis. 72
- Poëta medius inter Deum & homines. ibid.
- Architekti & Poëtæ par ratio. 73
- Quid impudici Poëtæ de imitatione sentiant. 70
- Aliquotum execratio Poëtarum. 83. 84
- Præcipui quique veterum Poëtarum pudicè scripsérunt. 84.
- Dedecus aliquorum. ibid.
- Insectatio turpium. 88
- Quomodo tractassent aliqui nostrorum Poëtarum locos aliquot Homerici carminis. 89
- Nugæ sordesque impudicorum. 90. 147
- Cur eritandi obscenæ 97
- De obscenis iudicium. 98
- Ad obscenorum fugam adhortatio. 99
- Cum insaniente quodam sene comparatur Poëta qui voluptatem tantummodo in carminibus sequatur. 110
- Poëtæ laudes. 111
- Magna Poëtarum capita falli etiam possunt. 118
- Circulatorum similes Poëtæ obscena narratæ. 124
- E sacris

E T V E R B O R V M.

E sacris litteris quam multa desumpserint veteres Poëtz.	133
Poëtarum munus.	136
Quæcœla de obſcœnis.	143
Pœna Poëtæ ſacra ad obſcœna transferen- tis.	154
In obſcœnos obiurgatio.	155
Impuri aliis perniciem creant.	ibid.
Poëtæ de re, non de metro ſolliciti.	186
De metro magis quam de ſententia laboran- tes.	288
Quibus ſimiles Poëtæ.	294
Turpium carminum conditores cum Ido- lorum fictoribus comparantur.	107
Poëtæ tum veteres, tum noui, tum inter utroſ- que.	327
Pœna impudici Poëtæ.	428
Furacium calliditas.	328
Poëtæ & Cerarij cōparatio.	335
Furta Poëtarum.	339
Poëtarum curia in Parnasso.	326.327
Discrimen inter imitatores & furaces Poëtas. 340.	
Quid dicertum in Parnasso contra furaces Poëtas.	ibid.
Poëtis scabiosis medicina.	341
Inuentum ad Poëtarum furta deprehenden- da & castiganda.	ibid.
Plura vide in Poëſis, Imitatio, Obſcœna, Fa- bula.	
Politicum agere quid fit.	31
Politici nomen olim laudabile, nunc odio- sum.	ibid.

	IN S Q U E R E R V M
Quæ Politici ita tamen odiosum fecerant.	ibid.
Pbliticorum Historiæ quæ ferant mala multi- tudini & vrbibus.	38
An profint ciuitatibus qui se ciuiles scripto- res vocant.	31
Politica præcepta.	ibid.
Politica fraus.	ibid
Artium Regina Politica.	ibid
Politice Imperium in ceteras Artes.	ibid
Finis Politicæ cognatus Rhetoricæ.	76
Politica monita. 249. usque ad finem Prolusionis.	
Pompei Magni laus.	363
Pompônias secundus.	297
Populus optimis rerum æstimator.	280
Populi iudicium cur magistrum factum.	296
Praecones edita proclamantes.	147
Praælia potissimum & conciones quomodo histo- rico scribenda.	225
Naualis prælij descriptio.	ibid.
Vide certamen.	
Principes optimi potius auget dignitatem quam Imperium.	56
Principum exempla.	87
Principum facta dictâve cum horologio com- parantur.	216
Varietas, ap̄ excellentia Principum plus con- ferat ciuitati.	170
Exempla Regum Romanorum prætadet y- fietate.	171
Romanorum etiam Pontificum.	172. 173
Princeps in nouo principatu quî se gerat.	260
Probitatis grādus.	365
Prodigi & nepotes.	ibid.
	Pro

E T V E R B O R V M:

Promethei segmentum.	412
Furtum eiusdem.	413
Promethei hominis instauratio.	414
Prudentia quibus in rebus sit.	20
Prudentiae maius specimen Orator quam Philosophus ostendit.	24
Prudentiae causæ memoria & usus.	24
Prurigo scribendi.	331
Pudicitiae præconium.	399
Vide <i>Virginitas</i> .	
Puluinalis descriptio.	344

Q

Q Vinti Curtij laus.	122
Eiusdem nota.	ibid.
Quintilianus quid sentiat de memoria & ingenio.	8
Quid de sententiarum acuminibus.	178

R

R Eceptaculi sulphurei pulueris descriptio.	
242	
Recitatores.	281.297
Recitantium prosopopœia.	296
Recitantibus quid acclamari solitum?	310.
315.321	
Regni comparatio cum corio.	102
Religio instrumentum regendorum populum.	37
Absque ea quo se modo gerat cum Principe multitudo.	ibid.
Quanti facienda ad rem militarem.	254
Religionis contemptores ignari militie.	
253	
Religionis cura Romanis ante pugnam, &	

Ff s in

I N D E X R E R V M

in pugna.	254
Post victoriam.	ibid.
Religionis & modestiae pulcherrimum argumentum.	255
Reminiscentia quid sit.	10
Discrimen memoriae & reminiscentiae.	ibid.
Rhetores olim ciuiles Magistri appellati.	19
Politici nuncupati.	63
Rhetorica cum omni hominum genere aliquid habet commercij.	2
Vsus eiusdem in ciuitate.	69
Politicae soboles.	75
Eiusdem instrumentum.	ibid.
Rhetorica trilinguis.	157
Plura vide in <i>Orator, Oratoria, Eloquētia, Stylus.</i>	
Romani & Pœni à pluuiā distracti.	143
Cur Populus Romanus foris, quam domilicior.	252
Romulus quid in re Romana fundanda peccauerit.	ibid.

S

S Acris è litteris quam multa desumpserint	
veteres Poëtæ.	133
Sacris è rebus fabulæ nouitas quanta.	137
Exempla tum inueniendæ fabulæ è rebus sacris: tum nodi soluendi ex eisdem rebus poetice conficta.	143
Sacra suffurantes ad obſcœna ſcribenda.	154
Sadoletus Academiæ Princeps.	279
Saltatoris peccata exſibilari ſolita.	160
Sallustij laus.	222
Eiusdem nota.	ibid.
Sallustij & Liuij comparatio.	224
	Se

ET VERBORVM.

Satyræ aliquorum.	325
Seditionis ac torrentis comparatio.	262
Quid remedij aduersus crescentem populi seditionem.	ibid.
Seditionibus nobiles.	265
Senecæ argutum dictum.	287
Senis descriptio.	375
Sententia an sit ingenij signum.	14.15
De sētētiis dīctorūq; acuminibus disputatio.	167
Quām multæ huius generis sententiæ reperiantur apud Ciceronem.	169.ad 172
Icunculæ Belgicæ cum sententiarum acuminibus comparatæ.	172.174
Iudicium de iis.	ibid.
An sint ingenij argumentum.	ibid.
Duplex in earū usurpatione cautio.	175.178
Satietas ex nimio earum usu.	177
Quintiliani iudiciū super hisce sentētiis.	178
Ciceronis testimonium de iisdem.	ibid.
An sententiarum acumina recens inuentum dicenda sint.	169
Acumina sententiarum secretiora an probanda in historia.	235
De iisdem in Poësi.	287
Sericum quātū olim erat.	289
Serui descriptio.	376. 385.
Seruiliū morū descriptio.	ibid.
Seruorum salutationes.	ibid.
Seruius Tullus in Regum censu à Virgilius reli-	
citus.	344
Seueritate milites regendi.	255.
Qui apti ad hanc seueritatem exercendam.	ibid.
Seueritas sine aliis virtutibus nulla.	256
Silvius Antonianus Dialogi persona.	183
Eius extempore carmen.	185
Idem	

I N D E X R E V M

Idem fidicen super mensam.	214
Vaticinatio futuri Principatus.	215
Soçcus ante officiniam pensilis.	291
Somni descriptio.	317
Spectaculis dum interest femina à Dæmone corripitur.	128
Statijs descriptio. 282. 300. Stylus eiusdem.	313
De eo iudicium.	316
A Plauto delusus.	329
Ei Naugeriusi nfensus.	279
Sternutamento mortuus.	400
Sternuentem salutandi mos vnde.	402
Sternuentium oscitantiūmque mortes.	403
An ex hoc consuetudo bene precandi.	ibid.
Quanto antiquior Gregoriano ævo mos his fuerit.	403. ad 406
Excitatum sulphure sternutamentum.	403
Quinque causæ cur sternyētes salutētur.	406
Sternutamētum Æthiopici Imperatoris.	407
Quid sternutamentum.	409
Sternutamentum indictum valetudinis.	408
Eitus causa.	ibid.
Vnde sternutamenti fontis.	ibid.
Sternutamentum cur adorari solitum.	407.
408	ibid.
Cur proposit dicitur sternuenti.	1410
Stercuentes Cruce signari soliti.	ibid.
Scurrarum colloquium de causis sternuta- menta salutandi.	411
Quibus crebrè sternuendum sit.	ibid.
Qui sternuentium salutandi sint.	ibid.
Promethei hominis primum sternutamen- tum.	412
Senes	

Senes sternuentes cur non salutandi.	415
Sternutamento insidias detegi olim creditum.	ibid.
Telemachi sternutamentum.	ibid.
Obseruatio temporis , & loci in sternuendo.	417
Sternutamentum ad dexteram , & ad lauum.	ibid.
Socratis genium pro sternutamento.	ibid.
Sternutamentum omen anceps.	418
Obseruationes ridiculae de eo.	ibid.
Dens sternutamento excussus quid significauerit.	ibid.
Quantum omnis olim in sternutamento. ibi.	
Sterhutamenti indicio bellum susceptum.	419
Strozziæ gentis laus.	313
Stylum cur facile permisceant scriptores.	159
Liberia styli permisso coercenda.	160
Styli modum historicis praescribere cur difficult.	182
Libertas aliquorum in Historiae stylo.	183
Stylus historicus à poëtico , & oratorio separandus.	217
Sadoleti disputatio de stylo poëtico.	284
Quid stylo conferat tempus.	287
Controversia Poëtarum de stylo poëtico.	297.
298. Plura in <i>Oratoria, Orator, Historia, Historicus, Poësis, Poëta, Eloquentia, Rhetorica.</i>	
Suetonius Tacito æqualis	54
Post Tacitum scripsit cumque interdum tacite redarguit.	ibid.
Suetonij nota.	143
Laus eiusdem.	222
Taci	

INDEX RERUM

T

- T**Acitus an quid obsit Religioni. 28
 Iusti Lipsij de eo iudicium. 30
 ibid.
 Annibal Scotti.
 Varia fraudum argūmenta apud eum. 33
 Eius interpretationes plerumque in deterio-
 rem partem immēritō prolatæ. 34.35
 An eius coniecturæ opem ferant Principi in
 rerum administratione pūblicarum. 36. 37
 Eiusdem Historia quantum habeat volupta-
 tis. 39
 An verax. 41
 De eius veritate iudicium. ibid.
 Errata. 42.ad 46
 Quæ vix excusanda. ibid.
 Cur Historiam scripsérunt. 48
 In eius cōiecturis quantum insit momēti. 49
 Expenduntur aliquæ. 49. ad 59
 Redarguitur à Suetonio Tacitus. 52
 Eius ingenium. 55.58.61
 Adulationis arguitur. 59.60
 Dignitas familiæ Taciti à quo inchoata. 61
 Verisimilitudinē spectatam nō veritatēm. 53
 Eiusdem coniecturæ. 202
 Stylus eiusdem. 231
 Exempla dictionis poëticæ. 232.233
 Quid in illo commendandum. ibid.
 Iudicium de eiusdem stylo. 234
 Politicus præceptor. 247
 Taciti stylo conformata narratio. 209.ad 212
 Templum super cælestes Orbēs Poëticē fabrica-
 tum. 137
 Temporis index catena poëticē fusæ. 139
 Belli

ET VERBORVM.

Belli pacisque tempora legibus muniēda.	251
Temporis vitium augmentis omnia.	289
Terroris figuratio.	141
Theutillae Puellæ facinus & præconium.	317
Tiberij laus.	50.57
Cum ei mos raro Præsides mutare.	56
De hac re eiusdem responsio & Apologus.	57
Titus Liuius. Vide <i>Liuius</i>.	
Tragœdia cur inuenta.	115
in Tragedias obsecratos querela.	95
Tranſlationes cur sint ingenij argumentum.	142
Audaces & inuercundæ. Vide <i>Oratio</i> .	293
Tormenta bellica.	320
Torquati Tassi casus.	333
Tubulorum fortuita conflagratio.	320
Typographorum querela.	331.332
Quid pro Typographis decretum.	ibid.

V

Veneris Templum cur extra urbem.	139
Veneres duæ.	145
Ventorum varia vis.	114
Vento conoſipientes.	395
Verborum officina.	217
Quomodo inde extrahenda.	218
Comparatio typorum verborumque.	ibid.
Ex fine delectus verborum præfinitur scriptoribus.	ibid.
Quæ verba ad Oratoris finem apta.	219
Quæ verba apta ad finem poëtæ, quæ ad Historici.	ibid.
Verba vasorum instar.	289
Portenta verborum.	148

De

I N D E X R E V M

De Vespasiano Imperatore mira.	59.60
Vestium genera.	384
Vestis varie consarcinata.	340
Vetulæ descriptio.	401
Victus liberalitas.	393
Vini reprehensio.	364.365
Virgilij descriptio.	283.301
Stylus eiusdem.	317
De eo iudicium	319
Virginitatis conseruandæ inuentum.	152
Pro ea mirum facinus.	237.239.241.ad 245
Pro ea non admittenda conatus.	317
Vide <i>Pudicitia</i> .	
Virginius Cæsarinus.	323
Virginius Vrbinus.	168
Virginum par amantium.	152
Viri grauis honestique descriptio.	387
Virtutum exercitatio.	396
Vitia cum bonis artibus subcrescentia.	26
Vlyssis facinus eloquentia patratim.	36
Veluptas Helenæ similis.	98
An Poëiæ finis.	108
Vrnæ descriptio in Poëtarum Senatu.	330
Descriptio Zodiaci in Vrnæ adiutori.	331
Sic	
In primis de v. Xicoy cunctaque	
quæstus deinde ex multis locis & pro leb. enarrat.	
Xenophon an historicè scriptoribus.	52
Xystus V.	273
In primis de v. Cretorum scriptoribus & annalibus	
In secundis de v. Lycophoro &c.	
F I N I S	
In primis de v. Lycophoro &c.	
In secundis de v. Lycophoro &c.	
In tertiis de v. Lycophoro &c.	

